

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

*28–29 жовтня 2016 р.
м. Одеса*

Одеса
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Н34

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого
звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету
Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

Н34 **Наукові дослідження: перспективи інноваційного розвитку суспільства і
технологій : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса,
28—29 жовтня 2016 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науко-
во-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Одеса : ГО «Ін-
ститут освітньої та молодіжної політики», 2016. — 196 с.**

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науко-
вим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студен-
там вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут освітньої та молодіжної політики, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 31.10.2016. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 11,39.
Зам. № 3110-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.
Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

Розділ 1

ОСВІТА

О.А. ГАЙДАРЖИ,

викладач іноземної мови Вінницького медичного коледжу ім. Д.К. Заболотного

М.В. БЕДНАРЧИК,

викладач іноземної мови Вінницького медичного коледжу ім. Д.К. Заболотного

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Самостійна робота студентів — різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які вони здійснюють на навчальних заняттях або в позакласний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Щоб самостійна робота давала хороші результати, її необхідно планувати і організовувати у поєднанні з іншими формами навчання. Вирішальним у цьому є ретельний відбір викладачами змісту та обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання студентами

Однією з особливостей навчального процесу у сучасному ВНЗ, яку слід якомога ефективніше використовувати при організації самостійної роботи студента, є активне впровадження комп'ютерної техніки:

- комп'ютер дозволяє забезпечувати і контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності: студент має можливість самостійно вибрати момент переходу до наступної порції навчальної інформації, задавати швидкість подання завдань і час їх виконання. При цьому комп'ютер може виконувати функції регулятора, попереджуючи студента, що його темп роботи або занадто повільний чи необґрунтовано швидкий;

- комп'ютер надає можливості студенту самостійно переходити від більш високого ступеня складності навчального матеріалу до більш легкого і навпаки. Студент вибирає і визначає для себе ступінь складності навчального завдання, у нього є можливість спробувати свої сили на різних рівнях складності та врахувати прогалини у засвоєнні навчального матеріалу;

- важливе дидактичне значення мають мультимедійні комп'ютерні ефекти, за допомогою яких можна демонструвати процеси і явища, котрі вивчаються. Комп'ютери забезпечують візуалізацію інформації, завдяки чому фундаментально змінюється людська комунікація, адже носієм інформації постає картина (анімація, графіка);

- комп'ютер дає змогу інтенсифікувати і раціоналізувати час, який при традиційному навчанні витрачається на демонстраційні моменти, пошук інформації тощо;

- комп'ютер допомагає індивідуалізувати процес навчання, застосовуючи окрему методику для кожного студента, що дозволяє враховувати його індивідуальні особливості, розвивати здібності, підвищувати якість засвоєння знань та необхідних умінь.

Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання студентів та їх майбутня практична діяльність. Самостійна робота студентів є дуже широким поняттям, у тлумаченні якого сформувалися різні підходи, що і зумовлено відмінностями в розумінні суті цього явища. Нерідко самостійну роботу розглядають як окремий вид навчальних занять поряд з лекцією, семінаром, практичним заняттям та ін. При цьому її суттєвими ознаками вважають обов'язковість заняття у відведений розпорядком дня вузу час, роботу без безпосередньої участі викладача, але за обов'язкового його контролю. За іншими твердженнями, самостійна робота передбачає всю активну розумову діяльність студентів у навчальному процесі, є внутрішньою основою зв'язку різних видів і форм занять між собою. Вважаючи самостійну роботу основним методом засвоєння знань, прихильники цього підходу стверджують, що вона охоплює пізнавальну діяльність, яку здійснюють студенти не лише позакласно, а й на лекціях, семінарах, індивідуальних співбесідах, заліках, іспитах, під час захисту курсових, дипломних робіт тощо. Тобто, самостійна робота, згідно з таким баченням, охоплює всі види і форми навчального процесу [2, с. 1–2].

За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдання і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи. Завдання, які доводиться вирішувати студенту в навчальній діяльності, стосуються таких її сфер:

- засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції (робота з конспектом лекції, рекомендованою навчальною літературою);

- конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми навчальної дисципліни;

- розв'язування задач, проведення дослідів, експериментів тощо;

- підготовка рефератів, контрольних робіт, фіксованих виступів (доповідей) на занятті;

Усі ці елементи навчального процесу є самостійною роботою, оскільки студенти здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позакласний час.

Самостійна робота - навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення і оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої

Багато студентів наштовхуються на труднощі під час виконання письмових домашніх завдань (розв'язання задач з математики, статистики, економіко-математичного моделювання, підготовки рефератів, контрольних і курсових робіт). Письмову роботу виконують передусім для того, щоб викладач

зміг оцінити ступінь і якість засвоєння студентом навчального курсу, рівень сформованості у нього вмінь і навичок використання теорії при розв'язанні практичних завдань [1, с. 18–19].

На ефективність самостійної роботи студента значною мірою впливає керівництво нею викладача, яке охоплює:

- планування самостійної роботи студентів;
- формування в них потреб і мотивів до активної, творчої самостійної роботи;
- навчання студентів основам самостійної роботи;
- контроль за виконанням навчальних завдань.

Формування у студентів потреб і мотивів до активної самостійної роботи відбувається внаслідок спонукання (наказ, жорстка вимога) викладача. Цей спосіб не ефективний, оскільки будь-яка діяльність, що не викликає у людини професійного інтересу, малопродуктивна. Значно ефективнішим способом формування у студентів потреб і мотивів до самостійної роботи є розвиток пізнавального інтересу до предмета, який вивчається, процесу оволодіння ним. Діяльність, що має у своїй основі глибокий інтерес не лише до результату, а й до її процесуальних компонентів, найпродуктивніша, адже саме від неї людина має найбільше задоволення. Студент у цьому разі сам знаходитиме час для предмета, який йому сподобався. Зрозуміло, що викликати інтерес до навчальної дисципліни, її змісту повинен викладач.

Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

Під час самостійної роботи студенти мають змогу краще використати свої індивідуальні здібності. Вони вивчають, конспектують літературні джерела, за потреби повторно перечитують їх окремі розділи, абзаци, звертаються до відповідних довідників і словників. Все це сприяє глибокому осмисленню навчального матеріалу, виробляє в студентів цілеспрямованість у здобутті знань, самостійність мислення. Самостійна робота здійснює і виховний вплив на студентів, сприяючи формуванню і розвитку необхідних моральних якостей [3, с. 64].

Раціональне планування студентом свого навчання залежить від дотримання ним таких передумов:

1. Уміння відрізнити головне від другорядного в самостійній роботі. Насамперед потрібно зосередитись на опануванні головним матеріалом, відповідно спланувавши для цього свій час.
2. Зосередженість на навчанні всієї уваги, фізичних і моральних сил, думок і прагнень.
3. Цілеспрямованість і раціональність виконання завдань самостійної роботи.

Складаючи розпорядок дня, передбачаючи свою участь у всіх основних заходах, які здійснюються у вищому навчальному закладі, студент повинен орієнтуватися на навчальні програми, плани і розклад занять.

Використання відведеного на самостійну роботу часу є справою творчою. Добре, коли студент у процесі роботи виробляє власний стиль, взявши в його основу наукову організацію праці. Економії часу сприяють знання основ комп'ютерної грамотності, бібліографії, система забезпечення обов'язковою літературою, вміння працювати з нею.

Література

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. - К.: Знання, 2005.
2. Самостійна робота студентів та її методика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/15341220/pedagogika/samostiyna_robota_studentiv_metodika
3. Загвязинский В. И. Теория обучения: современная интерпретация: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Изд. Центр "Академия", 2001.

Х.Р. ГРИЦКО,

викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ, ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРЕДМЕТ У НАВЧАННІ ЖУРНАЛІСТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ США

Журналістика являється однією з розвинутих професій в США: щороку відбуваються зміни у техніці та технології виробництва інформації а, отже, змінюється уявлення про сучасного журналіста.

Організації міжнародного, європейського та національного рівнів сприяють активізації інтеграційних процесів у сфері журналістики в університетах США, розробляють стандарти та механізми забезпечення якості професійної підготовки журналістів, вдосконалюють методику викладання у вищих навчальних закладах, розглядають питання акредитації і міжнародного визнання навчальних курсів і програм, опрацьовують термінологію відповідно до світових стандартів. Тому журналістика та дисципліни, які пов'язані з нею на даному етапі потребують активного включення в процес навчання і виховання підростаючого покоління та професійного підвищення кваліфікації дорослого населення.

Хоча Америка входить до трійки лідерів світових країн з розвитку медіаосвіти, проте певні аспекти не дають змогу їй прогресувати надалі у даній галузі. Широкий географічний простір, культурні, економічні та політичні розбіжності штатів призводить до децентралізованої системи освіти. Саме тому питання прийняття національних стандартів та рамок стосовно створення навчальних планів для журналістів залишається не вирішеним.

Проте, незважаючи на ці перешкоди, журналістська освіта в США розвивається та вдосконалюється. Ще на початку XX ст. в Америці було створено Національну Раду вчителів англійської мови (National Council of Teachers of

English). В цей період утвердилася модель зорієнтована на засвоєння практичних навичок роботи в ЗМІ, проте також були спроби внесення в навчальний процес теоретичних дисциплін. Студенти вимушені були працювати вісім годин в типографії і ще п'ять годин в навчальних аудиторіях для вивчення необхідних дисциплін: граматики, правопису, філософії, природничих наук та іноземних мов. В цей період журналістика розглядалася, як прикладна дисципліна, яку потрібно було засвоїти через практичну роботу в типографіях [1, с. 37–39]. Для 60-80 років XX ст. характерна зосередженість на отриманні знань з циклу гуманітарних наук. Аналізуючи XXI ст., можна ствердити, що це період формування американської педагогіки. В Америці починають діяти різноманітні асоціації медіа-освіти: Центр медіа-освіти (Center for Media Education) у Вашингтоні, Центр медіа-грамотності (Center for Media Literacy) в Лос-Анджелес, Освітній відеоцентр (Educational Video Center) в Нью-Йорку, Асоціація «Стратегії медіа-грамотності» (Strategies for Media Literacy) і Національний альянс медіа-культури і мистецтв (National Alliance for Media Arts and Culture) в Сан-Франциско. В цей період президентом США був підписаний закон «Цілі 2000: Американський освітній акт» (Goals 2000: Educate America Act), який дозволив практично у всіх штатах почати впровадження стандартів медіаосвіти. Провідний медіа-педагог і дослідник К. Тайнер впевнена у тому, що необхідно посилити медіаосвіту в США завдяки проведенню серйозних та фундаментальних наукових досліджень, впровадженню та оцінці програм і практик медіаосвіти, введенню нових програм підготовки журналістів, що сприятимуть їхнім професійним навичкам та обґрунтованому поясненні теорії, цілей і практик медіаосвіти [2, с. 130–131].

Необхідність налагодження та дієвої комунікації з країнами-союзниками та потужні імміграційні потоки зумовили відкриття Інституту служби за кордоном, одним із завдань якого була підготовка фахівців по спілкуванню з представниками інших культур. Так з'явився термін «міжкультурна комунікація», яка зараз являється самостійною гуманітарною галуззю знань і входить до навчальних планів журналістів у США. Журналісти, які є професійними учасниками комунікації, в тому числі й міжнародної, міжкультурної, міжрелігійної, на жаль, не часто мають відповідної підготовки в цій сфері. Внаслідок цього виникають психологічні та етносоціальні комунікативні бар'єри, які шкодять професійній діяльності. Журналісти не тільки відтворюють факти і події, але й прямо оцінюють їх з своєї позиції, а не іншої національної культури. Це призводить до негативних наслідків міжкультурного спілкування та потребі поглибленому вивченню у цій сфері на теоретичному та практичному рівнях.

Теоретична основа міжкультурної комунікації, як навчального предмету ґрунтується на: окресленні меж поширення МК як міждисциплінарної галузі; визначення концептуального апарату МК; утвердженні методології та методичного інструментарію МК, беручи до уваги особливості журналістської діяльності в різних засобах комунікації та індивідуальному спілкуванні журналістів в умовах чужого культурного середовища.

Базові принципи МК мають тісний зв'язок з такими поняттями як культура, концептосфера, етнопсихологія, ментальність, національні стереотипи, концептуальні та мовні картини світу, комунікативна семіотика, когнітологія та багатьма іншими. Журналістська специфіка передбачає висвітлення цих понять на фоні та у безпосередньому зв'язку з теорією комунікації та інформації, основами журналістської професійної етики.

Аналізуючи практичний аспект МК, можна ствердити, що він є найскладнішим для втілення у монокультурному середовищі. Професійна підготовка журналістів покликана навчити студентів сформувати особисті навички персональної поведінки в різних між культурних ситуаціях на основі власної культурної компетенції.

Практичний аспект МК як навчальної дисципліни для журналістів характеризується загальногуманітарною спрямованістю і покликаний на розвиток відчуття міжнародної етики, правильного сприйняття та журналістського осмислення особливостей психології, поведінки цінностей інших культур, націй та релігій.

Зміст та структура курсу МК повинна відображати найважливіші проблеми галузі. Серед можна виділити такі основні: об'єктивні чинники міжкультурних відмінностей та їх типологія, теорії комунікації, інших наукових суміжних галузей в аспектах МК; контактні вербальні та невербальні коди комунікації; роль, моделі МК у різних видах журналістської діяльності; стратегії усунення міжкультурних бар'єрів.

Отже, головною метою міжкультурної комунікації як гуманітарної галузі знань і навчальної дисципліни — єднання людей у всьому світі, встановлення шляхів міжнародного порозуміння та збереження національної культури [3, с. 262–264].

Слід зазначити що від того, як складена навчальна програма для журналістів буде залежати наскільки професійними вони будуть у даній галузі.

Підсумовуючи з'їзд представників різних вузів США, можна ствердити, що журналіст у 2025 році, як і зараз, повинен знати як шукати інформацію, зібрати її та висловити свою думку стисло, достовірно та цікаво. Це є ключовою моделлю професійної компетентності журналістів, яка була запропонована американським професором Девідом Моулдом:

1. Європейська професійна модель. Зазвичай це дипломна програма з практичними курсами розрахована на півроку або рік, допомагає розвинути навички у зібранні та редагуванні інформації, а також ознайомлює із законодавством та професійною етикою.

2. Університетський ступінь бакалавра в галузі журналістики. Ця модель використовується в США та інших країнах.

3. Короткі курси, що розвивають навички для випускників університетів з ступенем в інших дисциплінах.

4. Два типи магістерських програм. Одна з них надає курси, які допомагають розвинути навички майстерності у галузі журналістики, інша призначена в основному для досвідчених журналістів і сконцентрована на соціальних, політи-

чних, економічних та культурних аспектах журналістики, надає теоретичне розуміння медіа та взаємопов'язаних з медіа ефектів та розвиває навички академічного дослідження.

5. Короткі курси, семінари та робочі тренінги для діючих журналістів, які проводяться медіа та іншими організаціями, подібними як Дойче Велле (Deutsche Welle), Всесвітньої Служби Бі-бі-сі (BBC), Інтерньюз (Internews), міжнародними донорами типу Міжнародної Програми Розвитку та Комунікацій (IPDC) ЮНЕСКО [4, с.47-50].

Аналізуючи систему підготовки журналістів, можна зробити висновок, що вона багаторівнева, передбачає спеціалізацію, враховує тенденції і зміни ринку праці, надає студентам і практикуючим журналістам широкі можливості у виборі власної траєкторії фахового навчання і зростання. Професія журналіста є перспективною і популярною в мультикультурній Америці. Враховуючи динамічний розвиток сучасного глобалізованого суспільства, вища освіта США швидко реагує на запити ринку і пропонує майбутнім журналістам належний вибір програм і спеціалізацій.

Література

1. Быков А. Ю. Формирование представлений о свободе слова: опыт журналистского образования в США / А. Ю. Быков // Известия Уральского федерального университета. Сер. 1, Проблемы образования, науки и культуры. — 2015. — № 3 (141). — С. 37—45.
2. Головченко Г. О. Розвиток медіаосвіти у США / Г. О. Головченко // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць третьої міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 12—14 лист., 2012). — Львів, 2012. — С. 129—132.
3. Манакін В. М., Манакіна Н.М. Роль міжкультурної комунікації у підготовці журналістів / В.М. Манакін, Н.М. Манакін // Ученые записки Таврического национального университета им. В. Вернадского. Сер. Филология. — 2006. — № 19 (58). — С. 262—264.
4. Моулд Д. Вызовы и новые направления образования в области журналистики // Журналистское образование — повышение качества и новые технологии: сборник VI Южнокавказской конференции СМИ (Тбилиси, 19 — 20 ноября 2009). Тбилиси, 2009. — С. 47—50.

С.В. ЄФРЕМОВ,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету (м. Харків, Україна)

КУРСИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ

Сучасний світ неможливий без англійської мови, яку можна почути практично в кожному куточку нашої планети. Якщо людина володіє англійською мовою, то вона може досягти високих результатів у бізнесі, а також зробити миттєву кар'єру. Тому за останній час з'явилося безліч бажаючих вивчати англійську мову за допомоги різноманітних курсів та спеціальних шкіл. При наявності знань англійської мови, збільшуються шанси на отримання гарної роботи.

Слід зазначити, що курси англійської мови відвідують завдяки різноманітним цілям, а саме:

- ділові відношення з іноземцями;
- туристичний бізнес;
- підготовка до TOEFL;
- вивчення ще однієї іноземної мови.

Курси англійської мови будуються за принципом постійної, інтенсивної утягнутості кожного учасника групи у процес. Групи підбираються за рівнем після проходження тестування. У кожного навчаючого є можливість обирати зручний графік відвідування [1, с. 57].

Для успішної ефективності навчання англійської мови на курсах варто використовувати активні методи навчання, а саме:

- презентації;
- семінари;
- ділові та ролеві ігри;
- диспути у малих групах;
- моделювання;
- виконання проєктів;
- навчання дією (learning by doing).

Для цієї мети знадобиться комунікативна методика яка орієнтована на:

- спілкування та підтримку діалогу;
- націленість на розвиток комунікативних навичок;
- “мінімум теорії, максимум розмовної практики” (висловлювання своїх думок та будування самостійних діалогів);
- оволодіння елементарними схемами граматики англійської мови швидко за малий час).

Та класична методика яка впливає на:

- поетапне логічне вивчення граматичних та лексичних категорій;
- приділення достатньої уваги фонетиці;
- написанню слів;
- висловлюванню своїх думок;
- діалогічне мовлення;
- вивчення більш важких граматичних конструкцій поступово крок за кроком;
- вивчення додаткових слів та словосполучень (словниковий запас) [3, с. 45].

При виборі методики та прийняття рішення стосовно вивчення англійської мови варто враховувати наступні особливості навчаючих, а саме:

- наявність життєвого досвіду — важливе джерело навчання;
- натхнення відношення до навчання;
- потреба до самостійності;
- потреба до збагнення (розумінні, можливості розібратися у граматиці та фонетиці, спілкуванні), що забезпечую мотивацію;
- практична скерованість, прагнення до використання знань;
- можливість впливати на процес навчання, забезпечити бажання;
- необхідність гнучкого підлаштування до професійних, соціальних, побутових та тимчасових чинників навчаючого.

Найбільш важним чинником курсів англійської мови відіграє інформація — реклама, а саме:

- скільки років вони існують;
- чи враховуються бажання відвідувачів курсів відносно часів занять;
- чи відбувається постійний контроль знань;
- скільки людей у групі;
- чи є безкоштовні методичні посібники та матеріали.

Слід зазначити, що курси англійської мови повинні мати переваги, а саме :

- тривалий термін навчання (кілька місяців — рік — два роки). Де навчаючий навчається аналізувати, робити висновки, адаптуватися до різноманітних вправ навчання;
- рівномірність навантаження (вивчення матеріалу послідовно, без перевантаження);
- відпрацьована методика викладання (використання перевірених авторських методик які впливають на розуміння учбового матеріалу). Знання важких завдань для вивчаючих та використання більшого часу для подолання цих завдань;
- здійснення тренінгів (виконання творчих завдань, виступ з доповідями, написання есеїв на обрану тему). Навчаючі здійснюють ефективно розподіляти час, будувати логіку відповіді у реченні та питанні;
- групи відвідувачів курсів англійської мови повинні налічувати до 12 осіб.

Та недоліки:

- більшість занять на курсах англійської мови проводяться з величезною кількістю відвідувачів завдяки тому що курси у кожному місті стають з кожним роком популярними (у межах 50 відвідувачів). Але вони можуть стати результативними якщо на курсах є лідер та на нього будуть рівнятися решта ;
- контроль виконання домашніх завдань (перевірити усіх домашнє завдання не можливо тому що це займає безліч часу тому перевірка відбувається, але не повністю тому що постійно варто вивчати новий матеріал) ;
- відсутність можливості замінити викладача (змінити можливо тільки курси, а не викладача) [2, с. 34].

Для здійснення успішного навчання на курсах варто звернути увагу на чинники, а саме :

- конкретної практичної необхідності;
- принцип активності;
- ситуація навчання.

Таким чином, курси англійської мови слугують важливим елементом навчання граматики англійської мови яку використовують у створенні речень та питань у практичному висловлюванні. Курси англійської мови є невід’ємним чинником для підштовхування людини вивчати англійську мови у вільний час.

Література

1. Козуріна А. М. Ефективне вивчення англійської мови на курсах. Іноземні мови.: Видавництво центру іноземних мов «Golden Staff».- м. Запорозжя. — 2016. — 130 с.
2. Головкина М.В. Що важливо знати про підготовчі курси.: Видавництво «Навчання» — м. Київ. — 2014. — 155 с.
3. Теткіна В.В. 8 порад як правильно обрати курси англійської мови.: Видавництво „Наука, техніка та освіта”. — м. Київ. — 2014. — 189 с.

І.М. КОРЖАВИХ,

старший викладач Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Л.В. ЮРИШЕВА,

старший викладач Харківської гуманітарно-педагогічної академії

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються шляхи підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності на прикладі опанування предметів вокально-хорового циклу.

Ключові слова: вчитель музичного мистецтва, хоровий клас, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Процеси кардинальних перетворень суспільства та школи потребують від учителя переорієнтації його свідомості на зростання ролі духовності, адекватні характеру інноваційної (творчої) педагогічної діяльності, бо вчитель є суб'єктом педагогічного процесу та головною діючою особою будь-яких перетворень у системі освіти. Здатність генерувати нові ідеї, сприйнятливість до нового є запорукою успіху та розвитку будь-якої країни, системи. Освіта не є винятком.

Педагогічні інновації розглядаються як результат новаторсько-впроваджувальної діяльності вчителя (нові цілі, зміст, методи, технології, форми, засоби навчання і виховання, нові способи організації спільної діяльності суб'єктів навчання), що оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення окресленої перед суспільством освітньої мети. Одним із завдань педагогіки творчості є вироблення психолого-педагогічних концепцій самовдосконалення та залучення особистості до творчого процесу особистісного саморозвитку.

Розглядаючи мистецьку інноваційну діяльність як найвищий ступінь педагогічної творчості майбутнього вчителя музичного мистецтва, який забезпечує модернізацію різних ланок загальноосвітньої музичної освіти і сприяє розвитку сталого інтересу до опанування й впровадження в музично-педагогічну практику новітніх науковомістких та інформаційно-педагогічних технологій, ми звертаємо увагу на вагомість даної проблеми в системі сучасної фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Оновлення національної традиційної системи музично-педагогічної освіти полягає, перш за все, у формуванні різнобічно розвиненої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва,

здатного не тільки демонструвати свої педагогічні здібності, а й презентувати прогресивний стиль педагогічного керівництва найвищого рівня.

Стан дослідження. Інноваційні процеси в галузі освіти в кінці XIX — початку XX ст. відрізнялися яскраво вираженою творчою спрямованістю і нестандартністю підходів до навчання і виховання. Цей досвід висвітлений в роботах С. Шацького, А. Пискунова, З. Равкіна та інш.

Дослідження з проблем сучасної музично-педагогічної освіти та теорії музично-естетичного виховання (Е. Абдуллін, Л. Арчажникова, Л. Бочкарьов, І. Зязюн, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, В. Шульгіна та ін.) закладають основи розробки проблем музично-педагогічних інновацій, визначають шляхи підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності вчителя музичного мистецтва в загальноосвітньому навчальному закладі.

Мета статті — розглянути шляхи формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності у процесі вокально-хорової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Сучасний процес формування готовності до інноваційної діяльності, загальнокультурної та професійної компетентності майбутнього вчителя зумовлений новітніми тенденціями розвитку вітчизняної вищої школи, визначив необхідність упровадження нових технологій, прогресивних методик навчання з широким використанням інтерактивного спілкування, мультимедійного, дистанційного навчання, глибокого оновлення змісту та форм навчання. Майбутній учитель повинен уміти не тільки адаптуватися до суспільних реалій, але й усвідомити необхідність постійного самовдосконалення, розвитку інтелекту і творчих якостей, підготовки до життя у відкритому суспільстві, самотійної взаємодії з динамічним світом професійної праці.

Учитель виступає головним суб'єктом інноваційної діяльності. Орієнтуючись в освітніх інноваціях, володіючи різними технологіями викладання свого предмету та застосовуючи їх у своїй роботі, вчитель, таким чином, самореалізується у професійній діяльності, набуває здатності до самотійного інноваційного пошуку.

Під поняттям «формування готовності вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності» розуміємо сукупність особистісних і професійних якостей спеціаліста, що забезпечують творче осягнення нововведень у сфері музичної освіти, визначення нових цілей власної професійної діяльності, відмову від відомих штамів і стереотипів.

Одним із компонентів професійної підготовки вчителя, зокрема музичного мистецтва, є оволодіння комплексом сучасних технологій, які забезпечують можливість ефективної організації проектного, проблемного, групового, індивідуального, парного навчання школярів. Формування інноваційної готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва зумовлене усвідомленням сутності єдності процесу інтеграції різноманітних форм і засобів пізнання.

Теоретичні знання, які студент повинен опанувати, виконують багатогранні функції, що включають онтологічну (уявлення про естетичні цінності музичного мистецтва), орієнтовану (знання музично-естетичні, оцінні, методичні, знання в

галузі музично-педагогічних досліджень та нововведень), оцінну (оцінка ефективності застосування інноваційних технологій).

Для музичної педагогіки виховання потреби у творчості є одним з основних завдань і одночасно умовою формування творчої особистості майбутнього фахівця. Пробудження потреби до творчості як компонента інноваційної діяльності пов'язано з системою мотивів, які можуть і не збігатися з метою діяльності [2, с. 84]. Тому безперечно велике значення для продуктивної діяльності має відповідна мотивація. Для творчої діяльності характерна наявність інтересу до самого процесу творчості, до постановки творчих завдань та виявлення нових способів діяльності.

До основних складників мотиваційного компонента готовності студентів до інноваційної діяльності доцільно зарахувати: інтерес до музики як мистецтва й засобів музичного виховання особистості; установку на значущість педагогічних інновацій у формуванні ціннісних орієнтацій учнів засобами музичного мистецтва; інтерес до сучасних явищ музичного мистецтва, оригінальної інтерпретації творів мистецтва, критичне ставлення до існуючих стереотипів трактування визнаних художніх шедеврів; прагнення до взаємодії викладача й студента, формування індивідуальної неповторності його музичних пристрастей; прагнення до інноваційного проектування музичної діяльності дітей з метою формування їхньої творчої активності; сформованість власної позиції як учителя і музиканта [5, с. 34].

Слід зауважити, що готовність майбутніх учителів музичного мистецтва до інноваційної діяльності буде якісною й перспективною, якщо її розглядати як інтегративний кінцевий результат однієї з важливих особливостей педагогічного процесу моделювання мистецької інноваційної підготовки.

Основними завданнями підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності є: визнання самотності та самоцінності кожного студента, розкриття його сутнісних сил; компетентнісна комунікація між викладачем і студентом; впровадження інноваційних видів музично-педагогічної діяльності; ознайомлення з мультимедійними програмами, які допоможуть в опануванні професійними навичками, з різноманітними стилями і формами музичних творів; виховання уміння розвивати художній образ музичного твору на основі творчого прочитання нотного тексту та власного виконавського досвіду; розвиток навичок креативності під час роботи над музичним твором; робота над розширенням репертуару, що входить до шкільної програми зі слухання музики тощо.

Хоровий клас — одна з основних дисциплін спеціального циклу на музично-педагогічному факультеті, який готує вчителів музичного мистецтва та художньої культури, керівників шкільних хорів, де створюється власний індивідуально-особистісний стиль професійної діяльності студентів. Хор Харківської гуманітарно-педагогічної академії являє собою виконавчий колектив, який не менше ніж 2-3 рази в навчальному році показує результати своєї роботи на відкритих концертах. Це творча лабораторія, в якій відбувається навчально-пізнавальна діяльність студентів, формується готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності. Тут студенти знайомляться з хоровими тво-

рами в їх реальному звучанні, і як висновок, виразні засоби хорової партитури (темброві краски партій, виразність унісону, динамічність вокальної поліфонії, виразність хорового речитативу і т. інш.) більш різносторонньо і конкретно можна вивчити тільки у хоровому класі, як учасника хорового колективу. При співі в хорі студент набуває можливостей орієнтуватися в загальній хоровій звучності, чути всі голоси, їх особливості, якості і співвідношення.

Основне завдання навчальної дисципліни — виховання у студентів професійних умінь і навичок у керівництві хоровим колективом на основі оволодіння дидактичними принципами психофізіологічного процесу хорової співочої діяльності, формування творчої особистості.

Процес формування вокально-технічних, професійно-творчих умінь студентів у хоровому класі передбачає насамперед активізацію студентської праці, тобто перенесення центру ваги на самостійну навчально-пізнавальну діяльність: від розв'язання низки усвідомлених репродуктивних і творчих завдань — до умінь об'єктивної самооцінки результатів діяльності й оперативної їх корекції. Розучування нового твору з хором включає: виразний показ твору (гра на інструменті або спів самого керівника); пояснювальне слово про твір; сольфеджування, роботу з окремими партіями, відпрацювання правильного дихання, звукоутворення, ритму, роботу над окремими важкими місцями, налагодити стрій і ансамбль, фразування; інтерпретацію твору, роботу над стилем виконання, використання всіх засобів музичної виразності для повноцінної передачі художнього образу твору.

Означений комплекс завдань опирається на застосування пояснювально-ілюстративних, репродуктивних («фонетичних»), частково-пошукових методів, методик «навчання у співпраці» та «метод проектів», тобто на практику особистісно орієнтованого навчання у процесі конкретної діяльності студента на основі його вільного вибору з урахуванням власних пізнавальних і творчих зацікавлень. Так, застосування «методу проектів» передбачає розв'язання студентом актуальної професійної проблеми, яка включає, з одного боку, використання різноманітних спеціальних методів, засобів навчання, а з іншого — інтегрування знань та вмінь зі споріднених галузей мистецької творчості.

Аналогічно методики «навчання у співпраці» забезпечують не лише оволодіння студентом відповідними спеціальними знаннями, вміннями і навичками, досвідом творчої виконавської діяльності на рівні індивідуального розвитку, але й впливають на розвиток комунікативних здібностей як важливої професійно-творчої якості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Висновки. З огляду на сказане констатуємо, що оволодіння предметами вокально-хорового циклу є не лише невід'ємним компонентом фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, а й виступає своєрідною творчою лабораторією формування інтегративних професійно-творчих умінь; сприяє підвищенню якості самостійної творчої діяльності студентів, трансляції творчого музично-педагогічного досвіду викладача та створенню студентами на цій основі власного творчого продукту — досвіду організації навчально-виховної діяльності школярів, формуванню готовності студента до майбутньої інноваційної педаго-

гічної діяльності загалом. Зазначена проблема потребує розробки відповідного навчально-методичного забезпечення.

Література

1. Іващенко С. Формування готовності майбутніх вчителів до музично-педагогічної творчості / С. Г. Іващенко / Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку: тези міжнародної наукової конференції (30 червня — 2 липня). — К. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. — С. 107-108.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. — М. : Политиздат, 1975. — 304 с.
3. Мартянова Г. Вокально-хорова підготовка студента до роботи з хором в системі кредитно-модульного навчання / Г. Мартянова // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць (Спец. випуск: Мистецько-педагогічна освіта) / ред. кол.: В. К. Буряк та ін. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. — № 18. — Ч. 1. — С. 267-271.
4. Олексюк О.М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. — К. : Знання України, 2009. — 123 с.
5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. — К. : Освіта Україна, 2008. — 274 с.
6. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. пос. / О. П. Рудницька. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. — 360 с.
7. Смирнова Т. Вища диригентська хорова освіта в Україні: минуле та сучасність / Т. Смирнова. — Харків : Константа, 2002. — 256 с.

С.В. МЕЛЬНИК,

кандидат технічних наук, доцент, докторант
Національної академії Служби безпеки України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інноваційний розвиток сучасного суспільства та держави в значній мірі базується на досягненнях ІТ сфери, формуванні глобального інформаційного простору та інформаційної культури. Натомість технологічна складова новітніх комунікативних сервісів обумовлює відповідні виклики і загрози безпеці людини, суспільства та держави у кіберпросторі, що призводить до зменшення темпів і обсягів впровадження інновацій електронного урядування та електронної комерції, уповільнення розвитку глобального інформаційного суспільства тощо.

У зв'язку з цим світовою тенденцією, яка була започаткована в США ще у 2003 році, є створення національних систем кібербезпеки та відповідної міжвідомчої координації діяльності на міжвідомчому рівні, зокрема, і в питаннях освіти. Україна, звісно, не стоїть осторонь цих процесів і у 2016 році були прийняті ключові стратегічні документи [1,2], що визначають структуру та діяльність Національної системи кібербезпеки України.

Відповідно до прийнятої Стратегії [1], Національна система кібербезпеки передбачає взаємодію державних органів, органів місцевого самоврядування,

військових формувань, правоохоронних органів, наукових установ, навчальних закладів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять діяльність у сфері електронних комунікацій, захисту інформації та/або є власниками (розпорядниками) об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. При цьому Рада національної безпеки і оборони України повинна здійснювати координацію та контроль діяльності із забезпечення кібербезпеки Міністерства оборони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки України, Національної поліції України, Національного банку України, розвідувальних органів України. Крім того, зрозуміло, що Національна система кібербезпеки України повинна бути орієнтована на реалії та перспективи процесів створення міжнародно-правової системи забезпечення кібербезпеки.

Зрозуміло, що питання професійної освіти в Національній системі кібербезпеки є одним із ключових, оскільки людський фактор та рівень фаховості співробітників (працівників) суб'єктів забезпечення кібербезпеки безпосередньо впливає на стан захищеності людини і суспільства у національному сегменті кіберпростору.

Виходячи із структури та сфер компетенцій суб'єктів Національної системи кібербезпеки можна дійти висновку щодо основних видів професійної діяльності у кіберпросторі, насамперед, діяльності: із захисту інформації від загроз порушення конфіденційності, цілісності та достовірності інформації; інформаційного протиборства у військовій, політичній, економічній та інших складових національної безпеки; правоохоронної діяльності із забезпечення громадської, національної та міжнародної безпеки.

Питання організації професійної підготовки фахівців з кібербезпеки в частині змісту освіти розглядалися багатьма вітчизняними вченими і практиками, насамперед. В контексті захисту інформації у кіберпросторі В. Богуш, В. Бурячок, М. Козубцов, С. Красильников, І. Пархомей, Ю. Процюк, В. Сисоєв, М. Степанов, В. Толубко, Ю. Хлапонін. У розумінні інформаційного протиборства Ю. Даник, В. Остроухов, Ю. В. Петрик, Супрунов. Виходячи із завдань правоохоронної діяльності: О. Довгань, В. Кудінов, В. Марков, О. Онищенко, О. Орлов, Є. Рижков, І. Рязанцева, В. Тулупов. Однак при цьому потребують уваги аспекти організації професійної підготовки фахівців для приватного та державного секторів Національної системи кібербезпеки за умови наявності в Україні лише однієї спеціальності «Кібербезпека» галузі знань «Інформаційні технології». Тобто існує практична проблема галузевої стандартизації вищої освіти у сфері кібербезпеки, що стосується формування загальних вимог до компетентності майбутнього фахівця, з урахуванням професійних вимог ринку праці в приватному та державному секторах забезпечення кібербезпеки. І звісно ця проблема потребує наукового осмислення.

Враховуючи те, що діяльність із забезпечення кібербезпеки має соціальний, міжвідомчий, регіональний, національний та міжнародний вимір, то з позиції системного підходу здається очевидним факт доцільності застосування ме-

ханізму соціального замовлення на зміст та якість освіти, обґрунтування якісних та кількісних оцінок потреб ринку праці тощо.

За результатами дослідження «соціального замовлення» як категорії аналізу можна зробити висновок, що це поняття має численні тлумачення, у тому числі, і у сфері освіти. У загальному випадку термін соціальне замовлення отожднюється з терміном «соціальний контракт», яке є широко вживаним в європейських країнах, і розглядається у розумінні договірних відносин між Замовником та Виконавцем з надання соціальних послуг, або краще послуг для суспільства. Однак загальний підхід до визначення соціального замовлення не розкриває його мету, а лише сутність реалізації. Педагогічна інтерпретація та конкретизація поняття «соціального замовлення на вищу професійну освіту» повинна визначати потреби та очікування людини, суспільства, держави в короткотерміновій і довгостроковій перспективі щодо змісту і якості освіти, адекватному задоволенню потреб ринку праці у фахівцях з необхідними спеціальностями та спеціалізаціями.

У цілому, залишаючи поза увагою деталізацію соціологічних досліджень, звернемо увагу на те, що потреби ринку праці в рамках Національної системи кібербезпеки визначаються, насамперед, категоріями фахівців інженерного та правового (а точніше правоохоронного) профілю.

По-перше, очевидно, що найбільша за кількістю фахівців є потреба у інженерах із забезпечення кібербезпеки (що володіють у тому числі і технічними компетенціями інформаційного протидіювання у кіберпросторі), проте їх можна розділити як мінімум на три категорії, що були визначені у колишній галузі знань 1701 «Інформаційна безпека»: «Безпека інформаційних і комунікаційних систем», «Системи технічного захисту інформації» та «Управління інформаційною безпекою». Формування професійної компетентності майбутнього фахівця із трьома складовими компетенцій в рамках однієї спеціальності є проблематичним. Тому логічним здається підхід [3] зі створення нормативної частини освітніх програм за спеціальністю «Кібербезпека» спираючись на спільні частини компетенцій технічних спеціалізацій (колишніх напрямів підготовки) у цій професійній сфері. А саме, основ програмної і комп'ютерної інженерії, методів, засобів та заходів захисту інформації та управління інформаційною безпекою. При цьому слід передбачити основну деталізацію у формуванні професійної компетентності у варіативних частинах освітніх програм бакалаврату.

По-друге, також очевидно, що правоохоронна система України також потребує фахівців з кібербезпеки для протидії кіберзлочинності на національному і міжнародному рівнях. Отже, у цьому контексті доцільно розглянути питання щодо формування освітньої програми магістратури за спеціальністю «Кібербезпека» з урахуванням потреб у фахівцях системи захисту інформації та правоохоронної системи в Україні як складових Національної системи кібербезпеки [4]. Тобто розробити нормативну частину галузевого стандарту з позиції адаптивності для технічних і гуманітарних спеціалізацій професіоналів з кібербезпеки.

Деталізація запропонованих концептуальних підходів до організації професійної підготовки фахівців з кібербезпеки обумовлює перспективні напрямки наукових досліджень в контексті процесів реформування вищої освіти в Україні.

Література

1. Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про стратегію кібербезпеки України».
2. Указ Президента України від 7 червня 2016 року № 242/2016 «Про Національний координаційний центр кібербезпеки».
3. Мельник С.В. Актуальні питання запровадження в Україні спеціальності «Кібербезпека» / С.В. Мельник // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. матер, наук.-прак. конф., 18 березня 2016 року, м. Київ. — С. 46-49.
4. Мельник С.В. Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення Кібербезпеки. Питання підготовки кадрів. / С.В. Мельник // Безпека інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: зб. матер, міжнародної наук.-прак. конф., 25-26 травня 2016 року, м. Київ. — С. 72.

В.Є. ПОТЬОМКІНА,

вчитель середньої спеціалізованої школи №200, м. Київ

РОЗВИТОК АКМЕОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У РОБОТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Модернізація освіти пов'язана із широкими соціально-економічними перетвореннями, що відбуваються в нашій країні і в світі [1]. Сучасному суспільству потрібні досвідчені, компетентні фахівці, які вільно орієнтуються в швидкоплинному світі, здатні приймати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, прогнозувати наслідки професійних та особистісних ситуацій, здатні до співпраці, орієнтовані на постійне поповнення та оновлення знань, удосконалення вмінь і навичок, їх закріплення та перетворення в компетенції.

Зрозуміло, що основи майбутньої високопрофесійної діяльності закладаються ще в навчальних закладах, насамперед, у загальноосвітніх, у яких здійснюється навчання й виховання учнів, підготовка їх до успішної соціалізації, усвідомленого вибору професії та набуття соціальної зрілості. Відповідно, навчально-виховний процес повинен бути спрямований на формування комунікабельних, креативних, самостійно мислячих особистостей, що прагнуть до успіху, а також вміють планувати та забезпечувати розвиток своїх компетенцій.

Тому впровадження інноваційних освітніх технологій з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі є актуальним завданням.

За результатами багаторічного вивчення взаємозв'язків психології і педагогіки нині достатньо значного поширення як технологія компетентнісної освіти набув акмеологічний підхід, сутність якого полягає в створенні в освітньому середовищі умов до самовдосконалення особистості, її саморозвитку.

Як відомо, акмеологія — наука, що виникла на стику природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає закономірності й феномени розвитку людини для досягнення нею найбільш високого рівня в цьому розвитку.

Одним із важливих своїх завдань акмеологія вважає виявлення характерних рис, які формуються у процесі розвитку людини в їхніх вершинних досягненнях у дошкільному, молодшому шкільному віці та в роки юності з тим, щоб особистість змогла всебічно виявити себе на щаблі зрілості та успішно розробляти перспективні стратегії організації свого життя.

Основний понятійний апарат, теоретичні положення акмеології та основні акмеологічні підходи достатньо повно викладені в [2, 3]. Нині акмеологічний підхід впроваджено як в практику вищої школи [4], так і в загальноосвітніх навчальних закладах з метою удосконалення навчально-виховного процесу [5, 6].

Однак реалізація акмеологічного підходу в загальноосвітніх навчальних закладах має суттєву специфіку, пов'язану віковою періодизацією розвитку учнів, що спонукає до пошуку таких акмеологічних прийомів педагогічної діяльності, які б враховували психофізіологічні особливості учнів різного віку.

Необхідно підкреслити, що акмеологічні підходи можуть бути використані (і використовуються) під час викладання будь-якого предмету. Однак, на наш погляд, значна роль у їх реалізації належить класному керівнику, який, забезпечуючи взаємодію учнів, батьків та вчителів-предметників, є організатором діяльності учнів та координатором навчально-виховного процесу.

Класний керівник, маючи стосовно кожного учня класу динамічну інформацію про його загальну успішність навчання та враховуючи індивідуальні особливості розвитку його особистості, може планувати та здійснювати відповідні заходи щодо розвитку як кожного учня, так і колективу класу в цілому.

Тому доцільно акцентувати увагу на впровадженні та розвитку акмеологічних підходів у роботі класного керівника. Зрозуміло, що при цьому необхідно враховувати, що акмеологія передбачає переорієнтацію освіти на особистість учня шляхом реалізації її найважливіших принципів.

До основних принципів акмеології, опис ієрархії яких наведено в [5], належать такі.

Самоорганізація, яка складається з самопідготовки і самореалізації. При цьому самопідготовка передбачає формування творчого потенціалу індивідуальності, а самореалізація — втілення цього потенціалу в життя.

Самопідготовка складається з самоосвіти і самовиховання. Самоосвіта забезпечує набуття обраних знань і навичок, а самовиховання — розвиток моральних якостей. Особливо значущими є виховання таких якостей, які сприяють подоланню труднощів та досягненню поставленої мети.

Самореалізація складається з самоактуалізації і самоутвердження. Самоактуалізація передбачає одержання результату, що становить для особистості найвищу цінність. Самоутвердження полягає в досягненні суспільно визнаного результату.

Аналіз цих принципів свідчить, що розвиток особистості учня є цілковитим наслідком його самостійної роботи над удосконаленням власних знань, навичок,

умінь та морально-психологічних якостей.

На наш погляд, перелік цих принципів доцільно доповнити принципом самоконтролю, який, відповідно до [7], є одним з основних чинників, які характеризують професіоналізм. Цей принцип передбачає самостійне оцінювання досягнутих результатів як передумови самоорганізації, тобто є своєрідним зворотнім зв'язком, який перетворює ієрархічну сукупність принципів, наведених у [5], у завершену систему з саморегулюванням.

Відповідно, методи роботи класного керівника повинні забезпечувати втілення цих принципів у практику повсякденної діяльності з метою допомоги учням у самовдосконаленні, що, власне, і є основним завданням педагогічної акмеології.

Для розширення арсеналу акмеологічних підходів, які класний керівник може використовувати в своїй роботі, можна запропонувати використання акмеологічної картки учня, яка буде стимулювати його до плідної роботи та опосередковано сприяти особистісному розвитку.

Ця картка може бути сформована за аналогією з акмеограмою педагога [8, 9], тобто має поділятися на декілька розділів (з урахуванням вікових особливостей учнів), кожний з яких відповідатиме одному з розглянутих вище основних принципів акмеології, наведених у [5].

У кожному розділі учень повинен визначити для себе на деякий період часу (чверть, півріччя тощо) деякі завдання (підвищити оцінку за деяким предметом, досягти успіхів в улюбленому виді спорту, відвідати музей тощо) та сформулювати конкретний результат, що має бути досягнутий.

Періодично учень повинен порівнювати досягнуті та заплановані результати, проводити хоча б поверхневий аналіз успіхів (невдач) та вносити відповідні корективи. Для полегшення такої роботи класний керівник може запропонувати учневі перелік типових запитань та варіанти відповідей на них (наприклад, чому не вдалося досягти визначеного результату: не цікаво, більше часу витратив на інші діла тощо). Самостійні відповіді повинні допомогти учню краще розібратись з причинами невдач та сформувати для себе деякі корисні рекомендації.

Виходячи з того, що акмеологія орієнтується на стимулювання самостійної роботи учня, класний керівник може періодично цікавитись рівнем виконання визначених завдань, проводити бесіди заохочувального характеру, давати корисні поради. Однак класний керівник ні в якому разі не повинен вимагати обов'язкове виконання завдань та робити висновки з негативним змістовним навантаженням, адже це може викликати стійке неприйняття учнем такої форми роботи та, як наслідок, спонукати до відмови від неї.

Власне, не дуже важливо, що буде планувати учень та який результат він отримає. Головне, що під час такої роботи він буде вчитися виявляти відповідні причинно-наслідкові зв'язки та розподіляти зусилля між різними видами робіт, тобто набувати навичок самостійного системного мислення.

Таким чином, у доповіді підкреслено важливість використання акмеологічних підходів у роботі класного керівника та (як можливий напрям їх розвитку)

запропоновано використовувати в роботі класного керівника акмеологічну картку учня.

Подальша робота в цьому напрямку полягає в практичній перевірці ефективності запропонованого підходу на достатньому обсязі експериментальних даних.

Література

1. Рамзані, Е.В. Моделювання контексту педагогічної діяльності у процесі викладання психологічних дисциплін [Текст] / Е.В. Рамзані // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. — № 4 (57). — 2013. — С. 140-146.
2. Ніколаєску, І.О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору [Текст] : навч.-метод. посіб. / І.О. Ніколаєску. — Черкаси: ОШОПП, 2012. — 54 с.
3. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід [Текст] : монографія / За ред. О.А. Дубасенюк. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — 389 с.
4. Драч, І.І. Акмеологічний підхід до підготовки фахівців у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації [Текст] / І.І. Драч, І.М. Драч // *Нові технології навчання*. — 2000. — Вип. 28. — С. 61-65.
5. Сазоненко, Г.С. Впровадження акмеологічних підходів в роботу навчального закладу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dnrb.smart.biz.ua/id/1668/>.
6. Садовий, М. Акмеологія та шкільна освіта [Текст] / М. Садовий // *Наукові записки*. — 2013. — Вип. 121 (1). — С. 3-7. — (Сер. Педагогічні науки. Частина І).
7. Сидоренко, В.В. Акме-синергетичний підхід до підвищення кваліфікації вчителя української мови та літератури в системі неперервної педагогічної освіти / В.В. Сидоренко // *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. — 2010. — № 2 (7). — С. 111-115.
8. Акмеограма педагога [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://medbib.in.ua/akmeogramma-pedagoga33164.html>.
9. Акмеологічна карта розвитку й саморозвитку педагогічної майстерності вчителя [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dszch135.ucoz.ua/load/metodichna_robota/samoosvita_vchiteliv/akmeologichna_karta_vchitelja/55-1-0-168.

С.Ю. РУДІКЕВИЧ,

вчитель-математики I категорії Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 25

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

Завдяки революції Гідності поглибилися процеси демократизації та гуманізації українського суспільства. Активізація соціально-економічних відносин призвела до появи нових вимог стосовно результатів освіти. Сучасна морально-політична атмосфера в Україні доповнила традиційні загальноосвітні цілі новими — формування високого рівня компетентності випускників шкіл. Одним із основних напрямків їх реалізації стало розширення пізнавальної сфери діяльності учнів, яке неможливе без удосконалення формування наукового світогляду учнівської молоді у процесі навчання в загальноосвітній школі.

Для більш ефективного формування наукового світогляду учнів необхідно використовувати навчальні предмети, які викладаються в загальноосвітніх школах, у тому числі й математику. Багаторічне спостереження і власний досвід свідчить, що в останні роки відбувається активне формування наукового світогляду учнів, і цьому процесу безпосередньо сприяє:

а). існуючи на сьогоднішній день навчальні програми та підручники з математичних наук, які відображають в достатній мірі питання науково-світоглядного виховання учнів загальноосвітньої школи;

б). висока оцінка вчителями математики значення свого предмета в справі формування наукового світогляду. Більш того, у відповідності до вимог Міністерства освіти і науки України [13], вони морально підготовлені до такої діяльності.

Об'єкт дослідження: формування наукового світогляду учнів у сучасних педагогічних умовах.

Предмет вивчення: сучасні організаційно-педагогічні умови формування наукового світогляду учнів загальноосвітніх шкіл України у процесі навчання математики.

Мета дослідження — висвітлити специфіку педагогічної діяльності вчителів математики української загальноосвітньої школи у процесі формування наукового світогляду учнів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- репрезентувати новітні шляхи та можливості у справі формування наукового світогляду при вивченні матеріалу шкільного курсу з математики;
- зазначити найбільш доцільні форми та методи формування наукового світогляду на уроках математики;
- продемонструвати значення міжпредметних зв'язків для формування наукового світогляду учнів;
- висвітлити тенденції розвитку наукового світогляду учнів 11-го класу Черкаської загальноосвітньої школи № 25 на сучасному етапі.

Проблеми пізнавального інтересу розроблялися в наукових працях Мойсеюк Н.Є. [5], Потяпюк Л.М. [7, 8], Шубинського В.С. [12] та ін. Деякі питання пов'язані з розвитком пізнавальних інтересів, аналізувалися в методичних дослідженнях Бібік Н.М., Єрмакова І.Г. [1], Волобуєва Т.Б. [2], Іванова Д.А. [3], Макаренко В.М. [4], Овчарук О.В. [6], Ракова С.А. [9], Родигіної І.В. [10], Шишова С.Е., Агапова І.Г. [11] та ін. Проте, відсутність комплексної роботи з зазначеної нами проблеми зумовило необхідність висвітлення її у відповідній науковій статті.

Світогляд визначається не просто як сума різних поглядів на світ, а певне цілісне уявлення про світ, яке включає з'ясування місця людини в природі, вектор її діяльності, або загальні програмні принципи її свідомого ставлення до дійсності [8, с. 82].

Світоглядне значення шкільного курсу математики сприяє формуванню, розвитку правильних уявлень стосовно природи математики, сутності матема-

тичної абстракції, реальних та ідеальних відносин при інтерпретації математичних моделей [9, с. 161].

Загальна проблема щодо формування наукового світогляду учнів під час навчання математики включає коло питань виховної роботи, які стосуються зв'язку шкільного курсу математики з науковим філософським світоглядом [1, с.38].

При висвітленні і обговоренні цих питань, у першу чергу, необхідно визначити цілі навчання математики у загальноосвітній школі; у другу, — враховувати і спиратися на природу і сутність самого поняття «науковий світогляд»; у третю, — розуміти специфіку самої математики як науки і як навчального предмету [7, с. 64-65].

Процес формування наукового світогляду учнів має більший ефект при цілісному, системному та комплексному підході до нього [13, с. 38].

На сьогоднішній день педагогічна наука відзначається своїми досягненнями у гармонійному усесторонньому розвитку особистості та фундаментальними дослідженнями видатних вчених-педагогів, математиків щодо наукового світогляду і виховної роботи учнівської молоді [6, с. 218].

Обставини, які забезпечують ефективність і результативність заходів щодо вдосконалення змісту педагогічної діяльності вчителя під час навчання учнів математики, мають свою особливість.

По-перше, — системний підхід — поєднання народної, сімейної та наукової систем формування світогляду учнів. По-друге, якість зазначеного вище процесу залежить від наступності, послідовності, координації та взаємодії вчителя не лише з учнями, а й з їх батьками. По-третє, — культура поведінки, креативність, демократизація, активність учасників навчального процесу. По-четверте, — на засадах принципів духовності та гуманізму обов'язкове застосування вчителем-математики індивідуально-диференційованого підходу до учня, як до особистості [2, с. 78-81; 10, с. 3-4].

Шляхи і методи формування в учнівської молоді наукового світогляду у процесі викладання математики в загальноосвітній школі повинні базуватися на використанні інноваційних методів навчання математики та відображати сучасну тенденцію, яка стосується трансформації соціокультурного життя українського суспільства [5, с. 24].

Сама по собі реалізація питання щодо формування наукового світогляду учнів на уроках математики не відбувається ізольовано, а є складовою частиною всієї комплексної виховної роботи шкільного колективу.

Досить важливу роль в цьому процесі відіграє міжпредметний зв'язок, спільна цілеспрямована робота вчителів різних спеціальностей [3, с. 164].

Також не меншого значення у формуванні наукового світогляду учнів загальноосвітньої школи сучасні вчителі-математики повинні надавати дієвому засобу реалізації одного з принципів навчання — забезпечення прикладної спрямованості предмета [4, с. 17].

Саме зв'язок математики з повсякденним життям сприяє чіткому розумінню учнями практичної необхідності отриманих ними знань із даного предмету [5, с. 26].

В цьому плані досягнення високого рівня математичної підготовки учнівської молоді можливе при наявності навчання орієнтованого, в першу чергу, на виробництво та природне середовище [12, с. 43].

Не менш ефективні результати в плані формування наукового світогляду учнів отримують ті вчителі, які в своїй професійно-трудовій діяльності застосовують нетрадиційні методики викладання предмету.

Використання різних форм нестандартних уроків максимально поживає організації навчального процесу, а в нашому випадку, — активізує пізнавальну діяльність учнів при навчанні математики [11, с. 95].

Практична значимість уроків математики з нестандартними формами роботи дає можливість вчителю одночасно якісно і швидко перевірити підготовку учнів до заняття, максимально посприяти розвитку їх особистості збагативши знаннями з предмету [7. С. 62].

Відповідні уроки мають лише позитивний ефект у навчанні учнівської молоді математиці, оскільки сприяють максимальній реалізації особистості в пізнанні навчальної діяльності, даючи розвинути свої нахили, творчий та інтелектуальний потенціал [5, с. 26].

Досить вагоме значення у формуванні наукового світогляду учнів має ви-найдження та активне застосування новітніх методик, які б відповідали сучасним умовам навчання в загальноосвітній школі.

Наявність теоретичних результатів сприяє виникненню необхідності з'ясування впливу новітніх методик на особливості сприйняття навчального матеріалу та безпосереднє ставлення учнів до навчання математики.

З цією метою було проведено наукове дослідження в Черкаській загальноосвітній школі I-III ступенів № 25. Планувалося визначити методику формування наукового світогляду учнів 11-го класу з максимальним ефектом від її реалізації.

Процес наукової розвідки включав у себе контроль та різні види методичних процедур: спостереження за діяльністю вчителів-математики та учнівської молоді, бесіда з ними, анкетування.

На передостанньому етапі наукового дослідження було проведено експериментальний зріз в кінці навчального року для встановлення змін у формуванні наукового світогляду учнів-випускників і доведення ефективності новітніх методик, які застосовувалися щодо учнів упродовж 2015/2016 навчального року.

Результатом експерименту стала трансформація таких якостей особистості, як відповідальність, умотивованість дій та ціннісних орієнтацій при навчанні математики.

На нашу думку, суттєвою причиною цих перетворень стала зацікавленість науково-світоглядним питанням учнів і вчителів та вдосконалення останніми своєї діяльності в цьому напрямку. Відповідні твердження базуються на аналізі

анкетних відповідей щодо визначення типу світогляду, в яких зазначено зростання кількості учнів із більш зміцнілими позиціями наукового світогляду.

Таким чином, сучасні організаційно-педагогічні умови формування наукового світогляду учнів загальноосвітніх шкіл України у процесі вивчення математики повинні ґрунтуються на: новітніх методиках, які застосовуються вчителями-математики у відповідності з віковими особливостями учнів на основі індивідуально-диференційованого підходу до особистості; багаторічному педагогічному досвіді; міжпредметному зв'язку та практичному застосуванні отриманих математичних знань в повсякденному житті.

Література

1. Шубинский, В.С. Людина як ціль виховання / В.С. Шубинський // Педагогіка. — № 3-4. — 1992. — С.37-43.
2. Бібік Н.М., Єрмаков І.Г., Овчарук О.В. Компетентісна освіта — від теорії до практики / Н.М. Бібік, І.Г. Єрмаков, О.В. Овчарук. — К. : Плетяда, 2005. — 120 с.
3. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів / Т.Б. Волобуєва. — Харків : Основа, 2005. — 234 с.
4. Іванов Д.А. Компетенції і компетентнісний підхід в сучасній освіті / Д.А. Іванов // Завуч. Управління сучасною школою. — № 1. — 2008. — С. 4-24.
5. Макаренко В.М. Технологія формування та розвитку критичного мислення / В.М. Макаренко // Математика в школах України. — 2007. — № 26. — С. 23-27.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. — Київ, 2007. — 656 с.
7. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / О.В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — 112 с.
8. Потяпюк Л.М. Світогляд як фактор соціальної особистості / Л.М. Потяпюк // Науковий вісник ВДУ. — Луцьк : ВДУ, 1996. — № 2. — С. 82-84.
9. Потяпюк Л.М. Формування світогляду особистості як чинник її всебічного розвитку / Л.М. Потяпюк // Освіта і управління. — Київ, 2002. — № 2. — С.159-163.
10. Раков С.А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти / С.А. Раков // Математика в школі. — № 5. — 2005. — С. 2-7.
11. Родигіна І.В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. — Харків : Основа, 2005. — 176 с.
12. Шишов С.Е., Агапов И.Г. Компетентний підхід до освіти: примха чи необхідність / С.Е. Шишов, І.Г. Агапов // Стандарти і моніторинг в освіті. — № 2. — 2002. — С. 58.
13. <http://osvita.ua/school/52084/> — Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році.

А.В. ТИМОШЕНКО,

Заслужений артист України, доцент

Харківського національного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського

ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується проблема виконавства у сфері вокального мистецтва, розглядається вокально-виконавська творчість як специфічна художня галузь сучасної мистецької освіти.

Ключові слова: вокальне виконавство, творча діяльність, музично-художня виразність.

Постановка проблеми. Музика як особлива форма відбиття дійсності є найемоційнішим серед видів мистецтв та таким, що надзвичайно багатоманітно впливає на людську психіку. У музиці, де відображення дійсності базується на звукоінтонаційному вираженні переживань і почуттів, виразність відіграє вирішальну роль. Ступінь художньої виразності мистецького твору, як відомо, залежить головним чином від обдарованості його автора. Втім у виконавських видах мистецтва вплив художнього твору на реципієнта відбувається через творчу діяльність виконавців — акторів, музикантів, співаків, танцюристів — і, таким чином, сприймання мистецького витвору залежить великою мірою від таланту й майстерності останніх.

Надзвичайного значення виразність набуває у вокальному мистецтві у зв'язку з природним поєднанням музичного інструмента — співацького голосу — із самим виконавцем. Як зазначав великий митець Д. Шостакович, «сам голос людський таїть у собі все необхідне для створення виразного оперного образу» [4, с. 100]. Вокальний голос має величезні виражальні можливості, може передавати безліч чуттєвих нюансів, оскільки невід'ємно пов'язаний з організмом людини, її емоційною сферою.

Вокально-виконавська творчість є специфічною художньою галуззю, що тісно стикається із процесом естетичного виховання й освіти та стає однією з актуальних тем сучасної мистецької освіти, що змушує дослідників обмірковувати природу виконавської діяльності, обговорювати закономірності її функціонування і специфічні риси.

Стан дослідження. Упродовж усієї своєї історії вокально-виконавська проблематика в тому або іншому ракурсі розглядалася в працях мистецтвознавців та педагогів. Проблеми виявлення загальних і специфічних властивостей музики вирішувалися в працях Б. Асаф'єва, Л. Баренбойма, Л. Гінзбурга, В. Медушевського, Є. Назайкінського, М. Смирнова, А. Сохора, Б. Яворського та ін. Багато естетичних проблем музично-виконавського мистецтва розглядаються також у критико-теоретичних роботах музикантів: Г. Гінзбурга, Л. Оборіна, Д. Ойстраха та ін. В останню чверть ХХ на початку ХХІ ст. свій внесок у вивчення психологічних питань вокально-виконавської творчості зробили музикознавці І. Герсамія, І. Колодуб, Н. Гребенюк, В. Антонюк, О. Єрошенко та інш.

Разом з тим проблеми виконавства у сфері вокального мистецтва потребують подальшого поглибленого та всебічного вивчення, що й зумовлює актуальність тематики цієї розвідки. Тому метою даної статті став аналіз особливостей вокального виконавства як специфічної галузі музично-творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Вокальне мистецтво — одне з найбільш популярних видів музичного виконавства, що є найважливішою сферою духовного буття людини, значущим пластом її культури. У сучасній культурі воно перевершує за обсягом усі інші жанрові сфери музики.

Вокальне виконавство є художньо-творчим процесом. Творче прагнення виконавця виразити співацьким звуком різноманітність інтонацій музичного твору надає голосу відповідного загального тембрового забарвлення і сприяє винайденню необхідних технічно-вокальних прийомів. Тобто сама внутрішня емоційна настроєність вокаліста, викликана характером і настроєм музичного твору, психологічно зумовлює вибір відповідних прийомів вокальної техніки та допомагає досягти музично-художньої виразності виконання.

Дослідження вокального виконавства як естетичного явища, на яке впливають, серед інших, соціокультурні фактори, вимагає розгляду його в контексті морфології вокального мистецтва. Вокальне виконавство розвилось в самостійний вид музичної творчості саме тому, що воно стало істотно відрізнятися від композиторської творчості. Разом з тим його особливість пов'язана із самою природою виконавської творчості, а також із такими важливими складовими, як обдарованість виконавця, цілеспрямованість і призначення цієї особливої області музичної діяльності.

Поняття «виконавська діяльність» як самостійний різновид творчої діяльності в загальній системі мистецтва було відзначено лише в теоретичних роботах А. Шлегеля. Будучи однією з наймолодших областей музикознавства, теорія вокального виконавства охоплює цілий ряд складних проблем, вирішення яких вимагає різних наукових підходів і спільних зусиль найрізноманітніших фахівців. Саме тому стосовно до поняття «вокальне виконавство» можливі кілька варіантів його тлумачення: як виду художньої діяльності, як творчості, або загальне визначення — як мистецтва. Треба сказати, що дотепер у вчених не існує єдиної думки з цього питання, тому в нашому дослідженні ми спробуємо розвести ці поняття.

Згідно з філософським словником, «діяльність є формою існування людського суспільства; прояв активності суб'єкта, що виражається в доцільній зміні навколишнього світу, а також у перетворенні людиною самої себе. Діяльність носить усвідомлений характер; вона містить у собі ціль, засіб, результат і сам процес» [1, с. 42]. Отже, розуміння вокального виконавства як особливого виду діяльності ґрунтується на урахуванні його специфіки, що не виключає наявності в ньому й деяких загальних властивостей, притаманних і іншим видам художньої творчості. Дослідження цих якостей необхідно для логічного висновку про визначення статусу вокального виконавства в сфері художньо-творчої діяльності.

Самостійна вокально-виконавська діяльність сформувалася в результаті поділу вокального мистецтва на композиторську й виконавську творчість, що більшою мірою пов'язане з появою нотного запису. Завдяки чому, у композиторів з'явилася можливість довірити виконання свого музичного твору іншій особі, здатній прочитати й відтворити у звучаннях нотні знаки, а звідси й відтворити більш-менш точно авторський задум. Але зміст вокального виконавства є набагато ширшим і глибшим.

Відзначимо, що завдання прочитання авторського тексту виконавцем присутнє не тільки у вокальному мистецтві, але й в інших видах художньої творчості, як, наприклад, театральному, інструментальному, диригентському, хореографічному, архітектурному. Разом з тим слід сказати, що спосіб прочитання авторського тексту в різних видах мистецтва реалізується по-різному й залежить від їхніх специфічних особливостей.

Згідно з дослідженням О. Маруфенко, вокальну підготовку слід розглядати як цілісну складну систему, що є сукупністю різних складових: суб'єктів, об'єктів, структури, методики, етапів розвитку, а також, різноманіття існуючих між ними зв'язків; а сам процес підготовки складається з таких структурних елементів: мотиваційного, інформаційного, операційного [3].

Завданнями вокальної підготовки є:

- здійснювати естетичне виховання студентів;
- формувати відчуття любові, уміння розуміти й цінувати красу вокального мистецтва та співацької майстерності;
- розвивати виконавські, художньо-творчі здібності;
- формувати розуміння психологічних та біофізичних механізмів співацького процесу;
- встановити стійкі критерії якості співу і співацької майстерності;
- розвивати активний вокальний слух, виховувати уявлення про акустично та художньо повноцінне звучання співацького голосу,
- удосконалювати вокально-технічні та артистичні навички;
- формувати знання з основ методики формування, розвитку та охорони дитячого та дорослого співацького голосу;
- готувати студентів до самостійного підвищення співацької та вокально-педагогічної кваліфікації в умовах практичної діяльності.

У художньому процесі співу застосовуються багатоманітні різновиди співацького звуку, своєрідність якого завжди безпосередньо пов'язана з творчою уявою вокаліста, психологічним трактуванням утілюваного образу, а, отже, з інтонуванням, характером, забарвленням слова, фрази, твору в цілому. Відповідно до різноманітності емоційних, психологічних рухів, творчих нюансів виконавця-вокаліста в процесі співу змінюватиметься й співацький звук, який звучатиме то голосно, то тихо, то радісно, то скорботно, то *staccato*, то *legato*, то *marcato*, то *portamento* тощо.

Для правильного звукоутворення зазвичай великий обсяг має робота над окремими ланками співацького акту. У вигляді окремих м'язових прийомів

засвоюється, наприклад, уміння вдихнути, відкрити рота, зробити позіхання, покласти язика тощо. Усі ці часткові рухи, що відпрацьовуються окремо, потім повинні бути об'єднані в цілісну координацію. Це — частини майбутньої загальної навички. Зауважимо, що пошук відразу правильної роботи голосового апарату — нелегке завдання й потребує достатньо довгого часу.

У формуванні та розвитку вокально-виконавських здібностей велику роль відіграє цілеспрямований вплив ззовні. Для цього потрібно знати індивідуальні особливості студентів та їх взаємозв'язок з об'єктивним середовищем.

Також для того, щоб вокаліст міг розвинути в собі певні здібності, необхідно, щоб йому були властиві такі якості особистості, як стійкий інтерес до співу, навички правильного навчання виразному співу, розвинений слух і голос, ладове почуття, почуття ритму. Важливі також і якості, що сприяють ефективному виконанню педагогічної діяльності та досягненню музичної педагогічної майстерності. Це пояснюють тим, що педагогічна майстерність потребує величезної праці душі, постійного пошуку, напруження духовних і фізичних сил, активної роботи над собою.

Так чи інакше, суб'єктом виконавства, як і у відповідних складових інших просторово-часових видів мистецтва, у всіх випадках є особистість, діяльність якої відділена від власне авторської творчості — складання твору. Звільняючись від завдання негайного складання, виконавець може повною мірою зосередитися на особливому завданні — творчому прочитанні авторського тексту, інтерпретації оригіналу.

Отже, у вокальному виконавстві, як специфічній художньо-естетичній діяльності, поєднуються основні її види: пізнавальна (яка, за Ю. Лотманом, пов'язана з ігровою), компенсаторна, ціннісно-орієнтована, перетворювальна, комунікативна та ін. Характерні риси названих різновидів діяльності проявляються під особливим кутом і виступають загальними ознаками, як для вокального виконавства, так і для інших видів духовно-практичної діяльності людини. Такими ознаками, крім наявності мети, уваги, волі, є:

- особлива мова мистецтва (установка на образність, для чого використовується арсенал особливих вокально-виразних засобів), що має свої закономірності розвитку;
- особливий спосіб художнього узагальнення (загальне через індивідуально-приватне);
- використання художнього вимислу (наявність музично-образних уявлень у діяльності виконавця);
- значення форми в художньо-творчій діяльності виконавця (у мистецтві форма має першорядне значення).

Музично-естетичне виховання та вокально-технічний розвиток студента взаємопов'язані. Вокально-виконавська творчість тісно переплетена з процесом естетичного виховання й освіти та стає однією з актуальних проблем сучасної культури.

Висновки. Таким чином, вокальне виконавство виступає як явище, яке несе в собі ряд загальних ознак, характерних і для інших видів художньої

діяльності. Крім того, у кожному акті-процесі вокального виконання конкретним результатом специфічної діяльності виконавця виступає звучання вокального твору, який виступає вже як оригінальне, своєрідне штучне явище — цим, зокрема, підтверджується певна самостійність вокального виконавства і його розуміння як особливого виду художньо- творчої діяльності.

Література

1. Краткий философский словарь / А. П. Алексеев, Г. Г. Васильев и др. ; под ред. А. П. Алексеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Проспект, 2004. — 371 с.
2. Лотман Ю. М. Об искусстве (Искусство как язык) / Юрий Михайлович Лотман. — СПб. : Искусство-СПБ, 1998. — 318 с.
3. Маруфенко О. В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Олена Вікторівна Маруфенко. — Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. — 20 с.
4. Нестеренко Е. Размышления о профессии / Е. Нестеренко. — М. : Искусство, 1985. — 184 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

І.І. БОНЬ,

завідуючий денним відділенням

Канівського коледжу культури і мистецтв УДПУ імені П. Тичини

Л.М. БОНЬ,

викладач Канівського коледжу культури і мистецтв УДПУ імені П. Тичини

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ МУЗИКАНТА-ВИКОНАВЦЯ

Перспектива вдосконалення якості освіти полягає в необхідності підготовки випускників мистецьких вищих навчальних закладів до активної участі в житті суспільства, професійної та особистої самореалізації, здатності вирішувати ті завдання, які постають перед ними в реальному житті. Саме тому, в наш час у навчальному процесі приділяють особливу увагу розвитку творчої особистості, розвитку її здібностей у професійній діяльності. Особливо важливий розвиток творчих здібностей в діяльності музиканта-виконавця.

Творча природа музично-виконавської діяльності знаходить відображення в інтерпретації музичних творів, створенні художніх образів, задуму, стилю. Важливу роль в цьому процесі відіграє комплекс особистих якостей і здібностей музиканта-виконавця: творче мислення, інтелект, музично-слухова уява, інтуїція, оволодіння технічними засобами музичної виразності, виконавський досвід.

Рівень виконавської майстерності багатьох музикантів не завжди високий, що обумовлено кількома факторами: загальним зниженням культурного рівня суспільства; рівнем престижності професії; сучасною економічною ситуацією; застарілими методами навчання. Взагалі, якщо музикант-виконавець володіє здатністю інтерпретувати художні твори — він успішний у своїй професії, складовими якої є сформованість виконавської майстерності, прояв творчої активності, що відображається у захопленні роботою, намаганні бути самостійним та сучасним. Зазвичай, це виявляється в оригінальній трактовці музичної композиції, у пошуку потрібних засобів виразності, застосуванні правильної техніки виконання, у вдосконаленні своїх знань та навичок.

Творча активність у музично-виконавській діяльності обумовлює наявність певних якостей: асоціативності, ерудиції, володіння комплексом виконавських засобів, естрадно-виконавські якості, наявність мотивації.

Аналіз наукової літератури доводить, що видатні виконавці та педагоги виокремлюють різні властивості, які необхідні для музично-виконавської діяльності. Зокрема, більша частина музикантів відзначають потребу поєднання худож-

ньої інтуїції, художньої свідомості, техніки та артистичної волі (О.Б. Гольденвейзер, Г.М. Коган, Г.Г. Нейгауз та ін.). Найбільш повно та детально виконавські якості розглянуті С.І. Савшинським та Л.А. Баренбоймом, які підкреслюють умовність розмежування цих якостей, їх тісний взаємозв'язок, а також відмінність у співвідношенні та прояві цих якостей у кожного виконавця. С.І. Савшинський розділяє виконавські якості на три частини: *художню* (проникливість, змістовність, артистичність, емоційність виконання, вишукана інтонаційність); *технічну* (високий рівень майстерності, віртуозність); *естетичну* (темброва і динамічна різноманітність звучання). Автор доповнює характеристику виконавця такими якостями, як відповідальність за свою творчість, ініціатива, зацікавленість і здатність до праці, які «дані природою в різній кількості та, зазвичай, потребують виховання» [4, с. 16, 23].

Л.А. Баренбойм відзначає, що «виконавець повинен володіти низкою важливих якостей: творчою пристрастю (інакше кажучи, творчою здібністю яскраво, емоційно, пристрастно сприймати художній твір); зосередженістю; гнучкою, рельєфною уявою («баченням» або внутрішнім слуханням); палким бажанням втілити і передати втілене іншим; творчим естрадним почуттям; достатньо високим інтелектуальним рівнем; загальною та спеціальною культурою, пов'язаною зі специфікою даного мистецтва; технічною майстерністю. Недолік у розвитку або відсутність однієї із цих складових неминуче відобразиться на виконавській творчості» [1, с. 27].

Аналізуючи праці видатних педагогів, музикантів різних спеціальностей: піаністів, скрипалів, вокалістів, диригентів, Е.А. Скрипкіна систематизувала загальний перелік якостей, обов'язковий для виконавської діяльності. В цей перелік входять близько 30 найменувань, серед яких найбільш вагомими є: технічна досконалість; гнучке поєднання інтелектуальної та емоційної складової; ерудиція; виконавська воля; самоконтроль; ініціативний, творчий підхід у відображенні музичного тексту [5, с. 11].

У результаті поєднання всіх вищезазначених компонентів постає питання інтерпретації музичного твору.

Інтерпретація (лат. *interpretatio*) — роз'яснення, тлумачення, відтворення. В музичному мистецтві під терміном інтерпретація мають на увазі трактовку твору у процесі виконання, розкриття образного та ідейного змісту, вияв індивідуальності. П. Рікер подає інтерпретацію як діалог суб'єкта та тексту, маючи на увазі необмеженість змісту та ідей, які знаходяться в тексті: «Кожен мистецький твір втілює ре-інтерпретацію явищ реального світу таким чином, що ці явища набувають абсолютної унікальності і стають «священними» об'єктами, що мають внутрішнє наповнення» [2, с. 152].

Створенню цілісної інтерпретації передуює робота над музичним твором, яка має свої етапи:

1. Ознайомчий — передбачає ознайомлення з музичним текстом, тобто початкове вивчення нотного тексту (ознайомлення з епохою, творчістю композитора, стилем; аналіз форми, фактури, структури, динаміки, ритму; гармонічний аналіз, знаходження основних тем, ідей, образів).

2. Технічний — передбачає вивчення тексту у відповідності до створеного образного змісту (аналіз і вибір прийомів виконання і подолання технічних складностей).
3. Інтерпретаційний — передбачає створення цільного музичного образу, власної інтерпретації (визначення логіки побудови музичного матеріалу і співвідношення його частин, визначення кульмінації, складання виконавського плану у відповідності до проведеного аналізу твору, досягнення цільного та переконливого виконання).

Процес інтерпретації має певні етапи, внаслідок яких відслідковуються ознаки інтерпретації:

визначення змісту — інтерпретація ґрунтується на припущенні, яке на цьому етапі є рушієм процесу;

розкриття сутності тексту — пошук причинно-наслідкових зв'язків, встановлених автором, допомагає усвідомити ідею музичного тексту, задум твору;

відтворення змісту — розшифровка підтекстового змісту, «розкодування»;

проблематика — в змісті твору повинна існувати проблема, що вимагає рішення;

позиціонування — оскільки процес інтерпретації суто особистий, то в ньому явно або приховано буде проявлятися позиція інтерпретатора відносно змісту твору;

перцептивний образ — інтерпретація тісно пов'язана з уявою;

узагальнення — процес інтерпретації обов'язково повинен закінчуватись узагальненням, на основі якого ґрунтується основний сенс твору.

Отже, інтерпретація є своєрідним засобом формування творчого мислення та діагностики отриманих знань. Сформованість здібностей до інтерпретації можна констатувати за розвитком таких якостей як: розуміння і вміння встановити взаємозв'язок між різними музичними текстами, фактами, подіями; вміння виявляти їх прихований зміст, образ; проявляти особисте відношення до них; здатність обґрунтувати свою позицію.

Література

1. Баренбойм Л.А. Музична педагогіка і виконавство. Л.: Музика, 1974. 336 с.
2. Євлампієв І.І. Два виміри інтерпретації. Вип. 1. СПб., 1997. С. 138-152.
3. Савшинський С.І. Піаніст та його робота. Л.: Радянський композитор, 1961. 157 с.
4. Скрипкіна Е.А. Виконавські якості вчителя-музиканта як проблема дослідження // Професійна підготовка вчителя музики загальноосвітньої школи. М.: МДПІ, 1978. Вип. 1. С. 3-13.

Ю.Я. ВЕНЦ,

аспірант Національної академії мистецтв України.
Інституту проблем сучасного мистецтва, м. Київ

ПЛАСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ЯК ФОРМА ВИРАЗУ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДИХ МИТЦІВ

Сучасне мистецтво — це форма рефлексії щодо самого себе, свого предмета, свого майбутнього. І як результат, твори молодих митців є радикальними, створюються візуальні знаки, які вступають в полеміку з пластичними вираженнями минулого століття, а пластичний об'єкт виступає новітнім засобом ідейного відображення. Пластичний об'єкт є вочевидь відображенням одного з видів пластичного мистецтва. Пластичні мистецтва займають на всіх щаблях історії розвитку людства важливе місце в духовному освоєнні дійсності. Воно тягнє до злиття і взаємодії один з одним: архітектури з монументальним мистецтвом, скульптурою, живописом і декоративно-прикладним мистецтвом; живопису зі скульптурою (в рельєфах); живопису з декоративно-прикладним мистецтвом (в керамічних виробах, вазах) . Пластичний об'єкт — це продукт одного з видів пластичного мистецтва [1].

Найбільш чутливі до трансформацій в суспільстві молоді художники. Реальність, в якій вони себе виявляють, народжена зіткненням дестабілізації з необмеженою можливістю висловлення, зі зростаючими дискурсивними темами та твердженнями. Сьогодення дає молодому художнику виклик і змушує розробляти нові стратегії виживання. Одна з них — створення творів, спрямованих проти існуючої поп-культури, інша полягає в трансформації ролі художника як носія сучасного мислення та трансформації образів свого бачення в щось вийшовше за рамки звичайного мистецтва. Поле політичної трансформації стає також способом художньої трансформації мислення молоді, особливо за останній рік. Саме пластичний об'єкт є способом вираження думок молодого покоління художників. При постійній зміні та оновленні просторових форм і матеріальних втілень, при рухливості ідеологічних репрезентацій, цей вид художньої діяльності допомагає відтворити ідею — унікальність твору мистецтва.

Пластичне вирішення ідеї - це нерозривність форми і змісту, це відсутність форми як виразу думки, яка якраз переважно відсутня в минулих практиках, неповторність і унікальність твору, обумовлена особистим умінням і індивідуальністю окремого художника, як представника молодого покоління. Пластичний образ повинен бути неповторним, принципово оригінальним в силу того, що дійсність в ньому постає в її унікальному ракурсі, в індивідуальному художньому осмисленні. Навіть освоюючи один і той же життєвий матеріал, розкриваючи одну і ту ж тему на основі загальних ідей, різні митці створюють різні твори.

Основний ресурс молодого художника - це його власне життя, світ, де все складніше розрізнати еволюцію, споживання і виробництво, навички і їх відсутність, іронію і контроль, важлива постійна готовність до експерименту у відпо-

відь на раптові мутації середовища. На кожному кроці може чекати непередбачуване, швидкоплинне, випадкове.

Міф і символ - це загальні категорії свідомості художників, що далеко виходять за рамки не тільки мистецтва, а й естетичного досвіду в цілому. Ці категорії притаманні більшості пластичних творів, які презентують своє відображення нереального і земного чи поєднують в собі ці два поняття, а митці повинні зуміти донести це до споглядача. Яскраво простежується звернення до витоків пракультур у роботах, особливо молодих художників-кераміків. Символ вимагає десимволізації, тобто певної процедури розкодування на свідомо-несвідомому рівні. Самою своєю формою символ ініціює роботу несвідомих механізмів свідомості в певному напрямку і далі тлумачення символу, його розуміння до якоїсь логічної межі. Молодь намагається в свій спосіб привернути увагу до вирішення цього питання. Художники прагнуть не до виробництва, а до вивчення нових можливостей, форма для них - це не є основою задуму, а моментом руху народженої ідеї. Їх форми - це швидкоплинні показники станів матерії. Непомітні і всюдисущі формальності укладають суб'єктивність в межі ідентичності. Так, в роботах молоді художниці Маріанни Вахняк копії елементів керамічного орнаменту, де орнамент - це вже не злочин, а доповнення і підтвердження ідейності, бачимо відображення духовних цінностей та надзвичайної любові до керамотворення («Сім'я 2», шамотна маса, оксиди міді, поливи, 2012).

У творчості горлівчанина Петра Антипа «дихає» степ з його кам'яними бабами. Скульптор зараз мешкає у Києві, але у своїй скульптурі використовує символіку скіфів, сарматів, вже осучаснену їх форму. «Я займаюся історією України, особливо степовою історією: сармати, скіфи, печеніги, і вважаю, що там, у степу, дуже велика і древня історія. Коли говорять, що Донбас — це шахти і заводи, я завжди казав, що це брехня, то степ», — пояснює Петро Антип [2].

Художня форма - це умова можливості повідомлення. Об'єкт - це завжди подвійність присутності між не реальним і дійсним, кордон між твором і річчю. Найдоступніші предмети на зразок відбитків, ліній в творах Назара Білика складають ідеограми, де об'єкт - це соціальний образ. Назар Білик — учасник благодійного аукціону «Мистецтво, що рятує» на допомогу дітям прифронтового селища Мар'їнка на Донеччині (особливість акції в тому, що коробки від боєприпасів митці перетворили на цікаві арт-об'єкти) [3].

Об'єкт розкривається як структура переходу між річчю і людським виразом. Пластика Жанни Кадирової, Добрині Іванова вже відзначена глядачем та критиками українського мистецтва. Демонструючи незаперечний соціальний підтекст, скульптури Кадирової виглядають як тривимірні моделі супрематичних композицій російських авангардистів початку двадцятого століття, і таким чином вони не тільки вступають в полеміку про проблеми сучасного суспільства, а й нагадують про спадкоємність художніх течій в історії мистецтва. («Кругова діаграма 01», «Кругова діаграма 02» 2008-2009) [4].

Нові способи одиничного досвіду виникають із матеріалізованих в ході технічної еволюції абстрактних систем. Щільність асоціацій досягається візуаліза-

цією ідей та подихом етнічних мотивів. Такими є пластичні роботи Столярука Сергія, випускника факультету декоративно-прикладного мистецтва ЛНАУ. Цікаві типи досвіду і оптики міняють і методи мистецтва, яскравим прикладом є твори декоративно-прикладного мистецтва в техніці художнього скла.

Монументальні спроби висвітлення власних ідей віднайшли відображення у творах Єгора та Микити Зігури. Кам'яні скульптури є втіленням пластичних відображень власних характерів молодих скульпторів. Вони використовують у своїх роботах найрізноманітніші сучасні технології, вони відомі своєю участю у багатьох проєктах України та її межами. Є. Зігура «Дія» 2012, «Зсув» 2011 [5].

Нове тисячоліття вимагає систематизації здобутків соціального і культурно-мистецького розвитку людства. Скульптура, як інші види мистецтва знаходиться під впливом соціальних змін, тому зазнає значної трансформації. Міні-малістичні об'єкти, часті геометричні форми, зроблені з промислових матеріалів, в яких відсутні деталі на поверхні, виразні форми, а також будь-який помітний сенс. Сюжет, побудований на повсякденності, коміках і рекламі, індивідуальний підхід художника, то, що було важливо для сьогоdnішнього покоління сучасних людей. Це відрізняє образотворче пластичне мистецтво і змушує всіх переглянути місце і мету художніх творів. Важливо пам'ятати, що мистецтво нашого часу не розвивалася в вакуумі, скоріше, воно відображає соціальні та політичні проблеми культурного контексту.

Література

1. Логос-Альтера Е. Государственная Академия художественных наук. Г.А. Х.Н. 1923-1929 — М.:, Ессе Ното. — 2005. — с. 126
2. Марухняк Й. Твори митців із Києва, Харкова, Горлівки та Львова — у Національному музеї імені митрополита Андрея Шептицького // День №24-25. 2016
3. Константинова К. Скульптор Назар Білик: «Боятися порожнього простору не слід». Дзеркало тижня. Україна : газета. — 2015. — № 26. — 17.07
4. Жанна Кадирова // Каталог. — МАЙЕР. Тревізо, Італія. 2013
5. Собкович О. У просторі об'ємних ідей : Молодий київський скульптор - Єгор Зігура // Образотворче мистецтво. №1-2, 2012 - С.36

Я.К. САПЕГО,

аспірант Харківської державної академії культури, м. Харків

Я.М. ЧУПЕРЧУК ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИК ГУЦУЛЬСЬКОЇ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

Українські фольклорні танці в умовах сьогодення стали великою хореографічною цінністю, яка має не лише естетичне, але й велике пізнавальне значення як для учасників художньої самодіяльності та професійних артистів, так і для народу взагалі. І в наш час ми виконуємо український фольклорний танець з урахуванням сучасного рівня розвитку людини, мимоволі додаючи до нього сучасних фарб.

Ступінь взаємодії образотворчих і виразних початків в хореографії залежить від того, яка сторона пластичної виразності в системі образотворчо-виразних засобів (танцювальних або пантомімних) домінує при створенні конкретної хореографічної образності [1, с. 19].

Історичні факти свідчать про те, що професійне мистецтво українського народно-сценічного танцю створювали талановиті митці, які спочатку виступали в ролі виконавців а пізніше й керівників хореографічних груп, балетмейстерів-авторів сценічних творів народного танцю.

Майстри українського танцю внесли неповторність народного характеру не тільки у танцювальні композиції, сюїти тощо, а й у спектаклі театрів опери та балету. Вони почали створювати самостійні гурти народного танцю для показу їх зі сцени, а своєрідність та високий рівень художньої майстерності цих колективів сприяли наданню їм статусу професійних ансамблів. Найбільш яскравим представником такої творчої долі став Я. Чуперчук.

Гуцульська сценічна хореографія явище багатогранне та неповторне. Історія її становлення сягає ще тих часів, коли танець був невід'ємною частиною народних гулянь і різних побутових справ. Згодом, коли зароджується в Україні форма народно-сценічного танцю, ввібравши в себе кращі зразки фольклорних надбань, аналогічні процеси відбуваються і в хореографії Прикарпаття.

Визначну роль у становленні народно-сценічної хореографії на Прикарпатті відіграв Я. Чуперчук видатний український балетмейстер, етнограф, артист, автор більше 100 хореографічних та вокально-хореографічних творів, до яких сам писав пісні. Саме він був першим балетмейстером Гуцульського ансамблю пісні і танцю. Саме його справедливо називають зачинателем сценічної форми гуцульського танцю, основоположником професійної української народної хореографії на Прикарпатті. Учень В. Авраменка, Я. Чуперчук був надзвичайно цікавою і багатогранною творчою особистістю. Девізом його життя були слова Василя Авраменка: «Танок то мова, то могутча мова, якою вимовляємо в душу».

Творчість Я. Чуперчука вивчали багато дослідників, зокрема: К. Василенко, А. Кривохижа, Б. Кокуленко, Д. Демків, Б. Стасько, В. Шкоріненко, С. Легка, О. Бойко та інші.

Життя і творчість майстра глибоко дослідила Д. Демків. Її праця «Феномен гуцульської хореографії» [2, с. 16] присвячена вивченню феномена одного із засновників Гуцульського ансамблю пісні і танцю (нині Національного академічного Гуцульського ансамблю пісні й танцю) та Львівського заслуженого ансамблю пісні і танцю «Галичина» Я. Чуперчука. Багато уваги творчості Я. Чуперчука приділяє відомий прикарпатський дослідник, кандидат педагогічних наук Б. Стасько.

Ярослав Маркіянович 70 років працював балетмейстером-постановником, з яких 40 років займався сценічною діяльністю. Створив понад 100 хореографічних та вокально-хореографічних творів, до яких писав пісні.

Народився 19 березня 1911 року в с. Криворівня Верховинського району, що на Прикарпатті. Закінчив Тернопільську хореографічну школу під керівництвом В. Авраменка. Творчий шлях розпочинав у різноманітних

аматорських колективах. Спершу працював навіть солістом в ансамблі бандуристів у м. Тернополі, виступав у складі мандрівних театрів Галичини.

Перші кроки в своїй діяльності Я. Чуперчук робив на сцені щойно відкритого Станіславського драматичного театру, який тепер носить ім'я Івана Франка. Тут одразу звернули увагу на молодого здібного юнака з яскравими артистичними даними.

Проте хореограф повертається до рідної Криворівні, звідти їде до села Устеріки, де згуртовує навколо себе молодь і створює гуцульський фольклорний танцювальний колектив, де здійснює свої перші постановки. Хореографія Я. Чуперчука цікава, своєрідна і водночас збагачена яскравими сценічними образами. Його танці мають різноманітне лексичне забарвлення і оригінальне драматургічне вирішення.

Коли відбувся дебют аматорського колективу під керівництвом Я. Чуперчука на сцені обласного театру, глядачі були вражені народними танцями і образами, які так вміло втілювали виконавці. Здавалося, сам Олекса Довбуш зі своїми побратимами зійшов з гір і танцює іскрометну гуцулку.

Так було відкрито нову сторінку в історії української народно-сценічної хореографії.

Я. Чуперчук був багатогранною, творчою людиною. Він навіть знімався у фільмах. Так, у 1934-1935 роках знявся у фільмах «Гріх батьків» та «Улани» Варшавської студії.

У 1939 року здійснив постановку танців до спектаклю «Украдене щастя» І. Франка у Київському театрі ім. Івана Франка. Прем'єра отримала схвальні рецензії, критики порівнювали роботу балетмейстера з Прикарпаття з ліричною поемою. П.Вірський запросив поставити в ансамблі танцю України «Гуцулку» [3, с. 26].

У грудні 1939 року в м. Станіславі (тепер Івано-Франківськ) було створено Гуцульський ансамбль пісні і танцю. Керівником балетної групи було призначено Я. Чуперчука. У цей період молодий балетмейстер створює багато хореографічних композицій, серед яких: «Після Бескидів», «Аркан», «Гуцулка на царині», «Співай, рідний краю», «Великодні хороводи», «Коломийки» та багато інших.

Я. Чуперчук створює хореографічні композиції на тему українських народних пісень: «Їхав козак за Дунай», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Кину кужіль на полицю».

Я. Чуперчук поринає в роботу і багато часу приділяє новоствореному Гуцульському ансамблю. Їздить селами з фольклорними експедиціями, вивчає народне мистецтво і відшукує талановиту молодь для роботи в ансамблі. Створює нові танцювальні композиції весільний танець «Решето», жартівливу «Зустріч у лісі», величаву «Трембіту».

Навесні 1941 року Ярослав Чуперчук знявся у ролі побратима Олекси Довбуша Варцаби у художній кінострічці «Пісня про Довбуша» режисера Івана Кавалерідзе. Всі відзняті матеріали були втрачені.

У 1946 році Я. Чуперчука запрошують до Львівського драматичного театру імені М. Заньковецької для постановки гуцульських танців у виставі «Олекса Довбуш».

Цього ж року він створює у Львові ансамбль пісні і танцю «Галичина» (перша назва «Чорногора»), який ставав лауреатом багатьох республіканських і всесоюзних фестивалів. Колектив перемагав на конкурсних фестивалях, що проходили у Польщі, Югославії, Чехословаччині, Німеччині, Болгарії, Франції.

Здійснив хореографічні композиції: «Гей, браття, опришки», «Трембіта», «Підкарпатські коломийки» тощо.

У 1949 році Я. Чуперчук був заарештований, як і багато інших представників української творчої інтелігенції, за націоналізм і любов до України. Відбув 6 років заслання в Читинській області, де за наказом було створено ансамбль української пісні і танцю. «Бандерівцям» присудили перше місце, і Ярослава Чуперчука засуджують ще на 5 років.

У 1956 році Ярослав Чуперчук отримує шестимісячну відпустку і приїжджає до Львова. У цей час народжується покутський танець «Голубка», який згодом став класикою української народно — сценічного танцю. Поставлений танець на основі танцювальних рухів, записаних у Снятинському районі, на Станіславщині.

Я. Чуперчук давно виношував намагався здійснити цю постановку. Нарешті задум втілюється в життя. До програми було включено, також, «Калинонька» із Львівщини, «Молодички» з Буковини, «Оженися, Янку» з Лемківщини.

Оскільки вищезгадану концертну програму було підготовлено на танцювальному матеріалі галицького регіону Західної України, колектив отримав нову назву «Галичина» (до цього називався «Чорногора»). Відразу ж «Галичина» стає переможцем обласного огляду художньої самодіяльності і готується до республіканського фестивалю в Києві. Проте за тиждень до від'їзду Я. Чуперчука звинувачують у втечі з Чити і відправляють його туди у спецвагоні під конвоєм. Ансамбль «Галичина», поїхавши до Києва без керівника та виборів перше місце.

І лише в серпні 1958 року Я. Маркіянович повертається до Львова, в «Галичину». З цього часу розпочинається новий етап у творчій діяльності видатного митця [3, с. 58].

У програмі «Галичини» з'являються нові хореографічні композиції, серед них буковинська «Ковилянка», гуцульський «Весільний танець», бойківські «Парубоцькі жарти» та «Пастушкові коломийки», велика хореографічна композиція «Край мій рідний».

Але однією з найкращих хореографічних композицій Я. Чуперчука, який був поставлений в ансамблі Галичина є покутський танець Прикарпатського регіону «Голубка».

Цю хореографічну композицію по праву можна традиційно вважати великим хореографічним твором скарбниці національного хореографічного мистецтва України.

Танцювальна композиція починається з виходу чоловіків, які демонструють свою дотепність, силу, відвагу. У жіночому танці втілені ліричність, ніжність,

тендітність. Сама хореографічна композиція має веселий та кумедний характер. Танцювальна композиція насичена яскравим хореографічним текстом та багатьма малюнками, показавши життя Прикарпатського регіону України. На сьогоднішній день цю танцювальну хореографічну композицію танцюють багато хореографічних ансамблів в Україні, наприклад «Голубка» є в репертуарі Національного заслуженого академічного хору України ім. Г.Г.Верьовки.

Ансамбль здобуває все нові перемоги на конкурсних фестивалях, зокрема, колектив під керівництвом Ярослава Маркіяновича здобув Гран-прі фольклорному фестивалі у Ніцці (Франція).

У 1959 році Ярослав Чуперчук працює балетмейстером-постановником у кінофільмі «Олекса Довбуш», що знімався на Київській кіностудії ім. О. Довженка. У 1960 році працює балетмейстером Львівського театру імені М. Заньковецької.

У 1963 році за високу майстерність й активну концертну діяльність «Галичині» присвоюється звання народного ансамблю. Усі чекали, що й заслуги керівника будуть відповідно відзначені, але про Ярослава Чуперчука ніби забули.

Проте балетмейстера більше турбувало те, що треба працювати за вказівкою. До кожного радянського свята «згори» надходили розпорядження, які концертні твори повинні входити до програми колективу того чи іншого жанру. Композиторам замовляли музику на тему «дружби братніх народів». На сцену не випускали жодного хореографічного колективу, якщо в його репертуарі не було танцю, який би прославляв життя в Радянському Союзі [3, с. 35].

За таких обставин Я. Чуперчук створює в колективі хореографічну сюїту «Україна і Росія». За сюжетом, Україна була представлена гордою і незалежною. Цей образ допомогла втілити танцювальна лексика: високо підняті голови у дівчаток-українок, горда постава, енергійна хода і дещо незграбні рухи старших сестер. Українки розпочинають хоровод, ведуть за собою дівчат-росіянок і так само величаво закінчують танець.

Ансамбль поступово розвивався, брав участь у багатьох концертах, гастрольях, виступах. Колектив гастролював майже в кожній республіці колишнього Радянського Союзу. І всюди глядач захоплювався прикарпатськими танцями і мелодійними верховинськими піснями.

Артистам ансамблю аплодували у Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії. Щоправда, часто колективові доводилося їхати без свого керівника і наставника, оскільки влада не завжди давала дозвіл націоналістично налаштованому Я. Чуперчуку на виїзд закордон.

У 1969 році ансамблю «Галичина» присвоюють почесне звання заслуженого самодіяльного ансамблю України і надають право репрезентувати мистецтво Прикарпаття на фестивалі фольклорних колективів у Ніцці (Франція). Програма виступу колективу включала привітання «Ми з України», ліричний танець «Куманці», покутську «Голубку», прикарпатську «Горянку», гуцульський «Півторак» та ін., а також вокальні та інструментальні твори. Ансамбль було нагороджено медаллю переможців Міжнародного фестивалю.

Я. Чуперчука пропонували залишитися у Франції, щоб створити там український колектив. Обіцяли достаток і грошову винагороду. Проте балетмейстер повертається в Україну, здійснює нові постановки, пише тексти до вокально-хореографічних композицій.

Член ОУН, Я. Чуперчук завжди займав активну громадянську позицію і не боявся висловлювати свою думку навіть тоді, коли вона відверто перечила тогочасному режиму.

Тому й був репресований, через що не отримав жодної регалії, жодного звання. Хоча ансамбль «Галичина» мав звання заслуженого і народного, Я. Чуперчука запрошували для постановок танців за кордон.

Серед найвідоміших його композицій — «Голубка» за однойменним романом «Голубка», жартівливий танець «Чепурненька», «Аркан», «Лісоруби», «Півторак», «Волошка» (буковинський характер) та інші, які відкрили нову сторінку в історії української народної хореографії.

Я. Чуперчук на теренах Західної України зробив значний, помітний та актуальний внесок у розвиток українського національного хореографічного мистецтва.

Проаналізувавши творчу діяльність основоположника прикарпатської народної хореографії Я. Чуперчука — творця першого професійного Гуцульського ансамблю пісні і танцю, відмічаємо, що до нього ніхто не міг настільки професійно, влучно та глибоко втілити засобами хореографічного мистецтва традиції гуцульського народу, його побут, світогляд, обряди та історію. Цей балетмейстер є зачинателем сценічної форми гуцульського народного танцю та основоположником професійного прикарпатського танцю. Його хореографічні полотна, створені на матеріалі гуцульських танців, до сьогоднішнього дня входять до скарбниці української національної хореографічної культури. Його хореографічні композиції були глибоко народні. У них є динамізм, дотепність, гумор, влучне слово та запальний настрій. Він вдало поєднує танець, пісню, слово в одне ціле.

Колишня артистка балету Гуцульського ансамблю пісні і танцю, а згодом і відомий балетмейстер Дана Пономаренко, вважаючи Я. Чуперчука «гуцульським самородком», у своїх спогадах пише: «І понині Гуцульський ансамбль пісні і танцю дихає і живе репертуаром Я. Чуперчука. Його школа танцю зі своєрідним колоритом, манерою, стилем неповторні. Знання, які ми отримали від Я. Чуперчука (перші кроки, рухи, характер, композиції) закарбувалися в нашій пам'яті» [4, с. 44].

У 2004 році Я. Чуперчук пішов із життя. В історію національної хореографії він увійшов як засновник гуцульського народно-сценічного танцю.

Роль Я. Чуперчука у становленні українського народно-сценічного танцю на Прикарпатті вагома і непересічна. Творчість балетмейстера, його любов до мистецтва надихають сучасних хореографів до пошуків нових танцювальних форм і вирішень художніх задумів.

Література

1. Гурєєв Ю.І. Танцює «Подільничик» / Ю. І. Гурєєв. - Київ : Музична Україна, 1981. - 102 с.
2. Боримська Г. В. Самоцвіти українського танцю / Боримська Г. В. - Київ: Мистецтво, 1974. - 158 с.
3. Чуперчук Я. М., Сидоренко П. В. «Голубка»/ Чуперчук Я. М., Сидоренко П. В. - Київ: Мистецтво, 1972. - 216 с.
4. Гуменюк А. І. Українські народні танці / Гуменюк А. І. - Київ: Наукова думка, 1969. - 344 с.

УДК 7.071.1:097(477)

Я.І. ТУРЧИНЯК,

аспірант Львівської національної академії мистецтв, м. Львів

МИСТЕЦТВО ЕКСЛІБРИСУ МИРОНА ЛЕВИЦЬКОГО

Діапазон мистецьких практик художника охоплює мистецтво екслібрису, лінориту, вітальних листівок. В мистецтві М. Левицького особливу увагу приділено його вмінню поєднувати графізм з суто малярськими засобами. У композиції своїх картин, він надає перевагу елементам то графічним, і тут важливо, що він завжди зберігає лінійну ритмічність і згармонізованість. Досліджено роль митця на формування мистецького середовища. У статті розглянуто теоретичні питання та мистецькі практики художника у соціокультурному контексті. Діапазон мистецької практики охоплює історичну та соціокультурну тематику робіт. Висвітлюється питання популяризації мистецтва української діаспори ХХ ст. Мистецтво української діаспори виступає окремим індивідуалістським питанням наукової статті.

Ключові слова: екслібрис, лінорит, композиція, мистецькі практики, станкова графіка.

Диапазон художественных практик охватывает искусство экслибрису, линорыту, поздравительных открыток. В искусстве экслибриса особое внимание уделено умению объединять графизм и сугубо живописные элементы. У композиции картин, он уделяет внимание графическим элементам, что интересней всего так-то, что сохраняется ритм линий. Исследовано роль и влияние художника на формирование художественной среды. В статье рассмотрены теоретические вопросы и художественные практики в социокультурной среде. Диапазон художественной практики охватывает историческую и социокультурную тематику работ художника. Рассматривается вопрос искусство украинской диаспоры XX века. Искусство украинской диаспоры является важным индивидуалистическим вопросом современности.

Ключевые слова: экслибрис, линорыт, композиция, художественные практики, станковая графика.

The range of artistic practices encompassing exlibris, linocut, greeting cards. Levytsky's ability to integrate linearity with painterliness deserves special mention. According to the composition at hand, he emphasizes the linear or the painterly, and always maintains a linear rhythm and harmony of colours. Explores the role that the artist had in fostering change of community art development. This paper was presented theoretical questions, artistic practices about the art's of Myron Levycky which are explored in social and cultural context. The range of artistic practices encompassing both historical approaches social and cultural motivated types of works. This paper outlines popularization the art of Ukrainian Diaspora XX century. From the sociocultural factors available it is clear that Ukrainian Diaspora takes the main role in the cultural life abroad. The art of Ukrainian Diaspora is like an individualist question of the article.

Keywords: exlibris, linocut, composition, artistic practices, graphics.

Дослідження присвячене творчості Мирона Левицького, що має важливе значення та вагомий внесок в мистецтві малих графічних форм та книжковій графіці. Феномен творчості у науковому світі консеквентно репрезентує різноплановість і багатогранність творчої діяльності художника. Мирон Левицький є безпрецедентно обдарованим у різних сферах мистецької діяльності: графіці, книжковій ілюстрації та малярстві. Митець збагатив графіку прекрасними зразками художнього оформлення, створив власний стиль виконання у інтерпретації рис українського традиціоналізму засобами модерного мистецтва.

Постановка проблеми. Стаття присвячена проблемі розвитку та популяризації української культури зокрема графіки. Репрезентуються на огляд дослідницькі тенденції у даній сфері мистецької діяльності Мирона Левицького та диференційовано у більш вузькому секторі мистецтва. Розглядаються концептуальні засади творчості митця та розглянуто його вузькоспеціалізовану діяльність у графіці. Проблематика полягає у спробі системного аналізу творчості М. Левицького. Прослідкувати періоди його творчого становлення та жанрового і стилістичного пошуку. На ґрунті вивчення проілюстрованих книжок і часописів, екслібрисів та малярства з музейних колекцій розкрити характер художньої практики й прослідкувати стилістичні особливості у мистецтві сучасної книжкової графіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурно-мистецькі трансформації привернули увагу до творчої діяльності митців української діаспори. Наукові праці дослідників у культурно-мистецькій сфері так чи інакше сприяли осмисленню проблем популяризації української культури. Аналіз практики відомих науковців-мистецтвознавців дає можливість розкрити сфери діяльності М. Левицького. Актуальний матеріал для дослідження віднайдений у публікаціях і окремих монографіях Галини Горюн-Левицької, каталогу Дарії Даревич присвяченого творчості М. Левицького, автора-упорядника Галини Стельмашук «Українські митці у світі», каталог-виставка мистецької школи О. Новаківського. Серед визначних праць присвячених творчості Мирона Левицького слід згадати матеріали зібрані та упорядковані Оксаною Жепинською, каталог-виставка мистецької школи О. Новаківського. За словами куратора виставки завідувачки відділу українського мистецтва XIX — XX ст. Національного музею Оксани Жепинської, художник побував у різних куточках світу і все побачене, і відчуте віддзеркалював у своїх творах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Внесок дослідників у формування та опрацювання проблематики у мистецтві графіки, їх цілісне бачення з урахуванням мистецьких тенденцій розвитку мистецтва книги є корисним інтелектуальним внеском та культурно-мистецьким полем діяльності для наступних досліджень.

Мета статті полягає у визначенні концептуальних засад у мистецтві графіки. Проаналізувати та диференціювати діяльність його творчого становлення та жанрового і стилістичного пошуку. На ґрунті вивченого матеріалу наукових монографій і часописів, розгляд екслібрисів з музейних колекцій розкриває харак-

тер художньої практики, у творчості раннього періоду М. Левицького й прослідкувати стилістичні особливості у мистецтві сучасної книжкової графіки.

Виклад основного матеріалу. У статті даного визначеного напрямку передбачається передусім розгляд питань: книжкової графіки, мистецтва екслібрису. Феномен Мирона Левицького полягає у різноплановості сфер його діяльності. Невід'ємну частину його професійної діяльності займає графіка. Охоплюючи широке коло зацікавлень Мирона Левицького — мистецтво книжкової графіки являє собою не менш значущу мистецьку вартість.

Творчий шлях Мирона Левицького розпочався у видавництві «Батьківщина», де він працював ілюстратором книжок, а також у видавництві «Червона калина» та у видавничій спілці «Діло». У 1937 році працює над ілюстраціями до «Енеїди» І. Котляревського. Еволюція творчості митця яскраво ілюструє перелік жанрів та стилістики, поєднання національних рис і модерних експериментів під впливом світової культури. Це стало причиною появи у його творчій спадщині різних за стилістикою і жанром робіт, пов'язаних із творенням нових модерних форм. Мирон Левицький працював у Мистецько-промисловій школі разом з В. Балясом, М. Бутовичем, Я. Гніздовським, Е.Козаком, Г.Смольським. Графіка М. Левицького широко публікувалася у часописах діаспори. Вагомий вплив на українського митця мала Мистецька школа О. Новаківського. Художник частково перейняв і засвоїв технічні засоби виконання. Працюючи в якості художнього редактора, М.Левицький виконував не лише естетичну а й популяризаторську місію. Сприятливим середовищем для розвитку і утвердження творчої манери виконання стала еміграція до Канади, де працюючи у складі діаспори, М.Левицький широко представляв та пропагував українське мистецтво. Високий рівень графічного мистецтва засвідчує каталог виставки «Сучасна українська книжкова графіка». Митець розвинув і сформував власну унікальну манеру виконання графічних робіт. Мирон Левицький працював над композиційним оформленням книги. Грамотне використання композиції — це один із принципів при роботі над книжковою верствою та ілюстрацією.

Мирон Левицький створив велику кількість екслібрисів, проілюстрував безліч книжок і часописів. В графіці малих графічних форм, митець відходить від класичної графічної традиції і експериментуючи з формою створює праці більш модернового характеру. У 1960-х роках досить популярним стало мистецтво книжкового знаку. Серед фактів, що мають право на розгляд і свою інтелектуальну вартість є підпис автора. Досить часто безліч художників, переважно гравери, використовували монограми до власних творів мистецтва. Монограми виконувалися у вигляді малюнку певної, завжди однієї й тієї самої фігури для позначення приналежності роботи саме цьому автору. Іноді підпис взагалі відсутній, оскільки авторство твору не викликає сумнівів. Досить цікавим є псевдонім автора. Псевдонім Мирона Левицького виражає його спорідненість з країною походження, яскраво виражає його автентичні риси та лаконічно трактує прізвище автора. Митець був одним з не багатьох непересічних особистостей сучасності, котрий здійснив вагомий внесок в інтелектуальний пласт у мистецтві графіки. Було засновано «Українське товариство збирачів екслібрису»,

до колекції якого увійшли праці: Мирона Левицького, В. Баляс, М. Бутович, Я. Гніздовський, С. Гординський, Е. Козак, М. Білінський, Р. Лісовський, Ю. Кульчицький. Розвинулася карикатура.

Мирон Левицький зайняв вагоме місце в оформленні нової української книги. Досить цікаві і визначні є його праці в оформленні обкладинок до книг, котрі характерні двомірним трактуванням рисунку. Найпомітнішими його творами є «Поцілунок», «Адам і Єва», «Дума про трьох братів», «Козак Мамай», «Плач Ярославни», «Дажбог». Взірцем ранньої книжкової графіки художника є графічне оформлення обкладинки журналу «Відродження», 1939р. Взірці пізньої графіки це роботи «Мамай», «Лукаш», «Три грації» та інші. Дані роботи були репрезентовані на виставці, що була присвячена учням-ювілярам мистецької школи імені О. Новаківського. Серед безлічі робіт були виставлені святкові вітальні листівки, створені ще на батьківщині в 1930-1940-х роках. Вагомої мистецької вартості мали листівки створені художником в 1960-1980-х роках. Вітальні листівки користувалися широкою популярністю серед української еміграції на Заході. Вони виконані у характерній для М. Левицького манері, в якій виразно спостерігається монументалізм.

Мирон Левицький створив велику кількість екслібрисів, оформив та проілюстрував у характерному лише йому графічному стилі безліч дитячих книг та журналів. Серед мистецьких практик художника представлені різноманітні графічні техніки. Зображальні засоби доведені до феноменальності виконання і високого рівня естетизму. Лінія є не лише засобом творення певного образу. «Одночасно український екслібрис продовжував розвиватись за межами України... У США над екслібрисом працювали Яків Гніздовський і Л. Буцалюк, в Аргентині (від 1928 до 1960) Віктор Цимбал, а потім в США, М. Левицький в Канаді» [2, с.165]. Екслібрис є не лише вербальним, інформаційним образом, а й чітким засобом комунікації між художником і глядачем. Організація композиції та грамотне поєднання графічних елементів візуалізують чіткі лаконічні образи, створюваних ним екслібрисів. Значний вплив на творчу манеру художника мали старовинні ікони, певні риси монументальності були присутні і у графіці. Згодом митець пориває з класичною традицією, створюючи більш модерні зображення.

Багатовекторність творчості М. Левицького репрезентує широкий спектр діяльності художника: викладав у мистецькій школі, працював редактором гумористичного часопису «Комар», мистецьким керівником кіностудії «Орбіт», графіком та ілюстратором. В Інсбруці, Мирон Левицький після певної перерви у своїй мистецькій діяльності у сфері графіки знову відновлює свою діяльність у техніці станкової та прикладної графіки. Художник бере участь у вернісажах мистців-емігрантів: Інсбруку, Зальцбургу, Брегенці, Фельдкірху, Баден-бадені, Брюселі. Відбулася хвиля еміграції. У цих умовах сформувалися осередки емігрантів в англійській, американській, французькій зонах окупації. У 1946 році почали відкриватися виставки із творами українського мистецтва. Мирон Левицький знову починає працювати у жанрі екслібрису. Два роки, що їх Левицький провів у Парижі, стали визначальними для формування його мистецького модерного стилю, в якому домінували геометричні площини, з яких komponува-

лися майже готичні зображення. У Канаді була заснована спілка УСОМ у 1955-1956 рр. вагомий слід в українській та світовій графіці і малярстві залишив М. Левицький. Спілка є актуальною і сьогодні, і об'єднує понад 40 митців сучасності. Митець яскраво вирізнявся у позанаціональному контексті. Паризький період творчості М. Левицького характерний компонуванням геометричних лаконічних площин, що асоціативно нагадують близькі за стилем готичні зображення. Безліч робіт Мирона Левицького експонувалися в Торонто, Ватерлоо, Нью-Йорку, Детройті, Оттаві, Едмонтоні, Чикаго, Львові та Києві. Стилістично превалює експресивна манера виконання. Грамотна композиція є першоосновою праць Мирона Левицького. У каталозі Галини Горюн-Левицької представлені кращі твори художника. Колекція «Збірка Галини Горюн-Левицької — дар пам'яті Мирону Левицькому» включає 77 праць, що дозволяє прослідкувати модерністичні прояви у творчості митця. Митець досягнув високого рівня майстерності в оформленні сучасної української книги та карикатури [5, с.290]

Мирон Левицький створив велику кількість екслібрисів, оформив та проілюстрував у характерному лише йому графічному стилі. У цьому жанрі мистець виявив себе не лише блискучим знавцем графічних прийомів моделювання образу, а також зумів психологічно глибоко схарактеризувати визначальні риси духовних зацікавлень осіб, для яких створювалися ці екслібриси. «Культурні феномени не мають погорди до спадкоємців. Натомість у своєму історичному образі вони зберігають сліди напруги й метушливості, через які будувались їхні стосунки із сучасниками» [6, с.100].

Серед найвиразніших праць мистця у жанрі екслібрису слід відзначити екслібрис для відомого українського поета німецького походження Ю. Клена. Безліч екслібрисів М.Левицький виконував фотографічним способом. Важливе значення надавав композиційному вирішенню самого рисунка. Праці митця суттєво вирізняються від робіт інших художників, відсутністю певного традиціоналізму. У творчості Нарбута яскраво виражені риси українського бароко, у Ковжуна присутня орнаментика, а для Бутовича характерним є риси неопримітивізму.

«Три грації» (1978р.) — один серед найбільш характерних творів мистецтва станкової графіки, що вражає своєю модерновістю. Основною фабулою є давньогрецька міфологія. У даній праці домінує символізм. Стилістично-видова мова М. Левицького здійснена засобом модерного мистецтва. Композиція статична та симетрична. Характерні зображальні засоби вражають чіткістю та лаконічністю. Аналізуючи твір мистецтва, слід зазначити, що тут присутня певна гротескність образів, проектується риси монументального малярства і на графіку, форми близькі до певної готичності. У мистецтві малого книжкового знаку використовує гротескні шрифти. Інколи повністю відсутній зображуваний графічний елемент, а уся композиція виключно базується на типографіці. М. Левицький не використовує набірні шрифти, а створює власні унікальні варіанти, що призначені для конкретного екслібрису і відповідають певній тематиці.

Феномен творчості М. Левицького полягає у нестандартному мисленні та орієнтації на проєвропейські традиції, що безумовно є актуальними і у сучасному мистецтві. Розглядаючи стилістику праць М. Левицького, слід зазначити наступне: присутність реалістичних рис; тривимірність зображення; композиція виразна, чітко організована і площинна. Згодом праці митця набувають більш стилізованих рис, композицію організовує не лише самими лініями, а й площинами. Художник досить тонко творить свої візуальні образи, котрим присутні частково візантійські риси і ритмічність. У працях митця прослідковується подібність до східного мистецтва. Звертаючи увагу на композиційні рішення, яскраво виражена симетричність та стилізація форм, що надає працям певної декоративності. Вагомий внесок М. Левицький вніс і до станкової графіки. Найвідомішими роботами є «Поцілунок», «Адам і Єва», «Дума про трьох братів», «Козак Мамай», «Плач Ярославни», «Дажбог». У екслібрисі присутня певна монументальність. Серед графіки малих графічних форм є поодинокі так і екслібриси присвячені подружжям, близьким родинам, що були знайомі М. Левицькому. Екслібриси виконував у двох, а інколи і в трьох варіантах, підписуючи кирилицею чи латиницею. Усі роботи вражають своєю невимовною виразністю та лаконічністю. Основною фабулою творчості митця — жінка у різноманітних її трактуваннях. Мирон Левицький любить зображати жінок з різними птахами. У цих працях митця яскраво виражені риси символізму, досить часто образ жінки ототожнює із пташкою. Символізм, що превалює у працях художника є у стані опозиції до натуралістичного мистецтва та традиціоналізму. Консеквентно, оригінальний стиль мистця формувався у складних умовах і частково перегукувався із графікою українських художників шістдесятих років. Проте Мирон Левицький популяризував українську культуру через власну інтерпретацію стилістично-видових уподобань, що є актуально і у сьогоденні. Символізм птаха у світосприйнятті українців — символ світової душі. Міфічні птахи-творці світу виступають основними образами українського народного мистецтва. «Одночасно ми не забуваємо, що Мирон Левицький є митцем канадським. Канадська культура складена з двох основних первнів — англійського та французького, а в мистецтві Левицького є теж багато елементів галльської легкості та буйної фантазії, які засвоїв собі в Парижі... це дає тип сучасного митця, який гармонійно поєднав впливи різних культур». Згадка з монографії Дарії Даревич [1].

Висновки і пропозиції. Творчий шлях Мирона Левицького має важливе значення та вагомий внесок в мистецтві малих графічних форм та книжковій графіці. У даному контексті слід зауважити, що усім роботам присутня стилістична виразність та композиційне розуміння оформлення книг, що надає його роботам особливої мистецької вартості. Мирон Левицький здійснив вагомий внесок у мистецтво української книжкової графіки. Сприятливим середовищем для формування і утвердження неперевершеного і унікального стилю художника є період його еміграції. Усі праці митця пройняті тяжінням до національних рис виражених через своєрідне інше бачення. Відхилення традиційних норм та опрацювання і творчі експерименти з лінією і площинами вирізняють роботи митця і роблять їх справді сучасними для свого часу. Оперує засобами мистецт-

ва актуальними для свого часу зводячи образи до певного. Мирон Левицький — один з найзнаковіших українських художників, а його творчий доробок має вагоме значення для української культури.

Література

1. Дарія Даревич. Монографія «50-ліття Української Спілки Образотворчих Мистців в Канаді». Торонто, 1985. — 132с.
2. Нестеренко Петро. Історія українського екслібрису. Видання друге, доповнення. //Наукове видання. — Київ. Темпора, 2016. — 360с.
3. Дарія Даревич. Монографія «50-ліття Української Спілки Образотворчих Мистців в Канаді». Торонто, 1985. — 132с.
4. Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914-1945/видання підготувала Мирослава Мудрак. — Київ/Критика, 2008. — 176 с.
5. Beyond Borders. Modern Ukrainian book design 1914-1945 by М. Mudrak. — Kyiv/Krytyka, 2008. — 176.
6. Українські митці у світі. Матеріали до історії українського мистецтва XX ст. / авт.-упоряд. Г. Г. Стельмахук. - Л. : Апріорі : Львів. нац. акад. мистец., 2013. - 520 с.
7. Яців Р. М. Львівська графіка 1945 — 1990 : традиції і новаторство Яців Р. М. . — К.: Наукова думка, 1992. — 120 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

УДК 9. 93/99 – Історія; 94(477) – Історія України

С.В. ВАРГАТЮК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету культури і мистецтв

**ПОШУКИ ФОРМ МИРНОГО СПІВІСНУВАННЯ ДИРЕКТОРІЇ УНР З
РАДЯНСЬКОЮ РОСІЄЮ (ЧАСТИНА – 1)**

Стаття присвячена боротьбі за незалежність українського державного проводу доби Директорії УНР (1918-1921 рр.). Проаналізовані причини агресії Радянської Росії проти України доби Директорії УНР.

Ключові слова: складне міжнародне становище, російська політична традиція, звинувачення України.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли відбувається боротьба українського народу проти зовнішньої агресії, українська історична наука і зовнішньополітична практика мають знайти органічний зв'язок минулих часів і поколінь українців, що за часів Директорії УНР, як зі зброєю в руках, так і на дипломатичному фронті відстоювали право на самостійне державне буття.

Стан дослідження. Для вирішення поставленої проблеми автор використав певну джерельну базу. Корпус джерел, де проблеми деяких аспектів зовнішньої політики Директорії УНР відрізняються методологічно автор поділив на окремі групи. Першу групу складають архівні джерела, які вводяться автором в науковий обіг вперше. Це фонди Центрального державного архіву вищих органів державної влади і державного управління України (ЦДАВОВУ). Друга група – дослідження науковців, які присвятили своє життя вивченню внутрішньої та зовнішньополітичної практики Директорії УНР, зокрема це – Стахів М., Симоненко Р., Срібник І. та інші. Третя група – літературні праці, мемуари та спомини безпосередніх учасників згаданих подій, це – Тютюнник Ю., Шелухін С., Доценко О. та інші. Дослідженню зовнішньополітичних аспектів Директорії УНР присвячені праці науковців у пострадянську добу – Срібник І., Демчук П. та інші.

Виклад основного матеріалу. Від самого початку діяльності Директорії УНР міжнародне становище України було дуже складним. "З усіх боків, - зазначалося в резолюції Конгресу Трудового Народу України, - цілості і незалежності Української Народної Республіки загрожують сильні держави" [1]. З півночі та сходу наступала Червона армія, на північно-західному відтинку створився поль-

ський фронт, де наприкінці 1918 року Галичина стала жертвою наступу армії новоствореної Польської Республіки. Закарпаття було приєднане до Чехословаччини. На Донщині сформувалася білогвардійська добровольча армія генерала А. Денікіна. За Дністром стояли румунські формування, які в кінці 1918 року окупували Буковину. Ще раніше вони загарбали й іншу південну українську територію - Бесарабію і приєднали її до Румунії. З півдня на відтинку Одеса-Миколаїв загрожував франко-грецький десант, який за період кінця грудня 1918 року по січень 1919 окупував південно-західну Україну. Держави Антанти поставили собі за мету повалити більшовицьку владу і відновити велику Росію [2, с. 16].

З усіх військових формувань, що оточили Україну наприкінці 1918 - початку 1919 років, найголовнішу загрозу несла Червона армія. Якщо основною метою польського наступу була Галичина, Румунія заволоділа Буковиною та Бесарабією, антантський десант на півдні поводив себе спокійно й не робив спроб заглиблюватися в середину української території, а військо генерала А. Денікіна перебувало в стані підготовки до відновлення "єдиної неподільної" Росії, то метою провідних сил Радянської Росії було повне підкорення України.

Російська політична традиція взагалі не визнавала права неруських народів на самовизначення. І хоча В. Ленін формально порушив її, на практиці не завжди дотримувався цього принципу. Фінляндія та Польща в рахунок не йшли. Треба ж було принести в жертву невелику частину Російської імперії, щоб зберегти більшість її території. До того ж взаємини російського народу з фінами та поляками це не стосунки росіян та українців, за словами самого В. Леніна, "таких близьких і мовою, і місцем проживання, і характером, і історією" [3, с. 333].

Політичний дуалізм щодо України червоною ниткою пронизує стратегію та тактику провідних сил Радянської Росії в національному питанні. В. Ленін в статті "Україна", присвяченій першому Універсалу Центральної Ради, писав: "Ні один демократ не може також заперечувати права України на вільне відокремлення від Росії: якраз беззастережне визнання цього права одно тільки й дає можливість агітувати за вільний союз українців і великоросів, за добровільне об'єднання в одну державу двох народів" [4, с. 224].

Отже, В. Ленін, з одного боку, вітав та підтримував прагнення українського народу до вільного відокремлення, а з іншого, не уявляв собі України без об'єднання її з Росією в одну країну.

Одним з важливих факторів негативного ставлення РСФРР до найближчих сусідів, що не бажали заводити радянський устрій, була одержимість петроградських провідних кіл ідеєю світової революції. На другому конгресі комуністичного Інтернаціоналу В. Ленін заявив, що "ніякі недоліки не перешкоджають нам нашу справу зробити. Ця справа всесвітньої пролетарської революції, справа створення всесвітньої Радянської Республіки" [5, с. 224].

Важливою причиною своєрідного ставлення радянського керівництва до України було внутрішнє економічне становище. "Військовий комунізм", який був штучним, вигаданим, нездатним довго існувати, вступав у протиріччя з елементарними законами економіки, соціології, психології, привів країну до зупинки виробництва, промислового хаосу, майже повного зубожіння, голоду [6, с. 29]. Про-

вал спроб ліквідувати ринкові відносини змусив В. Леніна у 1921 році перейти до НЕПу і визнати, що попередній курс був економічно неможливий. [7, с. 70].

В час інтервенції і наступу білогвардійських сил від РСФРР були відрізані важливі сировинні, продовольчі та промислові області. Урал, Середня Азія, Сибір [8, с. 83]. Вже в січні 1919 року втрата важливих економічних районів призвела до скорочення виробництва на території Радянської Росії порівняно з довоєнним часом: збіжжя - до 45%, ячменю - до 37%, цукру - до 8%, видобуток вугілля - до 10%, виплавка чавуну - до 23% [9, с. 85].

Тому найбільш безпосередньою і головною причиною прагнення до скасування суверенітету України була потреба Радянської Росії в українському хлібі і вугіллі Донбасу. У промові В. Леніна на конференції залізничників Московського вузла від 16 квітня 1919 року зазначалося: „Тепер, із завоюванням України та зміцненням Радянської влади на Дону, наша сила міцнішає. Ми кажемо тепер, джерела хліба й продовольства, можливість одержати паливо з Донецького басейну в нас є. На Україні є величезні запаси, надлишки хліба, їх можна взяти відразу - там досі партизанщина" [10, с. 303].

Селянство України щиро повірило у здатність Директорії здійснити соціальну революцію в Україні. Однак повільність дій нового уряду щодо вирішення аграрного питання призвела до розчарування селянства в Директорії [11, с. 114]. Але селянські маси мали і сумний досвід більшовицького наступу взимку 1917 - 1918 років. Радянська влада в Україні тоді трималася на багнетах Червоної армії, керованої лівим есером М. Муравйовим, з особою якого серед українського населення пов'язана перша хвиля червоного терору.

Невелика кількість більшовиків в Україні, невдале серпневе 1918 року збройне повстання у Києві, ініційоване членами ЦВРК Г. П'ятаковим та О. Бубновим, [12, с. 153] спонукали керівництво РСФРР підходити до проблеми влади в Україні гнучко та виважено. Особливо це стосувалося села. План був такий: Червона армія мала захопити частину території, а за нею приходили нібито місцеві більшовики, які встановлювали радянську владу. Без такої передумови загоїти Червоної армії опинялися у безвихідній ситуації [13, с. 127].

У телеграмі главкомів І. Вацетису від 29 листопада 1918 року В. Ленін пояснював: "З просуванням наших військ на захід на Україну створюються тимчасові Радянські уряди, покликані зміцнити Ради на місцях. Ця обставина має ту хорошу сторону, що позбавляє змоги шовіністів України, Литви, Естляндії розглядати рух наших частин як окупацію і створює атмосферу для дальшого просування наших військ. Без цієї обставини наші війська були б поставлені в окупованих областях у неможливе становище, і населення не зустрічало б їх, як визволителів" [14, с. 166].

Дотримуючись такої тактики, 20 листопада 1918 року ЦК РКП/б/ утворив Тимчасовий революційний уряд України. Його головою став Г. П'ятаков, а згодом його замінив Х. Раковський. До складу уряду увійшли В. Затонський, Ю. Коцюбинський, Ф. Сергеев /Артем/, К. Ворошилов, В. Антонов-Овсієнко [15, с. 224].

Про те, що цей уряд створювався заздалегідь та мав радянсько-російські коріння, свідчить доповідь особливого відділу гетьманського штабу від 4 листопада 1918 року про діяльність більшовиків у Харкові: "З початком мирних переговорів центральних держав з державами Антанти харківські більшовики помітно активувалися та підняли голови. Майже щоденно в місто з Великої Росії у великій кількості прибувають більшовицькі агенти, серед яких є організації агітаторів, забезпечених літературою та грішми, і цілі відділи, добре озброєні, призначені для відкритих повстань на місцях" [16, с. 432].

Однією з сильних сторін більшовицького руху була агітація, яка не цуралася політичної дезінформації для досягнення поставленої мети. Не зупинялися навіть перед тим, щоб іти "на всілякі викрутаси, хитрощі, нелегальні заходи, замовчення, приховання правди..." [17, с. 166].

Цю тактику у повному обсязі впроваджував у життя і Тимчасовий уряд України. Не без його впливу, очевидно, в резолюції щодо поточного моменту, прийнятій на нараді депутатів селянських рад Харківської губернії в середині грудня 1918 року, появилась така теза: "З наказу англо-американських капіталістів Петлюра примушує українських селян бути ворогами робітничо-селянської революції та Радянської влади" [18, с. 36].

У листівці селянського відділу Харківської ради робітничих депутатів від середини грудня 1918 року, що закликала до боротьби з Директорією УНР, знаходимо таке: "Петлюра, вже раз зрадивши трудовий народ на пограбування й насильництво німців і гетьмана, знов творить справу Іуди. Він уклав союз з новими поневолювачами — англо-американськими розбійниками. Петлюра погодився пропустити союзників для придушення робітничо-селянської ради в Радянській Росії й для відновлення там влади денікіних і краснових" [19, с. 69].

Директорія справді шукала контактів з країнами Антанти. В середині лютого 1919 року міністр закордонних справ УНР К. Мацієвич вів в Одесі переговори з представниками Антанти [20, с. 71]. Але ні до якого союзу це не призвело.

Звинувачення Директорії в її пошуках союзу з Антантою не завадили урядові П'ятакова-Раковського укладати тимчасові угоди з командуванням німецьких частин для спільних дій проти армій УНР. Так, 2 січня 1919 року командуючий групою військ Курського напрямку В. Антонов-Овсієнко доповідав главнокомові І. Вацетису про рішення розпочати штурм Харкова: "Першого січня починаєм наступ. Повідомте про ваші ресурси та наміри. Німці взялися затримати українські війська, зайнявши спільно з нами вокзал" [21].

Між членами ЦК РКП/б/ Д. Мануїльським та В. Затонським і представниками Тимчасового радянського уряду України Г. П'ятаковим та В. Антоновим-Овсієнком не було єдності поглядів щодо наступу на Україну. Перші вважали, що більшовики там слабкі для взяття влади. Тому вони виступали за проведення мирних переговорів з Директорією, щоби виграти час для зміцнення більшовицької присутності, особливо в східних областях України. Другі ж наполягали на негайному наступі, щоб не дати Директорії міцніше стати на ноги. "Треба іти вперед, - наполягав В. Антонов-Овсієнко, - і голими та сміливими руками взяти

те, що потім доведеться брати лобом [22, с. 538]. З двох поглядів на стосунки РСФРР з Директорією УНР перемогу одержав останній.

28 листопада 1918 року Тимчасовий робітничо-селянський уряд України ухвалив маніфест, яким проголошував ліквідацію гетьманського режиму й закликав трудящих до відновлення радянської влади. Зокрема, в маніфесті категорично зазначалося, що „той, хто буде виконувати накази гетьмана, Центральної Ради чи їхніх агентів, будуть знищуватися на місці” [23, с. 212].

Ще з літа 1918 року на території РСФРР почалося формування групи військ Курського напрямку. З осені того ж року активізувалася діяльність партизанських загонів, а з 1 листопада 1918 року наступ в Україну повело регулярне радянське військо [24, с. 649].

Очевидно, перші бої Червоної армії на українській землі не були успішними, бо голова Тимчасового робітничо-селянського уряду України Г. П'ятаков 23 листопада 1918 року звернувся до Й. Сталіна з таким проханням: "Скажіть Вацетису: нехай дає військо, зброю, спорядження, в іншому випадку катастрофа неминуча" [25, с. 209]. Наступ Червоної армії на Україну вівся в двох напрямках: Чернігів-Київ та Білгород-Харків [26, с. 151]. У цей же час в окремих селах, волостях, повітах повсталі селяни відновлювали радянську владу. Це була та опора, на яку Тимчасовий робітничо-селянський уряд України покладав великі надії [27, с. 165]. На Полтавщині, Харківщині, Катеринославщині ліворадикальні елементи /українські ліві есери, більшовики/ почали готувати селянські з'їзди, які повинні були самостійно вирішувати питання про землю [28, с. 165].

Отже, з усіх військових формувань, що оточили Україну наприкінці 1918 - початку 1919 років, найголовнішу загрозу несла Червона армія, через те, що російська політична традиція взагалі не визнавала права неруських народів на самовизначення. Але перші бої Червоної армії на українській землі не були успішними, через те, що українське селянство щиро вірило у здатність Директорії УНР здійснити соціальну революцію в Україні. Однак повільність дій нового уряду щодо вирішення аграрного питання призвела до розчарування народу.

Література

1. Вісник УНР від 07.02.19.
2. Соловей Д. Голгофа України / Дмитро Соловей. — Драгобич, 1993. - ч.1, с.16.
3. Ленін В. „Україна”. / Володимир Ленін. ПЗТ. К.: Радянська Україна, 1984. - Т.32. - 333 с.
4. Там само. Т.41.- 224 с.
5. Там само.
6. Валентинов Н. НЭП и кризис партии после смерти Ленина / Николай Валентинов - М.: Прогресс, 1991. - 29 с.
7. Кульчицкий С. У площині державного співіснування / Станіслав Кульчицкий \ \ Політика і час, 1996. №6. - 70 с.
8. Поляков Ю., Шишкин В. Антисоветская интервенция и ее крах 1917-1922 годах. / Юрий Поляков, Владимир Шишкин. - М.: Прогресс 1987. 83 - с.
9. Иоффе Я. Организация интервенции и блокады Советской Республики 1918-1920 гг.. / Яков Иоффе - М.: Прогресс, 1930. - 85 с.
10. Ленін В. ПЗТ. / Ленін Володимир - К.: Радянська Україна, 1984. - Т.38, 303 с.

11. Горак В. Зліт і падіння Директорії / Володимир Горак К.: Віче, 1995.- №4, 114 с.
12. Мельник Л., Верстюк В., Демченко М. Історія України./ Леонід Мельник, Володимир Верстюк, Микола Демченко. - К.:Либідь, 1992. Кн.2, 153 с.
13. Очерки истории Киевской городской и областной партийных организаций - К.: 1981. 127 с.
14. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст. / Тарас Гунчак - К.: Либідь, 1993. 166 с.
15. Ленін В. ПЗТ. - К.: Радянська Україна , 1984. Т.37, 224 с.
16. Сборник «Документы по истории гражданской войны в СССР» - М.: Прогресс, 1961. Т.1, 431-432 с.
17. Громадянська війна на Україні \1918-1920 рр.\ Збірник документів та матеріалів - К.: Радянська Україна . 1967. Кн.1, т.1, 400 с.
18. Ленін В. ПЗТ- К.: Радянська Україна , 1984. Т.41, 36 с.
19. Харьковщина в период гражданской войны и иностранной интервенции. \Сборник документов \ - Харьков.: Знамя коммунизма 1973, 69 с.
20. Там само. 71с.
21. Нова Рада від 06.02.19.
22. Громадянська війна на Україні. \1918-1920 рр.\. Збірник документів та матеріалів - К.: Радянська Україна . 1967. Т.,кн.1., 538 с.
23. Див.: Спомини В.Антонова-Овсєєнка „На Україну”. Літопис революції. №4, 1929. 211-212 с.
24. Из истории гражданской войны в СССР - М.: Прогресс, 1959. Т.1, 649 с.
25. Винниченко В. Відродження нації / Володимир Винниченко. - Київ-Відень, 1920. Т.3, 209 с.
26. Рубач М. К истории гражданской войны на Украине. Летопись революции/ Михаил Рубач. - М.: Пролетарий, 1924. №4 \9\, 151 с.
27. Мельник Л., Верстюк В., Демченко М. Історія України. / Леонід Мельник, Володимир Верстюк, Микола Демченко. - К.: Либідь, 1992. Кн.2, 165 с.
28. Там само.

УДК 9. 93/99 – Історія; 94(477) – Історія України

С.В. ВАРГАТЮК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету культури і мистецтв

НЕОБХІДНІСТЬ ДИПЛОМАТИЧНОГО ДІАЛОГУ ДИРЕКТОРІЇ УНР З МОСКВОЮ ЧЕРЕЗ АГРЕСІЮ ОСТАННЬОЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (ПОШУКИ ФОРМ МИРНОГО СПІВІСНУВАННЯ ДИРЕКТОРІЇ УНР З РАДЯНСЬКОЮ РОСІЄЮ. ЧАСТИНА – 2)

Стаття присвячена боротьбі за незалежність українського державного проводу доби Директорії УНР (1918-1921 рр.). Проаналізовані причини агресії Радянської Росії проти України доби Директорії УНР.

Ключові слова: складне міжнародне становище, російська політична традиція, звинувачення України.

Постановка проблеми. сьогодні, коли відбувається боротьба українського народу проти зовнішньої агресії, українська історична наука і зовнішньополітична практика мають знайти органічний зв'язок минулих часів і поколінь українців, що за часів Директорії УНР, як зі зброєю в руках, так і на дипломатичному фронті відстоювали право на самостійне державне буття.

Стан дослідження. Для вирішення поставленої проблеми автор використав певну джерельну базу. Корпус джерел, де проблеми деяких аспектів зовнішньої політики Директорії УНР відрізняються методологічно автор поділив на окремі групи. Першу групу складають архівні джерела, які вводяться автором в науковий обіг вперше. Це фонди Центрального державного архіву вищих органів державної влади і державного управління України (ЦДАВОВУ). Друга група — дослідження науковців, які присвятили своє життя вивченню внутрішньої та зовнішньополітичної практики Директорії УНР, зокрема це — Стахів М., Симоненко Р., Срібник І. та інші. Третя група — літературні праці, мемуари та спомини безпосередніх учасників згаданих подій, це — Тютюнник Ю., Шелухін С., Доценко О. та інші. Дослідженню зовнішньополітичних аспектів Директорії УНР присвячені праці науковців у пострадянську добу — Срібник І., Демчук П. та інші.

Виклад основного матеріалу. Радянський наступ для членів Директорії та уряду УНР був повною несподіванкою. Це видно з того, що через тиждень після початку боїв голова Директорії В. Винниченко записав у свій щоденник, що "більшовики на півночі поводяться дивно-підозріло" [1, с. 156]. На початку грудня 1918 року, коли Червона армія перейшла у загальний наступ, В. Винниченко, С. Петлюра й наближені до них кола вважали, що це підступні дії гетьманців, "які навмисне провокували між нами ворожнечу, навмисне старались настроїти українську демократію проти руських комуністів" [2, с. 160].

Непоінформованість Директорії та уряду УНР у планах Радянської Росії щодо України можна пояснити тим, що наступ Червоної армії почався в час, коли Директорія провадила збройне повстання проти гетьманського режиму. Це не давало їй змоги уважніше стежити за планами та діями північно-східного сусіда. Треба враховувати, очевидно, і низький рівень, якщо не повну відсутність, агентурно-розвідувальної діяльності в УНР, що робило її керівництво практично сліпим щодо зовнішньої політики сусідніх держав.

Брак поінформованості Директорії щодо справжніх намірів радянського уряду певним чином пояснює і така подія: під час правління гетьманського режиму в травні 1918 року до Києва прибула радянська делегація на чолі з Х. Раковським та його заступником Д. Мануїльським для укладання мирного договору між РСФРР та Україною. Головним питанням переговорів була проблема кордонів, фінансів та поділу державного майна колишньої Російської імперії.

На переговорах радянські дипломати знайшли підтримку у членів опозиційного до діючого режиму Українського Національного Державного Союзу /УНДС/ - В. Винниченка і М. Шаповала, які готувалися до протигетьманського повстання і через те звернулися до радянських представників за допомогою [3, с. 498]. Тобто, ускладнення внутрішньої та зовнішньої ситуації спонукало майбутніх лідерів не до згуртування навколо розбудови і зміцнення власної держави, а

до встановлення закулісних зв'язків з представниками РСФРР, уряд якої вже готував Червону армію до наступу на Україну. І хоча не всі члени УНДС підтримували такі переговори, все ж вони відбулися, і це призвело до загострення становища в Україні, до роз'єднання національно-демократичних сил [4 с. 72-77].

На переговорах у Києві Х. Раковський та Д. Мануїльський пообіцяли В. Винниченкові підтримувати українських повстанців посиленням розвідувальної діяльності Червоної армії на кордоні з Україною, щоб відвернути увагу німецько-гетьманських військ на себе. Вони обіцяли від імені уряду РСФРР визнати той лад, який буде встановлено новою українською владою, й абсолютно не втручатися у внутрішні справи УНР. За такі послуги В. Винниченко пообіцяв, в разі успіху повстання та відновлення законів УНР, легалізацію комуністичної партії на Україні, а Д. Мануїльський навіть пропонував гроші для підтримки справи повстання [5 с. 158-159].

Домовленість передбачала також активний товарообмін між РСФРР та УНР. З листопада 1918 року радянська делегація була відкликана до Москви. Оскільки вона під час переговорів підтримувала зв'язки з ЦК КП/б/У і обмірковувала з ним справи державного перевороту на Україні, Д. Мануїльський залишився у Києві й перейшов на підпільну роботу [6].

Очевидно, домовленість В. Винниченка з представниками уряду РСФРР настільки заспокоїла його, що коли стали надходити перші звістки про наступ військових частин Радянської Росії на Україну, представники Державного центру УНР не могли в це повірити.

Коли ж Директорія та члени українського уряду остаточно переконалися в правдивості інформації щодо радянського наступу, було прийняте рішення про вислання неофіційної делегації до Гомеля для пошуку контактів з представниками Раднаркому РСФРР [7 с. 187].

Делегація від УНР, на чолі якої стояв незалежний соціал-демократ Ю. Мазуренко, запропонувала радянській стороні відновити переговорний процес. Українська пропозиція була з розумінням сприйнята й Х. Раковський та Д. Мануїльський, якого заради діалогу з УНР було відкликано ЦК РКП/б/ з підпільної роботи у Києві, відбули до Москви для консультацій [8 с. 121].

Ця, вже друга після київського епізоду, зустріч представників УНР та РСФРР нічого не дала. Від радянських партнерів по переговорах у Гомелі не було ніяких звісток. Коли ж Червона армія з боями почала наближатися до Харкова й Чернігова, голова Ради Народних Міністрів та міністр закордонних справ в одній особі В. Чехівський вислав у Москву ноту, датовану 31 грудня 1918 року, в якій стверджувалося, що війська Радянської Росії перейшли з боєм кордони України та посуваються у глибину української території. Нота протестувала проти таких дій і вимагала відведення частин Червоної армії на територію Росії [9 с. 121].

На першу телеграму В. Чехівського уряд РСФРР відповіді не дав. З січня 1919 року український прем'єр висилає до Москви другу ноту з таким текстом: "Уряд УНР, керуючись нотою Директорії від 28 грудня 1918 року до всіх держав світу щодо встановлення добрих відносин з усіма народами й бажаючи скорішого

здійснення добросусідських взаємин з РСФРР, дійшов до висновку щодо безумовної необхідності покласти край боротьбі між трудящими народами обох соціалістичних республік, особливо з приводу загрози з боку контрреволюційних течій. Уряд УНР вважає, що з боку РСФРР повинні бути прийняті заходи для припинення посування радянських військ... у деяких прикордонних пунктах" [10, Арк. 5].

Виходячи з цих міркувань, - зазначалося в ноті, - уряд УНР звертається до Раднаркому РСФРР з пропозицією відновити припинені гетьманським урядом мирні переговори обох сторін, в основу яких покласти принципи переговорів у Гомелі про продовження діалогу між сторонами [11, Арк. 31].

На випадок отримання позитивної відповіді українська надзвичайна місія мала прибути до Москви для укладання прелімінарного договору, на базі якого повинен бути підписаний договір про добросусідські відносини обох республік. [12, Арк. 8]. На цю ноту Москва не відповіла. Того ж дня українському урядові стало відомо, що Червона армія заволоділа Харковом.

Коли ж Червона армія перейшла у наступ на Полтаву-Катеринослав та на Київ-Чернігів, Раднарком Росії надіслав відповідь на ноту уряду України. Так, у телеграмі народного комісара закордонних справ РСФРР Г.Чичерина зазначалося, що Червона армія наступу на Україну не веде і навіть не зосереджена на її кордонах. Воєнні дії на території УНР Г. Чичерин приписував внутрішній боротьбі між Директорією та Тимчасовим робітничо-селянським урядом України. Він звинувачував Директорію в придушенні народних мас України, які прагнули до встановлення влади рад. Народний комісар не виключав продовження боротьби за Радянську владу на випадок незмінності насильницької політики Директорії щодо українського народу [13, Арк. 8].

На вироблення відповіді на ноту Г. Чичерина впливала думка УІ з'їзду УСДРП. Директорія впевнилася в тому, що більшість делегатів партійного форуму стоїть на позиції демократії, цілковито відкидаючи будь-яку "радянську систему". З'їзд ухвалив резолюцію, яка стосувалася актуальних питань того часу. Щодо міжнародної політики в ній наголошувалося: "Стоячи на основі признання суверенності української нації, УІ конгрес обстоює незалежність УНР. Виходячи з цього, конгрес ухвалює підтримати прагнення українського народу до повного самовизначення і боротись з усякими замахами на незалежність України з боку Радянської Росії" [14, Арк. 10]. Остаточний текст ноти був складений саме в день відкриття з'їзду.

9 січня 1919 року Директорія за підписами всіх своїх членів і прем'єра В. Чехівського вислала до Москви телеграму з відповіддю на ноту Г. Чичерина. Мета Раднаркому, зазначалося в телеграмі, захопити багату хлібом, вугіллям та іншими продуктами Україну, а також зробити її своєю колонією. Директорія пропонувала урядові РСФРР відповісти на такі питання: чи згоден Раднарком припинити наступ Червоної армії; якщо відповідь буде ствердна, то чи візьме він зобов'язання негайно відкликати свої війська з української території. Зі свого боку Директорія, при виконанні Раднаркомом таких умов, була готова приступити до проведення мирних переговорів і товарообміну [15, с. 52].

Директорія попереджала в ноті, що уникнення відповіді чи відмова радянського уряду дати відповідь на поставлені питання протягом 48 годин вважатимуться декларацією війни з боку РСФРР [16, с. 216].

У відповіді на українську ноту Г. Чичерин підтвердив свою попередню заяву, що серед частин, які ведуть наступ на армію УНР, російських радянських військ немає. Давши оцінку громадянській війні на Україні, Г. Чичерин визначив її причиною боротьбу між робітництвом і бідним селянством, з одного боку, й українською буржуазією, з іншого. В кінці ноти Г. Чичерин пропонував українським делегатам прибути до Москви [17, с. 216].

За кілька днів до одержання останньої телеграми Раднаркому Ю. Мазуренко, який очолив делегацію Директорії УНР на переговорах у Гомелі, став за дорученням В. Чехівського /ще перед офіційною постановою Директорії/ пропагувати думку про необхідність вислання до Москви місії для переговорів про мир [18]. Директорія підтримала пропозицію В. Чехівського

На чолі дипломатичної місії став брат Ю. Мазуренка - незалежний соціал-демократ Семен Мазуренко. Боротьбист М. Полоз зайняв посаду заступника голови, а секретарем був визначений український есер Ю. Ярослав.

Погляди Ю. Мазуренка щодо розбудови внутрішнього ладу в Україні за прикладом РСФРР значно відрізнялися від платформи його брата, що був близьким до позиції центральної течії УСДРП. Для В. Винниченка платформа Ю. Мазуренка означала фактичну капітуляцію перед Москвою, що й було причиною негативного ставлення до неї [19, Арк. 18].

Отже, в час відновлення законів УНР після повалення гетьманату закордонна політика України доби Директорії перебувала в прямій залежності від діяльності політичних партій. Відсутність сталого погляду щодо відносин країни з Радянською Росією поділила партії, особливо це стосується впливової УСДРП, на тих, хто схилився до радянської платформи щодо внутрішнього ладу України й, відповідно, до зближення з Москвою у політиці зовнішній, та на тих, хто дотримувався принципу парламентаризму в розбудові української державності і боротьби з замахами на незалежність України з боку Радянської Росії [20, с. 121].

Такі обставини ускладнювали можливості вироблення українським урядом відповідної зовнішньополітичної концепції, що примушувало дотримуватися в закордонній політиці становища пасивного нейтралітету, але це було не кращим рішенням з огляду складного міжнародного становища України наприкінці 1918-початку 1919 років [21, с. 121].

Непоінформованість в планах Раднаркому Росії щодо України, боротьба українських партій за владу примушували Директорію та уряд УНР іти на поступки та компроміси у відносинах з РСФРР, але до певної міри, оскільки український політичний провід третьої доби визвольних змагань на початку своєї діяльності з В. Винниченком на чолі вірив у можливість збереження суверенітету України за рахунок власних внутрішніх сил.

Література

1. Винниченко В. Відродження нації \ Володимир Винниченко. — Відень, 1920. - Т.3, с.156
2. Там же. - Т.3, с.160.
3. Полонська-Василенко Н. Історія України. \ Наталія Полонська-Василенко. - К., Український історик. 1992. - Т.2, с.498.
4. Піскун В. Одне писали, інше тримали в „умі”. Мирні переговори між українською державою та РСФРР. \ Володимир Піскун \ Політика і час, 1994, №2, с.72-77.
5. Винниченко В. Відродження нації. \ Володимир Винниченко. — Відень, 1920. - Т.3, с. 158-159.
6. Нова Рада від 26.01.19.
7. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. \ Дмитро Дорошенко Ужгород, 1932. - Т.2, с.187.
8. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. \ Михайло Стахів. Скрентон, 1962.Т.2, с.121.
9. Там же.
10. ЦДАГОУ.Ф.57.Оп.2.Спр.314. Арк.5.
11. ЦДАВОВУ.Ф.3696.Оп.2.Спр.283.Арк.31.
12. ЦДАГОУ. Ф.57.Оп.2.Спр.314.Арк.8.
13. Там же.
14. Там же.Арк.10.
15. Христюк П.Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. \ Петро Христюк. - Відень, 1921-1922. - Т.4, с.52.
16. Винниченко В. Відродження нації. \ Володимир Винниченко. — Відень, 1920. - Т.3, с.216.
17. Там же. С.216.
18. Народна Воля від 11.01.19.
19. ЦДАГОУ.Ф.57.Оп.2.Спр.314.Арк.18.
20. Стахів М. Україна в добі Директорії \ Михайло Стахів. Скрентон, 1962.Т.2, с. 121.
21. Там же.

Н.В. ВІРИЧ,

кандидат філологічних наук, доцент

Одеської державної академії технічного регулювання та якості

АНТИВОЄННІ РОМАНИ Е. М. РЕМАРКА І О. ГОНЧАРА: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається проза Е. М. Ремарка і О. Гончара, здійснено компаративний аналіз антивоєнних романів українського і німецького митців. З'ясовано, що твори Е. М. Ремарка і О. Гончара відкривають істинний, а саме: духовний сенс людського існування.

Ключові слова: художній світ, мотив, людяність, буття, духовність.

Художник приречений на саморозп'яття в ім'я наближення людини до свободи, істини, краси і добра. Для цього йому доводиться пережити не лише власну долю, а й долю тих, до кого він звертається. «Загальновідомою є істина, що слово тільки тоді має силу, коли воно вистраждане автором. І ми з упевненістю можемо сказати, що кожна фраза О. Гончара, кожна думка не позбавлена власної заціка-

вленості, глибоко пережита, передумана, відчута від долі Батьківщини. Він живе її звершеннями» [7, с. 10].

У творах О. Гончара завжди перемагає світло, неминуче утверджується віра в людину і в гуманістичну місію її земного буття. Митець згадував: «Коли ми закінчили війну на полях Європи весною 1945-го, ми були тоді всі суцільними поетами, людьми, що ідеалізували життя, оспівували життя, бо завтрашній день, усі безконечні градуші дні уявлялися нам у розливі сонця й братерства. Ми були безсмертні — так принаймні ми відчували себе. Не буде життю кінця-краю, не буде ворожнечі, не буде ніколи страхіть, кошмарів, що облягали цілі народи, будуть тільки людяність, братерство, і ми в ньому станемо частками, які творять вселюдське вічне добро» [2, с. 28].

Як і О. Гончар, Е. М. Ремарк стверджує любов до життя і людини. Еріх Марія Ремарк у своїх творах жив співчуттям до героїв, шлях яких пройшов сам. Він вірив у добро, закладене Богом в естві людини, яке не дозволить їй в найстрашніші хвилини перетворитися на звіра. Нелюдяності, жорстокості, байдужості суспільства письменник життєлюб протиставив у своїх творах любов до людини, віру в її силу, щиру дружбу і кохання.

Творчість О. Гончара була і є предметом вивчення багатьох дослідників. Серед них — М. Жулинський, П. Кононенко, В. Дончик, М. Наєнко тощо. Ці науковці у своїх роботах приділяли увагу актуальним у свій час питанням: проблематиці, жанрово-стильовим особливостям.

Природний інтерес вітчизняної та зарубіжної критики і до творчості Е. М. Ремарка. Існує досить велика критична література про нього. Наприклад, стаття І. Фредкіна «Ремарк і його посмертний роман», Д. Затонського «Вік двадцятий. Замітки про літературну форму на Заході».

Однак, проблема антивоєнних романів Е. М. Ремарка і О. Гончара: компаративний аспект — лише недостатньо висвітлена. Тому існує потреба у спеціальному історико-літературному науковому дослідженні творчості Ремарка і Гончара, якій властива типологічна спільність.

Як українського, так і німецького митців цікавило не дослідження характеру війни та її причин, а в першу чергу людина, її страждання, болі, зранене тіло та душа. Колишні фронтовики війну зображували очима солдата, очима тих, хто на своїх плечах виніс неймовірні труднощі воєнних років. Тому провідним у вказаних творах є мотив пам'яті про пережите на війні, про те, як пізнавалася ціна життя, яку величезну плату віддало людство за ту науку.

Отже, зазначена тема є актуальною і важливою, оскільки людство ХХІ століття не може заперечувати той факт, що осмислення тем уроків війни, незалежно від того, якою б за кількістю жертв, масштабами руйнувань вона не була, залишається першорядною проблемою сучасного суспільства.

Метою розвідки є компаративний аспект дослідження антивоєнних романів Е. М. Ремарка і О. Гончара.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути коло морально-етичних проблем, порушених у романах обох митців;

– з'ясувати своєрідність творчої манери письменників.

У німецького та українського письменників провідною залишалась тема воєнної та післявоєнної дійсності, долі поколінь, фізично та духовно знищених війною.

Війна у романах «На Західному фронті без змін» і «Людина і зброя» та «Циклон» зображується через сприйняття їх реальних учасників. Звідси і своєрідність творчої манери обох письменників — вражаюча оголеність та правдивість жахливих картин буднів війни, чітке, нічим не прикрашене зображення типових картин фронту. Суворі розповіді про понівечені тіла людей, про величезну кількість трупів, бруд мокрих окопів розкриває смертоносне та криваве обличчя війни.

Тема суду совісті, докорів сумління виникає у творах О. Гончара в акорді інших тематичних мотивів. Наприклад, колишнього шофера, а нині електрика комбінату Стаська («Циклон») сусід совісті застає на власнім весіллі. Тут громада святкує народження нової родини, якій належить, святкуючи своє щастя, дякувати громаді, згадувати лише добре та світле. Але кілька років тому новоспечений водій новісінької вантажівки у першому своєму рейсі збив на дорозі людину. Стась сидить «у весільному вирі біля свого щастя... чимось присмучений» [5, с. 51]. Хвилина каяття пекуче підступила до серця — і «нараз жених підхопивсь, зупинив музик» [5, с. 515]. Сповідь зазвучала схвильовано, пристрасно. Непроста психологічна, власне, соціально-психологічна драма простакуватості, незрілої душі вимальовується з неї: «Не хотів! Вірите, люди добрі, не хотів! — У голосі біль, сухе лице горить, палене якимось горем. - Але машина була нова, і завгар, випускаючи попередив: «Гляди ж! Перший виїзд... та сталось лихо: «...Машина чомусь не пішла на стовп, на того пішла ... І довго потім у камері гриз себе ... чомусь ж сталось так? Чому вибираючи — в людину чи в стовп, людина чи машина дорожча, ти вибрав машину...» [5, с. 514].

І даремні втішання гостей, бо Стаськові на вершині його щастя постає у пам'яті перед очима мати потерпілого з її не озлобленою совістливістю народної логіки: «Гадав смерті моєї вимагатиме, а вона встала та словом до сусідів: Не судіть його тяжко, громадяни судді. В нього ж мати, і дівчина жде... Хіба є він хотів?» [5, с. 515].

Тільки вже не поверне, не встигне повернути собі душевного спокою Стась. У води всепоглинаючої циклонної повені кинеться він, щоб полагодити електролінію, кинеться, немов за доконечною покутою і загине від безглузлого випадку, стане однією із перших жертв стихії. Ремарк теж глибоко проникає в психіку солдат. Для героїв роману «На Західному фронті без змін» немає нічого ціннішого і святішого за життя, вони не лише змушені вбивати, але й поставлені в таке становище, коли вбивство стає необхідністю, навіть потребою. Пішовши у розвідку, Пауль Боймер потрапив до противника, який розпочав наступ. Він напружено прислухається до звуків нічного бою. Раптом у прірву до нього важко зіскакує французький солдат. Тієї ж миті Пауль Боймер б'є його ножом; він не розмірковує, а просто діє, наче добре відрегульований механізм.

Повернутись до своїх уже неможливо, і Пауль Боймер довгими годинами спостерігає, як за два кроки від нього повільно й важко вмирає людина. Тепер це вже не «ворог», не абстрактне втілення небезпеки, а високий чоловік з вусиками. Портретною характеристикою Ремарк ніби підсилює трагізм. Боймеру жах і каяття починають розривати душу, і тут заговорили докори сумління: «Товаришу, я не хотів вбивати тебе... Пробач мені, товаришу! Ми завжди прозріваємо занадто пізно... Візьми від мене двадцять років життя, товаришу, та піднімись» [6, с. 140]. Через уста Боймера Ремарк сам просить вибачення за вбивство, до якого спонукає солдата війна.

В романах «На Західному фронті без змін», «Людина і зброя» та «Циклон» проблема «людина і війна» сповнена високого гуманізму. При цьому семантичні нашарування і семантичні зрушення створюють контраст в публіцистичному відтворенні суперечностей між людською красою, силою і тим, до якого людину довела війна. Час неволі в зображенні авторів постає як час варварства, дикунства, рабства. Семантичне нашарування образів підпорядковане завданню показати думки про нездоланність справжньої людини. «На людину війни, на неї хвороби, проти неї стихія... А людина всупереч усьому, таки має всюди залишатися людиною» [5, с. 393]. Ми бачимо, що майже кожен рядок романів О. Гончара і Е. М. Ремарка пронизаний антивоєнним пафосом.

У романах «На Західному фронті без змін», «Людина і зброя» та «Циклон» проблема «людина і війна» сповнена високого гуманізму. При цьому семантичні нашарування і семантичні зрушення створюють контраст в публіцистичному відтворенні суперечностей між людською красою, силою і тим, до якого людину довела війна. Час неволі в зображенні авторів постає як час варварства, дикунства, рабства. Семантичне нашарування образів підпорядковане завданню показати думки про нездоланність справжньої людини. «На людину війни, на неї хвороби, проти неї стихія... А людина всупереч усьому, таки має всюди залишатися людиною» [5, с. 393]. Ми бачимо, що майже кожен рядок романів О. Гончара і Е. М. Ремарка пронизаний антивоєнним пафосом.

Письменник показує, якою ціною були здобуті свобода народу і мир на планеті, а також торкається й героїчного аспекту. У «Людині і зброї» героїзм на війні пояснюється не лише тим, що молоді солдати сміливі, самовіддані в боротьбі з ворогом, творять подвиг, а й тим, що в суворих випробуваннях вони зросли духовно, морально загартувалися.

На відмінну від персонажів Ремарка, головний герой «Людини і зброї» та «Циклону» - Колосовський перш за все діє на благо народу. Велич його найбільше проявляється в патріотичних почуттях, у красі вірності своїй Батьківщині. Ці почуття ніби підносять його з-поміж інших, бо в умовах неймовірних психологічних випробувань він залишився з чистою душею.

Комісар Лещенко добре усвідомив зміст Богданового патріотизму, красу його вірності високим життєвим ідеалам і, звертаючись до одного з Богданових «недовірків», тобто Спартака Павлущенка, говорить про Колосовського: «Бути патріотом, коли життя тебе тільки по голівці гладило, це, я вам скажу, не шутка. Ні, ти побудь ось у становищі того ж Богдана Колосовського, коли серце крово-

точить, із таким, кров'ю облитим серцем зумій стати вище всіх кривд і образ! Оце, по-моєму, якраз вона і є, справді священна любов до своєї Вітчизни... Я знаю людей, які, опинившись навіть за ґратами, не зрадили своїх переконань. Колосовський мені теж видається людиною такого складу» [5, с. 264].

Тяжких випробувань довелося зазнати Богдану в фашистському оточенні, де смерть чекала оточенців кожної миті. Але й за таких умов Колосовський не втрачає людської рівноваги, він продовжує захищати і честь свого батька, і свою Вітчизну, і водночас увесь світ.

Отже, Е. М. Ремарк і О. Гончар художньо доводять, що справжні герої, до якої суспільно-політичної системи вони б не належали, в боротьбі із злом, за будь-яких обставин залишаються насамперед носіями кращих, позитивних рис людини, людини високих моральних, патріотичних почуттів.

У романах кожним епізодом, кожною деталлю Е. М. Ремарк і О. Гончар виносять присуд кривавій бойні, стверджуючи: людина і війна — несумісні.

Література

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д.Бех // Педагогіка й психологія. — 1997. — №1. — С. 123-129.
2. Гончар О. За долю завтрашнього дня / О.Гончар // Літ.Укр, 1988, — 5 серпня.(20)
3. Дончик В. Істина — особистість / В. Дончик. — К. : Рад. письменник, 1984. — 354 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / [ред.-упоряд. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко]. — 2-ге вид., оновлене. — К. : Академія, 2006. — 752 с.
5. Олесь Гончар. Твори: В 6-ти т. / Олесь Гончар. — К., 1974. — Т.4.
6. Ремарк Е. М. На Западном фронте без перемен / Е.М.Ремарк. — М., 1959. (63)
7. Семенчук І. О. Гончар — художник слова: Дослідження / І.Семенчук. — К.: Дніпро, 1986. — 260с. (65).

Н.В. ВІРИЧ,

кандидат філологічних наук, доцент

Одеської державної академії технічного регулювання та якості

В.І. ДВОРЕЦЬКА,

студентка Одеської державної академії технічного регулювання та якості

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ АНТИВОЄННИХ РОМАНІВ Е. М. РЕМАРКА І О. ГОНЧАРА

Романи «На Західному фронті без змін» Е. М. Ремарка і «Людина і зброя» та «Циклон» О. Гончара — це твори про людей, які на війні потрапили в пекельні умови боротьби за існування. І в цій боротьбі вони не перетворюються на звірів, а зберігають людяність, вірність, чесність, людську гідність, почуття дружби, кохання та ін.

Творчість Е. М. Ремарка та О. Гончара, як і раніше, викликає великий інтерес літературознавців, критиків, науковців. Праці М. Наєнка, М. Жулинського, В. Дончика тощо репрезентують жанрово-стильові особливості творів українського письменника. Також авторитетними постають дослідження І. Семенчука, М.

Пархоменка, що висвітлюють художню майстерність О. Гончар. Серед статей, присвячених творчості Е. М. Ремарку, значний інтерес становлять спостереження І. Фредкіна «Ремарк і його посмертний роман», Д. Затонського «Вік двадцятий. Замітки про літературну форму на Заході». Однак, потенціал художніх творів Е. М. Ремарка і О. Гончара на сьогодні недостатньо досліджено. Цим позначається актуальність розвідки.

Мета статті — дослідити філософсько-етичний аспект романів Е. М. Ремарка і О. Гончара.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- художньо осмислити ліричне в антивоєнних романах обох митців;
- з'ясувати своєрідність індивідуального стилю кожного письменника.

Таке важливе і прекрасне почуття, як кохання у романах обох митців зображено по-різному. У німецькому романі почуття кохання ми зустрічаємо лише в одному епізоді. У О. Гончара ж відводиться ціла сюжетна лінія для змалювання поетичного світу глибоких почуттів в цій красі й неповторності, дається яскрава картина молодості, кохання. О. Гончар був не тільки поетом-співцем, але й поетом-знавцем, тонким аналітиком усього найпрекраснішого і водночас найскладнішого, найпримхливішого з почуттів, у яким істинні митці віддавна шукають цінностей вічних і конфліктів гостро-сучасних.

З самого початку роману «Людина і зброя» автор знайомить читача із закоханою парою, яка із своїм коханням усаїтнілилась від усього світу: «Вранці, коли прийшли сюди, Таня сама взялася закладати двері стільцем. Богдан стояв і, всміхаючись, дивився як вона це робить» [5, с. 7].

Постать Колосовського Гончар змалює через сприйняття закоханої в Богдана Тані: «В оцій задумливій позі, в картатій приношеній сорочці з акуратно засуканими вище ліктів рукавами Богдан їй особливо подобається... Смагляватий, циганкуватий-чорний, — дівчата кажуть, що він красень, але для неї він більше, ніж це, для неї він саме щастя» [5, с. 8].

Те саме спостерігаємо і у Ремарка, вустами Боймера автор дає портретну характеристику молодій французькій: «Худенька, смугла. Коли вона посміхається, в роті в неї блищать білі зуби. В неї швидкі руки, спідниця вільно обвивається навколо ніг» [6, с.105].

Ліричними авторськими відступами О.Гончар детально передає почуття закоханих: «Якби це залежало тільки від Тані, вона у відзнаку примирення весь день отут цілувалася б, чіплялася б Богданові на шию, забувши про конспекти, про екзамени, про все на світі. Зіп'явшись навшпички, вона потяглася обличчям до Богдана, до милого свого Богданчика: цілуй!» [5, с. 8].

У Тані і Колосовського хоч і були сварки, та не на довго, бо вони виникали з безпідставних ревностей. Таня страшно боялася побачити його з іншою. Але: «він усе повертається не з дівчиною, а з хлопцями, з конспектами та хлібом під пахвою» [5, с. 8].

По суті, все різноманіття соціальних інтелектуально-емоційних, національних і міжнаціональних характерологічних поєднань, що їх може дати кохання, представлене на сторінках діалогії. У романі «Людина і зброя», який багатознач-

но відкривається картиною щасливого усамітнення закоханої пари раннього ранку двадцять другого червня 1941 року, любов постає проти війни одразу. Закохані серед перших вирушають до райкому домагатися скасування студентських відстрочок від призову. Але Таня хвилювалася за Богдана. Чим міг бути для нього райком?: «І хоч вона розуміла, що зараз, може, там вирішується доля їхнього кохання, може райком — це кінець їхнім зустрічам і побаченням, що, може, це страшно й подумати! — вічна, безповоротна розлука з ним, і після того назавжди розійдуться їхні дороги, і ніколи вже не буде їхнього солодкого вимріяного щастя, все ж для неї було б тяжким горем, якби його там забракували, якби він з якихось причин не пройшов і не був у числі відібраних. Бо, знала, не могло для Богдана бути зараз тяжчого удару за цей» [5, с. 32]. такі ліричні авторські відступи служать коментарем для розкриття внутрішнього світу.

Олесь Гончар знайомить читачів ще з однією не менш закоханою парою — Мар'яною Кравець і Славиком Лагутіним. З авторського відступу, читач дізнається про їх весілля: «З однієї із кімнат другого поверху раз у раз лунають вигуки «гірко»! — там студентське весілля. Мар'яна й Лагутін одружуються» [5, с. 46]. Їхнє весілля було несподіванкою для друзів, та й самі вони так швидко не планували одружитись. Саме Мар'яна наполягала на цьому весіллі, бо не хотіла ніколи з ним розлучатися.

Гончар змальовує щире й безкорисне кохання: «Тоді нема вже їй діла до гостей, бачить лише його. Світле, з тонкими рисами Славикове обличчя, прямий, рівний ніс з чутливо-трепетними ніздрями, і по-дитячому припухлі щойно ціловані губи, і туманна синява очей — все це її! Дивлячись у блакитні тумани його очей, вона так і танула, забувала про все. Крім нього, і то палахкотить жаркими рум'янцями, то враз, наче злякавшись чогось — може, передчуття якого! — зблідне раптом... Він, тільки він був тут для неї, і на нього дивилася, а інших ледве чи й помічала» [5, с. 48].

У Ремарка «На Західному фронті без змін» кохання не таке щире й безкорисне. Звичайно, в такий час, де навкруги вогонь і смерть, постійні нервові напруження, хочеться тиші і спокою. Ремарківські солдати вирішили це нервове напруження зняти разом з молодими французженками: «Ми, гукаємо, що прийдемо до них тоді, коли нас не зможуть помітити вартові. Вночі. Сьогодні вночі... Ми запевняємо їх, що хліб ми з собою принесемо. І ще інші смачні речі» [6, с. 105]. Але Пауль Боймер на війні зазнав справжнє, хоч і короткочасне, кохання. Звичайно, кохання між Паулем і юною французженкою опоганене війною, куплене за хліб та ковбасу. І все-таки — хай на мить дарує героєві чудо: «Я відчуваю губи худенької, смуглої і нетерпляче тягнуть до них назустріч, і закриваю очі. Ніби прагну загасити в пам'яті все, що було: війну, її жахи і мерзенність; я згадую дівчину з афіші, і на хвилину мені здається, що все моє життя буде залежати від того, чи зможу я заволодіти нею» [6, с. 109]. Для інших хлопців, жінки з'явилися, як дарунок, за який «не шкода віддати хлібину» [6, с. 109].

Сюжетна побудова багатьох важливих творів сучасного критичного реалізму визначена переходом в кохання чи в дружбу із жахливої реальності. Але художнє вивчення життя швидко з'ясовує всю безнадійність спроб знайти особливий

вихід із спільного лиха. Саме кохання отруєне смутком і набуло трагічного характеру. Герої Ремарка не можуть утримати свого щастя, бачучи, як життя інших людей зосередились на одній тільки болісній боротьбі за убоге голе існування. Сховатися у світ кохання чи дружби стає неможливим, - хвилі, які набігають із великого жахливого соціального світу, швидко знищують нестійкі і маленькі островці справжнього людського відношення. Кохання дає з особливою силою відчуття протиріччя між тим прекрасним, яке може дати, і тим безкінечно жахливим, яке існує насправді в навколишній дійсності.

Далі у романах О. Гончара, аж до останніх розділів включно, кохання найміцніше, найрізноманітніше пов'язуватиме тил і фронт, відкриватиме в людях їх людську сутність, в сама розкриватиметься перед лицем смерті істинно, до кінця. Відкриття більші чи менші, іноді парадоксальні, несподівано чекають на кожного.

У Гончара в коханні чоловіка і жінки така ж велика духовна краса, як і в служінні Вітчизні: « - Ти обійми його, Таню, як слід! З усім шалом юного серця! Не соромся! - під'южував Дробаха. А вона зовсім і не почувала сорому. Бути так безтямно закоханою — хіба це гріх? З своїм почуттям до Богдана Таня й раніше не ховалась, а зараз тим більше, коли нависає розлука і мовби дає їй право на все» [5, с.34].

Здолавши свою гордість, прийшла Галя Кличко, щоб побачити Мороза, який пообіцяв усім дівчатам, що «боронитимемо вас, як леви» [5, с. 35].

У творах О.Гончара герої завжди духовно багаті, щедрі, щирі і вірно кохаючи. Саме вони по-справжньому щасливі, повністю віддаючи себе коханій чи коханому: «Скільки за ці дні передумала вона про нього, після розлуки він ще більше виріс в її очах! Почуття її до нього заповонило всю душу, вона весь час тепер ходить, мов засліплене ним. Іноді їй здається, що вона стала жорстокою до всіх, крім нього» [5, с. 70].

Любов, як корінь людського роду, завжди викликає у молоді людини цілий світ думок. Мова йде про тих синів і дочок народу, які зросли на цій любові і задля її вічності віддають життя.

У сцені зустрічі в неділю за прохідною під деревами О. Гончар подає портрет Богдана і Тані в новому освітленні, мовби зіставляючи їх. Богдан в очах Тані тепер не лише коханий, а й захисник Вітчизни: «Ось він знову стоїть перед нею. Стоїть, осмалений сонцем, острижений і мовби ще більше витягнутий та схудлий у своєму новому військовому вбранні, в новій, з червоною зірочкою пілотці. Військове йому личить, у нього є військова жилка, передалась, мабуть, від батька. Стрункий, високий, навіть і на каблуках вона сягала йому лише до плеча, а зараз і зовсім перед ним маленька» [5, с. 114]. Кохання у Богдана і Тані таке сильне, що вони навіть вигадали, як можна писати листи, не маючи при цьому умов. «Пиши хоч у думках» - просила Таня на останній зустрічі.

І ось, через внутрішній монолог, автор показує, як Колосовський, виражаючи свої думки, ніби посилає їй свої ненаписані листи: «Як часто я стримував у собі свої почуття, аскетично скупим був на ласки, соромився говорити тобі ніжні слова, щоб не здаватися сентиментальним. Зараз я даю собі волю, даю волю усьому тому, що кличе в моєму серці, - хай воно говорить само. Зараз звідси я ще

дужче люблю тебе. Хоч думав, що дужче — не можна. Руки твої люблю, що мене обіймали, очі, що так сонячно до мене сміялись. Примхи твої, й легковажність, і ревності — усе люблю ... Любов якраз і дає нам силу, здатність переносити все»[5, с. 272].

Природні пейзажі підсилюють ліричне звучання, вони в далекій стороні нагадують про їхнє далеке кохання, яке дійсно не дає їм загинути: «Дух степів полиневий, і дніпрову блакить, і рожеві, як юність, світання — все брали з собою і все несемо на схід. Думаю про тебе, далека моя любов. Чи ти була насправді? Чи я тільки вимріяв тебе? Ні, ти таки була, ти й зараз є по той бік усього цього жахливого, що нас розділяє. Жди, ми вийдемо. Кожен із нас має в серці заряд, силу любові й ніжності, що виведе нас до мети»[5, с. 304].

Отже, почуття кохання у трактуванні О. Гончара-художника є одним із найбільших інтимних і водночас соціальних почуттів. Кохання чоловіка і жінки така ж велика духовна краса, як і служіння вітчизні. У героїв Е.М.Ремарка ж кохання оповите смутком і навіть отруєне лихом війни. Вони прагнуть сховатися у світ кохання, але не можуть, бо перемагає жахлива реальність.

Твори письменників тому і користуються великою популярністю і любов'ю читача, що допомагають відкривати істинний — саме духовний — сенс людського буття.

Література

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст. / С. Андрусів. — Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. — Тернопіль: Джура, 2000. — 340 с.
2. Гончар О. За долю завтрашнього дня / О.Гончар // Літ.Укр, 1988, — 5 серпня.(20)
3. Дончик В. Істина — особистість / В. Дончик. — К.: Рад. письменник, 1984. — 354 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / [ред.-упоряд. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко]. — 2-ге вид., оновлене. — К.: Академія, 2006. — 752 с.
5. Олесь Гончар. Твори: В 6-ти т. / Олесь Гончар. — К., 1974. — Т.4.
6. Ремарк Е. М. На Западном фронте без перемен / Е.М.Ремарк. — М., 1959. (63)
7. Семенчук І. О. Гончар — художник слова: Дослідження / І.Семенчук. — К.: Дніпро, 1986. — 260с. (65).
8. Фащенко В. У глибинах людського буття: літературозн. студії / [вступ. ст. В. Г. Полтавчука.] / В. Фащенко. — Одеса: Маяк, 2005. — 639 с.

С.М. ДАРМОПУК,
студентка гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія»
С.О. КОЧЕРГА,
доктор філологічних наук, професор Національного університету «Острозька академія»

САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР У ЛІРИЦІ О. СТЕФАНОВИЧА

У статті розглядається концепція сакрального світопереживання, репрезентована творчістю О. Стефановича, аналізуються її універсальні компоненти. Основну увагу зосереджено на визначенні сутності художньо трансформованої категорії *sacrum* в текстах поета та характеристиці різних рівнів її структури в контексті барокової традиції.

Ключові слова: сакрум, бароко, код, трансцендентність.

У світовій культурі українська художня література посідає чільне місце, оскільки є «особливим засобом пізнання таємниці *sacrum*» [1, с. 39]. Українці є дуже релігійною нацією, тому категорія *sacrum* виявлена якнайповніше, та базується не лише на окремих особах, а на усіх громадянах в цілому. Вестетиці творів українських письменників релігійність сприймається своєрідною призмою, яка пропускає крізь власні грані безліч релігійних рівнів, від особистісних вірувань до загально громадянських, від буденного до вічного, від земного до небесного. Саме тому поняття сакральності є наріжним каменем у літературі, оскільки саме через призму цього терміну реалізується спосіб життя людей, виявляються риси окремих націй. Кожен письменник, не важливо у якій жанрові площині він творить, прагне досягнути отого найвищого рівня змалювання буття у світі, який усвідомлюється як щось бездоганне, за допомогою якого людина виходить у інший світ, трансцендентується і збіологічної сутності та поринає в простір, де навіть «час зімкнув свої повіки».

Для української художньої літератури варто розрізняти два основні релігійні поняття: *sacrum* та святе. Семантичне наповнення першого терміну є значено ширшим, а поняття «святе» є складовою сакрального, важливою його підмножиною. Визначати наявність, чи відсутність вище вказаних понять у художніх текстах можемо за допомогою герменевтично-інтерпретаційного окреслення характеристик священного простору та сакрального часу, вичитування мітологічних структур, опираючись на чітко встановлені релігійні концепти.

Sacrum у поезії О. Стефановича найвиразніше функціонує на рівні духовної субстанції та інтуїції. З'ясування значення художньо трансформованої в авторський текст О. Стефановича категорії «*sacrum*» та характеристика різних рівнів її структури становить основну мету нашого дослідження [6, с. 126].

Означена проблема частково розглядалася переважно у працях еміграційних дослідників (І. Качуровського, М. Неврлого, І. Фізера). Духовним аспектам творчості поета присвячено розвідки і таких українських дослідників (О. Мишанич, Т. Рязанцева, М. Савка та ін). Сьогодні очевидно, що О. Стефанович є одним із найцікавіших поетів українського зарубіжжя. Проте й досі все написане про цього неординарного поета існує лише, як «жмут завваг і

споминів» (М. Антонович-Рудницька), що підсилює актуальність теми нашої статті.

Закономірно, що твори сакрального змісту, як підкреслює Г. Райбедюк, «завжди протистоять когнітивній та соціальній ентропії» [8, с. 270]. За переконаннями М. Кунцлера, сакральне — «єдина власне дійсність поєданого з живим Богом світу, і вона радикально відрізняється від профанної норми упалого, підвладного смерті світу без життєдайного зв'язку зі своїм творцем» [5, с. 55]. Яскравим прикладом вище сказаного є поезіямитців «празької» школи (О. Стефановича, Ю. Дарагана, Є. Маланюка, О. Ольжича, Ю. Липи, Л. Мосендза та ін.), котрі в період радянської диктатури жили та працювали закордоном. У їхніх творах наявна своєрідна трансформація традицій барокових авторів (Л. Барановича, Д. Туптала та ін.), які формували свій художній світ на понятті «sacrum».

Міцний християнський світогляд поетів-«пражан» закономірно сформував основну тематику творів, в який часто обговорювались релігійні поняття. Має цілковиту рацію О. Баган, який констатує, що, «занурюючись у прадавні духовні традиції нації, прагнучи органічності у мистецтві, «пражани» творили суцільну концепцію сакрального художнього світо переживання» [1, с. 237].

Оскільки основною проблемою статті є дослідження сакрального дискурсу у творчості О. Стефановича, виникає необхідність обґрунтувати його методологічні аспекти, зокрема, з'ясувати структуру категорії *sacrum*, конкретизувати семантичне, аксіологічне й культурологічне наповнення терміна в його історико-теоретичному аспекті.

Існує безліч визначень поняття *sacrum*. Оскільки кожен творець по-своєму розуміє цей термін. Здійснено безліч спроб систематизацій взаємин релігії та літератури. Одними із найкращих є праці З. Зарембянки в яких дослідниця розглядає вузьке та широке значення сакральності в літературі. У широкому значенні — це «збірне поняття, яке обіймає широке коло питань, що об'єднуються навколо релігійно-теологічних та духових проблем. *Sacrum* у красному письменстві мав би розумітися як група різноманітних якостей, пов'язаних із сферою релігійних смислів, які містяться в тексті й дають відкрити себе на різних рівнях» [12]. Поняття релігійності є показником якості тексту, вказує на майстерне художнє його опрацювання. У вузькому значення дослідниця визначає термін «*sacrum*» як синонім до «святого», або таке, що повертає нас до Абсолюту, акцентуючи увагу на ньому. Сакральність є певною приписуваною чи реальною ознакою, а «метафізичність» відображала б характер ліричного героя в зіткненні із реальністю, яка сприймається ним святою через призму «культури».

Найповніше та найвиразніше естетичний модус дискурсивної картини категорії *sacrum* виявився у творчості О. Стефановича, його сакралізоване художнє світо мислення проросло із міцної національної духовної традиції й водночас формувалось багатьма біографічними чинниками. Т. Рязанцева вважає постать О. Стефановича досить неординарною. «Він був людиною, яка «перебувала життя» в тілі, але жила насправді в душі. Він ніколи не полишав буденних про-

блем, навпаки часто звертався до простих об'єктів, змальовуючи їх у нових образах та палітрах. Через певні історичні події, особисту вдачу та суцільну замкненість, поетичний світ його був загеометизований» [4, с. 4].

Він свідомо відділяв свій талант відшвидкоплинного сьогодення, увага в його творах зосереджена на вищій вартості, тому трансцендентність виявлялась у його житті найповніше. У поезіях не було скороминущості та буденності, а тематика зосереджувалась на цінностях вищого порядку, виробляючи поетичний дух та самоповагу, формуючи «правильну» релігійність, якої так не вистачало українській літературі. За словами І. Фізера «потік поетичної свідомості Стефановича, як би сказав Бергсон, пливе назад, а не вперед, пливе у світ зберігаючої пам'яті», де ліричні поняття, немов, теперішній час, епічні — минулий і драматичні — майбутнє [10, с. 41].

Релігійно-містичний світогляд О. Стефановича, притаманне українському народу «двовір'я» (синтез язичництва та християнства) стали визначальним духовним ґрунтом для формування художнього простору його лірики, що функціонує переважно у сакральному полі й характеризується не лише домінуванням відповідної проблематики (вічне/проминальне), образної системи (образи Ісуса Христа, ангелів, Дива, Архистратига Михаїла), мотивів (Божої кари, гріха, спокути), жанрової специфіки (молитовні й апокрифічні тексти, релігійно-містичні стилізації, календарно-обрядова лірика) чи формальної атрибутики тексту (церковнослов'янізми, порушення плину мовлення, синтаксису).

Індивідуальною особливістю релігійної лірики О. Стефановича є надання переваги у творах образам невинно розіп'ятого Христа, який для читачів асоціюється зі стражданням. Це найкраще відображено у поезіях «Над Христом», «Не знає спочину сейсмограф».

Окрім головних релігійних образів, Ісуса Христа, Бога та Матері Божої, поет у своїх творах згадує й інших біблійних персонажів. Цікавим є те, що більшість з них із Нового Заповіту, лише в поезії «Фрагмент із «Преображення» згадано двох старозавітних пророків Мойсея та Іллі, які символізують велику історію християнства, коріння та духовну підтримку Христа. Саме вони є прибічниками та тими, хто допомагає йому у важкі хвилини: «Вони! Не відаю, хто/ Мені про це промовля, — / Та знаю: Мойсей — ото, / А ото — Ілля» [9, с. 207].

Окрім цього часто згадано імена учнів Христа: Андрія, Якова, Петра. Вони є своєрідним відгалуженням святого відображення віри, це ті особи, які були завжди поруч, які допомагали пропагувати християнські цінності по усьому світу. Автор ніколи не згадує Юди, який був зрадником, натомість часто апелює до тих, хто залишився з Христом, незважаючи на важкі перипетії його долі: «Не доказав, не міг. Заплакав. / Лежать і сплять собі утрюх. / Підвівся й знов поклався Яків, / Щось зосну викрикнув Петро» [9, с. 21]. Втіленням мужності та непереможної сили у творах О. Стефановича є святий Юрій, який переміг злу силу, пізнав Божу славу та захистив народ у той момент, коли той найбільше цього потребував: «У силі своїй — все потужний. / Краса його — криці краса. / В десниці спис харалужний / І смерть на вістрі списа» [9, с. 87].

Апокаліпсис в його творах проявився не лише через зображення кінця світу як руйнування Землі, а й на метафізичному рівні, через зневіру людської душі та відвернення від християнських догм. О. Стефанович моторошно зображає Кінець світу: «Потоки ринуть проти течій, / Річки виходять з берегів... / Потопи, зливи і хуртечі / І бурі з льоду і вогнів» [9, с. 150]. Кінець світу зображено із неймовірною моторошністю: «Повпадайте ви, гори, на нас, / Приховайте ви нас! / Бо настав день зо днів, / Бо жахлив його лик, / Бо велик, ой велик / Його гнів!» [9, с. 156].

Сьогодні літературознавці ще не сповна дослідили поезію О. Стефановича, не розшифрували усі мотиви та сакральні об'єкти, що функціонують у його творах, це завдання чекає вдумливих дослідників. Прочитання поезії крізь призму сакральності дозволяє глибше зрозуміти домінуючі мотиви та кодів у художньому світі О. Стефановича. Безсумнівно перспективним слід вважати вивчення художньо-екзистенційні аспекти лірики поета, зокрема концептів смерть, безсмертя, душа, космос, духовий катарсис, кара, спасіння тощо.

Література

1. Sacrum i Біблія в українській літературі / за ред. Ігоря Набитовича. — Lublin: Wydawnictwo Ingvart, 2008. — 812 с.
2. Анісімова Н. П. Лірика Оксани Лятуринської як явище естетики чину і міфотворення : Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01 / Н. П. Анісімова: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 1999. — 21 с.
3. Василишин І. Художньо-екзистенціальні особливості повоєнної лірики Олекси Стефановича // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наук. праць, присвячений пам'яті В. Іванишина / Ред. колегія: Л. Кравченко (голова), О. Баган та ін. — Дрогобич: Коло, 2009. — С. 103—113.
4. Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / Микола Ільницький. — Львів, 1995. — 318 с.
5. Кунцлер М. Літургія церкви / М. Кунцлер. — Львів: Свічадо, 2001. — 116 с.
6. Погорєлова А. Д. Сакральні виміри «празького» тексту / А. Д. Погорєлова // Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць. — Миколаїв: МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. — Вип. 1. — С. 124—128.
7. Просалова В. А. Поезія «Празької школи»: [навчальний посібник]. — Донецьк: Веда, 2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ruthenia.info/txt/biletskv/prosalovav/poeprsh.html>.
8. Райбедюк Г. Б. Духовний простір сакрального поля художньої творчості Василя Стуса [текст] / Г. Б. Райбедюк // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. : — К.: Акцент, 2010. — Вип. 29. — Ч. 1. — С. 268—281.
9. Стефанович О. Зібрані твори / Олекса Стефанович / упор. Б. Бойчук, вступна стаття І. Фізера. — Торонто: вид-во «Євшан-зілля», 1975. — 304 с.
10. Фізер І. М. Вступна стаття / І. М. Фізер // Координати: [антологія української поезії на Заході]. — Мюнхен, 1972. — Т. 1. — С. 38—47.
11. Шостак І. Олекса Стефанович: поезії дух: [Рец. на кн. Стефановича О. «Возлюби її до крови»] // Волянн з Волині — Остріг. — 2003. — № 4 — С. 41—42.
12. Zarębianka Z. Sacrum na cenzurowanym. Nowa metafizyczność na nowe tysiąclecie // Zarębianka Z. Tropu sacrum w literaturze XX wieku. Od zagadnień motywicznych do perspektyw hermeneutycznych. Bydgoszcz, 2001. S. 164

М.Є. ІВАСЬКІВ,
студентка Національного університету «Львівська політехніка»
О.П. ЛЕВЧЕНКО,
науковий керівник, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКІВ ПУНКТУАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ КОМЕНТАРІВ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ВКОНТАКТЕ»)

У статті проаналізовано гендерні відмінності вживання знаків пунктуації в кінці речень та смайликів (емотиконів) під час коментування дописів соціальної мережі Вконтакте. Запропоновано нову особливість Інтернет-коментування.

Ключові слова: Інтернет-спілкування, гендерні відмінності, знаки пунктуації, соціальна мережа.

Мережа Інтернет надзвичайно швидко захоплює всі сфери людського життя, уможливлуючи всебічну взаємодію осіб з різних куточків світу. Саме тому Інтернет-спілкування у ХХІ ст. стало невід'ємною частиною життя не лише молоді, але й дітей та дорослих. Сьогодні неможливого уявити свого життя без цього нового виду інтеракції. У зв'язку із цим вчені виокремлюють особливий вид спілкування — Інтернет-комунікацію, якій притаманні особливі риси та характеристики [2, 4, 7].

Мова Інтернету почала привертати увагу вчених, таких як А. Атабекова, О. Романов, Т. Виноградова, ще у ХХ ст. [1-2, 9]. Сьогодні ж це питання досліджують О. Горошко (Інтернет-комунікація, Інтернет-нерівність, Інтернет-жанри), Д. Литовченко (гендерні аспекти Інтернет-спілкування), М. Столярова (етикет віртуального спілкування), Г. Остапенко (особливості віртуального спілкування молоді).

Різні аспекти Інтернет-спілкування потребують більш детального вивчення, оскільки віртуальна комунікація та її види змінюються та удосконалюється щодня. Важливим та надзвичайно актуальним аспектом досліджень постає гендерний аналіз Інтернет-висловлювань, а саме — коментарів.

Мета дослідження — опис гендерних особливостей вживання знаків пунктуації в кінці речень під час коментування дописів соціальної мережі ВКонтакте. Для статті обрано саме таку пунктуацію, тому що передусім розділові знаки в кінці речень використовують для підсилення емоційності висловлення, а також саме завершальною пунктуацією користувачі нехтують найбільше.

Матеріал дослідження — тексти коментарів із соцмережі «Вконтакте» (режим доступу: <https://vk.com>). Для аналізу обрано декілька спільнот (груп): «чоловічих», «жіночих» та «нейтральних». Із текстів висловлювань вибрано 300 чоловічих та 300 жіночих коментарів.

У статті «Лінгвістика Інтернету: формування дисциплінарної парадигми» О. Горошко зазначає, що оскільки в Інтернеті спілкування відбувається в текс-

товому форматі, то значення текстового компонента в Інтернеті виходить на перший план. Лінгвістика тексту має грати першорядну роль у вивченні комунікативного простору Мережі. Автор звертає увагу на те, що в Інтернеті створюється своя підмова зі своїми характерними особливостями [4]. Г. Остапенко наголошує, що віртуальне спілкування має свої переваги над реальним спілкуванням, а саме: полегшується процес комунікації; втрачає своє значення цілий ряд бар'єрів спілкування; специфічні норми спілкування [8]. Проте попри всі можливі переваги Інтернет-спілкування, варто звернути увагу на значний його недолік — нехтування правилами пунктуації та ігнорування встановлених комунікативних норм. М. Столярова вважає, що це пов'язано із тим, що спілкування в Мережі спирається на зручність та швидкість комунікації [11].

Сьогодні надзвичайно важко знайти когось, хто б дотримувався усіх встановлених норм та правил мови під час спілкування Інтернеті. Основна мета цього виду Інтернет-взаємодії — швидкий та доступний обмін думками. Саме тому важко погодитись із В. Руденко, яка стверджує, що неграмотність у Мережі свідчить про низький рівень освіченості учасників спілкування, причому, чим молодший вік користувача, тим більша кількість помилок у висловлюваннях [10], хоча аналіз вікових характеристик засвідчив, що середній вік користувачів — 22 роки для обох статей.

Як вже було вказано, для аналізу обрано дописи із «нейтральних», «жіночих» та «чоловічих» груп. Цікаво те, що й чоловіки, і жінки однаково активно переглядають групи, призначені наче для протилежної статі. Проте важливо зауважити, що чоловіки значно активніше коментують дописи в усіх групах, незалежно від їх призначення. Усе ж активність жінок зростає, коли йдеться про більш «жіночі» дописи. Наприклад, на момент збирання даних, серед коментарів до допису про неочікувану перемогу іноземного боксера (режим доступу: https://vk.com/chotkiy_rasa?w=wall-50059483_9159251) було лише 6 жіночих коментарів (7% від усіх коментарів), загальна ж кількість коментарів до допису — 82.

Особливістю соціальної мережі «ВКонтакте» є можливість відповіді на будь-який попередній коментар. За критерієм «відповідь на попередній коментар» виявлено, що лише 47 коментарів жінок (15,6%) та 43 — чоловіків (14,3%) є власне відповідями на попередні висловлювання.

Дослідження показало, що серед 300 жіночих та 300 чоловічих коментарів лише у 16,6% та 16% відповідно трапляються речення, у кінці яких поставлено крапку. У 12 коментарях, що становить 4% від усіх коментарів, представниці жіночої статті поставили дві крапки в кінці речення (...). У представників чоловічої статі таких випадків менше — 7 (2,3% від усіх коментарів). Три крапки (...) трапляються у 28 жіночих (9%) та 21 чоловічому (7%) коментарях. Чотири і більше крапок знайдено у 4 жіночих (1,3%) та 9 чоловічих (3%) коментарях. Речення без крапок у кінці трапляються у 176 (58,6%) жіночих та 202 (67,3%) чоловічих коментарів, серед них 109 (62% коментарів без крапок, 36% усіх коментарів) та 89 (44% коментарів «без крапок», 29,6% усіх коментарів) відповідно закінчуються «звичайними» смайликами або графічними емотиконами.

Для підсилення емоційності свого висловлювання користувачі часто надмірно використовують знаки оклику та знаки питання. Цікаво зауважити, що в таких коментарях зберігається емоційність навіть за відсутності слів. Так, було виявлено, що звичайні питання, тобто питання з одним знаком питання, трапляються у 14% жіночих та 13% чоловічих коментарів. Подвоєння знаку питання (??) трапляється лише у чотирьох жіночих (1,3% усіх коментарів) та одному чоловічому (0,3%) коментарі. Потроєння знаку питання (???) знайдено лише у двох жіночих (0,6%) та у 6 чоловічих (2%) коментарях. Знак питання та знак оклику (!?) є у двох жіночих (0,6%) та двох чоловічих (0,6%) коментарях. Знаки ж оклику мають дещо іншу статистику: один знак оклику трапляється у 8% коментарів представниць жіночої статі та у 5,6% - чоловічої. Подвоєння цього знаку (!!) знайдено у чотирьох коментарях представниць жіночої статі (1,3%) та у трьох коментарях чоловічої (1%). Потроєння (!!!) знайдено у семи жіночих (2,3%) та одинадцяти чоловічих (3,6%) коментарів. Чотири та більше знаки оклику поспіль є лише у трьох жіночих коментарях (1%), у чоловіків — у двох коментарях (0,6%).

Часто поряд із знаками оклику користувачі використовують великі літери, надаючи особливого значення окремим словам або ж навіть цілим реченням. У представниць жіночої статі слова великими літерами трапляються у 2,6% коментарів, у представників чоловічої — у 1,6% коментарів.

Існує надзвичайно поширена думка, що важливою відмінністю спілкування чоловіків та жінок є те, що жінки втричі більше ставлять запитань. Проте проведене дослідження засвідчує протилежне, а саме: серед 300 жіночих коментарів знайдено лише 56 запитань, які трапляються у 16% усіх коментарів, а серед 300 чоловічих коментарів знайдено 58 запитань, які трапляються у так само 16% усіх коментарів. Ці дані належить перевірити на більшому обсязі фактичного матеріалу, однак досліджений масив дає підстави стверджувати, що Мережі чоловіки ставлять більше запитань, ніж жінки.

Оскільки смайлики відіграють надзвичайно важливу роль у Інтернет-комунікації, віднесемо їх до особливих, притаманних веб-спілкуванню, знаків пунктуації. Належить відзначити, що соціальні мережі пропонують користувачам власні, вбудовані емотикони (графічні зображення). «Звичайні» смайлики, які є дужками або комбінаціями дужок із двокрапкою чи знаком рівності та їхніми повтореннями (:) - *веселий*), є у 18% жіночих та 20% чоловічих коментарів. Важливо, що «сумний» смайлик (:(- *сумний*) трапляється рідше: у 2% жіночих та чоловічих коментарів. Отже, Інтернет-коментування загалом більш позитивне, аніж негативне незалежно від статі. Може здатись, що чоловіки коментують більш емоційно, проте це не так. Згадані емотикони жінки використовують значно частіше, ніж чоловіки. Так, поряд із «звичайними» смайликами виявлено графічні емотикони у 87 жіночих (29%) та лише у 42 чоловічих коментарях (14%).

На жаль, цифрова нерівність в Україні досі існує [5]. І хоч можливість доступу до Інтернету та соцмереж однакова, надзвичайно велику відмінність можна спостерігати в дописах груп соціальних мереж. Наприклад, в одній із проаналі-

зованих «жіночих» груп немає дописів, які порушували б серйозні теми (політика, релігія, суспільство і т. ін.). Натомість у «чоловічій» групі такого ж типу «серйозність» дописів значно вища.

Отже, проведене дослідження текстів коментарів із соцмережі «Вконтакте» засвідчує кількісні відмінності у використанні знаків пунктуації в кінці речень під час коментування дописів жінками та чоловіками. З аналізу випливає, що спілкуванню властива позитивна емоційна забарвленість та більша схильність чоловіків ставити запитання під час Інтернет-комунікації.

У перспективі заплановано проаналізувати особливості вживання знаків пунктуації жінками та чоловіками під час Інтернет-спілкування на значно більшому обсязі фактичного матеріалу.

Література

1. Атабекова А. А. Интернет как средство социокультурной адаптации изучающих иностранный язык // Материалы II Всероссийской конференции «Иностранный язык в системе непрерывного образования: проблемы преемственности» / А. А. Атабекова. — Пермь, 2000. — С. 52–57.
2. Виноградова Т. Ю. Специфика общения в Интернете: Лингвокультурологический аспект / Т. Ю. Виноградова. — Казань, 2004. — С. 63–67.
3. Горошко Е. И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии [Электронный ресурс] / Е. И. Горошко // Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. — Выпуск 6 «Жанр и язык». — С.11-127. — Режим доступа: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=206>
4. Горошко Е. И. Лингвистика Интернета: формирование дисциплинарной парадигмы [Электронный ресурс] / Е. И. Горошко // Жанры и типы текста в научном и медицинском дискурсе. — Орел: Картуш, 2007. — Вып. 5. — С. 223-237. — Режим доступа: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=76>
5. Горошко О. І. Цифрова нерівність: гендерний аналіз (глобальна й локальна перспектива) [Електронний ресурс] / О. І. Горошко. // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Сер. Соціол. науки. — 2008. — 11, №2. — С. 3–7. - Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VMSU/2008-02/08oigaai.htm
6. Литовченко Д. Гендерний аспект Інтернет-спілкування (на матеріалі блогів, форумів та чатів) // Мовні і концептуальні картини світу. - 2013. - Вип. 43(2). - С. 284-291.
7. Морозова О. Н. Особенности Интернет-коммуникации: определение и свойства / О. Н. Морозова. // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. — 2010. — №5. — С. 150–157.
8. Остапенко Г. І. Особливості віртуального спілкування молоді в комунікаційному середовищі мережі Інтернет / Г. І. Остапенко. // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. — 2013. — №10. — С. 113–117.
9. Романов А. А. Социокультурные и психологические аспекты коммуникации / А. А. Романов. // Международная конференция: «Психология общения: Социокультурный анализ» — Материалы конференции. — Ростов-на-Дону, 2003. — С. 270–272.
10. Руденко В. Особливості віртуальної комунікації (мовний аспект) / В. Руденко // Мовознавчий віс-ник. - 2012. - Вип. 14-15. - С. 298-302.
11. Столярова М. О. Етикет у віртуальній англomовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) : дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2005. — 20 с.

ПРОБЛЕМА ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Поняття дискурсу, що отримало широке розповсюдження, починаючи з 70-х років ХХ століття, одним з найбільш складних і неоднозначних в сучасному мовознавстві. На думку Е.С. Кубрякової, звернення до нового поняття, «було пов'язано з новою потребою у створенні нового концепту, який міг би з'єднати вже існуючі в незрозумілому і розмитому вигляді уявлення про єдиний гештальт та допоміг би відобразити в єдиному образі породжену в особливих умовах мову, пов'язану із самими комунікативними умовами цього породження» [9, с. 524].

Більшість лінгвістів, в тій чи іншій мірі торкаються цього поняття, відзначають різні трактування дискурсу, а також застосовують безліч різних підходів до його дослідження. Саме неоднозначність поняття «дискурс» дає можливість науковцям надати йому особливий відтінок і дає змогу використовувати його для позначення феноменів особливого порядку. У цього терміна є дуже багато значень. Як і більшість термінів він походить з латинської мови від слова *discursus*, що у прямому значенні цього слова означає «біг у різних напрямках» та означає усну або письмову комунікації між людьми. Під дискурсом розуміють позначення таких сутностей, як пов'язана мова [10], потік мови, надфразна єдність або складне синтаксичне ціле, текст [2] і навіть певний тип ментальності [1].

Розмірковуючи над трактуванням поняття «дискурс» в сучасній науці, В.І. Карасик підкреслює, що автори «трактують це явище в настільки різних наукових системах, що саме поняття «дискурс» стало ширшим поняттям ніж «мова» [8, с. 227].

Такий досить широкий спектр вживання цього терміна пояснюється багато в чому його етимологією: французьке «*discours*» (дискурс), що позначає «мова», являє собою дуже широке, глобальне, всеохоплююче поняття.

У лінгвістичній науці термін «дискурс» на першому етапі зблизився з терміном «функціональний стиль», що означає особливий тип тексту з певною лексичною системою і своєю граматиною. На це звернув увагу Ю.С. Степанов, відзначаючи, що, на відміну від деяких лінгвістів, які розуміли під дискурсом лише «даність тексту», «дискурс» - це не тільки «даність тексту», але й певна система, що стоїть за цією «даністю», а це перш за все, граматика» [11, с. 37].

Також існувало інше розуміння цього поняття, яке В.А. Звегинцев пояснює його як щось формальне або ж структурно орієнтоване, коли дискурс трактується як два або декілька пропозицій, що перебувають у смисловому зв'язку один з одним [7, с.170]. А.Г. Гурочкіна вказує також на існування функціонального підходу, який має на меті обумовленість аналізу функцій дискурсу вивченням та дослідженням функцій мови в соціокультурному контексті [4, с. 12]. Третій підхід орієнтований на взаємодію між формою і функцією, тут під дискурсом розуміють складну єдність мовної форми, значення та дії, які можна найкращим чином охарактеризувати за допомогою терміна комунікативної події [5, с. 113].

М. Стаббс у своєму підручнику дискурс визначає як [15, с. 1]: 1) використання мови, обсяг якої є більшим, ніж одне речення; 2) взаємозв'язок між мовою і суспільством; 3) інтерактивні та діалогічні властивості щоденного спілкування між мовцями.

Звідси можна виділити три основні особливості дискурсу: 1) формальність; 2) змістовність; 3) організаційність.

Крім важливості соціальної складової в дискурсі, М. Стаббс третьою основною характеристикою дискурсу називає його інтерактивність. «Звідси випливає, що аналіз дискурсу також стосується використання мови в соціальному контексті, зокрема, при взаємодії або діалогу» [15, с. 228]. Саме так розуміють дискурс більшість сучасних дослідників прагматичного напрямку, так як таке трактування дозволяє зробити акцент на тому, хто говорить і тому, хто слухає, а також їх інтенції і способи їх вираження.

У семантиці та у дискурс аналізі поняття «дискурс» розуміють як концептуальне узагальнення розмови всередині кожної контекст комунікації та модальності. Також «дискурс» це сукупність кодифікованої мови, тобто словниковий запас, який використовується в певній сфері інтелектуального пізнання і суспільної практики, наприклад правовий дискурс, медичний дискурс, релігійний дискурс тощо. [14] У роботах соціальних теоретиків, а саме у роботі Мішеля Фуко, зазначено, що дискурс описує «сутність послідовностей знаків, які є повідомленнями в розмові [13].

Поряд з вище згаданими інтерпретаціями дискурсу, на сьогоднішній день існує й культурологічний напрям, коли пропонують взяти до уваги й етнокультурні моделі поведінки, особливості менталітету і т.п. Б.М. Гаспаров називає дискурс мовним існуванням: «Всякий акт вживання мови - будь то твір високої цінності або скороминуща репліка в діалозі - являє собою частину безперервного потоку людського досвіду, що перебуває в русі. У цій своїй якості він вбирає в себе і відображає в собі унікальний збіг обставин, при яких і для яких він був створений». До цих обставин відносяться: 1) комунікативний намір автора; 2) взаємовідносини автора і адресатів; 3) всілякі «обставини», значимі і випадкові; 4) загальні ідеологічні риси і стилістичний клімат епохи як в цілому, так і того конкретного середовища і конкретних особистостей, яким повідомлення було прямо або побічно адресовано; 5) риси жанру та стилю як самого повідомлення, так і тієї комунікативної ситуації, в яку воно включається; 6) безліч асоціацій з попереднім досвідом, так чи інакше потрапили в орбіту даної мовної дії [3, с. 10].

Вихідним визначенням дискурсу в цій роботі будемо вважати те, яке зазначене у Великому енциклопедичному словнику «Мовознавство»: «Дискурс - зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст в інтерактивному аспекті; мова, розглянута як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс - це мова, «занурена в життя» [12, с. 136-137].

Дане визначення дає змогу всебічно та досить повно описати те, що В.З. Демьянков назвав «світом дискурсу»: «Дискурс створює загальний кон-

текст, який описує дійові особи, об'єкти, обставини, часи, вчинки і т.п., який визначається не так послідовністю пропозицій, а тим загальним, що створює дискурс і інтерпретацію світу, який «створюється» по ходу розгортання дискурсу ... Елементи дискурсу: події, їх учасники, перформативна інформація і «не-події», тобто: а) обставини, що супроводжують події; б) фон, що пояснює події; в) оцінка учасників події; г) інформація, що співвідносить дискурс із подією » [6, с. 7].

Таким чином, дискурс є діяльність, яка носить когнітивно-комунікативний характер. Виходячи з того важливого обставини, що «в реальному житті каганець і комунікація тісно між собою пов'язані і провести між ними суворі кордону можна лише досить умовно» [9, с. 519-520], ми в своїй роботі все ж робимо акцент на комунікативній складовій досліджуваного мовного явища, коли «на перший план за своєю значимістю виступає аналіз вербальної поведінки людей, аналіз тих завдань, які вирішуються людиною в міру здійснення ним мовних актів, різних за своїми установкам і цілям, за умовами їх здійснення і т.п.» [9, с. 520]. Таке перевагу пояснюється тим, що в обраному для аналізу мовному матеріалі - в вигаках сучасної німецької мови - комунікативна явно домінує.

Взявши до уваги все вище сказане, можна зробити висновок, що незважаючи на те, що теорія дискурсу і його типологія вже довгий період часу розробляється і досліджується лінгвістами, досі не існує остаточного універсального визначення поняття «дискурс», яке б містило всі його характеристики; а також не розроблено уніфікованої системи критеріїв класифікації його різновидів.

Література

1. Арутюнова, Н.Д. Язык и мир человека./ Н.Д.Арутюнова. — М.: «Языки русской культуры», 1999. — 896 с.
2. Борботько, В.Г. Структурные характеристики дискурса. / В.Г. Борботько.— М., 1976. — 172 с.
3. Гаспаров, Б.М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования./ Б.М. Гаспаров. - М.: «Новое литературное обозрение», 1996. - 348 с.
4. Гурочкина, А.Г. Понятие дискурса в современном языкознании// Номинация и дискурс. Межвуз. сб. научн. тр. / А.Г. Гурочкина. — Рязань: Изд-во РГПУ, 1999. — С. 12-15.
5. Дейк, Ван Т. Язык. Познание. Коммуникация: Сб. работ./ Ван Т.Дейк. — М.: Прогресс, 1989. — 310 с.
6. Демьянков, В.З. Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста. Вып. 2. Методы анализа текста // Всесоюзный центр переводов. Тетради новых терминов./ В.З. Демьянков. — М., 1982. — 290 с.
7. Звегинцев, В.А. Предложение и его отношение к языку и речи./ В.А. Звегинцев.— М.: Изд-во МГУ, 1976. — 306 с.
8. Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс./ В.И.Карасик. — Москва: Гнозис, 2004. — 390 с.
9. Кубрякова, Е.С. Язык и знание./ Е.С. Кубрякова. М. :Языкиславянскойкультуры, 2004. — 560 с.
10. Почепцов, Г.Г. Теория коммуникации./ Г.Г. Почепцов. — Москва: «Рефл-бук», 2003. — 656 с.
11. Степанов, Ю.С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности // Язык и наука конца 20 века./ Ю.С. Степанов. — Москва: Изд-во РГГУ, 1995. — С. 35-73.

12. Языкознание. Большой энциклопедический словарь/Гл. ред. Ярцева, В.Н. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — 688 с.
13. M. Foucault (1969). L'Archéologie du savoir. Paris: Éditions Gallimard.
14. Marks, Larry (June 2001). "A Little Glossary of Semantics". revue-texto.net. Retrieved 25 May 2011.
15. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. — Oxford: Blackwell, 1983. — 272 p.

УДК 8; 1751

Г.П. ЛЮБІНСЬКА,

студент Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

О.П. ЛЕВЧЕНКО,

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ТАКТИК ВИБАЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Статтю присвячено теоретичному огляду поняття *комунікативна тактика вибачення*: наведені визначення цього поняття та його смислових частин, а також представлені різні класифікації тактик вибачень. На їх основі запропонована уніфікована класифікація.

Ключові слова: вибачення, комунікативні тактики, класифікація.

The article is a review of the concept «communication tactic of apology». There are presented definitions of the concept and its meaning parts, as well as various classifications of apology tactics. The unified classification on their basis is proposed.

Key words: apology, communication tactics, classification.

Сьогодні вивчення питання комунікативних тактик досліджує низка науковців. Характерним для цього процесу є той факт, що здебільшого поняття комунікативних тактик розглядають у контексті поняття *комунікативна стратегія*. На такий підхід можна натрапити у працях Ю. А. Дригіної [8], М. Л. Макарова, В. С. Григор'євої [8, с. 87], Є. Ключова, А. Загнітка [3, с. 112], О. Сковородникова, І. Борисової, І. Труфанової, О. Іссерс [3, с. 113], В. С. Анохіної, М. В. Богачової [3, с. 114], Т. Кітаєвої [3], Л. Л. Славової [6], А. В. Корольової [4] та ін. Як зазначає Т. М. Бобошко, «у визначенні відношення між поняттями "комунікативні стратегії" і "комунікативні тактики" мовознавці одностайні: вони співвідносяться як рід і вид, варіант й інваріант, "глобальна інтенція" та комунікативна дія» [1, с. 52].

Вибачення є комунікативним актом, спрямованим на налагодження пошкоджених стосунків на міжособистісному чи груповому рівнях. Проте не кожне вибачення забезпечує досягнення поставленої цілі. Однією з основних причин невдалих вибачень є сприйняття адресатом вибачення як фальшивого. Прохання пробачення, яке сприймуть як справжнє та щире, передбачає грамотне застосування комунікативних тактик: влучне формулювання звертання та висловлення в

слухний момент. Тому зібрана, систематизована та проаналізована інформація про тактики вибачення є цінною та важливою для людей будь-якої сфери діяльності, соціального статусу чи вікової групи, адже всі ми час від часу помиляємось, що спричиняє згіршення відносин з іншими. Проте поняття *комунікативних тактик вибачення* та *комунікативних стратегій вибачення* є недостатньо вивченим і дослідники не мають спільної позиції в питанні того, що називається *тактиками вибачення*, а що — *стратегіями вибачення*.

Метою цієї праці є теоретичний огляд комунікативних тактик вибачення.

Новизна дослідження полягає у представленні уніфікованої класифікації тактик вибачення на основі систематик, які запропонували Р. Лакоф [9, с. 183], Е. Гофман [17, с. 113], А. Д. Коген, Е. Олштайн, Д. С. Розенштайн [15, с. 52], Г. Чепмен та Дж. Томас [7, с. 15], П. Браун, С. Левінсон, Т. Буренко [2, с. 28-29], Т. Г. Рабенко [10, с. 86-87].

Для з'ясування значення поняття *комунікативні тактики вибачення* потрібно звернутися до понять *вибачення* та *комунікативна тактика*.

Дослідник М. Міхай подає таке визначення поняття *вибачення*: «акт проголошення свого жалю, каяття або смутку через заподіяну кривду, невинуваті сподівання, завдане поранення, шкоду або образу іншій людині» [21]. Д. А. Томільцева також зауважує, що «у вибаченні відбувається звільнення людини від вини і відновлення стосунків у статусі, який передував проступку» [11, с. 48].

Згідно з Є. Ключевим, «комунікативна тактика — це сукупність практичних ходів у реальному процесі мовленнєвої взаємодії» [3, с. 112]. Ще одне визначення подає М. З. Марціяш: «комунікативна тактика — це зумовлені стратегією мовленнєві кроки комунікації, що в сукупності дають змогу досягти головної комунікативної мети» [5, с. 59].

Комунікативні тактики вибачення — це способи вираження вибачення, послідовне та доречне застосування яких дає можливість ефективно попросити пробащення.

У книзі «Стосунки на публіці» Е. Гофман виокремив елементи, з яких складається вибачення в своїй довершеній формі. Ними є: 1) вираження зніяковілості та засмучення; 2) пояснення, що винуватець знає, яку поведінку було очікувано і погоджується з застосуванням негативної санкції; 3) словесна відмова, заперечення та зречення негативної поведінки одночасно з самоганьбленням; 4) підтримка правильного шляху та заява відтепер і надалі слідувати за цим курсом; 5) спокутування вини та пропозиція відшкодування збитків [17, с. 113].

А. Д. Коген, Е. Олштайн та Д. С. Розенштайн називають такі 5 стратегій вибачення: а) висловлення прохання пробащення; б) пояснення або опис ситуації, яка була непрямою причиною того, що адресант вчинив правопорушення; в) визнання відповідальності: кривдник визнає свою провину в спричиненні правопорушення; г) пропозиція відшкодування: винуватець пропонує вчинити дію або заплатити за певну шкоду, спричинену його правопорушенням; г) обіцянка виправитися: адресант зобов'язує себе не вчиняти правопорушення знову [15, с. 52].

Р. Лакоф у статті «Прагматика публічного вибачення» стверджує, що «той, хто говорить (адресант): 1) признається в тому, що зробив щось погане; 2) признається в тому, що адресат є потерпілим; 3) виражає потребу в чомусь (прощенні) з боку адресата, щоб відновити нормальний стан справ» [9, с. 183].

Американські психологи-практики Г. Чепмен та Дж. Томас пропонують такі варіанти вибачень: «1) «Мені шкода» - висловлення жалкування; 2) «Я помилився (лася)» - вміння брати відповідальність за свій вчинок; 3) «Що я можу зробити для залагодження цього?» - відшкодування образи; 4) «Я намагатимуся не робити цього знову» - щире розкаяння; 5) «Пробач мені, будь ласка» - прохання про прощення» [7, с. 15]. Унікальність їхнього підходу до теорії вибачення полягає в тому, що наведені вище п'ять варіантів вибачень вони називають «мовами вибачення». У книзі «П'ять мов вибачення» науковці переконують, що кожна людина має свою «мову» (одну або дві), якими користується коли просить пробащення, тому іноді люди можуть вважати вибачення інших нещирим, хоча насправді це не так. Прохач вибачення звертається іншою «мовою», незрозумілою для того, кого він образив.

Автор праці «Вибачення: мовленнєві тактики жанру і засоби їх вербалізації» Т. Г. Рабенко зазначає, що при вибаченні адресант може застосовувати такі тактики: «1) Покликатися на ненаміреність своєї вини; 2) Покликатися на пом'якшуючу вину обставину, достатньо поважну, на думку того, хто провинився, причину, обґрунтовану для виправдання; 3) Покликатися на іншу особу як на винуватця ситуації, що склалася; 4) Покликатися на подальше виправлення; 5) Повністю визнавати свою вину без використання будь-яких виправдовувань; 6) Звертатися до найкращих якостей адресата, які дозволять останньому пробачити винуватця; 7) Покликатися на можливі зміни в поведінці або житті винуватця у випадку непростення» [10, с. 86-87]. Третій пункт викликає сумнів стосовно його належності до тактик вибачення, оскільки його зміст не відповідає поняттю *вибачення*, адже неможливо розкаюватися в тому, що зробив хтось інший. Також ця тактика несумісна у використанні з іншими, такими, як, наприклад, визнання своєї вини, покликання на ненаміреність власної вини, покликання на подальше виправлення тощо. Тактику переконування адресата в тому, що шкоду заподіяв хтось інший, а не адресант, можна віднести до тактик виправдання.

Т. М. Буренко говорить про чотири комунікативні тактики вибачення, описані П. Браун та С. Левінсоном, а також додає дві свої: «1) тактика визнання завданої шкоди, в тому числі застосування номінацій самоприниження; 2) тактика визнання мовцем небажання зашкодити адресату; 3) тактика надання всеохоплюючих пояснень щодо причин малефактивної дії мовця; 4) тактика прохання про надання вибачення адресатом із метою елімінації почуття провини мовця; 5) тактика вживання стилістичних засобів посилення впливу висловлення (повтори тощо); 6) тактика обіцянки ніколи не повторювати малефактивних вчинків як спосіб виправдовування» [2, с. 28-29].

Концепція у запропонованих вище ідей є однаковою: існує низка варіантів, які дають змогу здійснити комунікативний акт вибачення. За принципом виокремлення та змістом варіанти здебільшого співпадають одні з одними. Але, як бачимо, ав-

тори називають ці варіанти по-різному. Опираючись на визначення *комунікативних тактик*, представлені дослідниками, які вже були згадані у цій статті, запропоновані варіанти вибачення можна вважати *тактиками вибачення*. Проаналізувавши ці класифікації тактик вибачення, ми зробили висновок, що є можливість об'єднати їх в одну:

1) Визнання завданої шкоди та власної відповідальності за скоєне (Гофман, 2, Лакоф, 1, Коген, 3, Чепмен, 2, Рабенко, 5, Буренко, 1):

«It was a time when our nation failed to live up to its ideals, when our nation broke the trust...that is the very foundation of our democracy. The United States government did something that was wrong, deeply, profoundly, morally wrong... We can look at you in the eye and finally say on behalf of the American people, what the United States government did was shameful, and I am sorry» (Bill Clinton, apology speech for the study at Tuskegee) [26];

2) Визнання того, що адресат є постраждалим (Лакоф, 2):

«We reflect on their past mistreatment. We reflect in particular on the mistreatment of those who were Stolen Generations - this blemished chapter in our nation's history... We apologise for the laws and policies of successive Parliaments and governments that have inflicted profound grief, suffering and loss on these our fellow Australians. We apologise especially for the removal of Aboriginal and Torres Strait Islander children from their families, their communities and their country. For the pain, suffering and hurt of these Stolen Generations, their descendants and for their families left behind, we say sorry. To the mothers and the fathers, the brothers and the sisters, for the breaking up of families and communities, we say sorry. And for the indignity and degradation thus inflicted on a proud people and a proud culture, we say sorry» (Kevin Rudd, apology to Australia's Indigenous peoples) [22];

3) Самоосудження (Гофман, 3):

“I referred to you using an incorrect gender pronoun. That was inaccurate and offensive, and not the way that I would conduct myself as chair of the North Carolina Democratic party” (Patsy Keever apologized after calling transgender opponent a man) [20];

4) Вираження шкоди за вчинене (Гофман, 1, Чепмен, 1):

“I have always been passionate about my beliefs, and years ago I said things that I regret...” (Lawrence Lockman, apology for the offensive statement) [19];

5) Визнання мовцем небажання зашкодити адресату (Рабенко, 1, Буренко, 2):

«As a combat veteran, I want to make it clear to anyone in uniform and to their loved ones: my poorly stated joke at a rally was not about, and never intended to refer to any troop... I don't want my verbal slip to be a diversion from the real issues...» (John Kerry apologized for Iraq war remark) [13];

6) Надання пояснення щодо причин малефективної дії мовця (Коген, 2, Рабенко, 2, Буренко, 3):

«...It was at the end of what had been nearly 22 hours and I was thanking the floor staff. There are a number of staff on the Senate floor who had to be there the whole night and they didn't have a choice on it. So I actually put together a list of everyone on the floor staff and all of the police officers and all of the pages and everyone who was forced to stay there all night. And it was in the context of thanking them for enduring. And that's when I used the analogy. I was trying to say that they had endured a long period of suffering not of their choosing. But I understand that that comment caused offense and I apologize, that was not my intention to do so. In fact my intention was to thank them for their service» (Ted Cruz apologized to vets for comparing his talkathon to WWII atrocity) [24];

7) Обіцянка виправитися, більше такого не повторювати (Гофман, 4, Коген, 5, Чепмен, 4, Рабенко, 4, Буренко, 6):

«Just as we apologize for past wrongs, so too must we commit ourselves to positive action – to learning from the mistakes of the past, and to making sure that we never repeat them. That is the unique promise and potential of Canada» (Justin Trudeau apologized for 1914 Komagata Maru incident) [12];

8) Прохання про вибачення, вираження потреби у вибаченні (Коген, 1, Лакоф, 3, Чепмен, 5, Буренко, 4):

«...We tried hard, but that doesn't matter because we failed. And for that failure, I would ask -- once all the facts are out -- for your understanding and for your forgiveness» (Richard A. Clarke, apology for failing nation on 9/11) [14];

9) Пропозиція компенсувати збитки (Гофман, 5, Коген, 4, Чепмен, 3):

«Senator Whitehouse regrets the timing of his speech and offers his thoughts and prayers to the victims of yesterday's storms and their families, and he stands ready to work with the Senators from Oklahoma to assist them and their constituents in this time of need» – (Sheldon Whitehouse through the statement announced by Seth Larson apologized for inciteful tornado remarks) [25];

10) Звертання до найкращих якостей адресата, які дають змогу останньому пробачити винуватця (Рабенко, 6):

«I apologise unreservedly for my recent rude, personal & insulting references to yourself that are the subject of your letter of 25th.... I appeal to your generosity & magnanimity & hope that you are able to accept this apology in the spirit in which it is offered» - (Robert Fripp apologises to Bob Carruthers for his offensive remarks) [23];

11) Покликання на можливі зміни в поведінці / житті винуватця у випадку непростення (Рабенко, 7):

«...Please forgive me, sir, if you will not forgive me, I will not forgive myself ever in my life. Sir! Please forgive..!» (The example from the book «Riddle School», written by Abubakar Farooqui) [16, c. 23];

12) Вживання стилістичних засобів посилення впливу висловлення (повтори тощо) (Буренко, 5):

«...Now it should be clear that this is no longer enough-that our security may be lost piece by piece, country by country, without the bring of a single missile or the crossing of a single border. We intend to profit from this lesson. We intend to re-examine and reorient our forces of all kinds-cur tactics and our institutions here in this community. We intend to intensify our efforts for a struggle in many ways more difficult than war, where disappointment will often accompany us...» (John F. Kennedy, apology for the Bay of Pigs invasion)[18].

Висновок. На основі напрацювань багатьох дослідників ми створили уніфіковану класифікацію тактик вибачень, використання якої допоможе здійснювати аналіз тактик вибачень, застосованих в реальних комунікативних ситуаціях. Очевидно, що вона не охоплює всі існуючі варіанти тактик вибачень, але в майбутньому її можна буде об'єднати з іншими класифікаціями тактик вибачення і коли вивчення цього питання досягне високого рівня, буде можливо створити класифікацію, яка включатиме всі існуючі комунікативні тактики вибачення.

Література

1. Бобошко Т.М. Комунікативні стратегії й тактики та оцінні висловлення / Т. М. Бобошко // Лінгвістика ХХІ століття. - 2013. - С. 51-58.
2. Буренко Т. М. Реалізація стратегії ввічливості в англomовному вибаченні [Електронний ресурс] / Т. М. Буренко. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/FilolNauk/2011/24.pdf.
3. Кітаєва Т. Комунікативні стратегії і тактики мовленнєвої поведінки адресанта / Т. Кітаєва // Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. — Донецьк: ДонНУ. — 2014. - Вип. 28. - С. 110-117.
4. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту / А. В. Корольова // Studia Linguistica. Збірник наукових праць. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”. — 2008. — Вип. 1. — С. 48-53.
5. Марціяш М. З. Комунікативна стратегія ухилення у мовленнєвій поведінці респондентів в англomовному телеінтерв'ю / М. З. Марціяш // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2010. — № 7 : Філологічні науки : Мовознавство. — С. 196-198.
6. Славова Л.Л. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел) / Л.Л. Славова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — Житомир. — 2006. — Вип. 27. — С. 116-117.
7. Чепмен Г. П'ять мов вибачення: Як зцілити ваші стосунки / Г. Чепмен, Дж. Томас ; пер. з англ. Т. Микитин. - Л. : Свічадо, 2012. - 280 с.
8. Дрыгина Юлия Анатольевна. Комплимент как речевая стратегия англоязычного политического дискурса / Ю. А. Дрыгина // Филологические науки. Вопросы теории и практики: научно-теоретический и прикладной журнал. — Тамбов: Грамота. — 2013. — № 11, ч.2. — С.86-89.
9. Лакофф, Р. Прагматика публичного извинения / Р. Лакофф ; пер. В. В. Дементьева и Е. Б. Ковельевой // Жанры речи : сб. науч. ст. - Саратов : Наука, 2007. - Вып. 5 : Жанр и культура. - С. 183-192.
10. Рабенко Т.Г. Извинение: речевые тактики жанра и средства их языковой реализации / Т.Г. Рабенко // Русская филология. Гуманитарный вектор. — 2012. — №4 (32). — С. 83-89.

11. Томильцева Д. А. Извинение и прощение: различия в социальных аспектах употребления / Дарья Алексеевна Томильцева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2010. - №8, том 52. – С. 45-49.
12. A text of the prime minister's apology for the Komagata Maru incident [Электронный ресурс] // The Canadian Press. – 2016. – Режим доступа: <http://www.thecanadianpress.com/english/online/OnlineFullStory.aspx?filename=DOR-MNN-CP.e55eea9145454ffcad7bd32deb03c9d2.CPKEY2008111303&newsitemid=37451295&languageid=1>.
13. American politician, John Kerry, apologizes for Iraq war remark [Электронный ресурс] // Wikinews. - 2006. - Режим доступа: https://en.wikinews.org/wiki/American_politician,_John_Kerry_apologizes_for_Iraq_war_remark.
14. Clarke R.A. Quotable Quote [Электронный ресурс] / Richard A. Clarke // Goodreads. - 2008. - Режим доступа: <http://www.goodreads.com/quotes/33641-i-have-only-a-very-brief-opening-statement-i-welcome>.
15. Cohen A. D., Olshtain E., Rosenstein, D. S. Advanced EFL apologies: What remains to be learned? / A. D. Cohen, E. Olshtain, D. S. Rosenstein // International Journal of the Sociology of Language. – № 62 (6). – 1986. — P. 51—74.
16. Farooqui Abubakar. Riddle School [Электронный ресурс] / Abubakar Farooqui // MAF Publishers. – 2011-2012. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books?id=AxQNB7TatwC&pg=PT29&dq=%22if+you+will+not+forgive+me%22&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q=%22if%20you%20will%20not%20forgive%20me%22&f=false.
17. Goffman E. Relations in Public: Microstudies of the Public Order / E. Goffman // New York: Basic Books. – 1971. – 396 p.
18. Kennedy F. J. Address before the American Society of Newspaper Editors, Washington, D.C., April 20, 1961 [Электронный ресурс] / John F. Kennedy // The John F. Kennedy Presidential Library and Museum. – Режим доступа: https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/JFK-Speeches/American-Society-of-Newspaper-Editors_19610420.aspx.
19. Lachman S. Republican Lawmaker Apologizes For Saying Men Should Be Able To Rape Women If Abortion Is Legal [Электронный ресурс] / Samantha Lachman // The Huffington Post. - 2014. – Режим доступа: http://www.huffingtonpost.com/2014/02/28/lawrence-lockman-rape-_n_4874586.html.
20. Marr R. North Carolina Democrat apologizes after calling transgender opponent a man [Электронный ресурс] / Rhuridh Marr // Metro Weekly. - 2015. - Режим доступа: <http://www.metroweekly.com/2015/01/north-carolina-democrat-apologizes-after-calling-transgender-opponent-a-man/>.
21. Mihai M. Apology [Электронный ресурс] / Mihaela Mihai // Internet Encyclopedia of Philosophy – Режим доступа: <http://www.iep.utm.edu/apology/>.
22. Parliament of Australia - Department of Parliamentary Services. Prime Minister Kevin Rudd, MP – Apology to Australia's Indigenous peoples [Электронный ресурс] / Parliament of Australia - Department of Parliamentary Services. - 2008. - Режим доступа: <http://www.australia.gov.au/about-australia/our-country/our-people/apology-to-australias-indigenous-peoples>.
23. Robert Fripp's Diary Sunday, 1st May 2005 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dgmlive.com/diaries.htm?artist=&show=&member=3&entry=1817>.
24. Shen A. Ted Cruz apologizes to vets for comparing his talkathon to WWII atrocity [Электронный ресурс] / Aviva Shen // ThinkProgress. - 2013. - Режим доступа: <https://thinkprogress.org/ted-cruz-apologizes-to-vets-for-comparing-his-talkathon-to-wwii-atrocity-6e67e1a542d#.tqv1phd9t>.

25. Statement on tragedy in Oklahoma [Електронний ресурс] // Senator Sheldon Whitehouse. — 2013. - Режим доступу: <https://www.whitehouse.senate.gov/news/release/statement-on-tragedy-in-oklahoma>.
26. Thomas T. B. Presidential Apology for the Study at Tuskegee [Електронний ресурс] / Stephen B. Thomas, Sandra Crouse Quinn // Encyclopedia Britannica. - 1997. - Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/Presidential-Apology-for-the-Study-at-Tuskegee-1369625>.

В.Ю. МЕЛЬНИЧЕНКО,

магістрантка ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г.С. Сковороди»

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ СЛІВ

«Слово — мінімальна структурно-семантична одиниця мови, яка виражає своїм звуковим складом поняття про предмети, процеси, явища дійсності, їхні ознаки чи відношення між ними, вільно відтворюється в мовленні і служить для побудови висловлювань» (Д.І. Ганич, І.С. Олійник) [1, с. 337].

У працях вітчизняних та зарубіжних мовознавців в основі дослідження слова покладене акцентування його смислового аспекту (щось позначає). Але у лінгвістичній науці існує безліч різних визначень поняттю «слово», які не схожі між собою. Зокрема, Р.О. Будагов у своєму тлумаченні звертає увагу на однакове розуміння слова мовцями, Б.М. Головін, І.С. Олійник та Д.І. Ганич — на те, що слово служить для побудови висловлювання. Подібне відзначено О.С. Ахмановою (складник речення). Вільна відтворюваність слова в мовленні відзначається Б.М. Головіним, Д.І. Ганичем і І.С. Олійником. Є.В. Кротевич і Н.С. Родзевич наголошують на неподільності слова на менші подібні єдності.

Лінгвосеміотичний аспект дослідження слова розглядає предмет дослідження зі сторони його знакової природи.

Лінгвосеміотика як наука є комплексною галуззю лінгвістики й семіотики, об'єктом дослідження якої є мовні знаки, що утворюють семіотичну систему, а предметом — їхнє співвідношення з позначеними реаліями чи поняттями, іншими мовними знаками та прагматикою мовлення.

У комплексі первинних філософських поглядів на зв'язок між природою речей та їхніми позначеннями в мові зароджувалася не лише лінгвосеміотична наука, а й мовознавство взагалі. Як слушно зазначає В. Даниленко, етап зародження номінативної галузі в лінгвістиці характеризується, зокрема, такими рисами, як «чисто філософським поясненням співвідношення речі та слова; пошуком семіотичної закономірності кореляції речі, її розумового, осмисленого предмета (поняття) й імені (речення); аналізом «відхилень» слів від речей, набуття першими внутрішніх мовних відмінностей, категоризації; чисто логічним поясненням співвідношення змістових структур мови зі способами розуміння форм буття речей» тощо [3, с. 134].

Уперше Ф. де Соссюр уживає термін «семіологія» у зв'язку з її співвідношенням із лінгвістикою: «Найважливіша реакція лінгвістики на теорію знаків, які во-

на відкриває (для семіології), полягає в тому, що лінгвістика ознайомила семіологію з новою стороною знака: вона показала, що ми по-справжньому зрозуміємо сутність знака лише тоді, коли переконаємося, що його не тільки можна передавати, але що він самою власною природою призначений для передачі [3, с. 140]».

Для сучасної лінгвосесіотики актуальними залишаються питання природи мовних знаків, їхньої типології, проблеми моделювання семіотичного механізму.

Одним із головних понять лінгвосеміотики є мовний семіозис, який кваліфікується як процес створення мовного знака відповідно до закономірностей знакової системи певної мови, що передбачає отримання мовною формою змісту, тобто пов'язування певної структури знань у вигляді значення з формою. У лінгвосеміотиці дискусійним питанням залишається проблема моделювання знака, яка завжди перебувала в центрі уваги науковців.

Лінгвістичний аспект вивчення мовного знака (в даному випадку слова) представлений окремими питаннями у мовознавчій науці.

Першим лінгвосеміотичним питанням є характер зв'язку мовного знака з позначенням (відображальний чи репрезентативний), який розглядається залежно від методологічних засад дослідження, виходячи зі здатності ідеального бути відображенням реальної дійсності. Мовний знак є кодом коду сфери свідомості людини, що значною мірою віддаляє його від світу речей і ставить під сумнів його відображальну здатність.

У вітчизняній лінгвістичній літературі, особливо починаючи із 70-х р. можна було зустріти різні погляди на знакову природу мови. З одного боку, мова кваліфікувалася як засіб відображення з огляду на значення. Так, Г. Колшанський зазначав: «Будь-який вияв семантичних категорій у мові пов'язаний із її відображальною функцією [2, с.10]». З іншого боку, прибічник унілатеральної теорії В. Солнцев назвав положення про те, що мова відображає зовнішній світ міфом, наголошуючи на тому, що світ відображений мислячим мозком, мова не відображає світ, вона бере участь у відображенні світу й закріплює у своїх значеннях результати відображення світу.

І в самого Г. Колшанського можна зустріти подібні думки: «Сутність номінації полягає не в тому, що мовний знак позначає річ чи якимось чином співвідноситься з нею, а в тому, що він репрезентує деяку абстракцію як результат пізнавальної діяльності людини [2, с. 7]».

Друге лінгвосеміотичне питання передбачає з'ясування того, що саме представляє (заміщує) мовний знак: річ, предмет, поняття чи концепт. Це питання пов'язане із середньовічною дискусією номіналістів і реалістів стосовно семіозису загальних й одиничних імен. Номіналісти вважали загальні імена результатом конвенційного об'єднання під загальним знаком імен конкретних речей за умови відсутності між ними природної спільності, а також розмежовували процедури іменування для одиничних і позначення для загальних імен. Тим самим, суть семіозису зводилася лише до позначення класу понять. Компромісне рішення можна знайти у Дж. Локка, який зазначав, що, з одного боку, загальне й усе загальне не відповідають дійсному існуванню речей і створені розумом для його внутрішнього користування; з іншого, абстраговані ідеї ґрунтуються на схожості речей, оскільки

людський розум ніколи не пов'язує ідей, які не існують разом у дійсності чи не передбачаються такими.

Мовний знак не може представляти річ через її предметну опосередкованість свідомістю людини. Репрезентація мовним знаком предмета, поняття й концепту залежить від можливості чуттєвого сприйняття позначеного, тобто рівня його абстракції й актуалізованої ситуації, у якій уживається знак (наприклад, *цей будинок продається* — предметне представлення; *будинки коштують недешево* — понятійне представлення; *дуже погано, коли у вашому будинку протікає дах* — концептуальне представлення з огляду на можливий натяк, метафоричне перенесення, символ, іронію тощо).

Третє лінгвосеміотичне питання стосується антиномії природного чи конвенційного, довільного зв'язку знака й позначеного, яка була предметом дискусії представників двох течій часів античності — фісеї та тесеї.

Теїстичні гіпотези походження мови ґрунтувалися на положеннях тесеї, атеїстичні ж відстоювали біологічні та соціальні чинники походження мови, які проектувалися на природний зв'язок між мовою та позначеним, проте загалом цей зв'язок був умовним й опосередкованим людською свідомістю. Наприклад, онома-топоетична концепція походження мови, згідно з якою знаки мови виникли шляхом імітації людиною звуків позначуваних предметів або на підставі стійких звукових образів, пов'язаних із зоровими уявленнями про позначуване (звукосимволізму), на перший погляд, повертає нас до концепції природного зв'язку знака мови й речі, однак в основі цього зв'язку лежить звукове наслідування, що насправді є інтеріоризацією речей за подібністю. Концепція природної гармонії образу предмета і звучання, швидше за все, встановлює гармонійну конвенційність, ніж природний зв'язок імені та речі.

Четверте питання стосується саме опозиції довільності й невинноватості мовного знака в певній мовній системі, тобто його мотивованості й немотивованості іншими знаками мови. Ф. де Соссюр практично не торкався питання мотивованості знака іншими мовними знаками, але його розуміння довільності в інтерпретації інших лінгвістів поширилося й на інтракодову довільність. Саме такий стан справ відображений у резюме В. Алпатова відносно концепції довільності Ф. де Соссюра: «Знак є довільним із точки зору позамовної дійсності, але відношення між двома сторонами знака і між знаками в системі аж ніяк не є довільним [4, с. 256]».

Відповідь на четверте питання дають словотворчі студії. Мовні знаки можуть бути невинноватими (мотивованими) або немотивованими, серед яких виокремлюються етимологічно мотивовані, зв'язок яких із мотиваторами не усвідомлюється носіями мови в її сучасному стані.

П'яте лінгвосеміотичне питання з'ясовує довільний чи детермінований характер вибору мотиватора знака в мовній системі. Б. Серебренніков обстоював тезу про випадковість вибору мотиваційної ознаки імені, пояснюючи її універсальним законом номінації — «адекватним відображенням у сигніфікаті слова тих чи інших об'єктивних якостей і властивостей предметів (денотатів)»: якщо розглядати слово з точки зору лінгвістичної техніки, то найчастіше вибір ознаки як основи найменувань не залежить від якихось зовнішніх умов і є результатом чисто випадкових

асоціацій [4, с. 243]. Однак детермінованість вибору мотиваторів більшості знаків є очевидною, що пояснюється також саме цим законом, адже якості та властивості предмета здебільшого мають позначення в кодовій системі мови. Вибір мотиватора детермінований законами мовної системи, стереотипами етносвідомості, архетипами колективного безсвідомого, культурними й комунікативними чинниками. Довільність вибору мотиватора може існувати лише на тлі афективності, псевдоетимології та неправильного калькування.

Отже, як бачимо лінгвосеміотичний аспект вивчення слова розглядає поняття з погляду мовного знаку, його походження, специфіки та особливостей його використання у мовленнєвій діяльності.

Література

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. — 360 с.
2. Колшанский Г.В. Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте//Принципы и методы семантических исследований. — М., 1976. — С. 5-30
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник. — Полтава: Довкілля — 2008. — 712 с.
4. Серебренников Б.А. номинация. Виды наименований. М.: «Наука», 1977. — 358 с.

С.А. ПИЛИПАКА,

студентка історико-філологічного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Сьогоднішній стан сучасної української мови, розлад традиційних літературних норм, вульгаризація побутової галузі спілкування давно викликає занепокоєння як фахівців-філологів, так і представників інших наук, чия діяльність пов'язана з мовленнєвим спілкуванням. Зниження рівня мовленнєвої культури різних верств суспільства, в тому числі й інтелігенції, є настільки очевидним і масштабним, що виникла необхідність відродження безперервної підготовки на всіх щаблях освіти — від початкової до вищої [1, с. 91-97].

На думку Є. Боринштейна, мова людини впливає на її духовний розвиток, на розвиток її соціокультурних рис. Учений зазначає, що „в період соціокультурної трансформації мовна проблема набуває не тільки культурного, а й політичного сенсу та змісту, стає предметом інтенсивної суспільної боротьби. Бо від того, яка мова стає визначальною, панівною в країні, значною мірою залежить майбуття культури і народу як її носія. Мова може бути засобом консолідації нації і мобілізації її життєвих сил, якщо вона утверджується владною елітою, а може бути засобом політичної гри і паралізації народу, бо коли слова втрачають своє значення, тоді народ втрачає свою свободу» [2].

Т. Коць зазначає, що кожна освічена людина повинна обов'язково дотриму-

ватися норм усної та письмової мови (правильна вимова, наголошення, слововживання, граматики, стилістика), вміти правильно користуватися мовними засобами в різноманітних сферах людського спілкування [3, с. 18-21].

В. Пасинок вважає, що мовна підготовка особистості є найважливішим фактором її розвитку, бо процес мовлення формує її почуття, волю, поведінку, уміння самовираження та самореалізацію [4].

Отже, слід зазначити, що педагогічна ефективність мовлення майбутнього вихователя залежить від рівня володіння мовою, правильного добору мовних засобів, тобто від культури мови та мовленнєвої культури.

Культура мови — галузь знань, яка вивчає нормативність мови, її відповідність суспільним вимогам; індивідуальна здатність особи вільно володіти різними функціональними стилями.

Поняттям «мовленнєва культура» послуговуються для означення певного рівня втілення мовних засобів у повсякденному усному і писемному спілкуванні. За смисловим навантаженням воно відрізняється від поняття «культура мови».

Мовленнєва культура — упорядкована сукупність нормативних, мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування.

Л. Мацько визначає мовленнєву культуру як «вміння володіти мовою» [5].

Також існує думка, що мовленнєва культура — це загальноприйнятий мовний етикет [6]; культура мислення та культура суспільних і духовних стосунків людини [7].

Особистість постає виразніше, повніше та яскравіше перед іншими людьми, коли вона досконально володіє рідною мовою. Мовленнєва культура є одним із основних факторів формування професійного іміджу особистості, вона полягає у використанні обмеженої кількості одиниць мови, закономірностей їх функціонування і законів оперувати ними для побудови різноманітних висловлювань — від найпростішого вираження почуття до передачі інтелектуальної інформації. Саме у сфері мовленнєвих реалізацій виявляється своєрідність національної мови. Оволодіння мовленнєвою культурою підводить особистість до адекватних мовленнєвих дій, готує її до мовленнєвої практики в умовах природного спілкування [8, с. 180-189].

Необхідно навчитися відчувати дитину, вміти відбирати найбільш придатні для кожного випадку слова та конструкції.

Мовленнєва культура майбутнього вихователя визначається через його мовленнєвий досвід, який включає в себе практику мовного спілкування, постійне використання мови з метою пізнання середовища і самого себе.

Важливо, щоб мовленнєва культура була притаманна лексичному, фразеологічному, словотвірному, морфологічному, синтаксичному рівням мови майбутнього вихователя. Це допоможе йому індивідуалізувати своє мовлення, реалізувати свою мовленнєву культуру, досягти бажаного рівня сприйняття і розуміння своїх висловлювань.

Ясності мовлення сприяють чітка дикція, логічне і фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений та уповільнений темп, спокійний і ввічливий

вий тон.

Формування професійної мовленнєвої культури передбачає ретельний вибір жанру текстів, умов, середовища, колориту спілкування і залежить від культурно-освітнього рівня мовців, їх знання предмета мовлення, від установки мовця (вигідно чи не вигідно називати речі своїми іменами), активного словникового запасу, вибору слова чи вислову, уміння зіставляти слово і предмет, річ, ознаку, явище.

Виявляється точність мовлення майбутнього вихователя у використанні слів відповідно до їх мовних значень сприяє виробленню в нього звички називати речі своїми іменами. Розвивається вона в процесі роботи зі словниками, навчальною, науковою літературою, аналізу власного і чужого мовлення тощо, без чого неможливе оволодіння мовою і мовленнєвими навичками. Це не відгороджує мовлення майбутнього вихователя від розкриття нових семантико-стилістичних можливостей, уточнювань контексту, що увиразнюють його висловлювання.

Професійна мовленнєва культура майбутніх вихователів є не лише відображенням його вихованості, інтелігентності, а й визначає в цілому культуру його праці й, що особливо важливо, культуру взаємин у щоденному спілкуванні в найрізноманітніших сферах мовленнєвої діяльності: від приватного до професійного спілкування.

Високий рівень мовленнєвої культури майбутнього вихователя забезпечується його вміннями: організаторськими (організувати процес спілкування, враховуючи ситуацію, мотив і мету спілкування, правильно розуміючи партнера; викликати і підтримувати інтерес до спілкування, поступово досягаючи своєї мети), інформативними (викласти інформацію в монологічній або діалогічній формі доступними для адресата лексичними засобами, синтаксичним, інтонаційним оформленням); перцептивними (словом і ділом впливати на партнерів, переконувати їх, схилити на свій бік); контрольно-стимулюючими (оцінювати діяльність співрозмовника на кожному етапі спілкування у такій формі, підсилювати його прагнення до подальшого спілкування, аналізувати власну мовленнєву діяльність) та ін.

Мовленнєва культура майбутнього вихователя є не лише показником його професійних якостей, а й фактором, що впливає на його визнання у педагогічному світі.

У наш час затребуваність фахівця на ринку праці, його конкурентоспроможність у значній мірі залежать від вільного володіння рідною мовою, вміння ефективно спілкуватися, від знань, прийомів мовленнєвого впливу та переконання. Отже, формування мовленнєвої культури відіграє важливу роль в успішній професійній діяльності майбутнього вихователя.

Майбутній вихователь має активно розвивати своє мовлення: усно й письмово викладати думки, виправляти себе, перебудовувати сказане, шукати найкращі та найдоцільніші варіанти висловлювання. Отже, формування професійної мовленнєвої культури майбутнього вихователя є невід'ємною складовою його професійної підготовки.

Література

1. Бельчиков Ю. А. Язык — это путь цивилизации и культуры // Русский язык в школе. — 1996. — № 6. — С. 91 — 97.
2. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=31&c=486>
3. Коць Т. А. Культура мови сучасника // Колега. — 2002. — № 1. — С. 18 — 21.
4. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема : монографія / Пасинок В. Г. — Харків : Лівий берег, 1999.
5. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : Навч. Посіб / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець — К.: ВЦ «Академія», 2007. — 360 с.
6. Культура фахового мовлення : Навчальний посібник [за ред. Н. Д. Бабич]. — Чернівці : Книги — ХХІ, 2006. — 496 с.
7. Чорненький Я. Я. Українська мова (за професійним спрямуванням). Ділова українська мова / Теорія. Практика. Самостійна робота : навч. посіб / Я. Я. Чорненький. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 304 с.
8. Харківська А. А. Сучасні вимоги до педагога / А. А. Харківська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Преподаватель как субъект и объект образовательного процесса. Век ХХІ» (1 лютого 2012 г.). Частина ІІ. — Харків, вид. НУА, 2012. — С. 180—189.

УДК 81'373.2:81'373.4

А.Ю. САГАН,

студентка Національного університету «Львівська політехніка»

О.П. ЛЕВЧЕНКО,

науковий керівник, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»

КЛАСИФІКАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «ГОБІТ»

Розглянуто лінгвістичний статус авторської лексики роману Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт». З'ясовано характерні риси та особливості систематизації авторських онімів за різними класифікаційними ознаками.

Ключові слова: авторська лексика, okazіоналізми, оніми, Дж. Р. Р. Толкін, художній переклад.

Усі власні імена в художньому творі тісно взаємопов'язані і є системою, у якій будь-яка одиниця значуща. Вивчаючи художній текст, належить розглядати всі типи онімів в їх взаємодії, тобто комплексно аналізувати ономастикон.

Авторську лексику досліджували О. Фадєєва [11], В. Беренкова [2], В. Б'ялик [1], О. Ю. Карпенко [6], а проблему її класифікації — С.Н. Волкова [3] та Л. Кушнір [8]. Авторська лексика суттєво увиразнює художній твір, а у творі жанру фентезі вона відіграє надзвичайно важливу роль, створюючи спеціальну атмосферу та надаючи колориту, водночас її відтворення в перекладі становить чи не найбільші труднощі для перекладача [1—2; 10—11].

У руках такого майстра слова, як Дж. Р. Р. Толкін, власні назви стають могутнім мовним засобом, адже письменник добирає імена для своїх персонажів, уже обміркувавши їхній характер та, знаючи їхню роль. Він обов'язково досягає гармонії образу та імені.

Вивчення функціонування онімів у художньому тексті все ширше привертає увагу дослідників. О. Ю. Карпенко стверджує, що без дослідження власних назв «справже розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів, просто неможливе. Власні назви в тексті дають неоціненну інформацію для інтерпретації цього тексту, нерідко й таку, що іншими способами в тексті не виражена. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи й істотну текстотвірну функцію. Щоб по-справжньому оволодіти текстом, треба розібратися й у тих власних назвах, які вжито в цьому тексті» [6, с. 69].

Актуальність цієї праці зумовлено потребою уточнити прийоми перекладу власних назв, оскільки авторська лексика в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт» ще не була досліджена.

Мета цієї праці - з'ясувати лінгвістичний статус та особливості авторської лексики роману «Гобіт», уточнити наявні класифікації авторської лексики та здійснити її типізацію.

Аналіз авторської лексики Дж. Р. Р. Толкіна насамперед вимагає визначення. Наприклад, О. Фадеєва використовує термін *толкієнізм* [11], а В. Беренкова [2] і В. Б'ялик [1] — «авторські художні новоутворення» і «креативні авторські лексичні утворення». Вони поєднують риси авторських okazіоналізмів (нових одиниць мовлення) та неологізмів (нових одиниць мови). З позиції перекладознавства мова йде про безеквівалентну лексику [4, с. 65], а Б. Стасюк додатково виокремлює підклас «неповноеквівалентної» лексики [10]. О. Новічков вважає, що у творах жанру фентезі наявна лексична група, проміжна між онімною та номенклатурною або між онімною та апелютивною [9]. А В. Калінкін [5] пропонує термін *поетоніми* — породжені творчістю власні назви, які, окрім номінативної, мають низку додаткових стилістичних функцій художньому творі.

У романі «Гобіт» можна виокремити такі групи власних назв: антропоніми — імена, прізвища, прізвиська людей; зооніми — клички тварин; хрононіми — відрізки часу, історичні події; хрематоніми — об'єкти матеріальної культури; ергоніми — об'єднання людей; етноніми — назви народів, етнічних груп; топоніми — географічні назви: хороніми — назви територій, областей; ойконіми — назви міст; гідроніми — назви водних об'єктів; дрімоніми — назви лісів; ороніми — назви гір; титулоніми — назви посад, титулів; геортоніми — свята; фіктоніми — вигадані назви.

У цьому романі ми виявили 137 власних назв: 61 антропонім (44%) *Гандальф, Двалін, Торін Дубоцит*; 2 зооніми (1,4%) *Смауг, Роак*; 2 хрононіми (1,4%) *битва на Зелених Полях*; 9 хрематонімів (6,5%) *Дорог-камінь Траїна, велика золота чаша Трора*; 5 ергонімів (3,6%) *плем'я Даріна, Лісові ельфи*; 2 етноніми (1,4%) *озерні люди*; 32 топоніми (23,3%) *Високий перевал, Сиві Гори*, серед них 8 хоронімів (5,8%) *Драконове Пустисьце*, 7 ойконімів (5,1%) *Озерне Місто, Дорвіньйон*, 6 гідронімів (4,3%) *Довге Озеро, Водиця*, 1 дрімонім

(0,7%) *Морок-ліс* та 10 оронімів (7,2%) *Самотня Гора*; 6 титулонімів (6,3%) *Король усіх птахів*; 4 геортоніми (2,9%) *переддень Літня, Дарінів день*; 14 фіктонімів (10,2%) *дикі варги, запиханці*.

Отже, ми проаналізували онімний склад роману Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт», який становить 137 онімів, і встановили, що в романі наявні: антропоніми, зооніми, хрононіми, хремотоніми, ергоніми, етноніми, топоніми в тому числі й хороніми, ойконіми, гідроніми, дрімонім та ороніми, титулоніми, геортоніми, фіктоніми. Найчисленнішими групами виявились антропоніми та топоніми, що свідчить про їхню роль у побудові сюжету та задання атмосфери, характерної для жанру фентезі.

Література

1. Б'ялик В.Д. Роль лексичного квантора у відтворенні мовної картини світу при перекладі / В.Д. Б'ялик // Вісн. Сумського держ. ун-ту. Серія філологічні науки. — 2004. — №3 (62). — С. 79–85.
2. Беренкова В.М. Авторские новообразования и их функции в трилогии Дж.Р.Р. Толкиена «Властелин колец» (в английском и русском текстах) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В.М. Беренкова. — Майкоп, 2007. — 24 с.
3. Волкова С.Н. Проблемы классификации периферийных онимов в художественном тексте (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА О. ЕРМАКОВА «ЗНАК ЗВЕРЯ») // Вестник ВУиТ, 2010. - №6. - С.8-15.
4. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англومовних перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. — Львів: Видавн. Львів. держ. ун-ту, 1989. — 216 с.
5. Калинин В.М. От литературной ономастики к поэтонимологии / В.М. Калинин // Логос ономастики. — 2006. — №1. — С. 81–89.
6. Карпенко О.Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О.Ю. Карпенко // Записки з ономастики. — Одеса : Астропринт, 2000. — Вип. 4. — С. 68–74.
7. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства, підруч. — 2.вид. — К. Академія, 2005. — 368с.
8. Кушнір Л. Авторська лексика роману Дж. Р. Р. Толкіна "Володар перснів": лінгвістичний статус і класифікація / Л. Кушнір // Мова і культура. - 2014. - Вип. 17, т. 1. - С. 58-65.
9. Новичков А.А. Ономастическое пространство англоязычных произведений фэнтези и способы его передачи на русский язык : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А.А. Новичков. — Северодвинск, 2013. — 26 с.
10. Стасюк Б. Аморфність групування неповноеквівалентної лексики / Б. Стасюк // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). У 5 ч. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. — 2010. — Вип. 89 (1). — С. 222–225.
11. Фадєєва О.В. Відтворення толкієнізмів у перекладацькій практиці / О.В. Фадєєва // Наук. часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. №9. Сучасні тенденції розвитку мов. — Вип. 1. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. — С. 337–342.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ.

СОЦІОЛОГІЯ

Т.М. БОНДАРЕНКО,

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу промислової політики
ДУ Інституту економіки та прогнозування НАН України

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВИБОРУ РАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ІМПОРТУ – ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

В наукових дискусіях та наукових питаннях багато часу та публікацій присвячено вибору раціональної структури імпорту - експорту. Багато робіт та наукових конференцій, засідань рад обговорюють питання імпортозаміщення в галузях та пріоритетність галузей для розвитку експорту [1-4].

Вчені повинні працювати одночасно з усією економікою України, що є важливим при врахуванні зв'язків для економічної системи і виробництва країни. Виходячи з наукового досвіду ми пропонуємо наступний шлях вирішення цього питання.

Виходячи з світового економічного досвіду, і зокрема теорії систем, якщо навколо одного питання, яке потребує прорахунку виникає багато суперечностей і дискусій, і одночасно науковці працюють з однією системою, то раціонально буде змодельовати саму систему з метою прорахунку її поведінки при певних вхідних параметрах та заданих бажаних результатах на виході.

Отже задача раціональної структури імпорту-експорту включає в себе ряд обмежень з боку України по наявних ресурсах та механізму впливу на випуск продукції(податки,квоти та ін.) та ряд обмежень з боку конкурентів - більш якісна, дешева продукція, втрата ринку збуту з політичних причин та ін. На виході бажано отримати як найбільший прибуток для держави, зменшити імпорт, підвищити експорт та забезпечити внутрішній ринок необхідними товарами та послугами. На сьогодні подібні задачі з умовою обмежень вирішуються в багатьох наукових працях за допомогою симплекс-методу. Отже ми робимо висновок і рекомендації.

1. Для отримання точного результату і вирішення спірних питань, дискусій з раціональної структури імпорту-експорту, імпортозаміщення, нарощення експорту, скорочення витрат на виробництво, забезпечення внутрішнього ринку товарами та послугами є сенс розробити механізм вибору раціональної структу-

ри імпорту-експорту товарів, робіт, послуг для країни, в контексті ми пропонуємо в основу механізму покласти симплекс-метод

2. Якщо держава вже користується в цьому питанні моделями закордонних розробників, встановити, чи можуть моделі вітчизняних розробників бути більш якісними ніж моделі закордонних.

3. З'ясувати, чи зацікавлена держава в удосконаленні моделей, якими вона користується і що можуть зробити у цьому завданні вітчизняні науковці.

4. Якщо моделі, якими користується держава влаштовують за своєю якістю, сконцентрувати засоби для вивчення процесів та перетворень у світовій економіці, з метою вивчення світового ринку, причин економічних криз та інших науково-економічних питань і тим самим зробити вклад у наукові дослідження світової економіки і моделювання зокрема.

Одночасно ми пропонуємо систему акумуляції розробок з визначення раціональної структури імпорту — експорту за симплекс - методом, спрямовану на удосконалення результативних параметрів економіки держави, уникнення дублювання зробленої роботи вченими у цьому напрямку та підвищення наукового рівня фахівців з моделювання та економічних питань.

Для досягнення цих завдань пропонується наступне.

1. Розробити або доопрацювати вже зроблені масштабні універсальні моделі по симплекс-методу з визначення раціональної структури імпорту-експорту для України.

2. Модель повинна мати гнучку структуру, тобто здатну до перебудови для визначення нових результативних характеристик, залежних від вхідних та вихідних параметрів.

3. Вчені, які працюють з проблемами моделювання стану економіки країни, повинні працювати із зробленою універсальною моделлю, з метою:

3.1. Удосконалення набутих результатів, зміна вхідних та вихідних параметрів, виділення окремих блоків та підблоків.

3.2. Уникнення подвійної роботи, тобто вчений не буде виконувати роботу, або подібну роботу із зміни вхідних та вихідних параметрів моделі, яка вже була зроблена раніше. Для виконання цього заходу необхідно мати відповідно програмне та технічне оснащення.

4. Враховуючи, що модель матимеш гнучку структуру до перебудови, вчений може запропонувати виділити окремий новий модуль з вхідних або вихідних параметрів

5. Може бути розроблений не один варіант універсальної моделі після чого буде зроблений остаточний варіант для користування моделлю на державному рівні.

Робота вчених на запропонованому рівні вимагає високого фаху від вченого з економічних питань та з практики моделювання. Таким чином держава та наука буде мати змогу систематизувати напрацювання із зазначеного направлення, уникнути подвійної роботи, удосконалити і використати набутий досвід з моделювання стану економічної системи країни та її складових, значно підвищи-

ти фахівців, які працюють з проблемами моделювання параметрів економіки держави.

Література

1. «Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України». Аналітична доповідь підготовлена до засідання круглого столу 11 жовтня 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1012/>.
2. Кисіль Т.В. Стратегія імпортозаміщення як перспективний напрямок розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі. // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». Дніпровський державний агроекономічний університет., № 12, 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2603>.
3. Губа М.І. Імпортозаміщення в системі забезпечення розвитку продовольчого ринку. // Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Випуск 7. 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/27.pdf>.
4. О. О. Алімова. Експортний потенціал України: проблеми та перспективи реалізації. // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" № 3, 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=556>.

Т.М. БОНДАРЕНКО,

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу промислової політики
ДУ Інституту економіки та прогнозування НАН України

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ПРОГНОЗНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сьогодні багато українських вчених пропонують прогнозні моделі з параметрів результативності функціонування економіки [1-3]. В деяких роботах представлені комплексні розробки по прогнозних моделях економічного рівня України [4]. На наш погляд наука повинно ефективно співпрацювати з державою і сприяти роботі держави по прогнозуванню економічних параметрів зокрема. І тому для раціональної роботи у питаннях об'єктивності прогнозних оцінок потрібно з'ясувати, які прогнози є корисними для держави і чому.

Зосереджуємо увагу на проблемі накопичення великої чисельності зазначених розробок, але відсутньої їх систематизації. Одночасно автори пропонують свої розробки з прогнозних моделей, доводять, що описана моделями залежність існує, захищають свої праці на вчених радах і отримують наукові ступені і звання. Враховуючи, що вчені продовжують працювати у існуючій системі, використовують однакові доступні статистичні бази, напрацювань збільшується, і логічно припустити, наближається та ситуація, що вчені будуть все більше дублювати один одного.

Запропоновані вченими масштабні моделі з прогнозування стану економічної системи мають певні переваги і недоліки. Переваги є в тому, що завданням

моделі є описати стан економічної системи країни і залежність його від факторів. Але недоліки є в тому, що моделі підчас не виконують поставленої мети, що пояснюється великою похибкою при прогнозуванні деяких результативних параметрів моделі. У відносно невеликих моделях враховується декілька факторів і результативних ознак, але не відображена цілісна картина стану економічної системи України, в якій зазначені фактори ознаки є теж залежними від факторних ознак іншого порядку. Автори у процесі роботи не можуть відстежити подібних розробки, тим які вони пропонують, оскільки фізично не в змозі переглянути достатньо великий обсяг літератури і періодичних видань, не говорячи про ті, які знаходяться у друці.

Отже ми пропонуємо систему акумуляції розробок з прогнозних моделей, спрямовану на удосконалення прогнозування результативних параметрів економіки держави, уникнення дублювання зробленої роботи вченими у цьому напрямку та підвищення наукового рівня фахівців з моделювання та економічних питань.

Для досягнення цих завдань пропонується наступне.

1. Розробити або доопрацювати вже зроблені масштабні універсальні моделі по прогнозуванню результативних параметрів стану економічної системи країни.

2. Модель повинна мати гнучку структуру, тобто здатну до перебудови для визначення нових результативних характеристик, залежних від факторних ознак.

3. Вчені, які працюють з проблемами моделювання стану економіки країни, повинні працювати із зробленою універсальною моделлю, з метою:

- 3.1. Удосконалення набутих результатів, враховуючи, що результативні параметри залежать від факторних ознак, закладених у моделі. Якщо факторні ознаки не закладені, модель необхідно доповнити.

- 3.2. Уникнення подвійної роботи, тобто вчений не буде виконувати роботу, або подібну роботу з аналізу результативних ознак від факторних, яка вже була зроблена раніше. Для виконання цього заходу необхідно мати відповідно програмне та технічне оснащення.

4. Враховуючи, що модель повинна мати гнучку структуру до перебудови, вчений може запропонувати виділити окремий новий модуль з прогнозування результативних ознак і представити це як авторську розробку.

5. Може бути розроблений не один варіант універсальної моделі за різними методами, такий як модель за симплекс методом, стохастична модель і тд.

Робота вчених на запропонованому рівні вимагає високого фаху від вченого з економічних питань та з практики моделювання. Таким чином держава та наука буде мати змогу систематизувати напрацювання із зазначеного напрямлення, уникнути подвійної роботи, удосконалити і використати набутий досвід з моделювання стану економічної системи країни та її складових, значно підвищити фах вчених, які працюють з проблемами моделювання параметрів економіки держави.

Література

1. Капітанов В. А. Влияние пропорционального распределения общего излишка на имущественное расслоение / В. А. Капітанов, Г. О. Іванова. // Економіка і прогнозування. — 2014. — №2. — С. 125–137.
2. Пространственный подход в прогнозировании налоговых поступлений / М. В. Мокляр, П. С. Чернов, А. Н. Вдовиченко, А. И. Зубрицкий. // Економіка і прогнозування. — 2015. — №2. — С. 7–21.
3. Черкас Н. И. Оценка макроекономических эффектов монетарной политики в Украине / Н. И. Черкас, З. А. Атаминчук. // Економіка і прогнозування. — 2015. — №3. — С. 104–123.
4. Скрипниченко М.І. Система макромоделей у програмно-аналітичному інструменті "Макропрогноз економіки України". // Економіка і прогнозування. — 2014. — №4. — С. 85–97.

Г.О. ГАЄВСЬКА,

студентка Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах в нашій державі спостерігається суттєве зростання загального рівня злочинності, що у свою чергу, певним чином провокує агресивну поведінку молоді, у зв'язку з чим цей формат залишається одним із найбільш актуальних соціальних проблем і потребує вжиття заходів превентивного характеру. Соціально-економічна, політична, духовна криза, і як наслідок — масове зuboжіння значної частини українського народу; неймовірний темп життя й постійна боротьба за існування породжує різні психічні, психологічні й моральні аномалії в розвитку сучасної людини. Агресія, жорстокість, насильство — от атрибути цих явищ, які в першу чергу заражають підростаюче покоління і перетворюються в агресивну поведінку [1, с. 34].

Вченими виділено кілька груп факторів агресивної поведінки людини, зокрема, біолого-генетичні, індивідуально-психологічні особливості особистості, специфіка виховання, вплив субкультури, роль засобів масової комунікації тощо. Одну з груп таких факторів складають ситуативні детермінанти - конкретні соціальні ситуації, що виникають в процесі міжособистісного (міжгрупового) спілкування. Їх вивчення є необхідною умовою аналізу причин агресивної поведінки людини. Ці чинники провокують агресивну поведінку, навіть у неагресивних за характером людей.

Підлітковий вік характеризується як переломний, перехідний, критичний. Зміни, що відбуваються у фізіологічному та психічному розвитку підлітка, спричиняють появу певних поведінкових реакцій (намагання звільнитися з-під опіки дорослих, потреба у самореалізації, бажання спілкуватися з однолітками та перебувати у групі, захоплення хобі та цікавими для них справами), які можуть

впливати на формування у них агресії, негативізму, негативної конкуренції в навколишньому світі та мати негативні наслідки у навчальній діяльності, стосунках з друзями, батьками та вчителями [2].

Агресивні підлітки, як правило, мають деякі спільні риси. Вони володіють низьким рівнем інтелектуального розвитку, нестійкими інтересами, підвищеною сугестивністю, недорозвиненістю етичних уявлень і бідністю ціннісних орієнтацій. Вони емоційно грубі, озлоблені проти однолітків та оточуючих дорослих. У таких підлітків спостерігається крайня самооцінка, вона може бути як максимально позитивною, так і максимально негативною. Їх відрізняють підвищена трижність, егоцентризм, невміння знаходити вихід та компроміс у важких ситуаціях. Захисні механізми переважають над іншими механізмами, регулюючими поведінку.

Проте серед агресивно налаштованих підлітків зустрічаються і діти, інтелектуально і соціально розвинені, у яких агресивність є засобом підняття престижу, демонстрації своєї самостійності, дорослості. Досить часто такі підлітки знаходяться в деякій опозиції по відношенню до дорослих. Біля них збираються не надто розбірливі в цілях і засобах компанії підлітків. Ці неформальні лідери володіють великою організуючою силою.

Серед різноманітних, взаємопов'язаних факторів, які обумовлюють виявлення агресії, можна виділити такі, як: індивідуальний чинник, який гальмує соціальну адаптацію індивіда; психолого-педагогічний чинник, що виявляється в дефектах шкільного і сімейного виховання; соціально-психологічний чинник, що розкриває несприятливі особливості взаємодії неповнолітнього зі своїм найближчим оточенням в сім'ї, на вулиці, в навчально-виховному колективі; особистісний чинник, який виявляється в активно-виборчому ставленні індивіда, що шукає своє середовище для спілкування; соціальний чинник, що визначається соціальними і соціально-економічними умовами існування суспільства. Витоки агресивної поведінки становлять педагогічна і соціальна занедбаність, різні відхилення в стані фізичного і психічного здоров'я [3].

Тобто на основі проведених досліджень та співбесід з вчителями, батьками, сусідами про інтереси, відносини кожного конкретного підлітка з однолітками, дорослими, на основі анкет і обстежень дітей психологи змогли виділити чотири типи агресивних підлітків: 1). підлітки із стійким комплексом аномальних, аморальних, примітивних потреб, що мають деформацію цінностей і відносин, прагнучі до споживчого проведення часу, яким властиві егоїзм, байдужість до переживань інших, відсутність авторитетів, цинізм, озлобленість, грубість, запальність, зухвалість, войовничість; 2). підлітки з деформованими потребами і цінностями, що володіють більш менш широким колом інтересів, що відрізняються загостреним індивідуалізмом, бажаючи зайняти привілейоване становище за рахунок утиску слабких і молодших, при цьому прагнення до застосування фізичної сили виявляється у них ситуативним і лише проти тих, хто слабший; 3). підлітки, у яких присутній конфлікт між деформованими і позитивними потребами та які характеризуються й відрізняються від інших однобічністю інтересів, пристосовництвом, облудою, брехливістю, до того ж в їх поведінці переважають

непряма і вербальна агресія; 4). підлітки, що відрізняються слабо деформованими потребами за відсутності певних інтересів і досить обмеженим колом спілкування та відрізняються безвільністю, підозрілістю, боягузтвом, і для яких характерно запобіглива поведінка перед старшими і сильнішими товаришами.

За таких умов аналіз причин відхилень в особистому розвитку і поведінці підлітка дозволяє вказати на конкретні прийоми виховної роботи для кожного індивідуума з урахуванням соціального середовища та близького оточення підлітка. Оскільки особистість підлітка формується не сама по собі, а в навколишньому його середовищі, то особливо важливо здійснити спостереження ролі та значення малих груп, в яких підліток взаємодіє з іншими людьми. Насамперед, це стосується його родини. На становлення агресивної поведінки дитини впливають ступінь згуртованості сім'ї, близькість між батьками і дитиною, характер взаємин між братами і сестрами, стиль сімейного керівництва. Діти (підлітки), які зустрічаються з насильством у себе вдома і які самі стають жертвами насильства, більшою мірою схильні до агресивної поведінки.

Психологи виділяють різні категорії неблагополучних сімей, де з'являються діти з відхиленнями в поведінці: 1) з неблагополучною емоційною атмосферою, де батьки не тільки байдужі, але й неповажні по відношенню до своїх дітей; 2) сім'ї, де відсутні емоційні контакти між членами, де байдужість до потреб дитини при зовнішньому благополуччі відносин; 3) з нездоровою моральною атмосферою, де дитині прищеплюються соціально небажані потреби і інтереси, він залучається до аморального способу життя; 4) з максимальним рівнем опіки різних ступенів: від бажання бути співучасником всіх проявів внутрішнього життя дітей (їх думок, почуттів, поведінки) до сімейної тиранії.

Тобто поєднання несприятливих сімейних та інших соціально-психологічних чинників спотворює образ життя підлітків, оскільки вони потрапляють під сильний вплив підліткової групи, що нерідко формує асоціальну шкалу життєвих цінностей. Підліток отримує приклад агресивної поведінки не тільки в родині, а й під час спілкування з однолітками. Групи однолітків, близьких за рівнем розвитку, інтересам, закріплюють і культивують девіантні цінності та способи поведінки, роблять сильний вплив на особистий розвиток кожної дитини.

Також певним чином негативний вплив на свідомість підлітків справляють новітні засоби комунікацій, зокрема гаджети, мобільні телефони, які дозволяють постійно перебувати дитині в мережі Інтернет. Підліток потрапляє у віртуальний світ, в якому досить багато жорстокості та насильства, що також може провокувати його агресивну поведінку і може заважати йому відчувати межу між віртуальним світом та реальністю. Алкоголізація і наркотизація найтіснішим чином вплітаються в структуру девіантного способу життя підлітків: 90% з яких здійснюють агресивні дії в стані сп'яніння (алкогольного чи наркотичного). Алкоголізація і наркотизація підлітків залишається серйозною проблемою сучасного суспільства, яка вимагає жорсткого контролю. Зростання агресивних тенденцій в підлітковому середовищі відображає одну з найгостріших соціаль-

них проблем нашого суспільства, де за останні роки різко зросла молодіжна злочинність.

Тому важливим завданням суспільства залишається активізація роботи з профілактики агресивної поведінки серед молоді, вжиття превентивних та стимулюючих заходів. З самого початку необхідно починати роботу з оточенням підлітка, безпосередньо із членами його сім'ї. Після діагностики сімейних відносин і ступеня їх дисгармонії повинна слідувати психокорекційна робота, як індивідуальна, так і групова. Але основний акцент слід робити на індивідуальній роботі з підлітком. Також особливе місце в корекційній роботі слід приділяти формуванню інтересів підлітка, враховуючи особливості його характеру і здібності. Необхідно скоротити вільний час за рахунок читання, самоосвіти, занять музикою, спортом тощо. Якщо вільний час підліток раніше буде проводити непродуктивно, неминучий його швидке повернення в асоціальну компанію. Виходячи із міжнародної та вітчизняної практики, також важлива роль у питаннях запобігання та профілактики агресивної поведінки серед молоді відводиться органам ювенальної юстиції, розбудова яких триває і в Україні.

Література

1. Андреев Ю.С. Агресивна поведінка підлітків: сутність, причини та види / Ю.С. Андреев // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. - № 20 (231). – С. 34-42.
2. Файдюк О.В. Сутність соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах / О.В. Файдюк // Наукові здобутки студентів Інституту людини. - 2015. - №2 (4). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sciary.com/journal-ukrainian-scientific-studscientist-article-497757>
3. Журавель Т.В. Попередження агресивної поведінки підлітків як наслідку насильства в сім'ї / Т.В. Журавель, Є.Ю. Грицай // Соціально-педагогічна підтримка сім'ї з дитиною: Матеріали Всеукраїнського наук.-практ. семінару (м. Запоріжжя, 20 березня 2014 р.). – Запоріжжя: НЗУ, 2014. – С. 26-28.

К.М. ДОБРОЛЕЖА,

студентка фінансового факультету Університету митної справи та фінансів

О.В. ЛАГУТЕНКО,

студент фінансового факультету Університету митної справи та фінансів

С.М. ПАНАСЕЙКО,

науковий керівник, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування Університету митної справи та фінансів

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ МОДЕЛІ DU PONT

За останні роки у міжнародній практиці найбільш уживаним став вартісно-орієнтований підхід (Value Based Management, VBM) для оцінки ефективності діяльності підприємств, згідно з яким основною стратегічною метою будь-якого підприємства є задоволення інтересів власників (акціонерів), тобто максимізація ринкової вартості власного капіталу фірми.

Показники рентабельності, що характеризують ступінь віддачі витрат у процесі основної діяльності підприємства, найбільш точно визначають міру прибутковості підприємства.

Однак, як зазначає В. О. Семенюк, самі по собі коефіцієнти рентабельності лише показують фактичний рівень економічної ефективності і не відображають вплив операційних та фінансових факторів, за рахунок яких даний ефект був досягнутий. Усунути даний недолік дозволила винайдена Д. Брауном у 1914 році факторна модель рентабельності, яка отримала назву Du Pont (за назвою компанії, в якій працював розробник) [3, с.106].

Оскільки існує велика кількість показників рентабельності, аналітиками цієї фірми обраний один, на їхню думку, найбільш значимий — рентабельність власного капіталу. Для проведення аналізу необхідно змоделювати факторну модель коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Побудована у такий спосіб модель виконала кілька завдань: виявила фактори, що визначають ефективність бізнесу, оцінила тенденції змін і ступінь впливу кожного з цих факторів, дала порівняльну оцінку ризиків та результатів від інвестування у компанію [5].

У загальному вигляді рентабельність власного капіталу можна визначити таким чином:

$$ROE = \text{ЧП} / \text{ВК} , (1)$$

де ЧП — чистий прибуток за звітний період;

ВК — власний капітал.

Підвищення рентабельності власного капіталу досягають раціональним та ощадним використанням усіх видів ресурсів, в результаті чого капітал повертається до свого вихідного стану в більшому розмірі, тобто з прибутком [2, с.44].

Як свідчить модель Дюпон, рентабельність власного капіталу залежить від трьох чинників: рентабельності продажів, оборотності активів і структури капіталу підприємства. Коефіцієнт рентабельності продажів відображає фінансовий результат за певний період. Коефіцієнт оборотності активів характеризує ефективність використання майна підприємства, а мультиплікатор власного капіталу — структуру джерел формування господарських засобів компанії [5].

Розрізняють двофакторну та трифакторну моделі. Так, здійснюючи двофакторну модель аналізу, ROE можна представити так:

$$ROE = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Капітал}} = ROA * MK = \frac{\text{Прибуток} * \text{Активи}}{\text{Активи} * \text{Капітал}} , (2)$$

де ROA (return on assets) — чистий дохід активів;

МК (leverage ratio) — мультиплікатор капіталу, фінансовий важіль (відношення активів до капіталу банку).

Виходячи з формули (2), показник ROE тим більше, чим вища прибутковість активів (показник ROA).

За трифакторною моделлю ROE складається з таких факторів:

$$ROE = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Капітал}} = \text{МП} * \text{ДА} * \text{МК} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Доходи}} * \frac{\text{Доходи}}{\text{Активи}} * \frac{\text{Активи}}{\text{Капітал}}, (3)$$

де МП — маржа прибутку (загальна рентабельність);

ДА — дохідність (оборотність) активів [1, с.30].

Аналіз на основі цієї моделі дає змогу оцінити як впливає на рівень фінансової ефективності підприємства реалізована ним цінова політика (рівень рентабельності оборотних активів), його ділова активність (швидкість обороту оборотних активів) та рівень його фінансової незалежності або використання левериджу (частка власного капіталу в активах суб'єкта господарювання) [4, с.664].

Мельничук Л. Ю. відмічає такі переваги використання ROE в якості інтегрального показника результативності: показник ROE дозволяє відобразити стратегічну мету будь-якої організації — стати високоприбутковою компанією; в теорії корпоративних фінансів ROE розглядається як показник результативності інвестицій; ROE — це межа вартості капіталу, яку може повернути підприємство для реалізації проекту; на Заході розраховані середні значення ROE за галузями, що дозволяє підприємству порівнювати свої результати роботи з результатами конкурентів; ROE є сигналом для підвищення чи зниження курсу акцій підприємства на фондовому ринку; він виражає створення цінності для акціонерів, тому часто слугує критерієм успішності діяльності компанії в цілому [2, с.44-45].

Окрім вищенаведених переваг застосування даного показника, слід зазначити, що в умовах України саме його розрахунок є найбільш доступним, адже значення чистого прибутку представлене у формі №2 фінансової звітності суб'єкта господарювання «Звіт про фінансові результати» («Звіт про сукупний дохід»), а власний капітал відображений у пасиві форми №1 «Баланс» («Звіт про фінансовий стан»).

Література

1. Вольська С. П. Аналіз та шляхи підвищення прибутковості діяльності банку / С. П. Вольська // Фінанси, облік і аудит. — 2010. — №15. — С. 23-32.
2. Мельничук Л. Ю. Рентабельність власного капіталу як інтегральний показник результативності діяльності підприємства / Л. Ю. Мельничук // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — №4 (Т. 4). — С. 41-46.
3. Семенюк В. О. Декомпозиція критеріїв ефективності функціонування корпорацій за допомогою методики Du Pont / В. О. Семенюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — №18. — С. 104-109.
4. Черненко А. О. Детерміновані моделі факторного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства / А. О. Черненко // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) [та ін.]. — Київ: КНЕУ, 2009. — Вип. — 22. — С. 660—668.
5. Чигріна К. О. Рентабельність підприємства та шляхи її підвищення [Електронний ресурс] / К. О. Чигріна // Науковий огляд. — 2015. — №12. — Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2015/797-1426331955.pdf>.

А.П. КАРПИН,
студентка інституту інформаційних технологій та менеджменту
Університету державної фіскальної служби України

С.Д. МАМЧЕНКО,
кандидат технічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики
Університету державної фіскальної служби України

КЕРОВАНІЙ СТАЛІЙ РОЗВИТОК ЯК БАЖАНА АЛЬТЕРНАТИВА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

*«Ми настільки радикально змінили наше середовище,
що тепер для того, щоб існувати в цьому середовищі,
ми повинні змінити себе».*
Н. Вінер

Актуальність теми даного дослідження зумовлена тим, що сьогодні перед цивілізацією постала проблема глобального виживання і вона пов'язана із загрозами існуванню та розвитку людства. Найбільшу небезпеку для цивілізації представляють ті з них, які виявилися результатом соціально-економічного прогресу в його традиційно-стихійній формі. Оскільки різні небезпеки планетарного характеру можуть привести людство до тієї чи іншої катастрофи вже в найближчі десятиліття, то забезпечення безпеки у всіх її аспектах виявляється пріоритетним завданням кожної держави.

Метою даної роботи є дослідження на основі системного підходу взаємозв'язку процесів самоорганізації систем та їх сталого розвитку; з'ясування чинників, які забезпечують сталий розвиток; дослідження зв'язку ноосферної теорії В.Вернадського та парадигми сталого розвитку; аналіз перспектив України на шляху до сталого розвитку.

Основною вимогою парадигми сталого розвитку є створення умов існування майбутніх поколінь шляхом обмеженого природокористування, налагодження циклів відтворення природних ресурсів і довкілля разом із розвитком соціального капіталу.

Усі питання сталого розвитку є дуже актуальними для України. Неузгодженість темпів економічного розвитку і вимог екологічної безпеки, домінування природомістких галузей з високою питомою вагою ресурсо- та енергомістких застарілих технологій, сировинна орієнтація експорту, відсутність культури праці та споживання, тощо призвели до формування техногенного типу економічного розвитку. Як наслідок, нині антропогенне навантаження на природу наближається, а в окремих регіонах України вже наблизилася, до граничної межі її екологічної стійкості.

Початковою умовою та підґрунтям для сталого розвитку є здатність системи до самоорганізації. У широкому розумінні, під самоорганізацією слід розуміти властивість систем самостійно (тобто без направляючого впливу ззовні) реалізовувати процеси свого функціонування та розвитку [1]. Якщо виходити з системної методології, то функція системи визначається надсистемою. Людська цивілі-

зація не може розраховувати на керуючий вплив з боку надсистеми, адже на сьогодні така надсистема є невизначеною, або не доступною поки що нашій свідомості через брак відповідних знань.

Провідна роль у процесах самоорганізації належить інформації і пам'яті. Дослідження їх природи спираються на праці класиків: Н. Вінера, А. Колмогорова, Р. Хартлі, У. Ешбі, К. Шеннона, які припали на середину XX століття. Явище самоорганізації припускає ряд особливих властивостей системи, які наділяють її здібностями самозабезпечення, самовідтворення, самообмеження, самоврядування, самоконтролю, самозбереження, самовдосконалення, саморозвитку. Людська цивілізація - це відкрита еволюціонуюча система, наділена пам'яттю і здатна виробляти знання. На сьогодні з позицій синергетики висловлюється ідея «інформаційного імперативу» [2], суть якого полягає у визнанні знань як єдиної рушійної сили розвитку цивілізації. Дається таке пояснення. Накопичення знань призвело до розширення ресурсної бази, розвитку технологій, створення ресурсних циклів. В результаті людство на п'ять порядків перевершило чисельність диких тварин, порівнянних з людиною за розмірами і харчуванню. Збільшення можливостей людини і залучення в оборот все нових ресурсів врешті решт наштовхнулося на обмеженість ресурсів планети. Це призвело до гальмування зростання чисельності, яке стало помітним з кінця минулого століття і продовжує посилюватись з плином часу. Як піде розвиток далі, залежить від двох чинників. Перший з них - це демографічна ємність біосфери, визначається як найбільша чисельність населення, при якій біосфера не деградує, тобто підтримується гомеостазис в системі «цивілізація — біосфера». Другий фактор - ефективність відновлення навколишнього середовища - важливий для підтримки гомеостазису. Залежно від співвідношення цих факторів людство або вчасно зупиняє своє зростання, досягнувши ємності біосфери, або не встигає цього зробити і проходить точку рівноваги. Тоді продовження зростання призводить до перенаселення планети і руйнування біосфери. Відбувається колапс, при якому чисельність падає, а потім, можливо, після кількох коливань, виходить на гомеостатичний рівень. Така якісна картина динаміки цивілізації. У загальних рисах вона узгоджується з результатами Форрестера і Медоуза (Forrester, 1971, Медоуз, 1996), отриманими при моделювання світової економіко-демографічної динаміки.

Уявлення про цивілізацію як про систему, що виробляє знання, спонукає до розгляду питання щодо використання механізму самоорганізації у забезпеченні сталого розвитку. Ідеї самоорганізації систем виявляються все більш актуальними для економіки. Економічна наука не може залишатися осторонь від господарської практики, інтереси якої вона представляє. Сфера наукових задач економіки передбачає конвертацію результатів досліджень, отриманих іншими областями знання, в інструментарій для вирішення проблем господарської практики, а також трансляцію відповідної термінології в мову категорій, використовуваних у сфері економіки. Про сталий розвиток можна говорити лише тоді, коли економічне зростання, матеріальне виробництво та споживання, інші види суспільної діяльності відбуваються в межах, визначених здатністю екологічних систем до відновлення.

Засади сталого розвитку значною мірою пов'язані із вченням про ноосферу, фундамент якого заклав В.Вернадський - видатний вчений, українець за походженням. Він дав розуміння ноосфери як системної основи взаємодії людини й природи, у межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку. У своїй останній праці «Кілька слів про ноосферу» В.Вернадський визначив деякі загальні умови, необхідні для створення ноосфери, зокрема:

- людство має стати єдиним в інформаційному й економічному зв'язках;
- ноосфера - явище загальнопланетарне, тому людство має прийти до цілковитої рівності рас, народів та ін.;
- ноосфера не може бути створена до припинення війн на Землі.

За вченням В. Вернадського, ноосфера має стати втіленням не лише наукових знань, а й моральних якостей людства, найкращих рис духовності людини.

Вчення В. Вернадського про ноосферу включає 4 основні положення:

- Ноосфера - історично останній стан геологічної оболонки біосфери, що перетворюється діяльністю людини.
- Ноосфера - сфера розуму і праці.
- Зміни біосфери обумовлені як свідомою, так підсвідомою діяльністю людини.
- Розвиток ноосфери пов'язаний з розвитком соціально-економічних факторів.

Суттєвими компонентами ноосферної моделі розвитку суспільства є свідомо спрямована оптимізація природокористування та демографічних процесів, обмеження потреб людства розумними потребами, мудре заощадження природних ресурсів, вилучення з життя суспільства всіх конфліктів антигуманного та антисоціального характеру, неперервне підвищення ролі духовних чинників у житті людей.

Основним ресурсом суспільства, що керується ноосферною стратегією сталого розвитку, мають стати інформація і знання — феномени, які не витрачаються, не скорочуються в процесі свого практичного використання, а, навпаки, мають тенденцію до накопичення. Мають формуватися якісно нові галузі етичного знання, причетні ноосферної теорії: біоетика, етики довкілля, екологічної етики.

Концепція сталого розвитку отримала визнання в рамках ООН, яка нині об'єднує 193 країни світу, у їх числі і Україна. Прийнята на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, підтверджена на Всесвітньому саміті зі стійкого розвитку в Йоганнесбурзі у 2002 році та Конференції ООН зі стійкого розвитку знову в Ріо-де-Жанейро в 2012 році, стратегія сталого розвитку отримала статус політичної рекомендації для всіх країн і народів світу. 25-27 вересня 2015 року в Нью-Йорку відбувся Саміт зі сталого розвитку, де представниками 193 країн був прийнятий підсумковий документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року».

Отже, можна констатувати, що концепція сталого розвитку стала першим етапом реалізації вчення В.Вернадського про ноосферу. Вона системно поєднала

три головні компоненти розвитку суспільства: економічну, природоохоронну та соціальну.

25 вересня 2014 року Президентом України був представлений документ «Стратегія стійкого розвитку «Україна-2020»», який визначає напрям і пріоритети розвитку України на період до 2020 року, а 12 січня 2015 року цей документ був затверджений. Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників [3], що оцінюють хід виконання реформ та програм. У зв'язку з цим у міжнародній кооперації праці економіка України має знайти для себе інші сфери за тими сферами економіки, за якими вона має географічні, ресурсні та людські переваги.

Світовий центр даних з геоінформатики і сталого розвитку Міжнародної ради з науки (ICSU) при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» та Інституті прикладного системного аналізу МОН України та НАН України виконав дослідження «Форсайт економіки України: середньостроковий (2015—2020 роки) і довгостроковий (2020—2030 роки) часові горизонти» [4], в якому:

- із застосуванням методу Дельфі та SWOT-аналізу для поточного стану розвитку України виявлено критичні фактори, які стримують зростання економіки України, та встановлено групи сильних і слабких характеристик, можливостей та загроз для її подальшого прискореного розвитку;

- враховуючи потенційні переваги України, такі як її географічне положення, кліматичні умови, природні ресурси, людський капітал тощо, виявлено головні драйвери її можливого соціально-економічного розвитку за рахунок виділення в економіці країни тих високотехнологічних кластерів, які могли б створювати високоякісні продукти і послуги з високою інноваційною часткою доданої вартості, що були б затребуваними в міжнародній співпраці;

- з використанням методу сценарного планування побудовано групу сценаріїв можливого розвитку економіки України на середньостроковому (2015—2020 рр.) та довгостроковому (2020—2030 рр.) часових горизонтах і розраховано параметри цих сценаріїв. Головним критерієм зазначеного передбачення була побудова такого плану розвитку економіки України, який забезпечував би досягнення на середньостроковому часовому горизонті її сталості, а на довгостроковому — її сталого розвитку. При цьому поняття сталості економіки України розуміється в сенсі її самодостатності, а сталий розвиток — як позитивне, поступальне зростання фінансового балансу країни та її ВВП на фіксованих часових відрізках.

До головних кластерів (драйверів) майбутньої економіки України віднесені такі: аграрний сектор, військово-промисловий комплекс, інформаційно-комунікаційні технології, створення нових речовин і матеріалів, нанотехнології, енергетика, високотехнологічне машинобудування, розвиток транзитної інфраструктури, науки про життя (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація), туризм.

Сценарії можливого розвитку економіки України повинні бути використані для розроблення раціональної політики та конструктивних планів соціально-економічного розвитку України на зазначених часових горизонтах.

Моделювання сталого розвитку [4] ґрунтується на розрахунку індексу сталого розвитку I_{sd} який, аналізується у просторі трьох вимірів: індексу економічного розвитку I_{ec} , індексу екологічного розвитку I_e та індексу соціально- інституціонального розвитку I_s . Індекс I_{sd} є вектором, норма якого визначає рівень стійкого розвитку, а його розташування в трьохвимірному просторі (I_{ec}, I_e, I_s) характеризує ступінь гармонізації цього розвитку. Значення всіх індексів нормовані і змінюються в межах від 0 до 1.

В табл. 1 наведено динаміку відповідних індексів для України за останні десять років (2006-2015) та ступінь гармонізації розвитку. Дані взято з сайту <http://wdc.org.ua/uk/data>.

Рік	Ступінь гармонізації	I_e	I_{ec}	I_s	I_{sd}
2006	0,750265	0,397501	0,38243	0,504829	0,706739
2007	0,700093	0,419592	0,346213	0,497045	0,700912
2008	0,699304	0,439574	0,348224	0,50695	0,712929
2009	0,638455	0,43395	0,316917	0,513223	0,710002
2010	0,622283	0,438661	0,301843	0,506674	0,704449
2011	0,628283	0,435165	0,300862	0,495617	0,720796
2012	0,632651	0,443382	0,297563	0,486191	0,715358
2013	0,616804	0,443382	0,298696	0,507314	0,717445
2014	0,616489	0,443382	0,323484	0,525672	0,444301
2015	0,63763	0,443382	0,303859	0,581172	0,39213

Як бачимо, на шляху до сталого розвитку Україні потрібно зробити ще дуже багато.

Розроблення й дослідження інтегрованих моделей на основі використання інформаційних та інноваційних технологій із метою прогнозування нелінійної динаміки еколого-економічних і соціально-гуманітарних систем у сучасних умовах є актуальною проблемою, тісно пов'язаною із моделюванням сталого розвитку. З цієї причини заслуговує на увагу запропонована у роботі [5] стохастична соціально- еколого- економічна модель динаміки та еколого- економічного управління.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що керований сталий розвиток як бажана альтернатива цивілізаційного розвитку можливий лише за глибокого усвідомлення суспільством та державними інститутами проблеми гармонізації насамперед таких трьох сфер життя суспільства як економічна, соціальна та екологічна.

Література

1. Мельник Л. Г. Теория самоорганизации экономических систем: монография/ Л.Г. Мельник. — Сумы: Университетская книга, 2012. — 439 с.

2. Долгонос В.М. Нелинейная динамика экологических и гидрологических процессов. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. — 440 с.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», 2015. — 22 с.
4. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти /наук. керівник проекту акад. НАН України М.З.Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та стійкого розвитку. — Київ : НТУУ «КПІ», 2015. — 136 с.
5. Рамазанов С.К. Проблема сталого розвитку й інтегральна модель еколого-економічного управління в умовах глобальних криз /С.К.Рамазанов // Економіка розвитку. — 2016. - №2(78). — С.63-72

УДК 338.1

Н.В. ГРИЦИК, І.А. ПАЛАМАРЧУК,

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

О.П. НЕДБАЛЮК,

науковий керівник, кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та економічних відносин

Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти функціонування інвестиційного ринку. Проаналізовано основні тенденції та виявлено певні проблеми у розвитку інвестиційного ринку України.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний ринок, функціональна складова інфраструктури інвестиційного ринку.

У сучасній економічній науці домінує точка зору, що інвестиційний ринок є складовим елементом фінансового ринку, а в зарубіжній він ототожнюється з фондовим ринком. Таке трактування інвестиційного ринку обумовлює розмиття меж між інвестиційними та спекулятивними фінансовими операціями, хоча саме зростання обсягів останніх частіш за все є причиною створення фінансових пірамід, надування фінансових бульбашок в економіці, збільшення обсягів фінансових інструментів, незабезпечених реальними активами чи майбутніми доходами. Наслідком цього є застосування однакових інструментів державного регулювання та нагляду за розвитком цих ринків, встановлення спільних цільових орієнтирів та стратегій розвитку. У той же час необхідність вирішення специфічних завдань підтримання оптимальних пропорцій фінансового та реального інвестування, а також споживання та інвестування в діяльності економічних суб'єктів вимагає формування самостійної та виваженої стратегії функціонування інвестиційного ринку

та його регулювання з боку держави та саморегулювних організацій. Враховуючи надзвичайно важливу роль інвестиційного ринку в акумуляції розрізнених ресурсів та трансформації їх у продуктивний інвестиційний капітал, що формує галузеву та відтворювальну структуру економіки, визначає динаміку співвідношення позичкового та промислового капіталів, активізація системних досліджень в напрямку обґрунтування концептуальних засад та практичних механізмів реалізації стратегії розвитку інвестиційного ринку України є актуальною.

Проблемам функціонування інвестиційного ринку присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як О.І. Барановський, Т.А. Васильєва, В.М. Геець, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, О.М. Іваницька, С.М. Козьменко, В.В. Корнеєв, С.В. Леонов, Б.Л. Луців, З.О. Луцишин, Я.М. Міркін, М.І. Савлук, А.А. Пересада, І.В. Сало, В.П. Унінець-Ходаківська, В.М. Шелудько, І.О. Школьник та ін. Однак, не зважаючи на достатньо велику кількість досліджень у цьому напрямку, у зв'язку із фінансовою кризою, питання інвестиційного ринку України не втрачає своєї актуальності.

Метою даного дослідження є визначення сутності та механізму функціонування інвестиційного ринку України.

Існують два підходи щодо визначення місця і ролі інвестицій в економічній системі, які безпосередньо пов'язані з визначенням поняття "інвестиційний ринок".

Перший підхід ґрунтується на економічній теорії, яка розглядає суспільне відтворення як систему виробництва, розподілу, обміну та споживання. Інвестиціями вважаються ті економічні ресурси, які направлені на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого потенціалу. Це може бути пов'язано з придбанням нових машин, будинків, транспортних засобів, а також з будівництвом доріг, мостів та інших інженерних споруд. Сюди також треба включити витрати на освіту, наукові дослідження та підготовку кадрів. Ці витрати представляють собою інвестиції в "людський капітал", який є основним фактором економічного розвитку.

Другий підхід ґрунтується на теорії фінансів, відповідно до якої на фінансових ринках відбувається перелив коштів. Вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок до тих, хто потребує інвестицій. Інвестиція розглядається як форма перетворення заощаджень у капітал, тобто вартість, що приносить додаткову вартість, спосіб отримання доходу з певної суми заощаджень.

Інвестиційний ринок у сучасній ринковій економіці є одним із найважливіших сегментів загального ринку. Це складний механізм, що поєднує велику кількість виробничих, комерційних, фінансових, інституціональних та інформаційних структур, що взаємодіють в інвестиційній сфері на основі розгалуженої системи норм інвестиційного бізнесу.

Інвестиційний ринок — це сукупність економічних та правових відносин, що складаються між інвесторами та/або учасниками інвестиційної діяльності щодо інвестиційних активів (корпоративних прав, фінансових інструментів, основних засобів, нематеріальних активів). Якщо згадати, що учасники інвестиційної діяльності — ті, «хто забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора», то серед них можна знайти відповідні інвести-

ційні інститути. Тоді інвестиційний ринок також можна визначити як мережу інвестиційних інститутів, які реалізують контрактні відносини при операціях з інвестиційними активами через надання інвестиційних послуг [3, с. 56].

Інвестиційний ринок як економічна категорія — це збалансованість попиту та пропозиції інвестицій. Інвестиційний ринок формує суб'єкт — інвестор, тобто господарюючий суб'єкт, в якого виникає попит на інвестиції та інвестиційні товари. У країнах із розвинутими ринковими відносинами інвестиційний попит і пропозиція збалансовані через механізм ціноутворення на базі урівноважених цін на інвестиції та інвестиційні товари.

На інвестиційному ринку функціонують категорії попиту, пропозиції, ціни, кон'юнктури ринку, ділової активності. Саме тут інвестори шукають недооцінені ринком інструменти, які дають змогу за рахунок їх придбання підвищити через деякий час (а іноді миттєво) вартість капіталу через зростання вартості активів (основних фондів, нематеріальних активів, фінансових інструментів, корпоративних прав), у які інвестор трансформувач свій капітал за допомогою інвестиційного ринку. Якщо об'єктом регулювання проголошується "фінансовий ринок" або "ринок цінних паперів", то такі ринки не включають всі види інвестиційних активів. Однак саме діяльність інвесторів об'єднує всі сегменти інвестиційного ринку в одне ціле, а перше завдання державного регулювання — захищати права та законні інтереси інвесторів [2, с. 8].

Функціонування інвестиційного ринку здійснюється через інфраструктуру, яка формує інформаційне та обслуговуюче середовище, яке дозволяє інвестору працювати з мінімальним ризиком. Інфраструктуру ринку інвестицій можна умовно поділити на регулюючу, функціональну та інформаційну складові.

Зокрема, регулююча складова інфраструктури здійснює впорядкування інвестиційних відносин шляхом встановлення правил, стандартів та критеріїв поведінки на ринку, та яка поєднує: державні органи регулювання ринку інвестицій (Кабінет Міністрів, Міністерство економіки, Міністерство фінансів та інші), які виконують на ринку законодавчі, ліцензійні та наглядові функції та процедури. Таким чином, її основою є законодавча база, яка регулює відносини суб'єктів підприємницької діяльності на інвестиційному ринку.

Функціональна складова інфраструктури інвестиційного ринку — це фінансово-кредитні інститути та сервісні організації, які здійснюють спеціалізовану діяльність з:

- залучення тимчасово-вільних коштів на фінансування інвестиційних проєктів;
- створення правових, економічних та організаційних умов для сталого розвитку приватного підприємництва;
- співробітництва з міжнародними, іноземними та українськими організаціями у питаннях розвитку підприємництва;
- забезпечення проведення техніко-економічних експертиз програм та проєктів підприємницької діяльності та вирішення питань;
- консультаційної підтримки підприємців з юридичних питань, ведення бухгалтерської звітності, оподаткування та пошуку ефективних джерел фінансування;

- страхування інвестиційних ризиків;
- сприяння становленню ринкових відносин в Україні через створення, підтримку та розвиток малих та середніх приватних підприємств тощо.

Інформаційна складова інфраструктури інвестиційного ринку містить ділові видання, Інтернет-сайти рейтингових систем привабливості підприємств тощо [1, с. 114].

Повноцінний розвиток інвестиційного ринку України, неможливий без активізації інтеграції національної економіки до міжнародного інвестиційного ринку. Міжнародна інвестиційна взаємодія здійснюється у двох напрямках: вивезення капіталів за кордон і залучення іноземного капіталу в країну. Україна може розраховувати на серйозні за обсягом іноземні інвестиції лише у разі створення для інвестування відносно сприятливіших умов, ніж у країнах-конкурентах. Це повинні враховувати органи державної влади у процесі вироблення стратегії залучення й ефективного використання капіталу нерезидента в розвитку національної економіки.

Необхідно зауважити, що обсяг іноземних інвестицій в українську економіку зумовлений з одного боку факторами, що збільшують потік інвестицій, з іншого — що стримують цей потік. До перших можна віднести такі: дешева та висококваліфікована робоча сила; вигідне географічне розташування країни; місткий ринок високоякісної й відносно недорогої сировини; просторий і конкурентно необмежений для імпортерів ринок товарів; значні промисловий та аграрний потенціали; відсутність усталеної ринкової конкуренції серед товаровиробників.

До факторів, які стримують приплив інвестицій, відносять: політичну невизначеність; сильні бюрократичні традиції, що залишилися Україні в спадок і гальмують реалізацію інвестиційних проектів; корумпованість органів влади, в тому числі і відповідальних за прийняття рішень у галузі іноземного інвестування; фактичну відсутність спільної із західними країнами системи подання і обґрунтування ділових пропозицій, бізнес-планів, інвестиційних програм, їх практична невідповідність загальноприйнятим світовим стандартам; надзвичайно високий рівень економічної злочинності та загальної криміналізації суспільства; економічні фактори; неплатоспроможність великої кількості українських підприємств; невисока купівельна спроможність населення України.

Регулювання інвестиційного ринку вимагає пошуку нових форм і методів регуляторної діяльності державних органів. Викладені аргументи наводять на думку про необхідність правового оформлення основних засад функціонування інвестиційного ринку України. При цьому потрібно встановити:

- 1) правові засади діяльності на інвестиційному ринку, зокрема засади функціонування інвестиційних компаній, фондів прямого інвестування;
- 2) норми обов'язкового дотримання правил та стандартів регульованих ринків фінансових інструментів як складової інвестиційного ринку;
- 3) порядок та процедури надання інвестиційних послуг учасниками інвестиційної діяльності на інвестиційному ринку;
- 4) форми і методи державного регулювання та нагляду інвестиційного ринку з урахуванням наслідків глобальної фінансово-економічної кризи;

5) компетенцію органів державного управління, які здійснюють державне регулювання та нагляд на інвестиційному ринку [3, с. 65].

Серед найважливіших заходів із вдосконалення практики надання вітчизняними фінансовими компаніями інвестиційних послуг виділимо наступні:

- прийняття єдиного нормативного акту з метою систематизації законодавчих положень у сфері регулювання ринку інвестиційних послуг України;
- консолідація вітчизняної депозитарної системи згідно з принципами нормативного регулювання фінансових ринків Європейського Союзу;
- підвищення якості кадрового забезпечення кожного із сегментів інвестиційного ринку (наприклад, встановлення чітко регламентованих кваліфікаційних вимог до аналітиків та спеціалістів у сфері торгівлі деривативами);
- запровадження чітких правил регулювання вітчизняного ринку злиттів та поглинань.

Таким чином, ринок інвестицій характеризується пропозицією інвестицій (капіталу) з боку інвесторів, що виступають у даному випадку як продавці, і попитом на інвестиції з боку потенційних учасників інвестиційної діяльності, які виступають у ролі покупців інвестицій (капіталу). На інвестиційному ринку працює значна кількість різних посередників, які створюють його інфраструктуру. Саме взаємодія цих посередників є основою функціонування інвестиційного ринку.

Література

1. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник / Т.В. Майорова. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 376 с.
2. Москвін С. Інвестиційний ринок України: передумови та проблеми формування у контексті світової фінансової кризи / С.Москвін // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 3. – С. 8-12.
3. Михайловська О.В. Інвестиційний ринок України: суть та механізм функціонування / О.В. Михайловська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>

А.А. СОГОРІН,

докторант кафедри соціології та соціальної роботи
Класичного приватного університету

РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ТРАНСЛЮВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Сучасна політична ситуація в Україні і сплеск патріотизму розгортає маркетологів і виробників у бік національної ідеї, однак доречність і якість пропонованої споживачеві інформації досить часто залишає бажати кращого. З огляду на те, що багато дослідників розглядають рекламу як важливий ресурс розвитку суспільства [2], на сьогоднішній день дослідження ролі і місця реклами у формуванні ціннісних орієнтацій, звернення до її виховно-освітньої функції є вельми актуальним. Так, на нашу думку, реклама як важливий соціальний інститут повинна вносити свій внесок у прогрес і суспільне благополуччя, а не в зростання соціального невдоволення і напруженості. Наприклад, вона може сприяти наступності культури, якщо при

її створенні враховані національні особливості різних соціальних спільнот, тим самим сприяючи патріотичному вихованню суспільства в нашій країні, формування толерантності, орієнтації споживача на здоровий спосіб життя і сімейні цінності.

З метою виявлення можливостей реклами у формуванні патріотичних цінностей ми провели соціологічне опитування в низці міст України. Об'єктом досліджень стали жителі наступних міст: Запоріжжя (587 осіб), Івано-Франківськ (604 особи), Херсон (609 осіб), Полтава (600 осіб), Ужгород (385 осіб), Мукачеве (55 осіб). Загальна кількість опитаних – 2785 осіб, серед них 1555 жінок і 1230 чоловіків. У процесі обробки отриманих даних усі респонденти були поділені на п'ять категорій за віком (18-30, 31-39, 41-49, 50-59 та 60 і більше років).

В результаті проведеного соціологічного дослідження були отримані наступні результати.

Рівень патріотизму опитаних досить високий – 66% респондентів вважають себе патріотами України, 18% утруднилися надати відповідь, і лише 16% не вважають себе патріотами.

У респондентів всіх вікових груп патріотичні почуття виражені дуже ярко, найбільш патріотичними є опитані старше 40 років (70% опитаних цієї категорії), найменш патріотичною є вікова категорія 31–39 років (62% опитаних цієї категорії).

Найбільший рівень патріотизму демонструють жителі Івано-Франківська (79% опитаних) та Полтави (71% опитаних). Рівень патріотизму жителів інших опитаних міст приблизно однаковий, на рівні 56–60% опитаних. Треба відмітити, що більшість опитаних (47%) згодні з твердженням, що сучасні українці дорожать національними цінностями, 27% утруднилися дати відповідь на це питання, і 26% вважає, що їх оточення не достатньо дорожить національними цінностями. Тобто існує певна категорія громадян, що вважають себе патріотами України, але достатньо низько оцінюють рівень патріотизму оточуючого суспільства.

Цікаво, що ще менша кількість опитаних (41%) бачить в рекламі потенціал для виховання патріотизму суспільства, а 37% загалом його не бачить.

На жаль, не виявляється можливим однозначно визначити, чи є, на думку опитаних, потенціал у рекламі для виховання патріотизму: 41 % проти 37 %, однак значна частка респондентів що утруднилися надати відповідь – близько 22 % – дозволяє казати про те, що раніше ніхто просто не замислювався над цим питанням.

Однак, слід пам'ятати про те, що вплив реклами найчастіше залишається неусвідомлюваним для більшості людей. Отже, стає очевидним: таке явище, як реклама, що стала частиною нашої культури, виконує велику кількість соціальних функцій, будучи одним з агентів соціалізації та містить в собі потужний механізм виховного впливу, отже вона має можливість стати транслятором патріотичних цінностей [1].

Переважна більшість опитаних (30%) вважає, що реклама може сприяти вихованню патріотизму шляхом нагадування про багату історію країни та її традиції, 27% респондентів впевнені, що підвищенню патріотизму сприятиме пропагування в рекламі традиційних цінностей і культурної спадщини, 18% опитаних вважає,

що популяризація досягнень країни в різних сферах сприятиме підвищенню патріотизму.

Таким чином, не виключаючи споконвічної спрямованості будь-якої реклами на переконання споживача в необхідності придбання того або іншого товару, ми наполягаємо на цінності непрямого впливу соціокультурного тла реклами, неусвідомлюваного більшістю людей. Наповнивши це тло національними символами, героями, рекламісти зроблять важливий крок на шляху до виховання громадян у дусі патріотизму.

Ми вважаємо, що грамотно створена реклама може впливати на формування ідентичності особистості. Заохочення сумлінних виробників реклами, впровадження в рекламному просторі привабливих національних образів і символів – все це, на наш погляд, буде сприяти формуванню позитивної ідентичності сучасного покоління.

Література

1. Возможности влияния рекламы на формирование патриотических ценностей молодежи (социологический анализ) / Е. Е. Уралева // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. — 2009. — № 2 (10). — С. 89–100.
2. Ховрин А. Ю. Государственная молодежная политика: синтез патернализма и социального партнерства / А. Ю. Ховрин // Социально-гуманитарное знание. — 2007. — № 1. — С. 121–138.

О.З. ЯРОШКО,

кандидат політичних наук,

докторант Львівського національного університету імені Івана Франка

ТРИАДА «ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА» У СОЦІОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Глобалізація поширюється певною мірою на всіх суб'єктів соціально-політичних систем. Вивчення цих складних і багатоаспектних процесів та явищ має як теоретичну цінність, так і практичне значення.

Мета цього дослідження — висвітлення особливостей і закономірностей взаємовідносин у триаді «людина — суспільство — держава» в українських наукових кваліфікаційних працях соціологічного профілю з вивчення національної самоорганізації та глобальних соціальних процесів.

Джерельною базою цього дослідження є одна докторська і дев'ять кандидатських дисертацій з соціологічних наук за період 2011–2015 років за науковими спеціальностями 22.00.02 — методологія та методи соціологічних досліджень, 22.00.03 — соціальні структури та соціальні відносини і 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології, авторами яких є: Гвоздецька Б.Г., Єлейко М.Я., Іванов О.В., Кльов М.В., Кондратьєва Н.О., Мариніч І.В., Падалка Г.М., Устич С.І., Химович О.С. і Шестаковський О.П. [1-7; 11-13]. Проблематика їх досліджень, з одно-

го боку, стосується питань національної самоорганізації: колективна національна ідентичність, регіональна ідентичність, етнічна ідентичність, подвійна етнічна ідентичність (погранична ідентичність), етнічні та національні стереотипи, трудова міграція та мігранти, міжетнічні упередження, громадянська та етнічна ідентичність, громадянська компетентність, громадянські права, соціальне самопочуття, соціальна адаптація, соціальне порівняння і соціальна реальність [1, с. 12-14; 2, с. 11-12; 5, с. 15-17; 6, с. 12; 7, с. 10-12; 12, с. 11-15; 13, с. 12-13]. А з іншого боку, глобальні соціальні процеси та тенденції: економізація та комерціалізація системи вищої освіти, репрезентація зовнішньополітичних орієнтацій населення у публічній комунікації владних еліт, комунікативні стратегії, транскордонні системи, транскордонна діяльність і відносини та транскордонна система «Схід — Захід Європи» [3, с. 9-12; 4, с. 12-14; 11, с. 20-24]. Ця проблематика досліджується у проблемному полі соціології та її вище зазначених спеціальностей, що, як впливає з їх паспортів, досліджують соціологічні методи та методологію, соціальні відносини і структури та різноманітні соціальні об'єкти та їх діяльність [8-10]. Проблемне соціологічне поле, як і її наукових напрямків та проблематика дисертацій в цілому зумовлюють те, що суспільство є одним із ключових елементів їх вивчення у контексті тріади «людина — суспільство — держава» [1, с. 12-14; 2, с. 11-12; 3, с. 9-12; 4, с. 12-14; 5, с. 15-17; 6, с. 12; 7, с. 10-12; 11, с. 20-24; 12, с. 11-15; 13, с. 12-13]. Проблематика дисертаційних праць впливає на висвітлення взаємодії як основних двох елементів тріади: переважно суспільства і людини [1, с. 12-14; 2, с. 11-12; 5, с. 15-17; 12, с. 11-15; 13, с. 12-13], або ж суспільства і держави [3, с. 9-12; 4, с. 12-14], зрештою, як і пошуку балансу між усіма трьома елементами — державою, суспільством і людиною [6, с. 12; 7, с. 10-12; 11, с. 20-24].

Таким чином, проблемне поле соціології і проблематика наукових праць дисертантів-соціологів впливають закономірно на висвітлення ними взаємодії у тріаді «людина — суспільство — держава», де суспільство у всій його складності і багатоаспектності є ключовим об'єктом їх вивчення, а у ракурсі конкретних проблем — або ж акцент на взаємовідносини людина — суспільство, або ж «суспільство — держава», чи пошук балансу у тріаді «людина — суспільство — держава», що в цілому є свідченням різноманітності соціологічної тематики і багатогранності соціальних феноменів.

Література

1. Гвоздецька Б. Г. Структурування та функціонування ідентичностей у пограничному просторі Карпатського регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Б. Г. Гвоздецька. — Харків : [б. в.], 2012. — 18 с.
2. Єлейко М. Я. Соціальне самопочуття населення у суспільстві періоду трансформації: методологія та методи дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.02 «Методологія та методи соціологічних досліджень» / М. Я. Єлейко. — К. : [б. в.], 2013. — 16 с.
3. Іванов О. В. Репрезентація зовнішньополітичних орієнтацій населення в публічній комунікації владних еліт : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / О. В. Іванов. — К. : [б. в.], 2012. — 15 с.

4. Кльов М. В. Економізм і комерціалізація як глобалізаційні тенденції вищої освіти в сучасній Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / М. В. Кльов. — Запоріжжя : [б. в.], 2015. — 20 с.
5. Кондратьєва Н. О. Громадянська та етнічна ідентичності в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини» / Н. О. Кондратьєва. — Харків : [б. в.], 2015. — 20, [1] с.
6. Мариніч І. В. Методологія моделювання у дослідженні соціальної реальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.02 «Методологія та методи соціологічних досліджень» / І. В. Мариніч. — К. : [б. в.], 2013. — 16 с.
7. Падалка Г. М. Громадянська компетентність як чинник демократизації державної влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Г. М. Падалка. — Донецьк : [б. в.], 2011. — 15 с.
8. ПАСПОРТ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 22.00.02 — методологія та методи соціологічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.asp.univ.kiev.ua/doc/Pasport/22.00.00/22.00.02.pdf
9. ПАСПОРТ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 22.00.03 — соціальні структури та соціальні відносини [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.asp.univ.kiev.ua/doc/Pasport/22.00.00/22.00.03.pdf
10. ПАСПОРТ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.asp.univ.kiev.ua/doc/Pasport/22.00.00/22.00.04.pdf
11. Устич С. І. Методологія системного дослідження транскордонних процесів та її соціальна імплементація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора соціол. наук : спец. 22.00.02 «Методологія та методи соціологічних досліджень» / С. І. Устич. — К. : [б. в.], 2015. — 31 с.
12. Химович О. С. Роль трудової міграції у формуванні етнічних та національних стереотипів сучасних заробітчанин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / О. С. Химович. — Харків : [б. в.], 2015. — 19 с.
13. Шестаковський О. П. Міжетнічні упередження в українському суспільстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / О. П. Шестаковський. — К. : [б. в.], 2011. — 16 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Є.В. ПАВЛІЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних дисциплін
та адміністративної діяльності Донецького юридичного інституту МВС України

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Пріоритетом для будь-якої держави має бути дотримання прав і свобод людини та громадянина. Україна, ставши незалежною, зробила свій перший крок до ствердження демократичності та верховенства права закріпивши це в Конституції України, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності, правах і вини не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Стаття 22 Конституції України підкреслює, що за прийняття нових законів або внесенні зміни до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [1].

Ставши на шлях демократичного розвитку, українське суспільство має подолати недовіру до влади і політиків, позбутися тоталітарних стереотипів у свідомості народу та почати використовувати засоби громадянського суспільства для того, щоб демократичні інститути влади почали керуватися принципами демократії на практиці. З моменту проголошення незалежності України організаційна структура апарату управління зазнала значних трансформацій, сьогодні державне управління не відповідає стратегічному курсу країни до міжнародних стандартів демократичного врядування, так як залишається неефективним, схильним до корупції, внутрішньо суперечливим через вбудований конфлікт інтересів, надмірно централізованим, закритим від суспільства та відірваним від потреб громадян.

В змістовному плані адміністративної реформи в Україні декларується створення такої системи державного управління, яка має бути близькою до потреб і запитів людей, головним пріоритетом її діяльності визнається служіння народові, національним інтересам, а також забезпечення становлення України як високо розвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної культури та демократії [2].

Сьогодні в Україні має місце негативна ситуація із дотриманням прав і свобод людини у відносинах із органами державної влади та місцевого самоврядування. Громадською організацією ведеться постійна робота над пошуками опти-

мальних шляхів вирішення правових проблем в суспільстві, що підтверджується у наданні пропозицій Комітетам Верховної Ради України, органам державної виконавчої влади по удосконаленню чинного законодавства.

Головними ознаками сучасного демократичного суспільства є зростання ролі інформації та використання технологій електронного урядування при управлінні державою чи наданні адміністративних послуг. Державна інформаційна політика за допомогою засобів державної влади створює та забезпечує функціонування правової системи регулювання інформаційних відносин, захисту прав і свобод людини та забезпечує збалансування інтересів людини, суспільства та держави у всіх сферах інформаційної діяльності. Питання формування державної інформаційної політики у сфері свободи слова та інформації є дуже актуальним напрямком для наукових досліджень та розвитку в Україні.

Стаття 19 Загальної декларації прав людини надає кожному право шукати, отримувати, розповсюджувати інформацію та діяти будь-якими законними засобами і не залежно від кордонів. Головною метою реформування інформаційного законодавства є при ведення його у відповідність до потреб суспільства, так як за допомогою інформаційних технологій можна впливати та свідомість та формувати думки громадян, в зв'язку з чим інформаційна політика держави має стати інструментом захисту громадських інтересів та забезпечувати інформаційну безпеку держави.

Усі провідні країни світу для підвищення довіри до влади, ефективності, відкритості та прозорості її діяльності, впроваджують електронне урядування. Перехід на сучасну форму державного управління передбачає зміну традиційної централізованої моделі в усіх гілках влади на модель з використанням мобільних технологій сервісної держави. Сучасна модель « держава для людей» повинна мати таке державне управління, яке б могла гарантувати якісні та гідні умови життєдіяльності громадян та забезпечувати їх необхідними послугами.

Епоха інформаційних технологій надає широкі можливості мінімізувати персональне спілкування представників держави та громадян при наданні останнім більшості адміністративних послуг, що спростить процедуру отримання адміністративної послуги та зведе до мінімуму корупціогенний чинник-залежність громадянина від контрольно-наглядових органів.(3) Модернізація адміністративно-командної системи державного управління із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій повинна бути направлена на досягнення європейських стандартів якості надання електронних адміністративних послуг, забезпечувати відкритість і прозорість для усіх громадян нашої держави. При цьому головною метою діяльності органів державної влади повинно бути: підвищення якості та доступності адміністративних послуг для громадян та бізнесу, спрощення процесів надання адміністративних послуг, скорочення адміністративних витрат на апарат державного управління, проведення модернізації системи адміністративних послуг та управлінських процесів та забезпечення дієвого контролю за результативністю діяльності місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, забезпечення оперативного доступу громадян до публічної інформації.

ції про діяльність місцевих органів виконавчої влади, забезпечення належного рівня інформаційної безпеки.

На сьогодні в Україні існує цілий ряд реєстрів, до яких вносяться різні дані щодо осіб, установ, фактів: Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб підприємців, Єдиний ліцензійний реєстр, Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, Єдиний реєстр громадських формувань, Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, Єдиний реєстр адвокатів України, Реєстр адвокатських об'єднань тощо. Однак інформація в реєстрах не взаємопов'язана і потребує уточнення, хоча дія їх повинна бути ефективною та безпечною для законних прав і інтересів громадян [3].

Можна зробити висновок, що дієвим засобом зростання ефективності влади, забезпечення її прозорості та підконтрольності суспільству є запровадження електронного урядування, яке необхідно розглядати в двох аспектах: надання послуг за допомогою інформаційних технологій та встановлення зворотного зв'язку з громадськістю

З метою становлення та розвитку електронного урядування в Україні необхідно вирішити такі завдання: організації електронного документообігу в органах публічної адміністрації, застосування електронного цифрового підпису; інформування громадськості про діяльність органів публічної влади із застосуванням інформаційних мережевих технологій; запровадження електронних консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики; розгляду електронних звернень фізичних та юридичних осіб; надання органами публічної адміністрації адміністративних послуг дистанційно завдяки використанню інформаційних технологій.

Створення високопродуктивної системи державного управління в Україні є передумовою подальшої демократизації, економічного розвитку та справедливо-го розподілу ресурсів, ефективного забезпечення реалізації та захист прав людини та громадянина. Особливе значення зараз відіграє реформа у сфері державного управління з метою підвищення ефективності державної політики та діяльності уряду країни. Таким чином зараз необхідно удосконалити правовий механізм державного управління впровадивши електронне урядування з метою розвитку інформаційного суспільства та забезпечення реалізації державної політики в сферах інформатизації та захисту інформації.

Література

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — №30. — ст. 22.
2. Ковбасюк Ю.В. Концепція адміністративної реформи в Україні / Ю.В. Ковбасюк, В.М. Сороко // Енциклопедія державного управління: у 8 т. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред.колегія: Ю.В. Ковбасюк та ін.. — Т.1: Теорія державного управління. — 2011. — С. 312—315.
3. Адміністративна діяльність органів публічної влади: сучасний стан та перспективи розвитку. Навч. посібник / С.В. Петков, Н.О. Армаш, Є.Ю.Соболь. — К.: КНТ, — 2015. — С. 66—67.

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Р.Л. КИСЛЮК,

студентка юридического факультета

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СЕРИЙНЫХ УБИЙЦ

Одним из самых опасных уголовно наказуемых деяний во всех цивилизованных государствах мира признается умышленное убийство, ведь оно посягает на самое ценное — человеческую жизнь. Не смотря на, казалось бы, высокоразвитое общество, умышленное убийство ради собственных эгоистичных целей все так же актуально в XXI веке. Отдельного внимания заслуживают целые серии убийств, объединенных одним и тем же мотивом. Именно серийные убийцы представляют большую угрозу обществу, поскольку зачастую имеют высшее образование, высокий интеллект и полностью лишены чувства сострадания. Такие преступники могут годами держать в ужасе города, ни разу не выдав себя, поэтому весьма странным кажется то, что в уголовном законодательстве Украины нет такого квалифицирующего признака как «серийность».

Проблематике серийных преступлений, а также привлечения к уголовной ответственности серийных убийц посвятили свои научные труды такие исследователи как В.Н. Исаенко, Н.Н. Лавров, Ю.М. Антонян, А.А. Ткаченко, А.В. Старушкевич, А.В. Александренко и другие. Стоит отметить, что украинская научная доктрина этому вопросу не уделила должного внимания, и большинство имеющихся сведений касательно данной проблематики предоставляются в трудах зарубежных ученых.

Целью этой работы является исследование некоторых особенностей привлечения к уголовной ответственности серийных убийц согласно с нормами действующего уголовного законодательства Украины.

Такое понятие, как «серийное убийство» было знакомо западной криминальной науке еще в прошлом веке, однако в отечественном уголовном праве оно приобрело известность благодаря советскому ученому Ю.М. Самойлову, сформировавшему в 1991 г. понятие «серийного убийства». Под ним он понимал осуществление лицом либо группой лиц нескольких преступлений данного вида, что имеют логическую связь, тот же объект

посягательства, одинаковый мотив, способ, место совершения преступления [1; с. 60].

На сегодняшний день наука не выработала единый, общепринятый подход к пониманию термина «серийное убийство», но по мнению некоторых исследователей под ним стоит понимать убийства, совершенные одним и тем же лицом на протяжении некоторого периода, при этом мотив и способ совершения преступления остается неизменным либо меняется в соответствии обстоятельствам совершения преступлений [2; с. 142]. Мы согласны с этой мыслью, ведь она, на наш взгляд, весьма точно определяет сущность данного понятия.

Как считает М.П. Кептэне, внешне эти убийства объединяются такими признаками типичного образа действий убийцы, как однотипность избранных им жертв, место совершения преступления, способа слежения за жертвами, нападения, сокрытия следов, а также однотипность использованных орудий и средств [3; с. 188]. Мы поддерживаем такую позицию, поскольку в действительности серийный убийца, как никто другой, имеет характерный почерк совершения преступлений, и всегда действует по собственному плану.

Несмотря на то, что дефиниция «серийность» широко распространена как в практике, так и в науке, законодатель почему-то не берет ее во внимание и не использует как отягощающее обстоятельство. Таким образом, в ст. 32-33 УК Украины названы только такие квалифицирующие признаки как повторность и совокупность, и этимология этих категорий не позволяет отождествить их с термином «серийность».

Особенно сложно различать повторность и серийность, ведь по сути серия убийств — это всегда повторение одного и того же преступления в разные временные промежутки. Но, с другой стороны, все серийные убийства объединяет общая черта — одинаковый мотив. Что же касается повторных убийств, то они могут совершаться по разным причинам. То есть, мотив в таких преступлениях может сильно варьироваться.

В связи с этим, мы поддерживаем точку зрения А. Александренка, который считает, что серийность — это более опасное «повторение» преступлений, связанных единым мотивом [4; с. 130]. Поскольку серийные убийства несут большую общественную опасность, нежели повторные убийства, то весьма логично, если бы серийный убийца был осужден к наивысшей мере наказания, что, однако, не происходит, ведь законодатель не использует такое отягощающее обстоятельство как серийность, автоматически сравнивая серийных убийц и тех, кто совершил повторное убийство. Принимая во внимание разный уровень общественной опасности этих преступлений, такой подход законодателя кажется нам не совсем правильным.

Следует также обратить внимание на то, что поскольку в уголовном законодательстве не определен статус серийного убийцы, значит к осужденному за подобные преступления в силу его хорошего поведения и других заслуг, может применяться п.3 ч. 3 ст. 81 УК Украины. Фактически это означает, что человек, погубивший много жизней, сможет выйти с мест лишения свободы после

отбывания не менее трех четвертей срока наказания и вернуться к «старому промыслу».

А. Александренко справедливо отмечает, что к серийным убийцам нельзя применять п. 3. ч. 3 ст. 81 УК Украины, ведь об исправлении этих преступников невозможно судить по их отношению к работе, внешне добросовестном поведении, и соблюдению режима в уголовно-исполнительном учреждении [4; с. 131].

Как итог, хотелось бы отметить, что благодаря отсутствию такого квалифицирующего признака как «серийность», преступники могут избежать справедливого наказания за свои деяния. Мы считаем, что серийный убийца в силу своей особой общественной опасности должен привлекаться к уголовной ответственности только в форме пожизненного заключения. Действующий уголовный закон нуждается в доработке, ведь преступление и наказание должны быть эквивалентны.

Литература

1. Самойлов Ю.М. Организация работы правоохранительных органов по раскрытию серийных убийств // Расследование убийств в зарубежных странах Сб. ст. / Под ред. В.М. Бурыкина, Г.В. Дашкова. — М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР. 1991. — С. 60-61.
2. Строжев, С. А. Использование возможностей судебной медицины при расследовании серийных убийств [Текст] // Беларусь в современных геополитических условиях: политико-правовые и социально-экономические аспекты устойчивого развития. — Т. 1. — 2007. — С. 142-143.
3. М.П. Кептене Поняття та криміналістична класифікація серійних вбивств / М.П. Кептене // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція». 2013 № 6-1 том 2. — 258 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-1-2/juspradenc6-1-2.pdf>
4. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Чернєй, М.В. Костицький С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. — К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. — 184 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/zb-akt-pr-krumin-pr.pdf>

М.С. КЛЯПЕЦЬ,

студент юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

«СПРАВА БЕЙЛІСА» ЯК НАЙРЕЗОНАНСНІШИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Однією із сторінок в історії держави і права, що набула міжнародного масштабу є «справа Бейліса» - судовий процес проти єврея Менделя Бейліса, якому було пред'явлено звинувачення у ритуальному вбивстві Андрія Ющинського, що мав місце у Києві 1913 р., який стане не тільки найвідомішим судовим процесом України початку ХХ ст., але й свого роду правовим прецедентом. Актуальність

даної теми дослідження полягає у тому, що обговорення цього судового процесу не припиняється навіть після ста років з його закінчення - точаться спори та ведуться дискусії щодо фабрикації «справи Бейліса», а сам судовий процес увійшов у навчальну програму юристів по всьому світу.

В сучасній вітчизняній і зарубіжній юридичній та історичній думці щодо фабрикації досліджуваного судового процесу можна виділити наступні підходи: 1) російський літератор та режисер Г. Рябов вважає, що весь суд знаходився під тиском «істинних росіян» і діяв за наказом державної влади (МВС, Міністерство Юстиції та ін.) [1, с. 315]; 2) А. Ліндеман у свій праці, де він порівнює справи Бейліса, Дрейфуса та Франка, зазначає, що «справа Бейліса» стала апогеєм неправдивості та зіпсованості Росії, обґрунтовуючи це тим, що докази проти Бейліса були непрямыми [2, с. 174]; 3) М. Гаухман виділяє наступні причини фабрикації «справи Бейліса»: «єврейська загроза», потреба уряду заручитися підтримкою правих сил, протиборство влади з ліберальною громадськістю і прагнення російського уряду посилити власні позиції в національному проекті «великого російського народу» [3, с. 112-128].

Аналізуючи «справу Бейліса» в історико-правовому контексті не можна оминати огляд конкретно-історичної доби, в яку сталися вищезазначені події. Початок ХХ ст. — період глибокої економічної кризи, політичної напруженості між європейськими країнами. Російська імперія, постійно розширюючи свої кордони, почала називатися «тюрмою народів». Складовою частиною питання самовизначення народів стало «єврейське питання» - проблема визнання прав та свобод єврейської народності на ґрунті нерівноправності їх із підданими Російської імперії, обмеження їх громадянських та політичних прав.

Про актуальність «єврейського питання» можна говорити не лише у загальноімперському масштабі, але й у контексті українських земель, які були осередком єврейської народності, адже відповідно до перепису населення Російської імперії 1897 р., що проводився за критерієм віросповідання, саме єврейське населення посідало тут друге за чисельністю місце, що стало наслідком єврейського законодавства XVIII-XIX ст.

Хвиля антиєврейських законів, яка прокотилася Російською імперією в XVIII-XIX ст. обмежувала права та вольності єврейського населення: указом від 23 грудня 1791 р. було постановлено, що «євреї не мають ніякого права записуватись у купецтво у внутрішніх російських містах і портах...» [4, с. 17] (відмінено ст. 28 Положення про євреїв 1804 р.); ст. 3 Положення про євреїв 1835 р. їм було дозволено постійне місце проживання лише у 9 губерніях, а ст. 4 — у 7 губерніях з обмеженнями на проживання в окремих містах та поселеннях; ст. 96 Судового статуту 1864 р. - заборонено давати показання під присягою; ст. 12 Земського положення 1890 р. євреям заборонялося брати участь земських виборчих зібраннях та з'їздах; ст. 34 Городового положення 1892 р. їм було заборонено брати участь у виборах. У ст. 11 доповіді полтавського губернатора фон Багговута міністру внутрішніх справ щодо заходів проти українського народу висловлена думка щодо необхідності недопущення євреїв до українського руху, виселення їх

із сільських місцевостей, запобігання створенню нових містечок та економічному розвитку єврейства.

За своєю природою «справа Бейліса» є «кривавим наклепом» - звинуваченням єврея у вбивстві, в якому кров жертви має використовуватися із ритуальною метою і, якому, як наслідок, характерні риси релігійного антисемітизму, що було тенденцією державно-правового консервативно-монархічного устрою Російської імперії.

Той факт, що обвинувачення проти М. Бейліса базувались на доктрині звинувачення усієї єврейської нації загалом, можна прослідкувати у формулюванні обвинувачення, де були відмічені «релігійні мотиви». Версію ритуального вбивства підтримали висновки експертиз професорів Д. Косорова, І. Сікорського та І. Пранайтіса.

Щоб довести жорстокість, злочинність та непридатність для співжиття єврейського населення, на передодні світової війни був створений судовий процес, що сколихнув увесь цивілізований світ та який за своїм громадським значенням можна порівняти лише із знаменитою французькою справою Дрейфуса [5, с. 14], французького офіцера єврейського походження, якому було пред'явлені обвинувачення у шпигунстві та передачі інформації Німеччині.

«Справа Бейліса» є одночасно і чорною, і білою плямою в історії: ніколи не буде остаточно визначено хто є вбивцею, та, в той же час, жодну людину не було засуджено, не зважаючи на намагання інститутів царської влади це зробити. Судовий процес є кульмінацією у відносинах єврейського населення та російського царизму, наслідком подій попередніх двох століть: єврейського законодавства Російської імперії XVIII-XIX ст., видання «Протоколу сіонських мудреців», діяльності «Поалей Ціону» та «Бунду», а також легенди «ритуального вбивства», що зародилася в Європі ще у середніх віках.

Значимість цього судового процесу в історії права визначається його резонансом: «справа Бейліса» розглядається юристами провідних країн світу як приклад судового процесу на межі двох епох: Нового та Новітнього часу.

Література

1. Рябов Г.Т. Конь бледный еврея Бейлиса — Москва, 1994. 320 с. — URL: <http://www.litmir.me/br/?b=67494>
2. Albert S. Lindemann The Jew Accused: Three Anti-Semitic Affairs (Dreyfus, Beilis, Frank) 1894-1915 — 1992. 301 pp. — URL: <https://books.google.com.ua/books?id=YCugGyqkYBQC&printsec=frontcover&hl=ru>
3. Гаухман М.В. «Справа Бейліса» (1911-1913 pp.): версії сучасників і причини фабрикації (до сторіччя судового процесу) // Український історичний журнал №6. — Київ, 2013. С. 112—128.
4. Щербак Н.О. Єврейське питання у внутрішній політиці царизму наприкінці XVIII — у першій чверті XIX ст. // Український історичний журнал вид. №6 від 2004, Київ — с. 16-26. — URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/6/2.pdf>
5. Тагер А.С. Царская Россия и дело Бейлиса — Москва, 1934. — 324 с.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСТВА В США

Сполучені Штати Америки сьогодні займають одне з лідируючих місць по розвитку сільського господарства. Однак, кількість фермерів по всій країні дуже низька: лише 2% американців працюють у сільськогосподарській галузі. Професія фермера в США є шанованою. Так, Томас Джефферсон, третій Президент Сполучених Штатів, висловив це так: "Ті, хто обробляє землю є найціннішими громадянами, найбільш енергійними, незалежними, найдобросовісними, і вони, найміцнішими узами, пов'язані зі своєю країною та її інтересами". В США організація діяльності фермерів з виробництва сільськогосподарської продукції розглядається як найважливіший стратегічний напрямок державної політики, який виражається в розробці численних федеральних програм юридичної та економічної підтримки фермерів.

Підтримка державою фермерів бере свої витоки ще з XIX століття. Закон, який визначав політику безоплатного землекористування, відомий як Закон про гомстеди (англ. Homestead act). Прийнятий в 1862 році, в розпал громадянської війни, він пропонував ферму (Гомстед) розміром в 160 акрів (85 гектарів) будь-якій сім'ї переселенців. Кожен глава сім'ї, який досяг 21 року і має громадянство Сполучених Штатів, міг увійти в право володіння наділом громадської землі, оселившись на ньому і проживши п'ять років. Якщо ж сім'я бажала вступити у право володіння, то вона могла придбати землю за ціною 1,25 долара за акр, проживши на ній шість місяців. У наступні роки уряд надав поселенцям можливість отримувати ще більші наділи безоплатно або за символічну плату. Закон про гомстеди зміцнив існуючу систему малих сімейних ферм. Він сприяв відтоку надлишкового населення зі східних штатів і створення прошарку незалежних фермерів.

Сьогодні, продовжуючи давню традицію підтримки на законодавчому рівні фермерів, вироблені пріоритети, які є фундаментом для створення цільових програм підтримки фермерів. До пріоритетів Мінсільгоспу США належать: сприяння зниженню цін на землю, справедливий розподіл субсидій, підвищення конкурентоспроможності американського сільського господарства, забезпечення гармонійного розвитку сільського господарства та навколишнього середовища, розвиток сільської місцевості. У сільському господарстві країни відбулися процеси трансформації: підвищився рівень концентрації виробництва, але при всіх змінах збереглася роль сімейних фермерських господарств, як основних елементів або осередків аграрної структури сільгоспвиробництва. А. Г. Папцов у своїй роботі "Сучасні напрямки розміщення і спеціалізації сільського господарства США" зазначає, що сімейний характер американського фермерства підкреслює співвідношення праці членів фермерських сімей та найманих робіт-

ників: якщо в середині XX століття воно було 3 до 1, то на початку XXI століття — 2 до 1.

Основу стратегічного планування розвитку сільського господарства країни становить так званий «програмно-цільовий підхід». Існують федеральні фермерські програми, які сприяють реалізації державної аграрної політики. Вони вводяться в дію з підтвердження Конгресом США за допомогою спеціальних законодавчих актів. Як правило, дані програми модифікуються через 4-5 років, або ж, у міру потреби, виникають нові. Найбільш поширеними програмами є: "Обмеження угідь", "Консервація ґрунтів", "Компенсаційні виплати", "Кредитування ферм", "Субсидування фермерських господарств". Участь фермерів у програмах є добровільною. Вона забезпечує їм можливість одержати спеціальні державні позички, допомогу в реалізації продукції, виплат дефіциту (зокрема, виплата збитків у зв'язку з консервацією земель). А тепер розглянемо ці програми детальніше.

Так, виходячи з теорії, що перевиробництво є основною причиною зниження цін на продукцію сільського господарства, була прийнята програма "Обмеження угідь", де уряд заохочує фермерів обмежувати кількість розорюваної землі. Цей підхід був введений з прийняттям в 1933 році Закону «Про регулювання сільськогосподарського виробництва», одного з основних законодавчих актів за часів правління Президента США Франкліна Рузвельта Нового курсу, який передбачав спеціальні субсидії фермерам, які погодились законсервувати частину своїх земель.

Консервація ґрунтів. Ряд федеральних програм розраховані виключно на стимулювання консервації ґрунтів. В рамках однієї з подібних програм, уряд бере на себе частину витрат по засіву використовуваних земель травами або бобовими для зменшення небезпеки ерозії ґрунту.

Компенсаційні виплати. Ще більш важливу роль, ніж стабілізуючі ціни позики, відіграють компенсаційні виплати, які є формою прямого вкладу в підвищення доходів фермерів. Конгрес встановлює планові ціни на різні культури. Знову ж таки, для отримання пільг, фермери повинні вилучити частину своїх земель із землекористування. Якщо ринкова ціна, одержувана фермерами за урожай, виявляється нижче планової, різницю компенсує уряд. Суми компенсаційних виплат обмежуються 50000 доларів на рік.

Кредитування ферм. Фермери завжди вважали корінною проблемою своєї діяльності можливість доступу до позик і кредитів. Ще в 1916 році, федеральний уряд почав сприяти розвитку приватних кооперативних програм кредитування фермерства. Зокрема Закон «Про кредитування ферм» 1933 року, посилив роль уряду в цій галузі. Умови надання та види кредитів у приватному та державному секторах мають свої особливості, але порядок отримання позик схожий. Однак, якщо для представників першої групи фінансове забезпечення фермерів та фермерських кооперативів є видом бізнесу та джерелом отримання прибутку, то державні інститути кредитування створені з метою підтримки лише фінансово слабких, але перспективних фермерів у рамках реалізації спеціально розроблених Департаментом сільського господарства США програм. Звідси,

розмір плати за користування позикою у приватних організаціях у середньому становить 9-12%, а в державних кредиторів — 5-7% річних.

Так само в США діють і національні системи субсидування. Фінансова підтримка в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь в США становить близько 100 дол. Державою надаються субсидії з федерального бюджету в разі зниження ринкових цін на сільгосппродукцію нижче гарантованого рівня. Спеціальна урядова організація за гарантованими цінами приймає в заставу у виробників продукцію, в разі, якщо ціни ринку перевищать заставні, виробник викуповує свій товар і продає його на ринку. Якщо ціни нижчі заставних ставок - товар залишається у власності урядової організації. Таким чином, США, будучи найбільшим експортером агропродукції, підтримує власних виробників, зберігає такий інтервал цін, в результаті якого і власний виробник залишається у вигаді, і контролюється рівень світових цін.

Підсумовуючи вище зазначене, слід підкреслити, що в США державна підтримка, яка вже є традицією з двохсотрічною історією, запроваджена розглянутими та іншими правовими приписами, чим держава гарантує фермерам стабільність, що стало фундаментом для функціонування в країні високоефективного й високопродуктивного сільського господарства. Звідси, з прикладу США вбачається, що підтримка фермерів є одним із стратегічних завдань держави.

Н.В. ХІМІЧ,

студентка юридичного факультету
Університету державної фіскальної служби України

В.А. БАБИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ І НАУКИ

Будь-яка сфера суспільних відносин потребує правового регулювання, яке тягне за собою два аспекти : практичний та нормативний. В період іноваційного розвитку, регулювання сфери освіти та науки в сучасній Україні набуває особливо актуального значення. Найважливішим пріоритетом для держави є виховання у громадянина інноваційного типу мислення та культури, проектування освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, потреб суспільства і держави. Особливу увагу слід приділяти розвитку тієї сфери суспільних відносин, що виховують в суспільстві освічену, соціально — духову особистість. Ця функція якраз і покладена на заклади освіти та науки.

Варто звернути увагу на те, що освіта є об'єктом правового регулювання багатьох галузей права, оскільки суб'єкти, що надають освітні послуги — є суб'єктами різних правовідносин. З чого можемо зробити висновок, що правове забезпечення галузі освіти і науки є досить багатограним. Однією із галузей

права, яка відіграє досить важливу роль в регулюванні освіти і науки є адміністративне право.

Розпочати, хотілося б саме з визначення терміну « освіта ». Освіта - основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Система освіти України складається із навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів адміністрування освіти та самоврядування в галузі освіти [1, с. 391].

У сучасному світі освіта — складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, усвоєння і перероблення знань і соціального досвіду. Вивчення питання правового регулювання системи освіти, дозволяє зазначити, що воно здійснюється комплексно. Тобто, можна спостерігати різноманітні норми адміністративного права: імперативні, дозвоільні та рекомендаційні. Як правило, в сфері, що досліджується більш за все використовуються норми, які містяться у відомчих нормативних актах.

Публічне адміністрування освітою має забезпечити: додержання законодавства в галузі освіти; створення рівних умов для громадян у здобутті освіти; дотримання державних вимог щодо змісту, рівня й обсягу освіти; стимулювання творчого пошуку педагогів і науковців; автономність у діяльності навчально-виховних закладів та наукових установ. Сучасна система адміністрування сфери освіти розвивається як державно-громадська. Вона має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможності освітніх послуг [1, с. 393].

Саме адміністративно — правовими нормами визначаються державні стандарти базової, повної та вищої освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки. Основна мета державних стандартів полягає у забезпеченні якості освіти і потреб держави у фахівцях, а також розроблення впровадження та удосконалення нормативної та навчально-методичної бази, що регламентує надання освітніх послуг.

Адміністративно - правові акти визначають процедури створення, реорганізації та ліквідації навчальних закладів, визначається правовий статус навчального закладу, порядок проведення його ліцензування та акредитування. Таким чином, робота будь-якого навчального закладу розпочинається за наявності ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням освітніх послуг та підготовкою кваліфікованих фахівців. Дана ліцензія видається в порядку визначеному Кабінетом Міністрів України [2].

Таким чином можемо бачити, що адміністративно — правові акти, є безпосереднім регулятором системи освіти, оскільки вони встановлюють та визначають ті вагомні аспекти без яких не може розпочатись діяльність будь — якого освітнього закладу.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 затверджено Типове положення про регіональну експертну раду з питань ліцен-

зування та атестації навчальних закладів. Воно визначає загальні завдання, основні організаційні та правові засади й умови діяльності регіональної експертної ради з питань ліцензування та атестації навчальних закладів (РЕР) [3].

РЕР є постійно діючим органом, який забезпечує додержання вимог до ліцензування юридичних осіб - навчальних закладів та фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, які надають освітні послуги відповідно до законодавства України у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної, а також професійно-технічної освіти та атестації навчальних закладів.

РЕР у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами МОН молодьспорту України, зазначеним Положенням [1, с. 395].

Що стосується забезпечення практичного аспекту правового регулювання, то вона має вигляд так званої вертикальної ієрархії, у якій кожний нижчий рівень відтворює організаційні схеми дій органів вищого рівня.

Таким чином, до органів управління освітою в Україні належать:

1) Міністерство освіти і науки (МОН) є центральним органом виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері освіти;

2) Міністерство фінансів України (формування і розподіл освітньої частини державного бюджету, субвенція);

3) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (формування державного замовлення);

4) Міністерство охорони здоров'я України (визначення санітарно-гігієнічних умов і режиму діяльності навчальних закладів);

5) 11 інших центральних органів виконавчої влади (профільні міністерства та інші інститути) здійснюють функції управління освітою — переважно йдеться про підпорядковані їм вищі навчальні заклади [4, с. 10].

Виходячи з вище сказаного бачимо, що роль адміністративно-правового регулювання галузі освіти і науки досить велика. Безперечно адміністративно-правове забезпечення не є досконалим, і суспільні процеси, що призводять до глобалізації усіх сфер життя, потребують постійних реформ законодавства. Адже основною прогалиною в сфері освіти та науки є невідповідність освітньої діяльності України сучасним стандартам. Це дає підстави стверджувати, що саме повнота, модернізація правового регулювання зможе підняти рівень освіти в Україні та прирівняти її до іноваційних стандартів.

Література

1. Адміністративне право України: Підручник: За заг.ред. д.ю.н., проф. Коломоець Т.О. — Київ: „Істина”, 2008. — 457 с.
2. Закон України Про освіту (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847
4. Освітня система України 1990 — 2014 Аналітичний огляд. / Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти» — К.: ТАКСОН, 2015. — 52 стор.

ГЕНЕЗА ПОМСТИ

Захист особистості від злочинних зазіхань, охорона її прав та свобод - обов'язок держави, що зафіксовано у ст. 3 Конституції України зазначено: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку визнано в Україні найвищою соціальною цінністю. Держава взяла на себе обов'язок захищати життя людини від злочинних посягань. Крім того, у ст. 3 Загальної декларації прав людини «Кожна людина має право на життя...». Право на життя зафіксоване в ст. 27 Конституції України.

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. у ст. 3 зафіксувала, що кожна людина має право на життя, волю й особисту недоторканність. І кожна людина має це право, без якої б те не було розбіжності, як-то: відносно раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового або іншого положення.

Нині у суспільстві склалася соціальна напруга, кризові явища економіки, політиці, у сфері, зниження авторитету органів влади й управління позначились в зростанні злочинності, підвищення суспільної небезпечності окремих видів злочинів, як вбивство. Особливо небезпечний характер придбали організована злочинність, міжнаціональні конфлікти, тероризм, що супроводжуються насильством і загибеллю безневинних людей. Це підтверджує те, що злочинність взаємопов'язані з усіма сторонами соціального життя суспільства.

Серед всіх злочинів проти особистості найбільшу небезпеку представляє, природно, навмисне вбивство. Воно зазіхає на життя людини - благо, що належить кожній людині від народження й дається їй тільки один раз.

Родовим і безпосереднім об'єктом вбивства є життя особи. Життя особи — це особлива форма існування людини (людського організму), що характеризується цілісністю та здатністю до самоорганізації; це найважливіше благо, яке, в разі смерті людини, не може бути відновлено.

Злочинність як соціальне явище має певні прояви помсти:

1. Етнічна агресія — винищення представників інших народів, які на думку основної маси населення можуть служити причиною їхніх бід і нещасть. В цьому плані можна пригадати різню вірменів в Нагірному Карабасі в колишньому СРСР в 80-х роках минулого століття на початку епохи «перебудови», яка знову розпочинається ймовірно з тих самих причин, та історію деяких сучасних мусульманських культур.

2. Соціальні революції. В цьому плані варто виділити такі соціальні відносини, за яких якась одна частина суспільства користується привілеями і благами за рахунок іншої. Тоді в цієї, пригнобленої раніше, частини, з часом буде нагрівати невдоволення і прагнення до відновлення справедливості, що обов'язково рано чи пізно виллється в бажання помсти і розправи. Класичним

прикладом цього стала Велика Французька революція, яка почавши з відновлення соціальної справедливості щодо бідних, в кінці-кінців поглинула в горнилі помсти навіть і своїх творців. А проте і в нашій історії більшовицький терор 1919-1922 років був таким же проявом помсти — хай навіть тоді він ніяк офіційно й не декларувалося саме як помста.

3. Психологія реваншу. До цієї категорії можна віднести таку суспільну ідеологію, яка закликає до відновленні справедливості вже не одну людину, чи їх групу, а фактично весь народ, об'єднаний цією спільною ідеєю. Але те, що для одних може виглядати як конче необхідний історичний акт, спрямований на відновлення справедливості, для інших може здаватися черговою спробою її порушення. Така «психологія реваншу» була характерною для німецького народу перед початком Другої Світової війни, яку він розглядав саме як механізм і можливість реваншу за поразку в війні Першій Світовій, не враховуючи проте того факту, що ініціатором першої війни теж в значній мірі, принаймні на думку інших народів, були все ті ж німецькі політики.

Всі ці соціальні прояви помсти в тій чи іншій мірі стосуються і української історії. Так можна пригадати наприклад історію визвольної війни періоду Богдана Хмельницького, у якого виник конфлікт з А. Конецпольським, який в 1646 році знищив його маєток в Суботові. Багато досліджень доводять, що однією з причин вказаної визвольної війни під керівництвом Б.Хмельницького була помста А.Конецпольському та Речі посполитій, за розправу над маєтком в Суботові, що в подальшому породило боротьбу проти уряду Речі Посполитої та його адміністрації в Україні. Історичне протистояння українців іншим правлячим імперіям за свою територію. В сучасній європейській історії найяскравішим прикладом такого ж, як і колись, етнічного протистояння для нас стала історія розпаду і поділу колишньої Югославії, Чехословаччина.

А проте, говорячи про помсту як реакцію на агресію, необхідно виділити ще дві її характерних особливості — тривалість і соціальну стійкість. Бажання помсти дуже часто може зберігатись протягом достатньо довгого часу після нанесення індивіду шкоди — навіть місяців і років, іноді навіть стаючи основним сенсом її життя. Подібні випадки в своїх творах класично описував, відомим усім, прикладом, який яскраво ілюструє саме таку фатальну і фанатичну схильність до помсти протягом тривалого часу, став роман Олександра Дюма «Граф Монте-Крісто». Іншою цікавою особливістю помсти є її відносна соціальна стійкість, здатність до заміщення. Так в серії експериментів досліджуваних штучно ставили в становище фрустрації, після чого за якийсь час їм давали можливість причинити шкоду чи біль тому експериментатору, який, на їхню думку, і причиняв їм біль, про що сам факт такого завдання йому зворотної шкоди — їм обов'язково повідомляли. Це викликало в них такі фізіологічні реакції, які повністю відповідали всім ознакам, притаманним ситуаціям отримання насолоди і задоволення. Проте найцікавішим виявилось те, що ті з досліджуваних, які виявили найбільш яскраву виражену реакцію радості й насолоди, в наступному експерименті з завдання болі вже іншим досліджуваним, теж найбільш активно включалися в його проведення. Тобто сам факт отримання ними шкоди і мож-

ливості відімістити за неї, потім виступав таким чинником, що спричиняв їхню підвищену агресивність вже стосовно зовсім інших осіб. Як особливі чинники, що сприяють виникненню саме такої реакції на агресію, яку можна відносити до помсти, слід вважати і культуру та традиції народу, в т.ч. — і його релігійні вірування. З цієї точки зору в першу чергу слід виділити такий феномен, як кровну помсту — вона в історії людської цивілізації займає дійсно немаловажне значення, весь Старий Завіт Біблії, наприклад, рясніє подібними закликами: «Хто вдарить людину, і вона помре — той конче буде забитий А хто вдарить батька свого чи матір свою, той конче буде забитий... А хто вкраде людину і продасть її, або буде вона знайдена в руках його — той конче буде забитий. ...А якщо станеться нещастя, то даш душу за душу, око за око, зуба за зуба, руку за руку, ногу за ногу, опарення за опарення, рану за рану, синяка за синяка (Книга Вихід, 21.12, 15, 16, 23). Очевидно в ті часи такий, фактично майже законодавчо закріплений, принцип помсти цілком явно асоціювався з уявленнями про відновлення справедливості. Тому основна суть такої чіткої регламентації що саме і за що повинно бути вчинено кривднику («відомщено»), очевидно полягала в тому, щоб не заборонити помсту взагалі, а тільки обмежити її — щоб не допустити подальшого наростання ворожнечі, так як вона, в принципі, могла повністю знищити якийсь окремих, ізольований етнос чи народ. Подальший розвиток світу — в основному під впливом християнства і філософської думки Європи, розвиток гуманізму — призвели до засудження помсти, але ще й досі вона залишається реальним діючим фактором в житті деяких кавказьких народів та в традиціях багатьох мусульманських культур. Цікаво також, що таке уявлення про помсту саме як про чи не єдину можливість відновлення справедливості ще й досі збереглося і в християнській міфології — наприклад в уявленнях про Ангела помсти.

Отже, помстою можна вважати реакцію на агресію, а проте реакцію достатньо специфічну, враховуючи її відтермінованість в часі або її направленість на зовсім інших осіб. Пояснити такі її особливості іноді видається достатньо важким, а проте основна причина цього лежить прямо на поверхні — помста як реакція на агресію виникає лише тоді, коли безпосередня відповідь на цю агресію неможлива — в силу того, що суб'єкт, який завдав шкоди, є сильнішим фізично чи морально, чи в силу того, що така реакція може засуджуватися суспільством чи якимось може вплинути на фізичний чи соціальний статус індивіда. В своїх простіших виявах такий вид реакції на агресію саме у вигляді помсти відомий і у тварин. Так щеня, яке в свій час зазнало агресивних дій від старшої і сильнішої за нього собаки, дуже часто ставши дорослим може захотіти відіміститися своєму кривднику — відновлюючи таким чином своє попереднє становище, чи встановлюючи нове. Проте в більшості випадків складніші варіанти помсти — наприклад направлення її на інших осіб, замість кривдника, більш характерні саме для людини. Про подібну особливість помсти на прикладі невротиків — її направленість на зовсім інших осіб — говорив З.Фрейд в своїй праці «Я і Воно», пригадуючи смішний анекдот «про те, як потрібно засудити до повішання одно-

го з трьох сільських шевців на тій підставі, що єдиний сільський коваль здійснив злочин, який заслуговує смертної кари».

Крім того, сучасні події, які відбуваються в Криму та на Сході України, в якісь мірі мають ознаки продовження проявів помсти, що підвищує суспільну небезпеку (тяжкість) за суб'єктивною стороною такого виду злочину, як умисне вбивство вчинене за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України).

Тому пропонуємо встановити помсту кваліфікованою ознакою та доповнивши ч. 14 — вчинене на ґрунті помсти ст. 115 КК України, а також доповнивши п 14 — вчинене на ґрунті помсти ст. 67 — як обставини, які обтяжують покарання. Таким чином, таке посилення кримінальної відповідальності дозволить запобігти убивствам, які готуються роками.

Література

1. Інститут історії України Національної академії наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.history.org.ua>
2. Кримінологія: підручник для вузів / [А. Ф. Агапов і ін.]; Моск. держ. лінгвіст. ун-т; під ред. В. Д. Малкова. - М.: Юстицинформ, 2004. - 528 с.
3. Фрейд З. «Я» и «Оно». Труды разных лет. Пер. с нем. — Тбилиси: Мерани, 1991.
4. Библия онлайн [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bible.ucoz.com/>
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341—III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

А.П. ЯРОВА,

студентка Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

В нашій країні кожному гарантується право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Це право закріплено в ст. 43 Основного Закону, де також зазначено, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, забороняє використання примусової праці. Кожний має право на належні, безпечні і здорові умови праці та отримувати заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Забороняється використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах, громадянам гарантується захист від незаконного звільнення [1]. Тому відповідно до зазначеного, студенти денної форми навчання мають невід'ємне конституційне право здійснювати одночасно з навчанням трудову діяльність, якщо наявні бажання до праці, вільний час та власні (об'єктивні/суб'єктивні) на те причини.

Актуальність обраної теми пояснюється тим, що за останні роки в Україні значно зросла кількість студентів, які почали поєднувати навчальну та трудову діяльність, тому логічним стає питання правового регулювання праці за умов

денної форми навчання у вищих навчальних закладах. Досить поширеними є випадки, коли студенти вимушені працювати нелегально, а отже за неадекватну заробітну плату та без жодних гарантій захисту з боку держави у разі порушення їхніх прав як найманих працівників, через правову неурегульованість.

Таким чином варто з'ясувати, як студент денної форми навчання має здійснювати своє право на працю та чим це регулюється.

Міністерство соціальної політики у листі від 25.07.2014 № 301/13/116-14 акцентує, що оформлення трудових відносин зі студентом денного (очного) відділення вишу, як і з будь-яким іншим працівником, здійснюється за нормами трудового законодавства. Чи можна прийняти на роботу студента денної форми навчання? Якщо так, то чи можна прийняти студента на повний робочий день? Відповідаючи на запитання, Мінсоцполітики зазначає, що трудовим законодавством не передбачено обмежень щодо поєднання студентами вишів роботи і навчання, у тому числі тих, які навчаються за денною (очною) формою навчання. Тому підприємство має право приймати на роботу таких працівників, у тому числі й на умовах повного робочого дня. Оформлення трудових відносин зі студентом денного (очного) відділення вишу, як і з будь-яким іншим працівником, здійснюється за нормами трудового законодавства [2].

Щодо ведення трудової книжки. Основним документом про трудову діяльність працівника є трудова книжка. Згідно із ст.48 КЗпП України працівникам, що стають на роботу вперше, трудова книжка оформляється не пізніше п'яти днів після прийняття на роботу [3]. Майже так само встановлює пункт 2.4 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 року № 58 — не пізніше тижневого строку [4]. Зазначена Інструкція має меншу юридичну силу, аніж КЗпП, тому в цьому випадку все ж таки слід керуватися нормами останнього. Трудова книжка, як відомо, повинна зберігатися лише за місцем основної роботи працівника (п. 1.1 Інструкції № 58). І це логічно, адже між студентом та навчальним закладом нема трудових відносин, тому місце навчання не може бути місцем роботи студента [5].

Таким чином, якщо, прибувши на навчання до закладу освіти, студент не мав трудової книжки, запис у трудову книжку про період навчання (після завершення навчального закладу) буде зроблено за місцем роботи працівника-студента. Відповідно до підпунктів «б», «в» пункту 2.18 Інструкції № 58 такий запис виконується окремим рядком з посиланням на дату та номер відповідних документів. Передбачені цим пунктом записи вносяться до трудової книжки до занесення відомостей про роботу на цьому підприємстві. Міністерство праці та соціальної політики України в листі від 26 жовтня 2005 року № 09-503 щодо цього також зазначило, що запис у трудову книжку про навчання працівника робить підприємство та засвідчує печаткою.

У тому разі, якщо студент до вступу до вишу вже працював та має трудову книжку, запис про навчання у ВНЗ (аспірантурі, ПТНЗ) у трудову книжку сту-

дента буде зроблено за місцем його роботи — так, як описано у попередньому випадку. Увесь час навчання трудова книжка такої особи зберігатиметься за місцем основної роботи. Якщо під час навчання студент звільнився з роботи та приніс трудову книжку до навчального закладу, то запис про час навчання в неї може зробити і заклад освіти (за аналогією зі згаданим вище п. 2.16 Інструкції № 58) [5].

Яким чином буде здійснюватися оплата праці? Якщо студент працює в режимі неповного робочого часу, то згідно зі ст. 56 КЗпП оплачуватися його праця повинна пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

Проте якщо особа, яка поєднує роботу зі стаціонарною формою навчання, відпрацьовує на підприємстві повну місячну норму робочого часу або виконує повну місячну норму виробітку (як-от, у випадку роботи повного робочого дня (тижня) за строковим трудовим договором), тоді згідно зі статтею 3 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР місячна нарахована заробітна плата такого працівника не може бути нижчою від законодавчо встановленого рівня мінімальної заробітної плати [5].

Відповідно до чинного законодавства звільняти з роботи працівників-студентів можна із тих самих причин, що й інших працівників підприємства. Адже спеціальних обмежень у звільненні працівників цієї категорії не передбачено, окрім випадку, коли з роботи звільняється неповнолітній працівник, а також у КЗпП відсутня і така підстава для звільнення, наприклад, як «поєднання денної форми навчання з роботою».

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в Україні хоча і існують нормативно-правові акти, в яких є положення, що регулюють трудові правовідносини студентів денної форми навчання, але їх замало, законодавча база є застарілою і, нажаль, досить важко розтлумачити деякі питання регулювання трудових правовідносин працівника-студента та роботодавця або взагалі їх відсутність. Адже дуже часто недобросовісні роботодавці не бажають офіційно влаштовувати студентів на роботу, наслідком чого є неадекватна заробітна плата, відпрацьований час не входить до стажу роботи та відсутність жодних гарантій захисту у разі порушення їхніх прав як найманих працівників, а студенти через свою необізнаність не можуть захистити свої конституційні права.

Тому, бажано на законодавчому рівні більш детально регламентувати ці відносини, щоб скоротити кількість студентів, які змушені працювати нелегально, сприяти працевлаштуванню на законних підставах українських молодих людей, які навчаються на денній формі навчання і в разі порушення їхніх прав вони мали можливість захисту з боку держави.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Позиція Мінсоцполітики: студентів стаціонару можна приймати на роботу без будь-яких обмежень робочого часу [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.kadrovik01.com.ua/news/643-studentiv-statsionaru-mozhna-prijjmati-na-robotu-bez-bud-jakikh-obmezhen-robochogo-chasu-pozitsija-minsotspolitiki>
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-08 ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print1460454688976408>
4. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 року № 58. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93>
5. Ольга Хамайдюк // Праця осіб, які поєднують стаціонарну форму навчання з трудовою діяльністю // Журнал "ДОВІДНИК КАДРОВИКА" №8, 2009 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.kadrovik.ua/content/pratsya-os-b-yak-po-dnuyut-stats-onarnu-formu-navchannya-z-trudovoyu-d-yaln-styu>

Л.А. СЕРГЄЄВА,

кандидат медичних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ

В.С. СЕРГЄЄВА,

сімейний лікар

В.Д. ФЕДИНА,

аспірантка інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України

РОСЛИННІ АНТИОКСИДАНТИ ТА ЇХ ЗАХИСНА ДІЯ НА МОДЕЛІ ІНДУКОВАНОГО ПОШКОДЖЕННЯ ХРОМОСОМ

Рослини постійно піддаються атакам різних патогенів. Засолення і посуха є найбільш поширеними стресовими факторами, які впливають на ріст і розвиток рослини в процесі її життєдіяльності [1, с. 401–406]. Ці стресові впливи, як відомо, супроводжуються підвищеним вмістом АФК і окислених білків [2, с. 1195–1206].

В процесі еволюції рослини сформували різні механізми адаптації, в тому числі, й регуляторні шляхи подолання окисного стресу, викликаного дією несприятливих факторів навколишнього середовища. В даний час запропоновано декілька принципів класифікації систем антиоксидантного захисту [3, с. 177–185]. Один з принципів передбачає існування трьох груп антиоксидантів.

Перша група антиоксидантів перешкоджає утворенню АФК, насамперед, шляхом хелатування металів змінної валентності.

Друга група бере участь у знешкодженні радикалів за допомогою антиоксидантів ферментативної (супероксиддисмутаза, каталаза, аскорбатпероксидаза, глутатіонредуктаза) і неферментативної природи (аскорбат, глутатіон, токоферол, флавоноїди).

І, нарешті, третя група антиоксидантів бере участь у виправленні пошкоджень, тобто в репарації.

Вільні радикали є важливими посередниками і в людському організмі. Генерація перекису водню в клітинах регулюється через різні шляхи передачі внутрішньоклітинних сигналів і це пов'язано з багатьма гормонами та цитокінами [4, с. 543 - 548].

Захисними механізмами при вільнорадикальних процесах є: присутність низькомолекулярних антиоксидантів (вітамінів Е, С, SH-групи, аскорбат, каротин, сечова кислота), ферменти (пероксидаза, каталаза, супероксиддисмутаза);

хелатори; процеси відновлення, завдяки активності фосфоліпаз, пероксидаз, трансфераз, редуктаз, протеаз, ендонуклеаз, полімераз. Гідроксильні радикали можуть перейматися різними речовинами: сіркоутримуючими, гліцерином, етанолом, α -ліпоевою кислотою [5, с. 161 - 167].

Антиоксидантні властивості рослинних продуцентів давно застосовуються в профілактичній медицині. Істотний антиоксидантний вплив чинять вітаміни групи Е і А, С [6, с. 412]. За останній час у сполук каротиновміщуючого ряду було виявлено антиканцерогенні, антисклеротичні властивості.

Речовини рослинного походження, які підвищують загальну неспецифічну резистентність людського організму до екзогенних несприятливих впливів фіто-адаптогенами [7, с. 1437 - 1438]. Дійсно, радіопротекторний ефект виявлявся у екстрактів женьшеня і елеутерокока за тривалого годування ними щурів і мишей в умовах гострого та хронічного опромінювання. Висока протиопромінювальна активність властива екстракту з високорадіорезистентної рослини «логохїлус п'янкий», вирізняльною особливістю якого є високий вміст збалансованих природою мікроелементів, антиокислювачів та антирадикальних речовин. В цілому радіозахисна дія багатьох фітоадаптогенів найбільш добре проявляється при невисоких дозах опромінювання, що викликають порушення імунного гомеостазу.

Однією з найбільш досліджених є група препаратів рослинного походження, яка належить до класу полісахаридів. Велику ефективність мали екстракти полісахаридів Лозарії, *Huregicum perforatum* L, останній знижував рівень інтенсивності процесів ферментативного і неферментативного ПОЛ у мікросомах печінки щурів і збільшував вміст небілкових SH-груп у слизовій тонкого кишечника. Радіопротекторними властивостями володіли природні катехіни, екстракти з деревинних грибів, лишайників, грибка *Aspergillus flavus*, препарату “ Транслама”, виділеного з простих водоростей *Laminaria* [8, с. 256, 9, с. 208].

В клітинах різних типів набір ферментів поверхневих мембран може дуже варіювати. До ферментів антирадикального захисту належать також супероксиддисмутаза, ендопероксидредуктази (пероксидази), глутатіонпероксидази, різні глутатіон-S-трансферази.

Прикладом унікальної радіорезистентності можуть служити *Deinococcus radiodurans* та *Ginkgo biloba*. Бактерія *Deinococcus radiodurans*, виявлена вперше в 1956 р. в опромінених, з метою стерилізації, чашках і знайдена в 1964 р. уже в казані ядерного реактора. Вона знову привертає увагу дослідників, оскільки виживає навіть після експозиції при дозі, що перевищує смертельну для людини — в 3000 разів! Висока стійкість таких організмів може бути зумовлена значною активністю їх репараційних систем. Радіаційний та хімічний тиск ініціює адаптаційні процеси на клітинному, онтогенетичному та популяційному рівнях організації живого. Зміни торкаються як морфологічної, так і біохімічної структури організмів та популяції, але результат їх на генетичний апарат — неоднозначний [10, с. 74 - 78].

Тому нами було сплановано експерименти щодо вивчення антимуtagenних властивостей екстрактів з листя *Ginkgo biloba* (G.b.).

Деякими роботами показано антикластогенний ефект G.b. [11, с. 56 - 60], антиоксидантний — у впливанні на ЦНС [12, с.12 - 16]. Під його впливом змінюється склад вільних жирних кислот у мозку; він перешкоджає протеолітичній активності сироватки крові, впливає на метаболізм катехоламінів та ацетилхоліну та їх сполучення з мембранними рецепторами, тому, створені на його основі лікувальні засоби (теболін, гінкор, танакан) відрізняються ангіопротективною дією. В психіатрії застосовується він для впливання на рецептори у разі розладнання уваги і пам'яті, зору й слуху, артеріїтів. При гепатитах застосовують його антимікробний ефект. При панкреатитах використовують його вплив на протеолітичні ферменти та електричну активність В-клітин.

Ми припустили, що чимало властивостей G.b. викликано, напевне, тим, що він значною мірою перешкоджає утворенню вільних радикалів та перекисному окисленню клітинних мембран. Тому й дослідили антиоксидантні властивості.

На моделі індукованого мутагенезу визначали наявність модифікуючих властивостей екстрактів листя рослин за методикою Литвинова С.К. [13, с. 9]. Досліди проводили на самцях білих нелінійних щурів масою 250—300 г. В наших дослідженнях в якості чинника, який викликав появу в хромосомах клітин кісткового мозку щурів застосовували циклофосфан («Jeparham», Німеччина). Екстракт, що вивчався, і мутаген вводили одночасно в різні стегна тварини, протягом 5 днів. Щурів забивали під гексеналовим наркозом через 24 години після останнього введення тестованих агентів. Кістковий мозок виділяли з задньої стегнової кістки, метафазні пластинки для аналізу хромосомних порушень готували відповідно до загальноприйнятих методів. Від кожного щура аналізували по 100 метафаз. Рівень спонтанних аберацій у контрольних тварин не відрізнявся від літературного і склав — 1,8%.

Аналіз хромосомних аберацій проводили на зашифрованих препаратах. Враховували хромосомні та хроматидні перебудови. Пробіли в якості аберацій не враховували.

In vitro в дослідях на модельних фосфоліпідах вивчали антиокислювальні властивості препаратів, сироватки крові та сечі при ініціації перекисного окислення сполуками заліза та УФО за методикою Клебанова Г.І. і співавт. [14, с. 59 - 62]. Дослідили плазму крові щурів на біохімічні показники спектрофотометричним визначенням [15, с. 230]. Активність каталази як фермента, що запобігає накопиченню перекису водню в лейкоцитарних фракціях крові визначали спектрофотометричним методом Королюка М.А. і співавт. [16, с. 16 - 18].

Статистична обробка даних здійснювалася за непараметричним критерієм Вілкоксона-Манна-Уїтні [17, с. 293].

Екстракт G.b. вводили у вигляді спиртового розчину, розбавленого до 260, на фоні індукованого циклофосфаном (в дозі 2 мг/100г ваги тіла тварини) мутагенезу в кількості 2мл внутрішньочеревно впродовж 5 днів. Відсоток хромосомних аберацій в контролі (на фоні мутагена) і в досліді (мутаген+ екстракт G.b.) був практично однаковим: 37,5±0,2 і 34,7±0,8 відповідно. В кістковому мозку щурів кількість індукованих мутацій на 1 аберантну клітину була більшою в досліді — 1,91±0,02, порівняно з контролем — 1,49±0,06. Однак відсоток склад-

них мутацій (міжхромосомних хроматидо-хроматидних обмінів, дицентриків і атипових хромосом) був нижчим, ніж у контролі (32,3% і 45,45% відповідно). У спиртовому екстракті G.b. не було будь-якої антиокислювальної активності, у водному розчині вона дорівнювала 92,9%. Тому нами поставлено досліди щодо визначення модифікуючих мутагенез властивостей водного екстракту G.b.

Першій серії експериментальних тварин вводили досліджуваний водний екстракт G.b. один раз, другий — двічі і третій — тричі на фоні введення циклофосфану (2,0 мг/100г; 4,0 мг/100г; 6,0 мг/100г) (таблиця 1). Контрольні серії склалися з введення одного мутагена у відповідній кількості разів. При цьому відсоток метафаз з хромосомними аномаліями, в порівнянні з ефектом мутагена, в серії додаткового введення на його фоні екстракту G.b. вірогідно знижувався в серіях дворазової і триразової ін'єкції (таблиця 2).

Структура аберацій хромосом в експериментальних групах показує, що підвищення відсотка ускладнених мутацій вірогідне на малих дозах мутагена і досліджуваного екстракту при одноразовому і дворазовому їх введенні, що свідчить про виникнення сильних мутагенів в першу і другу добу експерименту. Протягом наступного часу ефект G.b. зростає, напевне, за рахунок впливання на ферментативну систему дезактивації та метаболізму ксенобіотиків.

Тобто, незважаючи на високі антиоксидантні властивості водного екстракту листя досліджуваної рослини позитивний ефект його впливу на репарацію хромосомних перебудов і розривів відмічався при збільшенні дози і часу впливання.

Таблиця 1.

Вплив водного екстракту G.b. на індукований мутагенез

Хромосомні перебудови в клітинах кісткового мозку щурів, %				
Кратність введення екстракта G.b.	Кратність введення циклофосфану в дозі 2,0 мг/100г питомої ваги:			
	0	1	2	3
0	1,6	16,7	30,0	39
1	-	17,7	-	-
2	-	-	16,7*	-
3	-	-	-	30,7*

Примітка: * - вірогідність розбіжностей в порівнянні з контролем (введення мутагену з тією ж кратністю), при $p < 0,01$.

Щоб розшифрувати механізми антимутагенного впливу G.b., ми вивчили деякі біохімічні змінення в крові щурів у серії триразового впливу мутагену на фоні G.b. і без нього. Необхідність проведення тільки вибіркового серії для біохімічних досліджень випливає з того, що для цитогенетичних дослідів в організм тварин додатково вводять колхіцин.

Дослідження показали, що водний екстракт листя G.b. знижує в лімфоцитах експериментальних тварин активність каталази, глікогенфосфорилази та ДНК-ази (таблиця 3). Вказані ферменти беруть участь у репарації пошкоджених ДНК і, напевне, вони активізуються на введення такого алкілюючого засобу як циклофосфан.

Таблиця 2.

Зміни в структурі хромосомних аберацій в експерименті

Серія експеримента	Кількість експериментальних тварин	Кількість проглянутих метафаз	% складних мутацій	Коефіцієнт захисту+ або посилення -
G.b.+ЦФ 1	3	300	60,7*	-1,33
G.b.+ЦФ 2	3	300	53,3*	-2,22
G.b.+ЦФ 3	3	300	32,7*	+1,45
ЦФ 1	3	300	45,7	
ЦФ 2	3	300	24,0	
ЦФ 3	3	300	47,3	

Примітка : * - $p < 0,01$ - вірогідність розбіжностей з відповідним контролем.

Таблиця 3.

Вплив екстракту G.b. на біохімічні показники при індукованому мутагенезі (n=8)

Біохімічні показники	Одиниці вимірювання	Серія експерименту	
		Циклофосфан	G.b.+ ЦФ
Активність каталази в лейкоцитах	Мкат/г білку	7379,5	3347,1*
Активність глікогенфосфорилази в лейкоцитах	Од/г білку	104,1	47,9*
Активність ДНК-ази в лейкоцитах	Мкг/хв.мг білку	23,5	2,84**
Активність MAO в плазмі	Ферм. ОД.	25,95	0,45**
Середні молекули в плазмі	Умовн. ОД.	1,57	2,92*
Гідроперекиси в плазмі	Д ₂₃₃ /мл	3,78	2,9
Активність креатинкінази в крові	Од/мл	45,0	206,5**
Антитриптична активність	Г/л	1,8	0,7*
Протеолітична активність	Ммоль/ч.л.	14,1	5,52*

Примітка: * - вірогідність розбіжностей, при $pU < 0,05$, ** - $pU < 0,01$.

Вміст середніх молекул у крові вірогідно зростає на фоні зменшення активності монооксигеназ, що свідчить швидше на користь літературних даних про вплив G.b. на обмін медіаторів головного мозку та інших біологічно активних сполук, ніж про вплив на метаболізм ксенобіотиків.

Відмічено позитивний ефект екстракту на систему енергетичного забезпечення організму, а саме — активацію креатинкіназної системи. Протеолітична

та антитриптична активність сироватки крові експериментальних тварин на фоні екстракту G.b. і мутагена знижується в порівнянні з серією введення одного циклофосфану.

G.b., будучи сильним антиоксидантом (таблиця 4) при введенні його в організм тварин на фоні мутагена, може проявляти і протекторні властивості, знижуючи процеси алкілювання циклофосфаном кітинних мембран. Він має високі показники активності супероксиддисмутази (СОД), каталази та загальної антиокислювальної активності (АОА).

Таблиця 4.

Вивчення антиокислювальних властивостей у Гінкго (n=10)

Назва екстракту листя рослини	Умови досліджу		
	In vivo (в листі рослини)		In vitro (на штучних фосфоліпідах)
	СОД, умовн. Од.	КАТАЛАЗА, мкат /л	АОА, в %
GINKGO BILOBA	126,0	1640358	92,9

Також нами вивчалися протекторні властивості деяких лікарських трав (таблиця 5). Результати показали, що не дивлячись на те, що каталазна активність досліджених рослин була на порядки нижче, ніж у G.b., загальна антиокислювальна активність екстрактів in vitro була високою у таких як: череда і дурнишник.

Деякі з них (чорнобиль, спориш, кірказол, череда і тисячолітник) мали високу активність супероксиддисмутази.

Вказані рослини можуть застосовуватися з метою подальшого дослідження їх антимуtagenних якостей.

Таблиця 5.

Дослідження активності антиоксидантних ферментів у рослинах in vivo в екстрактах листя та in vitro на штучних фосфоліпідах (n=10)

Назва рослин	Умови дослідження		
	In vivo:		In vitro:
	СОД, умовн. Од.	Каталаза, мкат/л	АОА, %
Хвощ польовий	136,0	14,652	74,1
Дев'ясил	38,0*	359,640*	35,9*
Тисячолітник	160,0	259,740*	61,2
Гравілат	58,0	364,968*	42,4*
Шалфей	8,0*	0	34,1*
Мати і мачуха	90,0	371,628	54,7
Чорнобиль	238,0	246,320*	66,5
Бояришник	85,0	0	61,2*
Дурнишник	84,0	340,992	91,2
Спориш	360,0	356,976*	57,7

Цмін	88,0	45,288*	58,2*
Звіробій	67,0*	527,472	33,5*
Крапива	144,0	498,168*	35,3
Чистотіл	146,0	463,536	47,1
Кірказол	200,0	265,068*	32,4
Скумпія	47,0*	367,632	43,0
Каланхое	90,0	0	30,6*
Черета	186,0	185,148*	95,7

Примітка: * - вірогідність розбіжностей, при $pU=0,05$ по відношенню до показників G.b. (табл. 4).

Як показали результати дослідження, *Ginkgo biloba* притаманні протекторні (антиокислювальні) і антимуагенні (стримання пошкодження хромосомного апарату клітин) властивості, які можуть застосовуватися в профілактичній та клінічній (радіаційній) медицині.

Література

1. Zhu J.K. Cell signaling under salt, water and cold stresses // Curr. Opin. Plant Biol. — 2001. — V. 4.
2. Tsugane K., Kobayashi Y. Niwa Y. Ohba K. et.al. A recessive Arabidopsis mutant that grows photoautotrophically under salt stress shows enhanced active oxygen detoxification // Plant Cell. — 1999. — V. 11.
3. Прадедова Е.В., Ишеева О.Д., Салеев Р.К. Классификация системы антиоксидантной защиты как основа рациональной организации экспериментального исследования окислительного стресса у растений // Физиология растений. — 2011. — Т. 58.
4. Krieger-Brauer Heidemaric. I., Kather Horst The stimulus-sensitive H₂O₂-generating system present in human fat-cell plasma membranes is multireceptor-linked and under antagonistic control by hormones and cytokines // Biochem. J. — 1995. - V. 307, N2.
5. Matsugo S., Yan L.J., Han D. et al. Elucidation of antioxidant activity of lipoic acid toward hydroxyl radical // Biochem. and Biophys.Res.Comm. - 1995. - V.208, N1.
6. Диденко И.К., Стариков А.В., Стрелко В.В. Эффективные методы лечения лучевых повреждений. - Киев: Наука, 1996.
7. Гончаренко Е.Н., Кудряшов Ю.Б., Алиева Л.И. Роль эндогенного серотонина в радио-защитном действии амитолюв // Доклады Академии наук СССР. - 1969. - Т.184, №6.
8. Барабой В.А., Орел В.Э., Карнаух И. М. Перекисное окисление липидов и радиация. - Киев: Наукова думка, 1991.
9. Сарапульцев Б.И., Гераськин С.А. Генетические основы радиорезистентности и эволюция. - М.: Энергоатомиздат, 1993.
10. Rossion P. La bacterie qui s'agit a l'apocalypse // Sci. et vie. - 1996. — №944.
11. Emerit I. Clastogenic factors in the plasma of chernobyl accident recovery workers: anticlastogenic effect of *Ginkgo biloba* extract // Radiat Res. - 1995. - №2.
12. Oyama Y. *Ginkgo biloba* extract protects brain neurons against oxidative stress induced by hydrogen peroxide // Brain Res. - 1996. — №3.
13. Литвинов С.К. Методические рекомендации по экспериментальному выявлению химических модификаторов мутагенеза и канцерогенеза. - М., 1986.
14. Клебанов Г.И., Бабенкова И.В., Тесемкин Ю.О. Оценка антиокислительной активности плазмы крови с применением желточных фосфолипидов // Лабораторное дело. - 1988. - №5.

15. Строева Е.А., Макарова В.Г. Практикум по биологической химии. - М.: Высшая школа, 1986.
16. Королюк М.А., Иванова Л.И., Майорова И.Г., Токарева В.Е. Определение активности каталазы // Лабораторное дело. - 1988. - №1.
17. Гублер Е.В. Вычислительные методы анализа и распознавания патологических процессов. - М.: Медицина, 1978.

Т.В. СКЛЯР,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

О.В. КРИСЕНКО,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

А.І. ВІННИКОВ,

доктор біологічних наук, професор кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

К.Є. ТАРАКА,

студентка кафедри мікробіології, вірусології та біотехнології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ГРАМНЕГАТИВНИХ БАКТЕРІЙ

Вступ. У наш час дуже гостро стоїть питання виникнення та розповсюдження резистентних до антибіотиків штамів мікроорганізмів. У етіологічній структурі госпітальних інфекцій провідна роль належить грамнегативним мікроорганізмам. Найбільш значущі проблеми антибіотикорезистентності грамнегативних бактерій пов'язані з механізмом стійкості до цефалоспоринів та продукцією β – лактамаз, причому найбільшу загрозу становлять β – лактамази розширеного спектру, здатні гідролізувати цефалоспорины широкого спектру [3]. Саме це є першо-причиною виникнення та розповсюдження резистентних штамів. Тому необхідні ретельні дослідження антибіотикорезистентності штамів бактерій з різних клінічних установ з подальшим виявленням продуцентів β – лактамаз розширеного спектру для вибору адекватних програм етіотропної та емпіричної антибактеріальної терапії з метою запобігання широкого розповсюдження БЛРС – продукуючих штамів. Продуцентами БЛРС можуть бути різні ентеробактерії, але найчастіше вони визначаються у *Escherichia coli* та *Klebsiella spp* [1].

Таким чином, можна зробити висновок про необхідність уніфікації та стандартизації методу визначення чутливості мікроорганізмів до протимікробних засобів, обліку отриманих результатів, їх аналізу на рівні як лікувального закладу, так і регіону [4].

Метою роботи було вивчення антибіотикорезистентності штамів грамнегативних аеробних мікроорганізмів.

Об'єкт і методи дослідження. Об'єктом дослідження були грамнегативні бактерії, що були виділені з різних біотопів організму людини.

Чутливість виділених бактерій до антибіотиків ми визначали методом дифузії в агар і застосовували стандартні диски просочені антибіотиком згідно з наказом МОЗ України №167 від 05.04.2007 Р.

Основою терапевтичної дії антибактеріальних препаратів є придушення життєдіяльності збудника інфекційної хвороби в результаті пригнічення більш—менш специфічного для мікроорганізмів метаболічного процесу. Пригнічення відбувається в результаті зв'язування антибіотика з мішенню, в якості якої може виступати або фермент, або структурна молекула мікроорганізму [5].

Справжня природна стійкість характеризується відсутністю у мікроорганізмів мішені дії антибіотика або недоступності мішені внаслідок первинно низької проникності або ферментативної інактивації. При наявності у бактерій природної стійкості антибіотики клінічно неефективні. Природна резистентність є постійною видовою ознакою мікроорганізмів і легко прогнозується.

Під набутою стійкістю розуміють властивість окремих штамів бактерій зберігати життєздатність при тих концентраціях антибіотиків, які пригнічують основну частину мікробної популяції. Можливі ситуації, коли більша частина мікробної популяції проявляє придбану стійкість. Поява у бактерій придбаної резистентності не обов'язково супроводжується зниженням клінічної ефективності антибіотика. Формування резистентності у всіх випадках зумовлено генетично: придбанням нової генетичної інформації або зміною рівня експресії власних генів [2].

Результати досліджень та їх обговорення. Нами було виділено 36 штамів. Серед виділених штамів було ідентифіковано 19 штамів *E.coli*, 9 штамів *Klebsiella* spp., 5 штамів *Citrobacter freundii*, 3 штами *P.vulgaris*, що зображено на рис. 1.

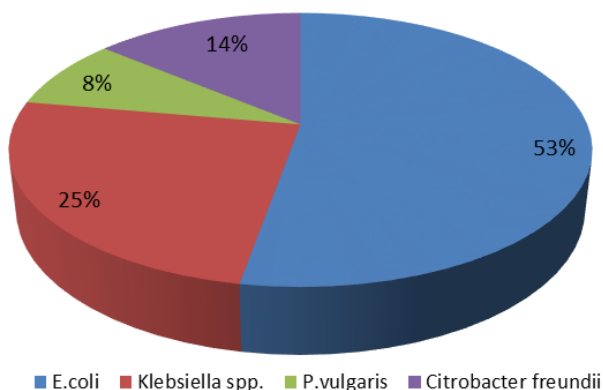

Рис. 1 Спектр виділених штамів бактерій

E.coli, *Klebsiella* spp, *P.vulgaris*, *Citrobacter freundii* є збудниками багатьох інфекційних захворювань, їм характерна наявність різноманітних механізмів резистентності до антибіотика.

Спектр природної чутливості до антибіотиків цих мікроорганізмів відрізняється від спектру чутливості інших таксономічних груп грамнегативних мікроор-

ганізмів. Основою лікування захворювань викликаних представниками роду *Enterobacteriaceae* є бета—лактамні антибіотики. Однак для цих мікроорганізмів характерне широке розповсюдження стійкості, пов'язаної з продукцією різних бета — лактамаз. Препаратами альтернативними β — лактамам є макроліди, аміноглікозиди та фторхінолони [1].

У якості найбільш значних антибіотиків для дослідження антибіотикочутливості ентеробактерій ми використовуємо: ампіцилін, цефтріаксон, ципрофлоксацин, цефалотин, амоксицилін, амікацин. Велике значення має антибактеріальна терапія: під дією антибіотиків чутливі до них види мікроорганізмів поступаються місцем більш стійким. Поява полірезистентних штамів мікроорганізмів значною мірою обмежує терапевтичні можливості. Підвищення частоти розвитку інфекцій, викликаних полірезистентними штамами, відбувається внаслідок утворення нових механізмів резистентності, клонального поширення резистентних штамів і обміну генами резистентності між мікроорганізмами, навіть такими, які філогенетично відрізняються один від одного. Резистентність бактерій до антибіотиків і хіміопрепаратів може виникати внаслідок: ензиматичної інактивації антибіотика (бета — лактамні антибіотики), його модифікації (аміноглікозиди), зміною місця дії (хіноліни, макроліти), порушення проникності клітинної стінки для антибіотика (аміноглікозиди) або активного виділення антибіотика із клітини (тетрацикліни).

Визначення дії антибіотиків на штами мікроорганізмів проводили диско—дифузним методом. Дія диско—дифузійного методу заснована на пригніченні антибіотиками видимого росту бактерій на МПА. Зони затримки росту враховували з урахуванням диска й вимірювали з точністю до 1мм [5].

Штами виділених мікроорганізмів, а саме — *E.coli*, *Klebsiella* spp., *Proteus vulgaris* та *Citrobacter freundii* характеризуються найбільшою стійкістю до ампіциліну, цефалотину, амоксициліну, як показано на **рис. 2**.

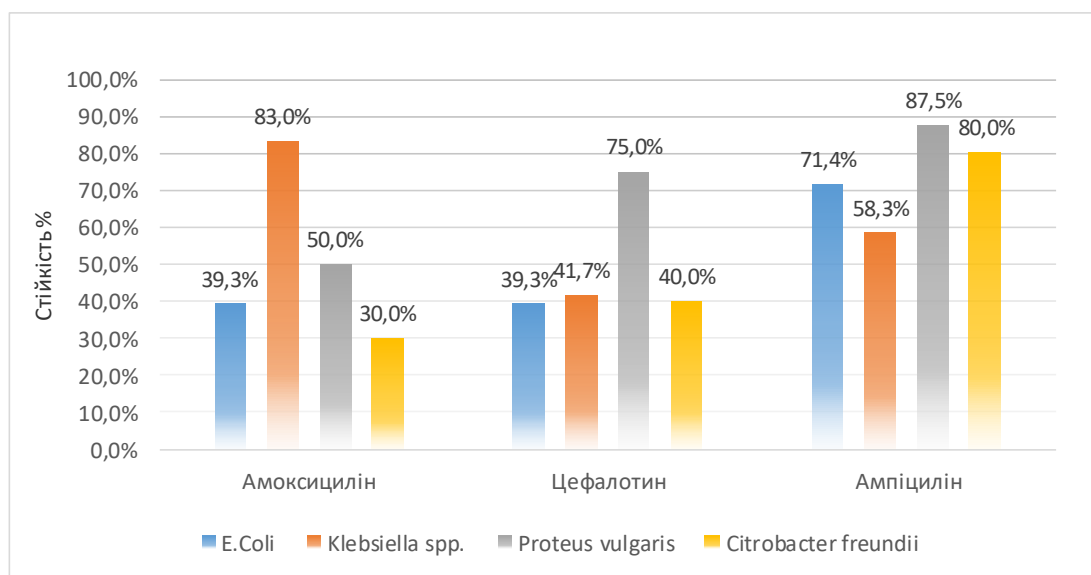

Рис. 2 Особливості стійкості М/О до антибіотиків

Найбільшу чутливість грамнегативні мікроорганізми проявили до амікацину, ципрофлоксацину, цефтріаксону. Отже ці антибіотики вважаються ефективними проти виділених штамів мікроорганізмів.

Нами визначено, що чутливість штамів до цефтріаксону складає: у *E.coli* — 21,1 ; *Klebsiella spp.* — 66,7 ; *P.vulgaris* — 33,3 ; *Citrobacter freundii* — 40 .

Чутливість виділених штамів до антибіотиків аміноглікозидного ряду складає: у *E.coli* — 57,9% відповідно; у *Klebsiella spp.* — 77,8% /; у *P.vulgaris* — 33,3%; *Citrobacter freundii* — 80,0% відповідно.

Виділені штами мікроорганізмів проявили високу чутливість до дії антибіотику — ципрофлоксацину, що складає: *E.coli* — 78,9%; *Klebsiella spp.* — 66,7%; *P.vulgaris* — 66,7%; *Citrobacter freundii* 80,0%. Отже, цей антибіотик можна вважати ефективним проти даних штамів.

Висновки. Показано, що з 36 зразків дослідженого матеріалу, які ми отримали з різних біотопів організму людини, були виділені такі штами грамнегативних мікроорганізмів: 19 штамів *E.coli*, 9 штамів *Klebsiella spp.*, 5 штамів *Citrobacter freundii*, 3 штами *P.vulgaris*.

1. Визначено, що досліджені штами грамнегативних мікроорганізмів були чутливі до ципрофлоксацину (73%), амікацину (62,2%), цефтріаксону (40,2%).

2. Показано, що досліджені штами грамнегативних мікроорганізмів були стійкими до ампіциліну (74,3%), амоксициліну (50,5%), цефалотину (49%).

Література

1. Богомолов В. Р. Определение чувствительности микроорганизмов к антибактериальным препаратам / Богомолов М. Р. — М.: Медицина, 2004. — 128 с.
2. Вяткин Г. С. Визначення чутливості мікроорганізмів до антибактеріальних препаратів / Вяткин Г. З. — К.: Вища шк., 2002. — 376 с.
3. Руднов В. А. Инфекции и антимикробная терапия / В. А. Руднов. М.: Медицина, 2002. — 60 с.
4. Трояшкин А. А. Микробиология и профилактика инфекций вызванных различными микроорганизмами / Трояшкин А. А. — М.: Медицина, 2004. 48—56 с.
5. Яковлев С. В. Антибактериальная терапия инфекций вызванных грамотрицательными микроорганизмами с позиций современного состояния антибиотикорезистентности / С. В. Яковлев. — Российский Медицинский Журнал, 2006. — 56 с.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

К.С. ВИШНЯКОВ,

студент факультету біотехнології та екологічного контролю
Національного університету харчових технологій

Н.О. БУБЛІЄНКО,

науковий керівник, доцент, кандидат технічних наук,
Національний університет харчових технологій

ВИРОБНИЦТВО БІОПАЛИВА З РІПАКОВОЇ ОЛІЇ

Нестача викопних енергетичних ресурсів у світі веде до розширення ефективного використання альтернативних джерел енергії. Водночас із використанням енергії сонця і вітру, все більшого поширення набуває біонафта, різні тверді органічні матеріали та біогаз, які є продукцією біотехнологічного виробництва.

Нині для проведення сільськогосподарських робіт за технологічними нормами щороку необхідно близько 1 870 тис. тонн дизельного палива і 620 тис. тонн бензину. Для виробництва такої кількості пального використовується майже 4,5 млн. тонн нафти, яка переважно імпортується. У зв'язку з тим, що постійне зростання її вартості призводить до підвищення ціни на нафтопродукти, а отже, і на сільськогосподарську продукцію, доцільним буде перехід на альтернативні види палива, у тому числі на біопаливо, яке можна виробляти з ріпаку [1].

В Україні стрімко розвивається виробництво ріпаку. За даними Мінагрополітики України обсяги його виробництва в країні щорічно майже подвоюються. Ріпак використовується для отримання харчової олії і високобілкових кормів. З 1 тонни насіння ріпаку можна одержати 380...400 кг олії і 500...550 кг макухи. При середній урожайності насіння ріпаку 2...2,5 т/га можна отримати 0,8...1 т олії і 1,3...1,4 т макухи. Із збільшенням виробництва харчової рослинної олії переробна промисловість отримає цінну сировину для виготовлення інших продуктів харчування, товарів народного споживання, товарів технічного призначення тощо [2].

Пальне одержують після видалення з олії гліцерину, який закоксує форсунки паливної системи двигуна. Отриману після пресування олію, очищають від побічних продуктів, проводячи часткове рафінування. На етапі етерифікації, при безперервному перемішуванні з обігріванням, із надмірним введенням метанолу одержують потрібний продукт — РМЕ і як побічний — гліцерин. Останній має досить високу ціну, що дозволяє знизити загальні витрати на виробництво основного продукту. За розробками останніх років рекомендується здійснити ще кілька технологічних операцій (очищення, дистиляцію і кондиціонування). РМЕ треба звіль-

нити від надлишків метанолу, каталізаторів, додати речовини, що підвищують якісні показники пального (можливості працювати взимку). У підсумку пальне не тільки екологічно чисте, але конкурентоспроможне і надійне в роботі.

Використання ріпакової олії у виробництві пального для дизелів можливе трьома основними способами:

- переестерифікація олії (одержання метилефіру, високоякісного дизельного пального). Ця технологія потребує відповідного хімічного обладнання. На будівництво підприємств і розробку обладнання потрібен час і значні кошти;
- використання ріпакової олії як пального для дизелів без переробки (без урахування необхідного очищення). Тут необхідно розробити нові дизелі, освоїти їх виробництво або реконструювати ті, що були в експлуатації. Знову ж потрібен час і великі кошти;
- використання сумішей нафтового дизельного пального з ріпаковою олією у відповідних допустимих співвідношеннях або сумішей ріпакової олії з іншим вуглеводневим паливом. Використання ріпакової олії в звичайних дизельних двигунах, зазвичай, неможливе, бо за своїми властивостями воно значно відрізняється від дизельного палива. Технічно таке завдання можна вирішити двома шляхами: пристосувати паливо до двигуна або створити такий двигун, що працює на рослинному біопаливі. Обидва варіанти мають свої як переваги, так і недоліки [3].

При роботі двигунів на біодизелі значно зменшуються шкідливі викиди інших продуктів згоряння, в тому числі сірки — на 98 %. При використанні 100 т біодизеля викиди в атмосферу CO_2 зменшуються на 78,5 т порівняно з використанням нафтового пального. Беззаперечна цінність біодизеля в його екологічній чистоті й можливості одержувати з відновлюваної сировини. Перевага біодизеля над звичайним дизелем у тому, що завдяки високій частці ріпакової олії при його згорянні виділяється тільки така кількість CO_2 , яку рослини взяли з атмосфери, що не впливає на клімат.

На нашу думку, Україна має великий потенціал для зменшення енергетичної залежності від постачальників нафти. За умови відведення під ріпак 10 % орних земель і досягненні врожайності 2,5 т/га, можна щороку виробляти до 8,5 млн. т насіння ріпаку. Після переробки цієї сировини одержуватимуть близько 3 млн. т біопалива, яке на 75 % забезпечило б річну потребу у паливі агропромислового комплексу України. При цьому будуть додаткові надходження до державного бюджету від сплати податку на додану вартість за реалізацію дизельного біопалива.

Література

1. Моїсеева М. Світовий ринок олійних // Пропозиція. — 2006. — 36 с.
2. Осауленко О.Г. Стан сільського господарства у 2006 році. Експрес-доповідь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. — 29 с.
3. Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nauu.kiev.ua/book/Roz_19/Gl_19_3/Gl_19_3.html

О.О. ДЕМЧЕНКО,

студентка факультету «Біотехнології та екологічного контролю»
Національного університету харчових технологій

О.І. СЕМЕНОВА,

кандидат технічних наук, кафедри «Біохімії та екологічного контролю»
Національний університет харчових технологій

РАЦІОНАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ОЧИЩЕННЯ СТИЧНИХ ВОД

При будівництві очисних споруд на харчових підприємствах використовують типові технології для очищення міських і промислових стоків. Вони неефективні, бо засновані не на розкладанні забруднювальних речовин стічних вод, а на використанні штучних (фізико-хімічних) способів. Традиційні технології, в основі яких аеробна ферментація й біофільтрація (біохімічні способи), використовувати недоцільно через високу концентрацію органічних сполук у стічній воді. Це потребує попереднього (перед очищенням) розбавлення стоків для ефективною аеробної ферментації і біофільтрації.

В основу обробки висококонцентрованих стічних вод покладено анаеробно-аеробну технологію, засновану на послідовному біохімічному розкладанні забруднювальних речовин різними мікроорганізмами, які діють на вихідний субстрат і продукти метаболізму попередньої стадії очищення [1].

Анаеробну (метанову) ферментацію використовують як попередню стадію очищення, завдяки якій знижується концентрація забруднювальних речовин з 10-12 до 1-2 г/дм³ хімічного споживання кисню. Ефект очищення становить 90%, чого не можна досягти при використанні лише аеробної ферментації.

Позитивним при використанні метанового бродіння є утворення значних кількостей біогазу з високим (до 80%) вмістом метану.

Продукти метаболізму використовуються організмів процесу аеробної ферментації, при цьому ефект очищення підвищується до 95-99% за ХСК. Небажаним при очищенні стоків в аеротенку є утворення значної кількості активного мулу (в 5-6 разів більше, ніж у метантенку).

Активний мул метантенків містить до 60 мкг/г вітаміну В₁₂. Білкова цінність анаеробного і аеробного мулу також значна — концентрація сирого протеїну досягає 60% за абсолютно сухою речовиною. За біохімічними показниками активний мул близький до кормових дріжджів.

Після очищення стоків, які пройшли анаеробно-аеробну обробку, їх можна скидати у водойми чи повертати в систему зворотнього водопостачання підприємства [2].

Чимало харчових підприємств із значними обсягами (до 2000 м³/добу) стічних вод розташовані недалеко від природних джерел. У той же час на підприємствах хлібопекарської, кондитерської, безалкогольної та деяких інших галузей промисловості дещо нижча концентрація забруднень. Розташовані вони в межах міста і скидають стічні води в міську каналізацію. Для очищення таких стоків розроблено конструкцію аеротенку (компактне обладнання) й відпрацю-

вано оптимальні режими роботи на ньому (як на локальній очисній споруді) для кожного цеху харчового підприємства.

Технологія анаеробно-аеробного очищення і модифікації обладнання раціональні за екологічною й економічною ефективністю. До економічних переваг цього процесу можна віднести одержання очищеної води, біогазу та цінного кормового продукту [3].

Екологічна ефективність — практична безвідхідність цієї технології, бо утворюються нешкідливі для навколишнього середовища продукти, які можна використати в інших галузях господарства (біогаз, білково-вітамінний концентрат, кормовий вітамін B_{12} , добрива, очищена вода).

Література

1. Запольський А. К. Водопостачання, водовідведення та якість води / А. К. Запольський. — Київ: Вища школа, 2005. — 671 с.
2. Левандовський Л.В., Бублієнко Н.О., Семенова О.І. Природоохоронні технології та обладнання. К.: НУХТ, 2013. - 243с.
3. Хільчевський В.К. Водопостачання і водовідведення: гідроекологічні аспекти. - К.: ВПЦ "Київський університет", 1999. - 319 с.

Ю.І. СНОПКО,

студент магістратури

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ҐРУНТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Запорізька область належить до високоіндустріального регіону — промислова продукція регіону складає 8,2% від загального обсягу виробництва в Україні [1]. Висока концентрація промислового і сільськогосподарського виробництва створили величезне навантаження на природне середовище та склали всі умови для деструктивних процесів у ландшафтах всіх ієрархічних рівнів, де не виключенням є ґрунти. Ґрунти Запорізької області представлені в основному чорноземами, які є достатньо родючими, внаслідок чого триває їх активне використання і перетворення. Проте, тривалий час розвиток землеробства в Запорізькій області відбувався екстенсивним шляхом, в результаті чого розораність сільськогосподарських угідь досягла 84% [1]. Така надмірна розораність території погіршує екологічні умови та саморегуляцію агроландшафтів, знижує активність ґрунтоутворюючих процесів та рівень природної родючості ґрунтів, що негативно відбивається на їх якісних характеристиках.

Ґрунти Запорізької області витримують дію несприятливих явищ як природного так і антропогенного характеру. До несприятливих природних явищ належать ерозійні процеси, які викликані дією води і вітру, суфозії, посухи та суховії, засолення ґрунтів тощо. Якщо природні несприятливі явища здійснюють свій вплив посезонно, то людська діяльність може спричиняти негативний вплив на ґрунти протягом цілого року [2, с. 34-37].

До найбільш небезпечних явищ для ґрунтів Запорізької області належить ерозія. Еродовані (змиті) сільськогосподарські угіддя займають 56,7% (від усієї обстеженої площі цих угідь), у тому числі рілля — 55,5%. Найбільш уразливі до дії водної ерозії райони, розташовані в північно-західній частині області, до якої входять Запорізький, Василівський, Новомиколаївський, Вільнянський та Оріхівський райони. Зона характеризується наявністю крутосхилів (у середньому 1,4-2,0°) при відносно короткій їх довжині (350-610 м). Значна розчленованість поверхні балками сприяє розвитку водної ерозії — 43,8% змитих сільгоспугідь, 40,9% змитої ріллі. Розвиток водної ерозії особливо відзначається в Оріхівському районі, в якому змиті 61,9% сільгоспугідь і 61,7% ріллі [2, с. 34-37].

На території області мають місце дефляційні процеси. Найбільшої шкоди від вітрової ерозії зазнають райони Приазов'я: Приазовський, Приморський, Мелітопольський та Якимівський. У цій зоні розташовано 87% дефляційно-небезпечних земель [3].

В умовах області має місце також затоплення та підтоплення ґрунтів. На території області періодичному підтопленню підпадає більш ніж 100 населених пунктів та 70 тис. га сільськогосподарських угідь. Території, що потребують першочергового захисту від підтоплення по області — 6700 га земель Кам'янського подду, у тому числі населені пункти м. Кам'янка-Дніпровська, с. Благовіщенка, с. Водяне Кам'янсько-Дніпровського району. На території м. Запоріжжя підтоплені 15 ділянок загальною площею 656,5 га, підтоплено 1838 будівель с. Леваневського, будівлі вздовж рр. Суха та Мокра Московка, Південний мікрорайон, парк «Дубовий гай» [2, с. 34-37].

Не менш значущою проблемою ґрунтів області є їх засоленість. Найбільші площі засолених земель під ріллею: у Кам'янсько-Дніпровському районі — 6,4% та у Гуляйпільському — 3,9%.

Найбільш активні абразійні процеси відбуваються вздовж узбережжя Азовського моря, берегів Дніпровського і Каховського водосховищ та р. Дніпро. В останні роки критична ситуація склалася навколо прибережної зони Приморська, де щорічно розмиваються пляжі. Найбільш інтенсивне руйнування берегів на територіях району житлового масиву Павло-Кічкас (Заводський район м. Запоріжжя); с. Біленьке (Запорізький район), с. Привітне (Запорізький район), с. Іванівка Кам'янсько-Дніпровського району, с. Балки (Василівський район), с. Благовіщенка Кам'янсько-Дніпровського району. Загальна довжина берегової лінії, що зазнає активного впливу ерозійних процесів, досягає 380 км [3].

Для території області характерні просадкові явища та зсуви. Зсувонебезпечні території займають порівняно незначні площі — 50,7 км², але щодо збитків, які завдаються, зсуви посідають одне з провідних місць. Найбільші площі зсувонебезпечних ділянок знаходяться у м. Запоріжжя — 2,788 км² (3 активні ділянки), у Запорізькому районі — 4,900 км² (9 активних ділянок), у Василівському районі — 10,00 км², у Бердянському районі — 24,84 км². Найбільш інтенсивно зсувним явищам сьогодні піддаються території смт Кушугум [2, с. 34-37].

Викиди промислових підприємств та автотранспорту є причиною забруднення ґрунтів хімічними речовинами. Серед переліку забруднювачів, через свою не-

безпечність, особливе місце займають важкі метали. Наявність рухомих форм важких металів навколо крупних промислових міст (Запоріжжя, Мелітополь, Бердянськ, Енергодар) зафіксовано у радіусі до 50 км, особливо у 10-15 кілометровій зоні. Тут виявлено забруднення на цинк, свинець, мідь, кадмій, ртуть.

На території Запорізької області має місце і радіаційне забруднення, головним забруднювачем якої є Запорізька АЕС. Найвищий рівень щільності забруднення цезієм-137 орних земель господарств, що прилягають до Запорізької АЕС і ТЕС: «Іскра» Веселівського району, «Родина», «Орлянський» Василівського району, «ім. Гагаріна» Великобілозерського району, «ім. Мічуріна» Михайлівського району (орні землі), «Дніпровський» Кам'янсько-Дніпровського району [2, с. 34-37].

Великої шкоди земельним ресурсам завдає постійний шахтний та дренажний водовідливи ЗАТ «Запорізький залізорудний комбінат», що призвели до утворення депресійної вирви глибиною у центрі 120 м. Забруднення ґрунтів нафтопродуктами призводить до забруднення підземних водоносних горизонтів. В області виявлені два значних осередки забруднення підземних вод нафтопродуктами. Це район аеропорту та військових частин м. Запоріжжя і смт Камишуваха [3].

Перераховані геоecологічно несприятливі явища та геологічні процеси на території області в повній мірі не досліджені до цього часу і тому об'єкти та території з комунікаціями державного значення потребують моніторингу [4, с. 150-160]. Отже, на сучасному етапі постає необхідність розробки шляхів оптимізації екологічного стану ґрунтів Запорізької області, а саме:

- проведення меліоративних робіт на науковому обґрунтуванні з більш високими вимогами;
- здійснення рекультиваційних заходів з метою відновлення порушених ландшафтів в результаті гірничодобувних робіт;
- додержання суворого контролю під час відведення земель для народногосподарського використання;
- забезпечення систематичного контролю за шкідливими викидами підприємств та автотранспорту з накладанням штрафів;
- постійний моніторинг стану ґрунтів області.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Екологічний паспорт Запорізької області (2015 рік) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newtest.menr.gov.ua>.
3. <http://zp.dei.gov.ua/dovkillya.html>
4. Програма моніторингу довкілля Запорізької області [Головін В.В., Гарошук Н.І., Коба В.Т. та ін.]. — Запоріжжя: Запорізька обласна державна адміністрація, Державне управління екології та природних ресурсів в Запорізькій області, Запорізька міська рада, Комунальне науково-виробниче підприємство «Екоцентр», 2010. — С. 150-160.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

Л.С. РОМАНЮК,

викладач математики вищого комунального навчального закладу
«Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського»

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Стаття присвячена висвітленню питання використання інформаційних технологій у підвищенні ефективності викладання математики. Проаналізовано доцільність використання на заняттях з математики ППЗ (програмних педагогічних засобів).

Ключові слова: інформаційно-комп'ютерні технології, інформація, програмні продукти, ППЗ (програмні педагогічні засоби).

Постановка проблеми. На сьогоднішній день тема впровадження інноваційних технологій є однією з найбільш актуальних, оскільки саме ця сфера вважається каталізатором розвитку багатьох країн.

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності людини. Не стала винятком і освіта. Входження України в єдиний європейський освітній простір супроводжується розв'язанням багатьох завдань. В умовах модернізації сучасної математичної освіти актуальною є проблема створення нових технологій, які призначені для забезпечення професійної майстерності викладача, виховання творчої особистості студентів, їх саморозвитку, формування нового економічного мислення. Однією із таких технологій є використання інформаційно-комп'ютерних засобів навчання.

Стан дослідження. Закономірності, особливості, та перспективи розвитку та впровадження інноваційних технологій цікавлять багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед українських дослідників, які займаються даною проблемою, можна назвати: В.О. Сизоненка, Л.М. Кириленко та інших. Серед зарубіжних вчених — Р. Тібольда, П. Друкера, Е. Тофлера та ін. Не зважаючи на значну кількість праць, присвячених даній темі, існує необхідність більш глибокого осмислення завдань та засобів впровадження інноваційних технологій у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу. Кожен викладач, як людина, яка живе у сучасному динамічному світі, повинен розуміти, що важливим стратегічним ресурсом є інформація, і тому постійне використання студентами комп'ютера є дуже важливим. Навчальний заклад повинен надавати студентові широкий вибір інформації, способів її застосування і навичок роботи з нею.

Нові технічні можливості дозволяють вести навчання засобами, які важко було уявити ще десяток років назад. Використання комп'ютера в освітньому процесі називають революцією в педагогічному середовищі. Навчання в такому середовищі відноситься до нової парадигми освіти.

Впровадження інформаційних технологій під час занять з математики — простий практичний спосіб показати студентам, що навички роботи з комп'ютером — це дещо більше, ніж просто ігри та серфінг в Інтернеті. Крім того, комп'ютер є активним помічником самого викладача.

Інформаційні технології навчання дозволяють неабияк підвищити ефективність занять. Використання програмних продуктів на заняттях дозволяє підвищити активність студентів і розвинути в них необхідні для нашого часу вміння та навички. Зокрема, вміння працювати з різною інформацією, критично до неї ставитися, правильно використовувати. Комп'ютерні технології допомагають забезпечити інформаційну і емоційну насиченість занять та зв'язок навчального матеріалу з навколишнім життям, сприяють підвищенню інтересу до предмету, а також творчому зростанню самого викладача.

Володіння комп'ютером стало критерієм загальної грамотності, професійної компетентності викладача. Кожен педагог повинен бути здатний працювати в умовах сучасних динамічних інформаційних технологій та вміло, активно їх використовувати у своїй професійній діяльності.

Розглянемо які ж саме програмні продукти можна використовувати на заняттях з математики.

Почати можна зі створення PowerPoint-презентацій разом зі студентами і навчити їх як використовувати можливості PowerPoint, щоб зробити їх презентації інтерактивними. Для того, щоб студенти могли перевірити розуміння прочитаного, можна показати їм як використати функцію «Автореферат» у Microsoft Office Word для пошуку та виділення важливої інформації. Якщо дані, які вони збирають, повинні бути структуровані, можна показати студентам як користуватись формулами у Microsoft Office Excel, щоб записувати дані у попередньо відформатовані таблиці.

Поеднання різноманітних математичних пакетів таких як Maple, MathCAD, MatLAB, Cabri, Sketchpad, Cinderella, GRAN-1, GRAN-2 з можливостями Microsoft Office дає змогу викладачу подати навчальний матеріал за мінімально короткий час у максимально сприятливій формі.

Розглянемо розділ: «Функції, їх властивості і графіки». На його вивчення передбачено 26—30 годин, що занадто мало. Зміст теми включає дуже обширний теоретичний матеріал, отже майже кожне заняття повинно містити елементи лекції засвоєння нових знань, вмінь та навичок. Необхідно зазначити, що з використанням інформаційних технологій викладання повинно бути яскравим, цікавим, але не втрачати при цьому структури, математичної логіки, строгості перетворень і доведень.

Тема «Степенева функція, її властивості і графік» входить до вищезгаданого розділу і являє собою систематизацію та узагальнення знань про степеневі функції, їх види та властивості. Звичайно, бажано охопити всі види степеневих функ-

цій і встигнути дослідити їх. Тема розрахована на 2 академічні години. Цього часу дуже мало для того, щоб дослідити властивості степеневих функцій із різними показниками і побудувати їх графіки. Тому використання мультимедійної презентації досить спрощує дане завдання. Студенти можуть спільно з викладачем досліджувати поводження графіка степеневої функції $y = x^n$ в залежності від показника, а на екрані з'являються можливі варіанти графіків даної функції. Разом робиться висновок.

На папері не можливо передати ефекти анімації, адже чергова властивість графіка функції з'являється тільки після того, як студентами буде дана правильна відповідь. Таким чином, можна розглянути всі можливі варіанти графіків степеневої функції, дослідити їх, зробити необхідні записи та малюнки у зошитах. Викладач при цьому має змогу контролювати аудиторію, так як він не зайнятий побудовою малюнків на дошці або зміною чергової таблиці. Більше того, така інформація на електронних носіях дає змогу самостійно опрацювати навчальний матеріал студентам, які з тих або інших причин пропустили заняття або потребують доопрацювання. Під час опрацювання теми «Перетворення графіків функцій» без застосування програмних продуктів просто не обійтися, адже академічних годин замало, щоб розглянути різні випадки побудови графіків. Як показує практика, ефективність такої співпраці набагато більша, ніж робота зі звичайним підручником.

Покажемо використання програмного засобу GRAN1 для розв'язування одного із рівнянь. Ставимо перед студентами задачу: розв'язати рівняння $2^x = 3 - x$. Як правило, більшість студентів називають корінь $x=1$. Чи має рівняння інші розв'язки? Пропонуємо студентам для відповіді на це питання побудувати графіки функцій $y = 2^x$ і $y = 3 - x$ та скористатися підпунктом "Відстань до точки" пункту "Операції". Після підведення курсору до точки перетину побудованих графіків функцій у вікні "Відповіді" з'являються наближені координати точки перетину.

Це дозволяє зробити студентам висновок, що $x = 1$ є коренем рівняння. Підстановкою студенти впевнюються, що знайдене значення x справді є коренем. З малюнка видно, що інших коренів немає. Як це довести аналітично? Для відшукування шляху доведення доцільно провести таку бесіду:

1. Який характер монотонності має функція $y = 2^x$? Відповідь обґрунтуйте.
2. Який характер монотонності має функція $y = 3 - x$? Відповідь обґрунтуйте.
3. Скільки коренів у цьому випадку має рівняння? Яке загальне твердження можна сформулювати?

Викладач узагальнює висунуті гіпотези і формулює твердження: якщо у рівнянні $f(x) = g(x)$ одна із функцій зростає, а друга спадає на інтервалі, то на цьому інтервалі рівняння може мати не більше одного кореня.

Отже, застосування даної програми на заняттях алгебри і початків аналізу сприяє розвитку умінь студентів доводити твердження, при цьому створюючи позитивну мотивацію та активізуючи їх навчально-пізнавальну діяльність.

Одним із структурних елементів типового заняття є робота з підручником. В такому випадку викладачеві стануть доречними електронні мультимедійні підручники — ППЗ (програмні педагогічні засоби). Перевага такого програмного продукту полягає в тому, що це не просто підручник, а ціла програма, яка поєднує теоретичні та практичні питання, практикуми, має електронний журнал успішності, конструктор уроків, тестові та інтерактивні завдання та інші можливості. ППЗ з математики — це “Математика”, “Динамічна геометрія”, “Gran”, “SmathStudio” та інші. Вони містять багато якісних ілюстративних матеріалів (карт, рисунків, схем, фотографій, графіків, відеофрагментів, тренажерів, анімацій та ін.), що сприяє ефективності навчання.

Досить ефективним є застосування на заняттях з математики аудіо- та відео-уроків. Їх використання дозволяє подати матеріал в цікавій формі, що урізноманітнює навчальний процес. Також такі матеріали допомагають економити час викладача на пояснення матеріалу. Студенти можуть розглянути певні питання самостійно, які вони не просто читають з підручника, а отримують повноцінне пояснення. Є досить багато такої продукції із застосуванням 2D- та 3D-анімацій, особливо з геометрії, що дозволяє більш глибоко ознайомитися з певними властивостями геометричних фігур та їх комбінацій. Тому аудіо- та відео-матеріали можна використовувати в гуртковій та поза навчальній роботі зі студентами, які зацікавлені у глибокому вивченні математики, або мають прогалини в знаннях.

Зараз існує ряд спеціалізованих математичних систем, які можна використовувати при навчанні розв’язувати такі задачі, як знаходження похідних, диференціалів, інтегралів, використання чисельних методів і т.д. Це пакети Maple, MathCad, Mathematica, Matlab, DERIVE та інші. Ці продукти називають “системами комп’ютерної математики”. Системи комп’ютерної математики (СКМ) — програмні засоби за допомогою яких можна досить швидко і якісно виконати чисельні обчислення, аналітичні перетворення, побудувати дво- та тривимірні графіки. Деякі з них безкоштовні, що є досить важливим показником.

Слід відмітити, що ефективно використовувати засоби СКМ для розв’язування навчальних задач може лише студент, що володіє достатнім рівнем математичної підготовки, розуміє зміст основних математичних перетворень. Це спростовує безпідставність суджень щодо загрози використання СКМ формуванню в студентів математичних навичок.

Слід зазначити, що на заняттях можна використовувати не тільки програми, які потрібно встановлювати на кожен комп’ютер. Існує веб продукт Wolfram Alpha, який є надзвичайно потужним і працює на будь-якій ОС в режимі он-лайн. Для того, щоб його використовувати необхідно лише мати доступ до Інтернету.

Крім пояснення навчального матеріалу, розв’язування задач, викладач може використовувати інформаційні технології для перевірки та оцінювання знань студентів. Для цього розроблено ряд програмних продуктів з готовими тестовими завданнями. А також у кожного викладача є можливість вносити власні тестові завдання у базу даних програми. Це такі програмні продукти як My Test, Thesaurus, Школярик та ін. Викладач сам може вказати критерії оцінювання, і студенти відразу дізнаються результат своєї роботи над завданнями.

Використання програмних продуктів на заняттях не тільки зацікавлює студентів до вивчення математики та збільшує час на занятті для розв'язування різноманітних задач, але і активізує самостійне, творче мислення студентів, їхнє вміння діяти не за шаблоном. Ефективність роботи викладача в даному випадку значно підвищується. Головне — правильно зуміти налагодити процес з використання комп'ютерних технологій на заняттях.

Звичайно, не варто переоцінювати роль інформаційних технологій на заняттях з математики, адже потрібен час і на відпрацювання необхідних вмінь та навичок, а також на їх контроль. І тут вже на допомогу прийдуть звичайний зошит, ручка та отримані знання. Хоча, можливо, поки що, це тільки питання часу.

З рештою, не кожне заняття потрібно проводити з використанням ППЗ. Не дивлячись на велику кількість позитивних сторін у використанні інформаційних технологій на заняттях з математики, непродумане їх застосування у навчальному процесі не поліпшує, а погіршує якість засвоєння знань. Тому педагог при підготовці до проведення заняття повинен прогнозувати доцільність використання того чи іншого програмного продукту, планувати та передбачити результати навчання, моделювати ситуації.

Висновки. Наше майбутнє — це розвиток і використання інноваційних технологій, зокрема, інформаційно-комп'ютерних. Тому і освіта повинна бути орієнтована на майбутнє, що вимагає від студента і викладача уміння працювати з великими, динамічними потоками інформації. Використання комп'ютера на заняттях з математики — не данина моді, не засіб перекласти на нього складну, багатогранну, творчу працю педагога, а лише один із засобів забезпечення ефективності роботи викладача, активізування пізнавальної діяльності студентів, підвищення якості їх знань та мотивації до навчання.

Література

1. Гуржий А.М. Інформатизації і комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів України — 20 років. / А.М. Гуржий, В.Ю. Биков, В.В. Гапон // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2005. — №5. — С.3-11.
2. Жалдак М.І. Комп'ютер на уроках математики: Посібник для вчителів. / М.І. Жалдак. — К.: Техніка, 1997. — 303 с.
3. Нелін Є.П. Алгебра і початки аналізу: Дворівневий підруч. для 10 кл. загальноосв. навч. закладів. — Х. : Світ дитинства, 2004. — 432 с.
4. Овчаров С.М. Проблеми та перспективи використання інформаційних технологій навчання у сучасній освіті. //Збірник наукових праць ПДПУ ім. В.Г. Короленка. Випуск 1-2(28/29). Серія "Педагогічні науки". /С.М. Овчаров. — Полтава, 2003р. — С.154-158.
5. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О. Сиротенко. — Х.: ВГ «Основа», 2003. — 80 с.
6. Шкіль М. І., Слепкань З.І. Алгебра і початки аналізу: Підр. для 10 кл. загальноосв. навч. закладів. / М.І. Шкіль, З.І. Слепкань, О.С. Дубинчук — К.: Зодіак — ЕКО, 2002. — 272 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ю.І. ВАСИЛЕВСЬКА, Р.А. КОХАНОВСЬКА,

студенти кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка»

С.С. ФЕДУШКО,

науковий керівник, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ АРХІВІВ

Ключові слова: електронний документ, електронний документообіг, архів, електронний архів, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку інформаційного суспільства сприяє широкому впровадженню електронних документів та електронного документообігу. Постійне збільшення обсягів паперової документації є актуальним для будь-якої організації чи установи. Відтак, це значно ускладнює процес пошуку інформації та її аналізу і є проблемою під час прийняття бізнес рішень.

Загальновідомі методи роботи з документами у таких випадках стають малоефективними. Документи на паперовій основі все частіше посідають друге місце, проте вперед просуваються документи на електронних носіях. Для того, щоб вирішити цю проблему застосовують сканування документів, перетворення їх в електронний вигляд, а також створення електронних архівів. Адже, саме електронні архіви стають сьогодні передумовою ефективної діяльності сучасного підприємства.

Впровадження у роботу електронних архівів може сприяти створенню нової організаційної культури в підприємстві чи організації. Саме тому актуальність вирішення завдання зумовлена необхідністю розв'язати проблеми, які стосуються якісного зберігання електронних документів, їхнього виконання, а також їх пошуку та використання.

Стан дослідження. Проблема впровадження електронних архівів займалися такі вчені як І. Антоненко [1], Г. Боряк [2]. Також істотний внесок у вивчення та дослідження даної теми зробили І. Матяш [5], К. Новохатський [6] та інші.

У своїх працях науковці вивчали такі основні поняття як «електронний документообіг», «сучасне архівознавство», «архів», «електронний архів» тощо. Вони давали визначенням цим термінам, описували основну модель електрон-

них архівів, їхню структуру та значення у суспільстві. Також ними було досліджено найважливіші особливості створення архівів електронних документів.

Виклад основного матеріалу. При стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні відбулося стрімке накопичення документів та інформаційних ресурсів з цифровими носіями. Тому перед науковцями у сфері архівознавства виникла проблема зберігання такої інформації та впровадження електронних архівів.

В Україні процес зберігання цифрової спадщини було розпочато прийняттям низки нормативно-правових документів у 2003 р., а саме [4]: Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" (2003 р., № 851-IV), Закону України "Про електронний цифровий підпис" (2003 р., № 852-IV), "Порядку зберігання електронних документів в архівних установах". Законотворчий процес у цій галузі триває. В Україні він відбувається з урахуванням вітчизняних архівознавчих традицій та сучасних світових інформаційних технологій.

Створення електронного архіву науковець Волхонський [3] розглядає як рішення щодо автоматизації системи надійного збереження всіх типів електронних документів, підтримки різних версій документів, автоматичний контроль термінів збереження документів і перенесення їх на різні фізичні носії інформації, ефективної системи пошуку документів за реквізитами та змістом, розмежування рівнів доступу для різних категорій користувачів системи залежно від їхніх службових обов'язків, внутрішнього кодування документів, відстеження користувачів та їх інформаційних запитів, централізації адміністрування.

Основні вимоги, що стосуються функціонування електронних архівів можна поділити на дві групи: загальні та спеціалізовані [7]. До загальних вимог належать: 1) конфіденційність — захист документа від ознайомлення з ним через сторонніх осіб способом кодування; 2) цілісність — відправлення даних до адресата неушкодженими та без змін, що забезпечується використанням електронного цифрового підпису; 3) ідентифікація — підтвердження, що документ складено або відправлено саме тією особою, реквізити якої наведено; 4) незаперечність — це коли відправник (отримувач) електронного документа не може заперечити даний факт після його відправлення.

До спеціалізованих вимог належать: забезпечення зберігання документів в незмінному вигляді; неможливість втрати документів під час передачі або перебування в архіві; можливість пошуку документа завдяки наявності пошукових систем; недопущення пошкодження або втрати документів протягом передбаченого терміну придатності носія; можливість пошуку документів будь-якого змісту у найкоротший термін.

Функції електронного архіву [8]:

1. Пошук. За декілька хвилини можна відшукати документи за такими критеріями (даті, персоналії, номеру, типу і т.д.). Здійснення пошуку документів в електронному архіві можна зручно здійснити у такий спосіб — з робочого місця чи дистанційно, а після — відправити електронною поштою, підготувати звіт, список документів.

2. Облік. Призначений для того, щоб визначити частоту запитів до певних документів, дає можливість провести перевірку комплектності оригіналів та їх цілісності; забезпечує прозорість ведення справ в дистанційних підрозділах, установах, організаціях.

3. Зберігання. Системність, структурованість та безпека збереження документів — основні переваги даного рішення.

Порівняння між традиційним та електронним архівом подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні відмінності між традиційним та електронним архівом

<i>Традиційний архів</i>	<i>Електронний архів</i>
Пошук триває годинами/днями	Оперативний пошук 3хв
Доступність архіву в межах 7-8 год.	Доступність архіву без обмежень
З оригіналом документу може працювати одна людина	Необмежена кількість користувачів має можливість працювати над тим самим документом
Неструктурована інформація	Структурована інформація
Втрата властивостей документу з часом	Збереження ідентичності документу незалежно від часу

Для більш глибокого аналізу електронного архіву було проведено соціологічне дослідження у вигляді он-лайн анкетування щодо оцінки стану сучасних електронних архівів та його переваг.

Проаналізувавши відповіді близько 100 респондентів, ми побачили, що 90 % опитаних стверджують, що користувались електронним архівом. Отже, це свідчить про те, що їх актуальність у суспільстві справді є великою.

Основні дані щодо користування електронним архівом подано на рис.1. Інформація щодо переваг архівів зображено на рис.2. Відомості щодо зручності користування електронним архівом подано на рис.3. Дані серед опитаних про доступ до документів в електронних архівах представлено на рис.4.

Чи користувались електронним архівом ?

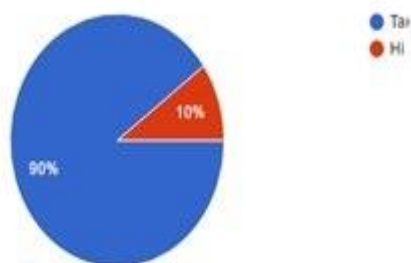

Рис.1. Статистичні дані опитаних щодо користування архівом

Яким архівом надасте перевагу ?

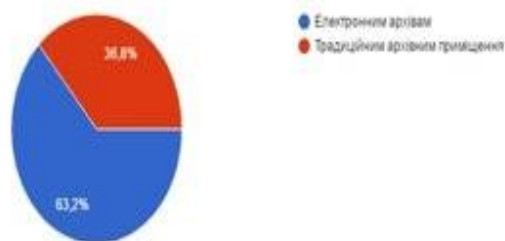

Рис.2. Статистичні дані опитаних щодо переваг архівів

Чи зручно Вам користуватися електронним архівом ?

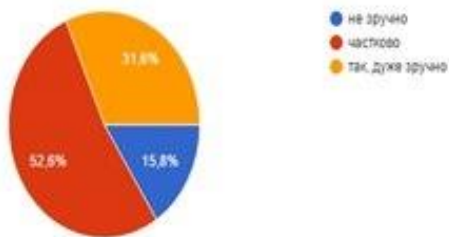

Рис.3. Статистичні дані опитаних щодо зручності користування

При перегляді певного електронного архіву, чи надавався Вам доступ до усіх можливих документів ?

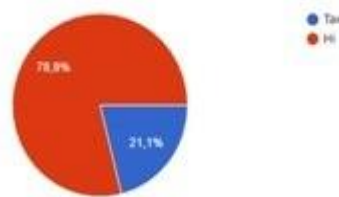

Рис.4. Статистичні дані опитаних щодо доступу

Основний вік опитаних — люди від 20—30 років і це становить 63.2% від загальних даних. Серед респондентів:

- 52,6 % — не відвідували ніколи архівних сховищ;
- 63,2 % — надають перевагу електронним архівам, а не традиційним архівним сховищам;
- 52,6 % — вважають електронні архіви зручними частково;
- 78,9 % — не отримали доступ до усіх документів, при перегляді певного електронного архіву.

Під час проведення дослідження було надано перелік основних переваг електронних архівів у порівнянні з традиційними архівами, де респонденти повинні були обрати на їхню думку найважливіші три особливості. Найбільш суттєвими на їхню думку є: триваліші терміни зберігання документів, неможливість створення резервних копій традиційного архіву; забезпечення максимальної швидкості пошуку документів і даних про документи.

Висновки. Електронні архіви дають змогу ефективніше організувати зберігання документів. Впровадження в організаціях є необхідною умовою для того, щоб правильно упорядкувати електронний документообіг. Пріоритетними завданнями для розвитку електронних архівів є: забезпечення можливості перегляду електронних документів, постійне оновлення бази даних електронних архівів, покращення їхнього фінансування та технічного забезпечення.

Література

1. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації / І. Антоненко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/articles>.
2. Боряк Г. В. Інформатизація архівної галузі сьогодні: поточні здобутки і завдання формування електронних ресурсів / Г. В. Боряк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.history.org.ua/JournALL/sid/11/2/1.pdf.
3. Волхонський С. Електронні архіви в МНС: досвід та перспективи / С. Волхонський // Надзвичайна ситуація. — 2007. — № 7. — С. 44—47.
4. Електронний архів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Electronic/E_A.php.

5. Матяш І. Б. Проблеми розвитку архівознавства в Україні на сучасному етапі / І. Б. Матяш [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.odessa.ua/publication3/stat02.htm>. Заголовок з екрана.
6. Новохатський К. Гуманітарна місія архівів та реформування архівної справи в Україні // К. Новохатський // Архіви України. — 2007. — № 1–3. — С. 79–85.
7. Рудюк В. Проблеми зберігання і захисту електронних документів: досвід ФРН / В. Рудюк // Бібліотечна планета. — 2006. — № 4. — С. 17–21.
8. Функції електронного архіву [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://elau.org/page.php?id=54>.

Р.М. ВОЛОЩАК, М.Я. ЗАНОВ'ЯК, М.О. КАРАПАТА,

студенти кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка»

С.С. ФЕДУШКО,

науковий керівник, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка»

Е-МЕДИЦИНА ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: електронне урядування, електронна медицина, інформатизація охорони здоров'я, телемедицина, електронний рецепт, медичний фахівець, медичні інформаційні системи.

Постановка проблеми. Впровадження інформаційних технологій в медицині заслуговує на безпосередню увагу керівників галузі і зацікавлених відомств. Одним з пріоритетних напрямів розвитку системи охорони здоров'я є створення єдиного медичного інформаційного простору, який забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень на всіх рівнях. Однією з важливих умов для забезпечення якості медицини є ефективне інформаційне забезпечення.

Насамперед, інформатизація медицини означає використання інформаційних технологій, з допомогою яких можливо забезпечити швидке отримання потрібної інформації.

Стан дослідження. Впродовж останніх років в Україні впроваджується практичне використання в охороні здоров'я інноваційних комп'ютерних технологій. Розроблена та успішно втілюється в життя концепція державної політики інформатизації охорони здоров'я України. Основою для інформатизації охорони здоров'я в майбутньому, є створення єдиного медичного інформаційного простору України та впровадження електронної медицини.

Електронна медицина (далі — е-медицина) — діяльність з використанням електронних інформаційних ресурсів у сфері охорони здоров'я та забезпечення оперативного доступу медичних працівників та пацієнтів до них.

В Україні протягом останніх п'яти років спостерігається незначна позитивна динаміка розвитку ринку медичних інформаційних систем[1]. Проте створення загальнодержавної системи електронної медицини зіштовхуються з низкою проблем, таких як невідповідний стан комп'ютерних пристроїв, відсутність фінансового забезпечення для потрібного програмного забезпечення та його впровадження, некваліфікований медичний персонал і його небажання до впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу. Основним підходом до реформування медичної галузі в Україні є створення єдиної (інтегрованої) інформаційно-аналітичної системи обліку стану здоров'я громадян на основі електронної ідентифікації пацієнтів в закладах охорони здоров'я, збору даних профілактичних обстежень з метою подальшого використання в аналітичних, експертних та статистичних системах.

Для розробки концепції інформаційного забезпечення охорони здоров'я та організації є низка необхідних вимог [2]:

- оперативність і доступність необхідної інформації для всіх рівнів управління
- можливість нагромадження медичної й економічної інформації про населення в єдиному місці.
- персоніфікація базової інформації.
- можливість обміну інформацією між медичними базами даних різних рівнів.

Медична галузь [3] тісно пов'язана з накопиченням і обробленням значних обсягів інформації. Від якості методів роботи з інформацією залежить ефективність надання першої допомоги та в подальшому лікування пацієнта. З метою забезпечення належної якості медичної допомоги існує потреба в накопиченні й аналізі даних впродовж тривалого періоду, застосуванні електронних експертних систем.

Сучасну охорону здоров'я важко уявити без застосування засобів електронного зв'язку, обробки та зберігання інформації.

Основними напрямками діяльності в області розвитку електронної медицини є [4]:

- впровадження автоматизованих інформаційних галузевих систем, які, зокрема, дозволяють перейти до ведення медичної документації в електронному вигляді;
- розвиток телемедицини;
- вдосконалення розвитку системи моніторингу стану здоров'я населення;
- створення і впровадження нових комп'ютерних технологій профілактики захворювань, діагностики, забезпечення лікувальних процесів;
- створення загальнодоступних електронних медичних ресурсів.

Розвиток електронного документообігу спростить роботу лікарів, що забезпечують видачу лікарняних листів і рецептів, а також фармацевтів, що видають ліки. Людям, що страждають хронічними захворюваннями, не доведеться постій-

но відвідувати свого лікуючого лікаря з метою отримання чергових рецептів на лікарські препарати.

Термін е-медицина включає в себе широкий спектр послуг та систем.

Електронні медичні картки [5] — це картки, які дозволяють передачу та обмін даними про пацієнта між різними медичними фахівцями. Вони складаються і зберігаються в автоматизованій інформаційній базі даних медичної установи.

Електронний рецепт [5] — це електронний доступ до надання або зміни призначень, друк рецептів для пацієнтів та іноді електронна передача рецептів від лікарів до фармацевтів. Досвід провідних країн свідчить про численні переваги електронного призначення препаратів, коли точний, зрозумілий і без помилок електронний рецепт безпосередньо від лікаря передається в аптеку через інтернет.

Телемедицина [5] — напрямок медицини, що використовує телекомунікаційні й електронні інформаційні (комп'ютерні) технології для надання медичної допомоги й послуг у сфері охорони здоров'я в точці необхідності (у тих випадках, коли географічна відстань є критичним чинником).

Мета телемедицини — надання якісної медичної допомоги будь-якій людині незалежно від його місцезнаходження й соціального стану. Предметом телемедицини є передача за допомогою телекомунікацій і комп'ютерних технологій всіх видів медичної інформації між віддаленими один від одного пунктами (медичними установами, пацієнтами й лікарями, представниками охорони здоров'я тощо). Крім безпосередньо телемедичних консультацій можна виділити 6 основних напрямів застосування телекомунікаційних технологій у сфері медицини (рис. 1).

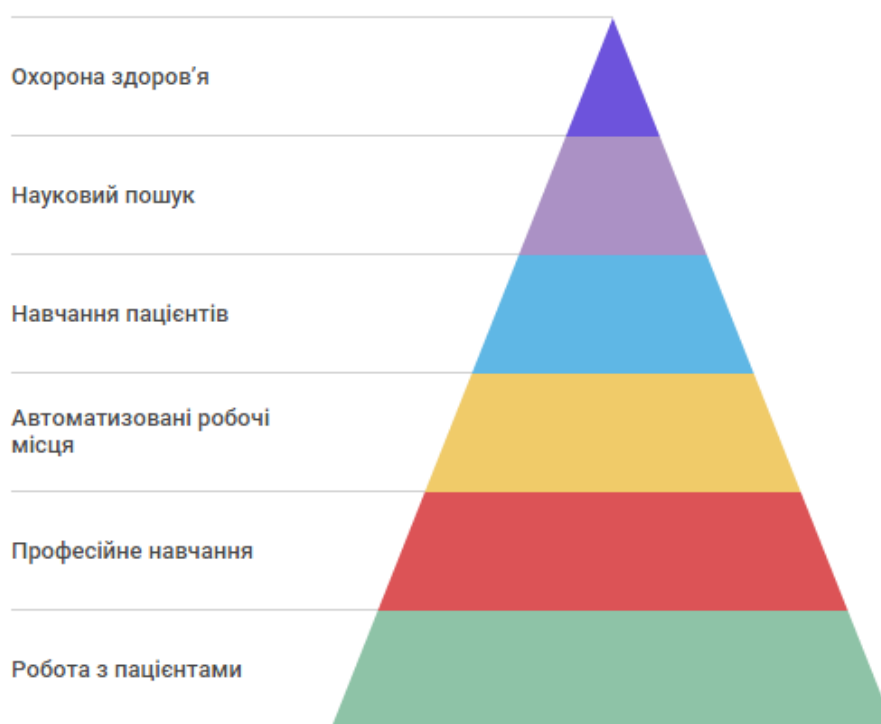

Рис.1. Напрями застосування телекомунікаційних технологій у сфері медицини

Інформування населення — використання електронних ресурсів на медичні теми для інформування пацієнтів, забезпечення обізнаності населення з питань охорони здоров'я.

Віртуальні медичні бригади [5] — це група медичних фахівців, які співпрацюють і обмінюються інформацією про пацієнтів за допомогою цифрового обладнання (наприклад, веб-конференції);

Медичні інформаційні системи [5] — це програмно-технічний комплекс, що готує і забезпечує процеси збирання, зберігання і обробку інформації в медицині й галузі охорони здоров'я. Ці спеціалізовані системи призначені для планування графіку прийому лікарями пацієнтів, управління даними пацієнта, управління розкладом роботи та інших адміністративних завдань, пов'язаних із організацією охорони здоров'я.

Для того, щоб е-медицина функціонувала повноцінно, необхідно здійснити зміни в системі охорони здоров'я в цілому.

На активне впровадження електронної медицини в Україні впливає досвід іноземних країн і прагнення не відставати від них. Як показують результати звіту «Від інновацій до реалізації: електронна охорона здоров'я в європейському регіоні 2016»[6], країни-сусіди забезпечують виконання програми ЄС «Європейська стратегія здоров'я 2020» (рис.2).

Рис.2. Результати звіту «Від інновацій до реалізації: електронна охорона здоров'я в європейському регіоні 2016»

На ринку новітніх технологій існує багато медичних інформаційних систем, завдяки яким вдалося автоматизувати і об'єднати всі основні процеси роботи медичного закладу, а також поліпшити якість обслуговування пацієнтів.

Застосування комплексних інформаційних систем, які дозволяють організувати управління медичними закладами на сучасному рівні, суттєво підвищить не тільки якість лікування і рівень медичних послуг, але й ефективність, тобто рентабельність, використання медичних ресурсів. Прикладом найпоширеніших меди-

чних інформаційних систем в Україні можуть бути «Емсiмед» [7] та «Doctor ELEKS» [7]. Ці системи орієнтовані не тільки на державні, але й на приватні медичні заклади. Вони забезпечують інтеграцію електронної карти пацієнта з різноманітним діагностичним обладнанням, а також забезпечують отримання даних безпосередньо з лабораторних аналізаторів.

Doctor ELEKS — медична інформаційна система, що дозволяє клінікам накопичувати, впорядковувати та зберігати усю необхідну інформацію про пацієнтів, включно із відео та графічними зображеннями у єдиній картотеці. Система «Doctor ELEKS» дає можливість вводити в оптимальній формі, зберігати та аналізувати не тільки основні дані пацієнта, зазвичай використовувані у реєстратурі, а й усю медичну документацію, таку як скарги, анамнез життя і захворювання, дані об'єктивного обстеження, функціональної та лабораторної діагностики, антропометрії, а також дані про лікарські призначення та їх виконання протягом перебування у лікувальній установі [8]. Вона включає в себе понад 20 підсистем, що дають змогу керувати усіма операційними процесами: від редагування шаблонів різних документів до аналізу ефективності роботи медичного закладу. Серед іншого Doctor ELEKS дозволяє індивідуально планувати робочий графік кожного спеціаліста і клініки загалом на різні проміжки часу. Водночас Doctor ELEKS інтегрований з різноманітними медичними приладами, такими як ультразвукові апарати, рентген-апарати, МРТ та КТ-сканери, ендоскопи, електрокардіографи та електроенцефалографи, що дозволяє "читати" зняті ними зображення. Наразі програму Doctor ELEKS впровадили та успішно використовують вже більше 60 клінік різного профілю в Україні та за кордоном [9]. Система пройшла незалежне тестування і рекомендується МОЗ до впровадження в медичних закладах [9].

Медична інформаційна система «Емсiмед» [10] скерована на комплексну автоматизацію більшості процесів, що відбуваються всередині сучасних лікувально-профілактичних закладів. Система дозволяє знизити витрати під час підготовки звітності, спростити та оптимізувати документообіг, зменшити кількість помилок медперсоналу, зробити роботу лікувально-профілактичних закладів більш ефективною і, нарешті, помітно покращити якість послуг, які надаються пацієнтам.

Отже, медичні інформаційні системи — це інструмент для визначення і планування усіх ресурсів медичного закладу, які необхідні для ведення лікувально-діагностичної, адміністративно-господарської, фінансової, сервісної діяльності та обліку в процесі надання медичних послуг.

Висновки. В Україні поступово вирішуються питання реформування сфери охорони здоров'я. Використання новітніх інформаційних технологій в галузі медицини підвищить рівень якості та доступності медичної допомоги для населення. Всі пошуки в галузі інформатизації охорони здоров'я повинні мати належну нормативну базу у вигляді національних інформаційних стандартів. Впровадження нових технологій в таких масштабах вимагає розробки відповідних правових актів, регламентуючих документів, низки наказів та розпоряджень. При цьому вони повинні мати випереджаючий характер і торкатися буквально всіх нюансів їх застосування.

Література

1. Організаційно-управлінські аспекти створення телемедичної мережі [Електронний ресурс] / В. Г. Осташко, Г. О. Слабкий, М. В. Голубчиков, О. С. Коваленко — Режим доступу до ресурсу: <http://esemi.org.ua/uk/activities/publications/24-2009-06-23-09-09-39.html>.
2. Проект Концепції Розвитку системи охорони здоров'я м. Києва [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.apteka.ua/article/373627>
3. Концепція інформатизація охорони здоров'я України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/here/article/viewFile/191/234>.
4. Мина Ж. Електронна медицина: поняття, форми та стратегія розвитку [Електронний ресурс] / Ж. Мина, Т. Гакало — Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/33197/1/060-134-135.pdf>
5. Сайт Державного агентства з питань електронного урядування України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.dknii.gov.ua/electronna-medycyna>.
6. Аналіз прогресу у розвитку електронної охорони здоров'я в Європейському регіоні [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj_kYKi2OvPAhWKiiwKHQ46DtsQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fwb.moz.gov.ua%2Fdownload%2Fseminarmfile%2F2a23ec323d41d11%2F&usg=AFQjCNFym4L9itzk45tPZyKzfIOVNjA5Ug&cad=rja.
7. Качмар В. О. Медичні інформаційні системи — стан розвитку в Україні / В. О. Качмар // Український журнал телемедицини та медичної телематики. — 2010. — Т. 8., №1. — С.12-17.
8. Качмар В.О., Хвищун А.І. Електронна медична карта пацієнта. Взаємосумісність та стандартизація // Український журнал телемедицини та медичної телематики. — 2008. — Том 6, №1.
9. Застосування МІС "Доктор Елекс" для автоматизації та управління діяльністю медичної установи: Методичні рекомендації 2008 // МОЗ України, Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України
10. Що таке «ЕМСІМЕД»? [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.mcmed.ua/ua/about>.

Є.А. НЕДАШКІВСЬКИЙ,

аспірант, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРЕДСТАВЛЕННЯ РИНКОВОГО ПРОЦЕСУ У ВИГЛЯДІ ФІНАНСОВОГО ЧАСОВОГО РЯДУ

Вступ. Досвід кількох останніх років показує, що динаміка економічних процесів і явищ носить нелінійний і, найчастіше, хаотичний (непередбачуваний) характер. Економічна теорія, що склалася в умовах сьогодення, довела неспроможність і неадекватність традиційних лінійних моделей поведінки ринків.

Постановка задачі. На основі цього, постає актуальне питання пошуку альтернативних методів моделювання із застосуванням нестандартних математичних апаратів.

Результати досліджень. Фінансовий часовий ряд — це послідовність, що описує поведінку певного ринкового процесу [1].

На сучасному економічному просторі України фінансові ринки представлені за певною класифікацією:

- фондові ринки (ринки цінних паперів);
- ринки грошових ресурсів;
- ринки валют;
- ринки похідних інструментів на товари і цінні папери.

Рухи цін більшості фінансових інструментів зовні схожі, на різних масштабах часу і ціни. За зовнішнім виглядом графіка, неможливо визначити, чи належать дані до тижневих, добових або ж годинних змін. Це головний аспект фрактальності.

На самому початку свого розвитку, наука про фінансові часові ряди представлялася у вигляді двох незв'язаних напрямків — стохастичний та динамічний, і лише останнім часом намітилася деяка тенденція до їх зближення.

Стохастичний напрямок, бере свій початок від роботи Луїса Башельє 1900 р. [2], де автор, ще за п'ять років до Ейнштейна, запропонував першу модель броунівського руху (модель випадкового блукання) і застосував її для опису коливання цін акцій на фондовій біржі.

Класична модель броунівського руху заснована на двох постулатах.

Перший постулат: Збільшення ціни на непересічних тимчасових інтервалах — статечно незалежне.

Другий постулат: Збільшення ціни на будь-якому інтервалі має нормальний розподіл з щільністю

$$f(x) = 1/\sigma\sqrt{2\pi} e^{-(x-\mu)^2/2\sigma^2} \quad (1)$$

Проте спостереження фінансових часових рядів виявили ряд особливостей, які не узгоджуються з наведеними постулатами. Найбільш важливі з них пов'язані з тим, що значні зміни часового ряду відбуваються набагато частіше, ніж варто було б очікувати виходячи з нормального розподілу Гауса, причому такі зміни зазвичай розділені коливаннями щодо малої інтенсивності.

На основі цього виникає відмова від постулату незалежності та виникає узагальнений броунівський рух (Fractional Brownian Motion) [3]

$$\sigma_t^2 = \sigma_0^2 |t - t_0|^{2H} \quad (2)$$

де $t > t_0$, H — показник Херста

Відмова від другого постулату приводить до руху Леві (Levi Motion) і, зокрема, до стійких розподілів Парето [4]. Руховою силою став скейлінговий принцип [5]. Сутність: на реальних ринках в умовах конкуренції не існує привілейованих тимчасових інтервалів. Це означає, що величина прибутковості

$$R_{\Delta t} \equiv \ln X(t + \Delta t) - \ln X(t) \quad (3)$$

є масштабно-інваріантною.

Висновок: рух ціни $X(t)$ описується «польотом Леві» (Levi flight).

По суті цей принцип просто означає, що графіки цін є фракталами.

Відмова від обох постулатів спонукає до переходу до ідей авторегресійної умовної гетероскедастичності (залежно значень часового ряду від його попередніх значень при зміні дисперсії в часі), або Autoregressive conditional heteroscedasticity (ARCH) - моделям Енгла, і різним її узагальненням

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 x_{t-1}^2 + \dots + \alpha_p x_{t-p}^2 \quad (4)$$

де $\alpha_0, \alpha_1, \dots, \alpha_p$ - позитивні числа;

x_t - випадкова величина з нульовим середнім та дисперсією σ_t^2 .

Динамічний напрямок, утворився та почав розвиватися у 90-ті роки XIX ст. Ідеологічною основою такого підходу стало відоме положення Чарльза Доу, про те, що «природний стан ціни — це тренд (спрямований рух вгору або вниз), який є результатом спільної дії натовпу і відображає діючу на ринку соціальну тенденцію. Тому тренд буде тривати до тих пір, поки на ринку не відбудеться зміна цієї тенденції».[6]

Принципи запропоновані Доу полягали у наступному:

- рух цін підпорядкований тенденціям;
- тенденція, що почалася триватиме до тих пір, поки не подасть очевидних ознак зміни (розвороту).

Дані положення по суті відображають той факт, що стан тренда для цін є більш природним, ніж стан рівноваги.

Далі, у 30-ті роки XX ст. відбувається затвердження концепції та створення основ технічного аналізу. Мета технічного аналізу — розкрити внутрішні закономірності часового ряду, на основі яких можна прогнозувати переходи з тренда під відносно стабільний стан ринку, що іменується флетом і назад. У 80-ті рр. XX ст. у наукових роботах Джона Мерфі і Роберта Прехтера відбувається їх систематизація. Відповідно до концепції Доу поведінка цін акцій визначається стадним інстинктом, який підпорядковується вкрай примітивному механізму. Тому цілком обґрунтованою видається гіпотеза про те, що такий механізм являє собою динамічну систему. У цьому випадку, використовуючи теорему Такенса висунуту у 1981 році, можна відновити поточне значення часового ряду, виходячи з досить великого числа історичних даних. Причому для такого відновлення зовсім не обов'язково знати конкретний вид і кількість рівнянь системи. По суті, ця процедура зводить задачу екстраполяції одновимірного ряду до задачі інтерполяції деякої багатовимірної функції. Остання ж є типовим завданням для нейронних мереж.

Висновки. Тому теорію динамічного хаосу можна вважати ідеологічною основою того потужного впровадження нейротехнологій в бізнес, який спостерігається з 90-х рр.

Однак з точки зору стаціонарного підходу точний прогноз фінансового часового ряду в принципі неможливий.

Література

1. Бредихин А.А., Лоскутов А.Ю. Временные ряды с переменной дисперсией и финансовые рынки России // Анализ риска, 1998. — т. 1. — №1. — С. 28-45.

2. Bachelier L. Theory of Speculation (Translation of 1900 French edn) / P.H. Cootner (Ed.) // The Random Character of Stock Market Prices, The MIT Press, Cambridge. 1964. — P. 17 — 78.
3. Mandelbrot B. Une classe de processus stochastiques homothétiques a soi; application a la loi climatologique de H. E. Hurst // C. R. Acad. Sci. 1965. 260. — P. 3274 — 3277.
4. Mandelbrot B. Sur certains prix spéculatifs: faits empiriques et modèle basé sur des processus stables additifs de Paul Levy // C. R. Acad. Sci. 1962. — 254. — P. 3968 — 3970
5. Mandelbrot B. The Stable Paretian Income Distribution, when the Apparent Exponent is Near Two // International Economic Review. 1963. 4. — P. 111 — 115.
6. Murphy J. Technical Analysis of the Financial Markets // Institute of Finance, N.Y., 1999.

М.А. СУХОРАБ,

студент Національного університету «Львівська політехніка»

ПОШУКУ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ МІЖ НАБОРАМИ ТОВАРІВ У СПОЖИВЧОМУ КОШИКУ

Асоціативний аналіз слугує для виявлення прихованих зв'язків між кількісними та якісними параметрами об'єкту. Стосовно до маркетингових досліджень ця група статистичних процедур дозволяє відповісти на питання типу:

- Чи впливає на частоту відвідування магазину рівень доходів покупців?
- Які товари необхідно розмістити на сусідніх полицях для збільшення попиту?

Тобто за допомогою асоціативного аналізу стає можливим аналізувати запитання анкети не тільки кожне окремо, а й залежно від інших питань. Цей вид аналізу іноді називають побудовою розрізів, оскільки він дає змогу визначити не тільки наявність зв'язку між питаннями анкети, але і силу зв'язку між змінними та еластичність.

Раціональна система аналізу вмісту кошика покупця супермаркету дає можливість покупцям оглянути та вибрати необхідний товар з мінімальними витратами часу і максимальними зручностями [1, с. 194]

У рамках системного аналізу вивчення поведінки споживача починається з дослідження його споживчого вибору, причин, за якими він вважає, що один товар кращий за інший.

Зазвичай аналізують три версії споживчого вибору. Ці версії пов'язані, по-перше, з вивченням концепції граничної корисності, по-друге, з розрахунком ефекту доходу та ефекту заміщення, по-третє, з аналізом споживчих переваг [2, с. 172].

На рис. 1 зображено діаграму прецедентів. На діаграмі показано трьох акторів: покупець, персонал та користувач. В межах системи кожен з них виконує наступні функції, деякі функції виконуються акторами спільно, тобто актори взаємодіють при виконанні деяких функцій.

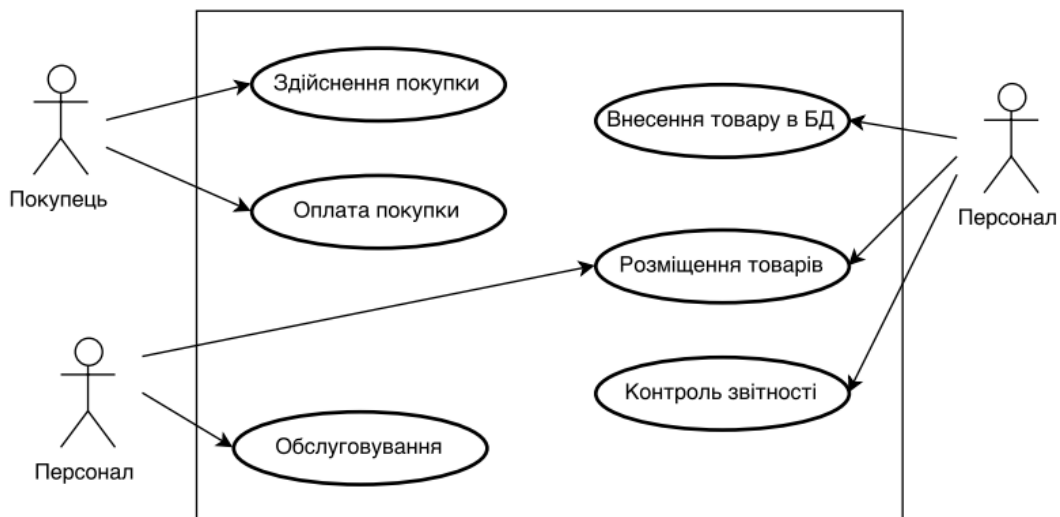

Рис. 1. Діаграма прецендентів

На рис.2. зображена діаграма послідовності системи роботи системи. Умовно роботу системи поділено на 9 основних кроків, які повторюються циклічно.

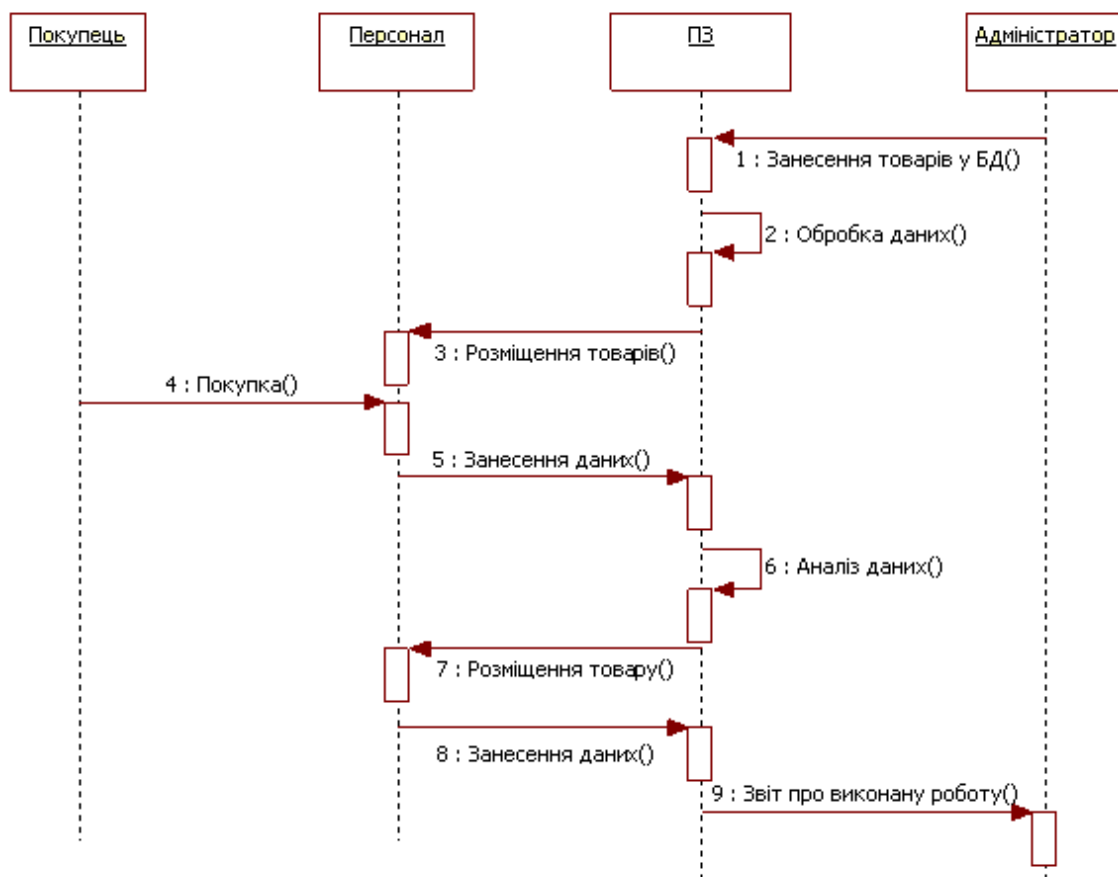

Рис.2. Діаграма послідовності системи.

Розглянемо послідовність виконання програми. Запустивши програму перед користувачем появиться вікно зображене на рис. 3., де є меню вибору «Вибрати дані», «Визначити правила», задати мінімальну кількість повторів та мінімальний відсоток.

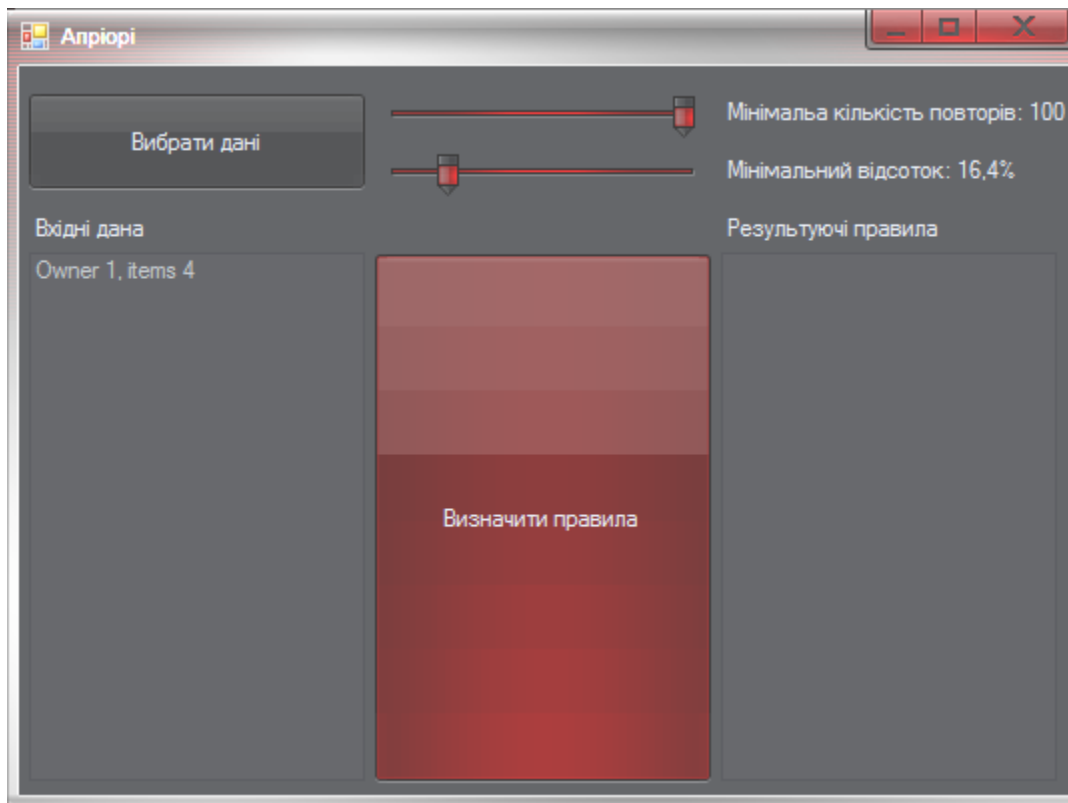

Рис. 3 Початкове вікно

Для роботи з програмою потрібно звернутися до бази даних, де можна проаналізувати розміщення заданого товару. Для цього вибираю меню «Вибрати дані». При завантаженні бази даних з'явиться наступне вікно.

ID_Покупки	Товар	Кількість
2	Хліб	2
2	Молоко	10
2	Хліб	12
3	Хліб	2
3	Молоко	5
4	Молоко	3

Рис. 4 Вікно аналізу.

При появі вікна «Аналіз» у ньому відображається інформація про покупки, тобто «ID_Покупки» (номер), Товар та його кількість. При успішному завантаженні даних виводиться повідомлення. При натисканні кнопки «Визначити правила» програма аналізує дані за методом асоціативних правил. Результат аналізу має такий вигляд.

Дані завантажено
Найчастіша пара товарів у покупках: Хліб Молоко
Товари, розміщення яких варто покращити:
Молоко, Сосиски, Чай, Шпроти, Печиво "Артемон",
Товари, розміщення яких варто змінити:
Картопля, Живчик, Корона, Печиво "Роксолана", Хліб.

Рис. 5 Результат аналізу.

Література

1. Ситников Д.Э. Метод поиска обобщенных ассоциативных зависимостей между дискретными признаками / Д.Э.Ситников, Е.В. Титова // Системи обробки інформації. — Харків: НАНУ, ПАНМ, ХВУ, 2002. — Вип. № 6 (22). — С. 194.
2. Кравець Р.Б. Інформаційно—статистичний метод видобування класифікаційних правил / Р.Б. Кравець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2002. — №464: Інформаційні системи та мережі. — С.172.

ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

УДК 342.2

А.В. НИКОРАК, А.О. САЧЕНКО, R.E. HIROMOTO,
аспіранти кафедри інформаційно-обчислювальних систем і управління
Тернопільського національного економічного університету

МЕТОД ТА АЛГОРИТМ МАРШРУТИЗАЦІЇ В ДИНАМІЧНО РЕКОНФІГУРОВАНІЙ МЕРЕЖІ

Стаття присвячена опублікуванню методу та алгоритму маршрутизації в динамічно реконфігурованих мережах, на базі системи автономних роботів.

Розглянуто результати експериментальних досліджень на базі розробленого алгоритму.

Ключові слова: реконфігуровані мережі, динамічна маршрутизація, таблиця маршрутизації, самоорганізовані мережі.

На сьогоднішній день розроблена значна кількість алгоритмів маршрутизації в мережах передачі даних, проте задача маршрутизації в однорангових мережах потребує подальшого вивчення і удосконалення, тому, що існує ряд недоліків пов'язаних з роботою існуючих алгоритмів маршрутизації в мережах даного типу. До недоліків можна віднести: невелику кількість абонентів; обмін даними відбувається досить обмежених дистанціях, так як потребується пряме з'єднання між абонентами; невелика кількість одночасних з'єднань; проблема зменшення продуктивності зі збільшенням навантаження (проблема зниження продуктивності зі збільшенням навантаження); проблема послідовності обслуговування пакетів даних (Проблема несправедливості обслуговування); великий час затримки при передачі пакетів даних [1]; захист інформації в мережі, а саме відкритий ключ шифрування [2].

Метою даного дослідження є розробка методу комунікації для автономних мобільних платформ, що передбачає відсутність чіткої ієрархічної структури та самоорганізацію. Потреба в новому алгоритмі маршрутизації виникла при створенні мобільної системи автономних роботів, які мають змогу обмінюватися інформацією між вузлами мережі та реконфігурувати структуру мережі без додаткового втручання оператора. Існуючі алгоритми включають в себе тільки набір інструкцій для передачі даних, в загальному доступі досить мало готових алгоритмів які можна спокійно використовувати в кінцевих продуктах [3]. Тому було вирішено створити власний алгоритм який автоматизує використання набору інструкцій, 5 верхніх рівнів моделі OSI використовуються в залежності від потреби самої системи та об'єднуються з даними які передаються в мережі.

У випадку використання самоорганізованих мережі “Ad-hoc” типу “MANET” (бездротові децентралізовані самоорганізовані мережі з мобільних пристроїв), кожен вузол мережі може пересуватися в просторі незалежно від інших, і, як наслідок, часто розривати і встановлювати нові з'єднання з сусідніми вузлами. Для маршрутизації в таких мережах, на мережевому рівні використовуються спеціальні протоколи, які орієнтуються на динамічні мережі, вони поділяються на: реактивні (AODV, DSR та ін.) та проактивні (OLSR та ін.) [4]. Для реалізації задачі зв'язку в мережі автономних роботів було розроблено алгоритм маршрутизації на основі проактивного алгоритму OLSR тому, що проактивність протоколу передбачає врахування ширшого кола параметрів середовища під час розрахунку маршруту для успішної доставки повідомлення до вузла [5]. В даному випадку враховується не тільки кількість проміжних вузлів, але і якість зв'язку між ними. Для пошуку маршруту до вузла, у випадку якщо він відсутній в таблиці маршрутизації, вузол-відправник розсилає мережею ширококомовний пакет, на який реагує лише адресат. У відповідь на ширококомовний пакет адресат відправляє повідомлення з підтвердженням про його отримання, та про можливі маршрути які вузол відправник додає в свою таблицю маршрутизації. Для повторної відправки повідомлення тому ж отримувачу використовується наявний маршрут з таблиці маршрутизації. Якщо відправка повідомлення не завершилася успішно - запускається процедура підтримки маршрутів, яка фактично виконує пошук іншого маршруту і оновлює таблицю маршрутизації новими маршрутами.

На основі протоколу OLSR (Optimized Link State Routing Protocol) було розроблено алгоритм для маршрутизації в мережі мобільних роботів. Він представляє собою дещо спрощений варіант алгоритму OLSR та складається з декількох етапів:

1. Підготовка до надсилання даних мережею
 - кодування даних
 - формування пакету
2. Робота з таблицею маршрутів
 - пошук оптимального маршруту в таблиці
 - у випадку його відсутності - запуск процедури підтримки маршрутів, що передбачає:
 - пошук станцій та запис їх в таблицю маршрутизації
 - передача таблиці маршрутизації іншим учасникам мережі
 - оновлення таблиці маршрутизації
3. Надсилання пакету та отримання підтвердження про доставку. У випадку його відсутності, запускається процедура підтримки маршрутів, що описана у пункті 2.

Для полегшення роботи з алгоритмом було вирішено розділити основний алгоритм на частини, тобто основний алгоритм складається з послідовності алгоритмів які викликаються в послідовності представленою на рисунку 1.

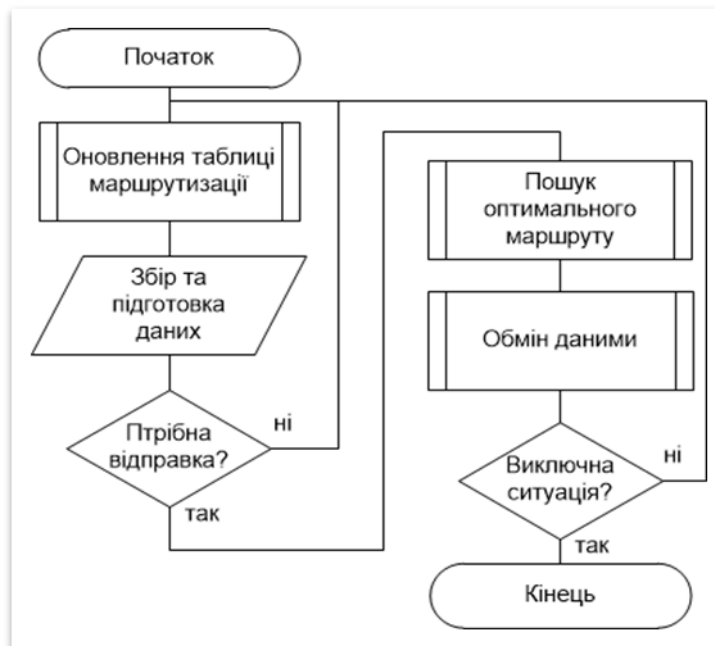

Рис.1. Послідовність дій алгоритму

На початку роботи алгоритму відбувається сканування мережі, тобто відправляється широкомовне повідомлення, результат який отримуємо записується в таблицю маршрутизації (ТМ), на наступному кроці відбувається збір та підготовка даних до відправки, дані відправляються тільки за потреби, якщо відправка даних не потрібно на протязі певного періоду часу відбувається повторне сканування мережі та оновлення ТМ. В разі появи даних для відправки відбувається перехід до іншої частини алгоритму, а саме розрахунок маршруту передачі даних після чого відбувається передача даних.

Алгоритм передачі даних виконує з'єднання між двома сусідніми точками доступу (ТД) для передачі даних. Цей алгоритм складається з 2 частин які виконуються в залежності від того, що планується виконувати, приймати повідомлення чи передавати. На рисунку 2 представлено по крокові частини алгоритму (відправка/отримання).

Приймаюча сторона періодично виконує перевірку вхідних з'єднань, та при отриманні запиту на вхідне з'єднання створюється серверний сокет для передачі даних, після чого отримувач очікує передачі, а відправник отримує можливість їх надіслати. Після завершення сеансу обміну даними отримувач надсилає повідомлення про успішну передачу, за цим слідує роз'єднання вузлів. У разі помилки відбувається повторне підключення та спроба передачі даних.

Процедура підтримки маршрутів включає у себе:

- пошук ТД та запис їх в таблицю маршрутизації (ТМ)
- передача ТМ іншим учасникам мережі
- оновлення ТМ

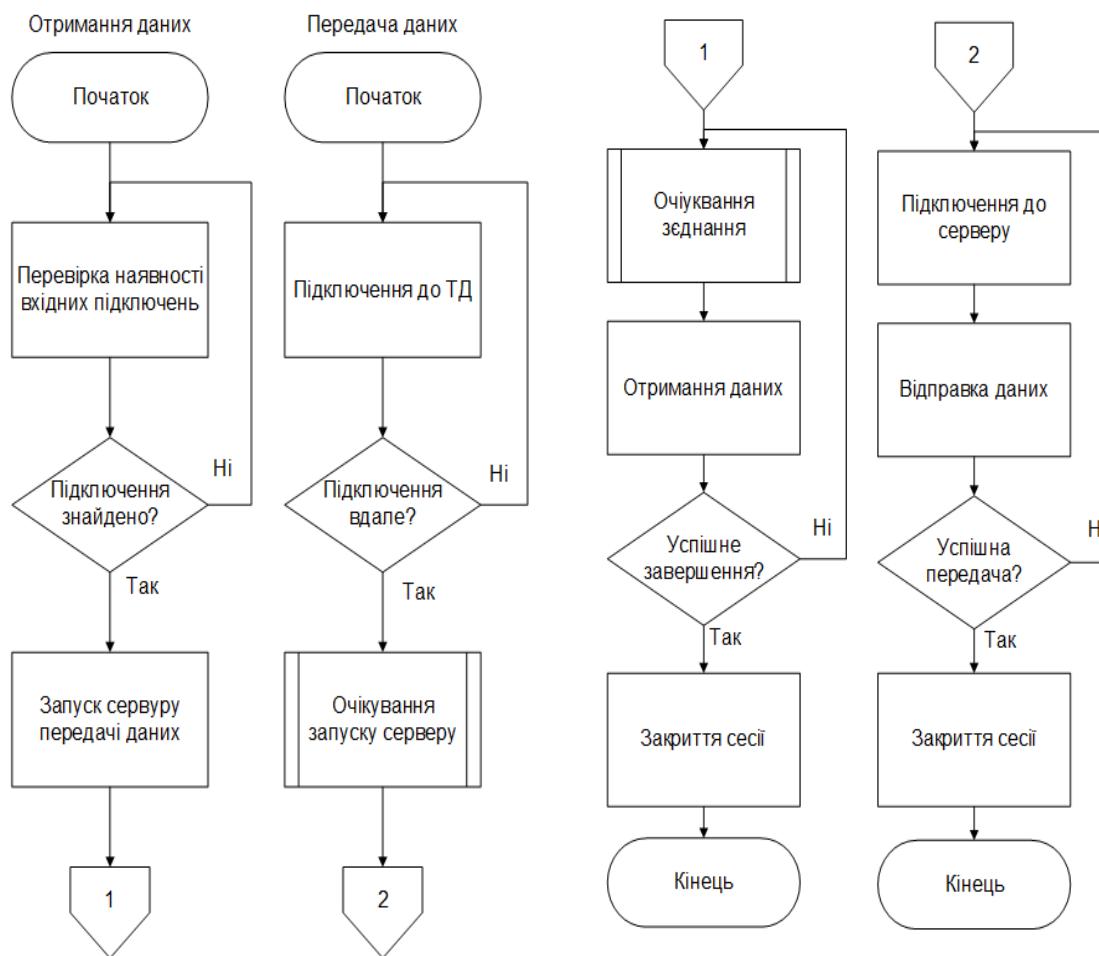

Рис.2. Алгоритм передачі та отримання інформації.

На початку процедури відбувається сканування мережі та пошук навколишніх ТД, як тільки алгоритм знаходить в полі видимості ТД відбувається оновлення ТМ. Якщо до ТМ було додано новий зв'язок алгоритм виконує відправку ТМ іншим учасникам мережі які знаходяться в прямій видимості. В разі якщо учасник мережі отримує ТМ від іншої ТД відбувається оновлення власної ТМ, якщо зафіксований новий зв'язок, відбулася зміна старого зв'язку - відбулася правка ТМ, після чого зову відбувається передача ТМ іншим учасникам мережі які знаходяться в зоні видимості. Роботу процедури зображено на рисунку 3.

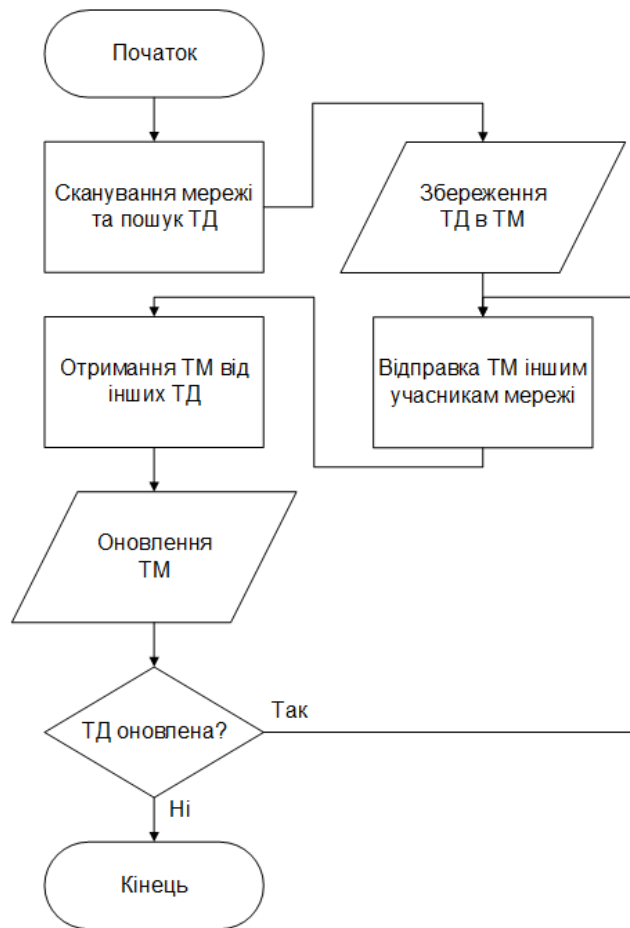

Рис. 3. Алгоритм роботи процедури підтримки маршрутів.

Пошук оптимального маршруту на основі таблиці маршрутизації відбувається на основі показників надійності маршруту.

Оцінка надійності маршруту відбувається на основі трьох показників:

- S_{dBn} = індекс надійності переходу між сусідніми вузлами
- n = кількість переходів
- S_{dBmin} = найменший індекс надійності в маршруті

Формула для розрахунку коефіцієнту надійності переходу має наступний вигляд

$$[(S_{dB1} + S_{dB2} + \dots + S_{dBn}) / n] * S_{dBmin} = (\sum_{i=1}^n S_{dBn} / n) * S_{dBmin}$$

За допомогою зображеної вище формули вираховується найоптимальніший маршрут який доступний в таблиці маршрутизації (ТД).

Апаратна частина мережі складається з пристроїв оснащених бездротовим передавачем ESP8266 від фірми Espressif, частотою роботи 2.4-2.5 ГГц та стандартним протоколом передачі даних IEEE 802.11, кількістю вузлів у мережі до 254, основні переваги радіопередавача - мінімальне енергоспоживання та низька вартість. Даний передавач реалізовано на базі себе 80 МГц, 32 розрядного процесора архітектури Tensilica, з вбудованим радіопередавачем стандарту передачі даних IEEE 802.11 b/g/n,. Живлення радіомодулю відбувається напругою від 3

до 3.6 вольт, енергоспоживання 200 мА під час передачі та 60 мА в режимі отримання даних, та приблизно 1 мА в режимі сну з активованою точкою доступу [6].

На основі представленого вище алгоритму були проведені експериментальні дослідження. Тестовий стенд складався з описаного бездротового модулю передачі даних та основного мікроконтролера який виконує управління модулем передачі даних. За управляючу частину тестового стенду відповідає популярний мікроконтролер ATmega2560 який широко розповсюджений на платах відладки Arduino Mega2560, 8-бітна платформа з частотою роботи 16 МГц та TTL логікою 5В [7], для з'єднання з бездротовим модулем "ESP8266" використаний двонаправлений перетворювач рівнів на транзисторах BSS138. Організація мережі відбувалася між трьома однаковими системами, підключення та моніторинг системи відбувалося через порт RS232 на двох ноутбуках з процесором "Intel Core i5", 8 гігабайтами оперативної пам'яті та операційною системою "Windows 8.1", програма робити з портом RS232 "Termite", підключення системи моніторингу відбувалося до різних учасників мережі.

Метою проведення експериментальних досліджень було отримання даних про наступні критерії:

- Затримки при підключенні до ТД (граф. 1)
- Максимальна відстань для успішної прямої передачі (без пересилки даних) (граф. 2)
- Затримка прийому/передачі при прямому з'єднанні (граф. 3)
- Затримка пересилаючи дані через іншого учасника мережі (граф. 3)
- Енергоспоживання бездротового модулю та тестового стенду в цілому: режим передачі/прийому та режим очікування (граф. 4)

Для отримання цих даних було проведено ряд експериментальних досліджень, в ряді досліджень було використано трьох учасників (ТД). Час повторної відправки широкомовного пакету про присутність взято за основу зі стандарту Cisco який дорівнює 100 мс [8].

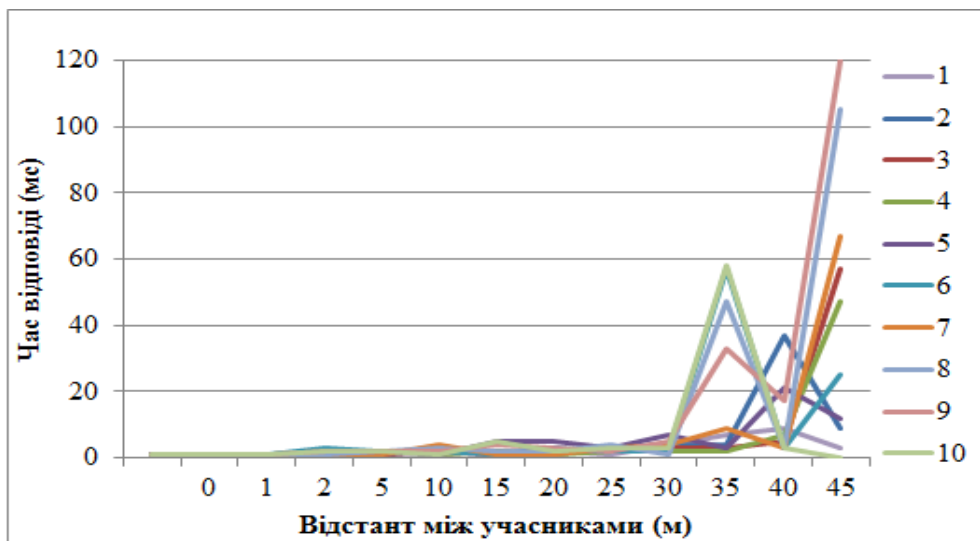
Дослід 1 - використано 2-ох учасників, відстань між учасниками 3 м, виконано почергове сканування мережі учасником А та учасником В, за основу взято 50 замірів на протязі 25 хв (тобто кожних 30 сек), зображено на графіку 1.

Графік 1. Затримка між сеансами передачі даних (пряме з'єднання)

З графіку видно, що кожне наступне з'єднання не залежить від попереднього підключення, максимальний час з'єднання дорівнює 90 мс, мінімальний час з'єднання 50 мс, середнє значення затримки коливається в районі 50-80 мс

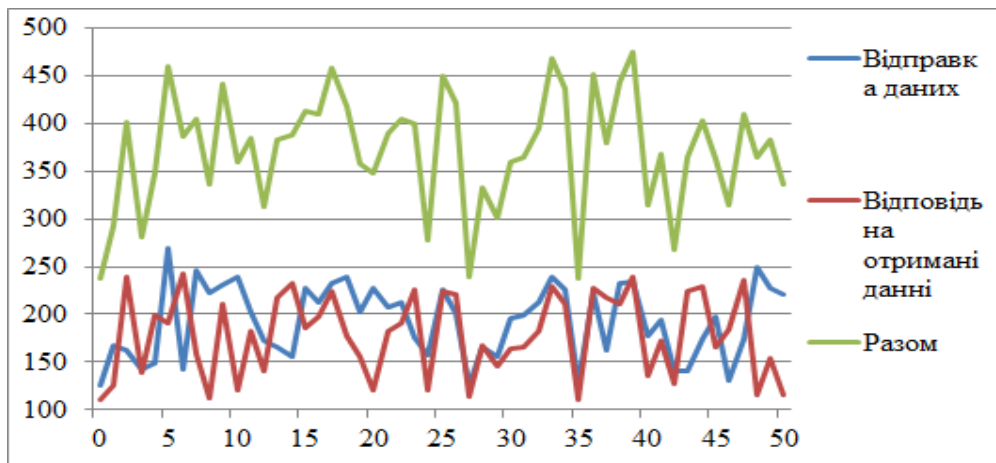
Дослід 2 - використано 2-ох учасників, відстань між учасниками збільшувалася кожних 10 відправок пакетів даних. Спочатку заміри робилися кожний метр, після перших 50 замірів наступні виконувалися кожних 5 метрів, результат заміру зображений на графіку 2.

Графік 2. Залежність часу затримки та відстані між учасниками.

З графіку 2 можна побачити, що при малих відстанях від 0 до 25 метрів затримка між відправкою пакету та отриманням відповіді незначна і коливається від 1 до 5 мс, після 25 метрів час між відправкою пакету та отриманням відповіді значно зростає, після 45 метрів відбувається розрив з'єднання, повторне підключення встановити не вдалося.

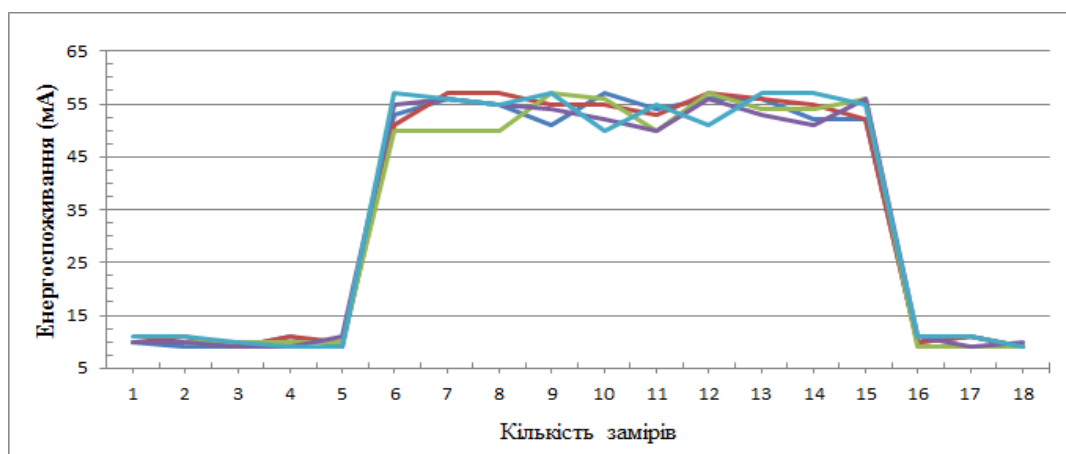
Дослід 3 - використано 3-ох учасників, найменша відстань між учасниками (А та В, В та Г) 5 метрів, відправлено 50 пакетів даних з обов'язковою відповіддю на успішне отримання даних. Зроблені заміри: 1) затримки між відправкою даних учасником А та отримання учасником Г; 2) затримки між відправкою звіту про успішне отримання даних учасником Г до учасника А; 3) Затримка між відправкою та отриманням відповіді від адресата. Результат проведеного дослідження зображений на графіку 3.

Графік 3. Затримки при перенаправленні даних

Результатом проведеного дослідження на графіку 3 показує, що затримка між відправкою пакету даних та отриманням її адресатом дорівнює 260 мс, а максимальна затримка між відправкою даних та отриманням підтвердження дорівнює 475 мс, мінімальна затримка між відправкою та отриманням даних дорівнює 240 мс.

Дослід 4 - використано двох учасників, відправлено 5 пакетів даних від учасника А до учасником Б, зроблені тестові заміри споживання електроенергії учасником А, які зображені на графіку 4.

Графік 4. Енергоспоживання

Результатом четвертого дослідження отримано максимальні значення енергозатрат при передачі та отриманні даних, які в середньому тримаються на рівні 50-59 мА, та в режимі очікування всього 10-12 мА, в разі використання акумуляторної батареї на 2000 мАг та роботі з мережею кожних 21 сек та тривалістю 11 сек в такому режимі передавач споживатиме 28,28 мА в годину, і батареї вистачить на 89 год, при передачі двох коротких повідомлень, для прикладу кожних 15 сек, та тривалістю отриманою з графіку 1 можемо підрахувати, що в такому режимі радіопередавач використає запас енергії батареї близько 157 год

Висновки: Не дивлячись на значні затримки за результатом проведених експериментальних досліджень отримано результати які доводять працездат-

ність та ефективність алгоритму, також з отриманих результатів можна отримати висновок, про енергоефективність тестової системи, а саме її автономність яка може досягати 150 год від одного заряду батареї.

Література

1. Час затримки A New Algorithm AODV Routing Protocol in Mobile ADHOC Networks
2. Стандарт протокола OLSR. <http://www.ietf.org/rfc/rfc3626.txt>
3. IEEE Computer Society, “802.11: Wireless LAN Medium Access Control (MAC) and Physical Layer (PHY) Specifications”
4. T. Clausen, P. Jacquet - Request for Comments: 3626 “Optimized Link State Routing Protocol (OLSR)” Project Hipercom, INRIA, October 2003 - <https://www.ietf.org/rfc/rfc3626.txt>
5. OpenWrt Wiki “OLSR Mesh” - Режим доступу: <https://wiki.openwrt.org/doc/howto/mesh.olsr>
6. ESP8266 Power Consumption - Режим доступу: <http://bbs.espressif.com/viewtopic.php?t=133>
7. Technical Specs Arduino MEGA 2560 & Genuino MEGA 2560 - Режим доступу: <https://www.arduino.cc/en/Main/ArduinoBoardMega2560>
8. Multi-SSID Deployment Considerations — Режим доступу: https://documentation.meraki.com/MR/WiFi_Basics_and_Best_Practices/Multi-SSID_Deployment_Considerations

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

С.С. ВОЛКОВА,

студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГМО ПРИ ВИРОБНИЦТВІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Серед сучасних глобальних проблем людства, що зачіпають життєві інтереси населення продовольча проблема займає провідне місце. Адже людство поки що не віднайшло заміни продуктів харчування, переважна кількість яких виготовлюється з рослинницької і тваринницької сільськогосподарської сировини. Вирішити проблему нестачі продовольства покликано застосування методів генної інженерії при вирощуванні сільськогосподарської продукції.

В аграрно-правовій науці досліджувалися лише окремі питання правової регламентації застосування генетично модифікованих організмів (далі - ГМО) у сільському господарстві. Необхідно зазначити, що ГМО з'явилися наприкінці 80-х років минулого століття. Відтоді перед вченими постають непрості питання, пов'язані з прогнозуванням можливих наслідків поширення ГМО та безконтрольного вживання ГМ-продуктів.

Використання ГМО для отримання сільськогосподарської продукції є наочним прикладом практичного впровадження досягнень науки у виробництво. Однак застосування новітніх технологій які пов'язані з використанням штучних прийомів переносу генів, які мають властивості, що не зустрічаються в природних умовах та створенням генетично модифікованих організмів та відповідно продукції на основі цих штучно створених організмів потребує особливих підходів у вирішенні правових питань використання ГМО в Україні.

Як вбачається, використання здобутків біотехнології й генної інженерії у вигляді ГМО при вирощуванні сільськогосподарської продукції становить собою багатоаспектне явище. Однак серед фахівців так і не склалося одностайної думки щодо позитивних і негативних аспектів застосування ГМО. Так, беззаперечним є той факт, що першочерговими завданнями створення генетичних модифікацій були отримання високих урожаїв, досягнення стійкості до засухи і холодів тощо. Зрозуміло, що використання ГМО при виробництві сільськогосподарської продукції і продуктів харчування має важливе значення у плані продовольчої безпеки, адже, як зазначає Уркевич В.Ю. у своїй праці, їх застосування дозволяє підвищити врожайність сільськогосподарських культур.

Питання уникнення або мінімізації негативного впливу технології запровадження та використання ГМО у сільському господарстві відображені у ряді міжнародних документів. Зокрема в Конвенції ООН з охорони біологічного різноманіття від 05.06.1992 наголошується на необхідності обережного ставлення до використання будь-яких живих видозмінених організмів, які є результатом біотехнології і здатні спричинити негативний вплив на збереження і стале використання біологічного різноманіття.

Важливими є положення Орхуської Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998, і в тому числі до екологічної інформації щодо біологічного різноманіття та його компонентів, включаючи генетично змінні організми, та взаємодію між цими складовими.

У Берлінському маніфесті який був прийнятий на конференції "Зони вільні від ГМО, розвиток сільських регіонів та захист біорізноманіття" (190 учасників, що представляли 28 країн Європи) вказується, що його учасники поділяють право людини обирати чим йому харчуватися. Одноособово ніхто не може визначити який саме репродуктивний матеріал буде внесено в оточуюче середовище, оскільки це буде стосуватися всіх людей, що проживають в цьому середовищі. Рішення про використання ГМО та ландшафтів в регіонах повинні прийматися демократичним шляхом і не можуть узурпуватися окремими фермерами, чиновниками або компаніями. Ці рішення можуть бути неправильними, а значить повинні бути відкритими для внесення змін та перегляду.

Спеціалізованим нормативно-правовим документом, щодо використання ГМО є Закон України " Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів" від 31.05.2007 року № 1103-V, який регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками), розробниками, дослідниками, науковцями та споживачами ГМО та продукції. Згідно ст. 1 даного закону генетично модифікований організм, живий змінений організм це будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах, а саме: 1) рекомбінантними методами, які передбачають формування нових комбінацій генетичного матеріалу шляхом внесення молекул нуклеїнової кислоти (вироблених у будь-який спосіб зовні організму) у будь-який вірус, бактеріальний плазмід або іншу векторну систему та їх включення до організму-господаря, в якому вони зазвичай не зустрічаються, однак здатні на тривале розмноження; 2) методами, які передбачають безпосереднє введення в організм спадкового матеріалу, підготовленого зовні організму, включаючи мікроін'єкції, макроін'єкції та мікроінкапсуляції; 3) злиття клітин (у тому числі злиття протоплазми) або методами гібридизації, коли живі клітини з новими комбінаціями генетичного матеріалу формуються шляхом злиття двох або більше клітин у спосіб, який не реалізується за природних обставин. Необхідно зазначити, що продукцією отриманою з використанням ГМО є, в тому числі, харчові продукти та корми, технологія виробництва якої передбачає використання ГМО на будь-якому етапі.

Відносини із забезпечення контролю за проведенням досліджень пов'язаних з

генетично зміненими організмами розглядаються у ст. 14 Закону України "Про захист населення від інфекційних хвороб" від 6. 04.2000 року № 1645-III, в якій вказується, що підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, їх структурні підрозділи (лабораторії), в яких проводяться дослідження, пов'язані зі створенням нових та генетично змінених мікроорганізмів і біологічно активних речовин, підлягають обов'язковій реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я з метою здійснення державного контролю за проведенням таких досліджень.

Особливої уваги також потребує те, що однією з головних проблем правового регулювання обігу продукції що містить ГМО є проблема її маркування. При цьому згідно ст. 39 Закону України "Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів" від 23.12.1997 №771/97 забороняється обіг харчових продуктів, маркування яких не відповідає вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. Маркування харчових продуктів повинно забезпечувати споживача інформацією, яка надає йому можливість здійснити вибір харчового продукту відповідно до потреб споживача. У разі наявності у харчовому продукті генетично модифікованих організмів (ГМО), якщо їх частка у харчовому продукті перевищує 0,9 відсотка в будь-якому інгредієнті харчового продукту, що містить, складається або вироблений з генетично модифікованих організмів, маркування харчового продукту повинно включати позначку "з ГМО". Оператор ринку за бажанням може включити до маркування позначку "без ГМО". В такому випадку відсутність ГМО у харчовому продукті має бути підтверджена відповідно до вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. Відсутність даних від постачальників про наявність в інгредієнтах ГМО є достатнім підтвердженням для нанесення такої позначки на харчовий продукт.

Згідно ст. 15 Закону України "Про захист прав споживачів" від 12.05.1991 №1023/12 споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). При цьому інформація про продукцію повинна зокрема містити позначку про наявність або відсутність у складі продуктів харчування генетично модифікованих компонентів.

У висновку можна зазначити наступне: використання ГМО у сільськогосподарському виробництві та відповідно отримання сільськогосподарської продукції на основі даної технології потребує ретельного вивчення, зважаючи на існуючі потенційні ризики для оточуючого середовища та здоров'я людини. Відсутність достатніх комплексних наукових досліджень щодо наслідків використання ГМО потребує чіткого нормативно-правового регламентування.

На мою думку, доцільним було якнайшвидше прийняття спеціального закону, покликаного врегульовувати відносини у сфері здійснення генетично-інженерної діяльності та використання ГМО у сільському господарстві, а також цей закон полегшив би процес вибору споживачем продукції, що містить у собі генетично модифіковані організми.

ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ УСТАНОВИ АПВ

Глобалізація світових наукових і соціально-економічних процесів супроводжується посиленням конкуренції, створенням нових технологій, структурними зрушеннями з формуванням нових ринків.

В умовах державного недофінансування вітчизняної науки, і науково-дослідних установ АПВ, зокрема, останні активно шукають нетрадиційних рішень, швидких відповідей на виклики часу. У маркетингу інноваційної діяльності дедалі гостріше постають запити пошуку інвесторів, партнерів. У зв'язку з цим зростає роль маркетингової інформаційної системи (МІС) і відповідальність організаційних структур науково-дослідних установ АПВ, які безпосередньо виконують функції маркетингу, створюють МІС і управляють нею.

В той же час, кризові явища ринку часто призводять до оптимізації роботи науково-дослідних установ на всіх рівнях. Зміни у діяльності відділу маркетингу часто призводять до зменшення кількості персоналу, часу на виконання його безпосередніх функцій, зменшення можливостей техніко-технологічного оновлення, перевантаження працівників у «пікові» періоди підготовки і проведення маркетингових заходів. Це вимагає вивчення різних підходів до організаційного та функціонального забезпечення маркетингової діяльності, в тому числі, інформаційного [1, с. 4,16], [2, с. 3].

Класично маркетингова інформаційної система (МІС) підприємства складається з підсистем: внутрішньої звітності, збирання поточної маркетингової інформації, маркетингових досліджень та аналітичної підсистеми [1, с. 12].

Дана структура МІС для науково-дослідних установ є досить стабільною, але склад її підсистем зазнає змін, пов'язаних з масштабом і характером діяльності, стратегією науково-дослідних установ, організацією маркетингу, його бюджетом та ін. [2, с. 217].

З урахуванням умов, що склалися, значну частку часу займають функції забезпечення інформацією із зовнішніх джерел, бо вони не підконтрольні установі, на відміну від системи внутрішньої звітності і аналітичної підсистеми.

Особливої уваги при цьому вимагає підсистема «Маркетингові дослідження», мета якої є проектування, збирання, оброблення та аналіз даних, які потребують спеціального дослідження конкретної маркетингової проблеми. Результати функціонування даної підсистеми тривалий час використовуються у маркетинговій діяльності установи. Так, значна увага приділяється створенню достовірної розширеної бази даних потенційних споживачів, партнерів по бізнесу, інвесторів. Вона дає змогу оптимально спланувати час на підготовку і організацію маркетингових заходів з просування інновацій. У накопиченні і систематизації даних цієї підсистеми приймають участь практично всі співробітники відділу.

Практика проведення маркетингових заходів з трансферу інновацій науково-дослідних установ АПВ показала, що класичне маркетингове анкетування учасників «днів поля», конференцій, презентацій, науково-практичних семінарів використовується рідко. Але це не зменшує цінність спеціалістів відділу, а вимагає одержання ними даних іншими шляхами. Інформація звичайно більше збирається через тексти доповідей, особисті контакти, візитки, рекламні матеріали тощо.

Така інформація дуже цінна, зважаючи на те, що обласні управління статистики в Україні не ведуть дослідження в сфері інноваційної діяльності галузі АПВ. А наявні дані в Інтернет-мережі несистемні, вимагають постійної перевірки. Тож, за 40-50 днів до маркетингового заходу у працівників повинна бути сформована достовірна база даних запрошених (звичайно не менше ніж 200-300 суб'єктів з електронними адресами і мобільними телефонами. Незначна частина з надісланих через e-mail запрошень додатково надсилається листівками. Для того, щоб проконтролювати всі надіслані запрошення, їх доцільно відправляти тільки через один канал: наприклад, через комп'ютер секретаря директора.

На відміну від класичних положень маркетингу про канали розповсюдження інформації на промисловому ринку, значну роль у створенні іміджу науково-дослідних установ АПВ набувають різні соціальні мережі, які збільшують їх інформаційну доступність для різних суб'єктів ринку, в тому числі для державних та галузевих наукових установ.

В цілому, інформація всіх підсистем МІС науково-дослідних установ АПВ в сучасних умовах найчастіше вимагає структуризації за вирішуваними задачами, подіями, сегментами ринку.

Подальший розвиток інформаційного забезпечення маркетингової діяльності пов'язаний з освоєнням підрозділом інноваційного програмного забезпечення (на грандовій основі чи цільових інвестицій), доступністю мережі Інтернет на засобах мобільного зв'язку для потенційних споживачів інноваційної продукції науково-дослідних установ АПВ та інших суб'єктів даного ринку.

Література

1. Бабаліч Ю.С. Особливості формування маркетингової інформаційної системи в наукоємних організаціях / Ю. С. Бабаліч, Т. О. Царьова // Економічний вісник НТУУ КІП: збірник наукових праць. — 2012. — № 9. — С. 283—293. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/2991>
2. Левків Г.Я. Інформаційна складова інноваційного управління маркетинговою діяльністю підприємств АПК / Г. Я. Левків // Актуальні проблеми економіки - 2013. - № 11. - С. 214-221. - [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_11_31

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА

<i>О.А. Гайдаржи, М.В. Беднарчик,</i> ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	3
<i>Х.Р. Грицко,</i> МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ, ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРЕДМЕТ У НАВЧАННІ ЖУРНАЛІСТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ США.....	6
<i>С.В. Єфремов,</i> КУРСИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ.....	9
<i>І.М. Коржавих, Л.В. Юришева,</i> ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	12
<i>С.В. Мельник,</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	16
<i>В.Є. Потьомкіна,</i> РОЗВИТОК АКМЕОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У РОБОТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА.....	19
<i>С.Ю. Рудікевич,</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ.....	22
<i>А.В. Тимошенко,</i> ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	27

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>І.І. Бонь, Л.М. Бонь,</i> ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ МУЗИКАНТА-ВИКОНАВЦЯ.....	32
<i>Ю.Я. Венц,</i> ПЛАСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ЯК ФОРМА ВИРАЗУ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДИХ МИТЦІВ.....	35
<i>Я.К. Санего,</i> Я.М. ЧУПЕРЧУК ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИК ГУЦУЛЬСЬКОЇ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ.....	37

Я.І. Турчиняк, МИСТЕЦТВО ЕКСЛІБРИСУ МИРОНА ЛЕВИЦЬКОГО.....	43
--	----

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

С.В. Варгатюк, ПОШУКИ ФОРМ МИРНОГО СПІВІСНУВАННЯ ДИРЕКТОРІЇ УНР З РАДЯНСЬКОЮ РОСІЄЮ (ЧАСТИНА – 1).....	50
С.В. Варгатюк, НЕОБХІДНІСТЬ ДИПЛОМАТИЧНОГО ДІАЛОГУ ДИРЕКТОРІЇ УНР З МОСКВОЮ ЧЕРЕЗ АГРЕСІЮ ОСТАННЬОЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (ПОШУКИ ФОРМ МИРНОГО СПІВІСНУВАННЯ ДИРЕКТОРІЇ УНР З РАДЯНСЬКОЮ РОСІЄЮ. ЧАСТИНА – 2)...	55
Н.В. Вірич, АНТИВОЄННІ РОМАНИ Е. М. РЕМАРКА І О. ГОНЧАРА: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ.....	60
Н.В. Вірич, В.І. Дворецька, ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ АНТИВОЄННИХ РОМАНІВ Е. М. РЕМАРКА І О. ГОНЧАРА.....	64
С.М. Дармопук, С.О. Кочерга, САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР У ЛІРИЦІ О. СТЕФАНОВИЧА.....	69
М.Є. Іваськів, О.П. Левченко, ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКІВ ПУНКТУАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ КОМЕНТАРІВ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ВКОНТАКТЕ»).....	73
О.В. Липак, ПРОБЛЕМА ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	77
Г.П. ЛЮБІНСЬКА, О.П. Левченко, ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ТАКТИК ВИБАЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	80
В.Ю. Мельниченко, ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ СЛІВ.....	87
С.А. Пилипака, ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ.....	90
А.Ю. Саган, О.П. Левченко, КЛАСИФІКАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «ГОБІТ».....	93

Розділ 4

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Т.М. Бондаренко,</i> ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВИБОРУ РАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ІМПОРТУ – ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ.....	96
<i>Т.М. Бондаренко,</i> ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ПРОГНОЗНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	98
<i>Г.О. Гаєвська,</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	100
<i>К.М. Добролежя, О.В. Лагутенко, С.М. Панасейко,</i> АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ МОДЕЛІ DU PONT.....	103
<i>А.П. Карпин, С.Д. Мамченко,</i> КЕРОВАНІЙ СТАЛІЙ РОЗВИТОК ЯК БАЖАНА АЛЬТЕРНАТИВА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	106
<i>Н.В. Грицик, І.А. Паламарчук, О.П. Недбалюк,</i> ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	111
<i>А.А. Согорін,</i> РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ТРАНСЛЮВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	115
<i>О.З. Ярошко,</i> ТРИАДА «ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА» У СОЦІОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ.....	117

Розділ 5

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Є.В. Павліченко,</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ....	120
--	-----

Розділ 6 ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

<i>Р.Л. Кислюк,</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СЕРИЙНЫХ УБИЙЦ.....	123
<i>М.С. Клянець,</i> «СПРАВА БЕЙЛІСА» ЯК НАЙРЕЗОНАНСНИШИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	125
<i>М.С. Ступак,</i> ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСТВА В США.....	128
<i>Н.В. Хіміч, В.А. Бабич,</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ І НАУКИ....	130
<i>Ю.Б. Юрків,</i> ГЕНЕЗА ПОМСТИ.....	133
<i>А.П. Ярова,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.....	136

Розділ 7 БІОЛОГІЯ

<i>Л.А. Сергєєва, В.С. Сергєєва, В.Д. Федина,</i> РОСЛИННІ АНТИОКСИДАНТИ ТА ЇХ ЗАХИСНА ДІЯ НА МОДЕЛІ ІНДУКОВАНОГО ПОШКОДЖЕННЯ ХРОМОСОМ.....	140
<i>Т.В. Скляр, О.В. Крисенко, А.І. Вінников, К.Є. Тарарака,</i> АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ГРАМНЕГАТИВНИХ БАКТЕРІЙ.....	147

Розділ 8 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

<i>К.С. Вишняков, Н.О. Бублієнко,</i> ВИРОБНИЦТВО БІОПАЛИВА З РІПАКОВОЇ ОЛІЇ.....	151
<i>О.О. Демченко, О.І. Семенова,</i> РАЦІОНАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД.....	153
<i>Ю.І. Снопко,</i> ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ҐРУНТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	154

Розділ 9 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>Л.С. Романюк,</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА.....	157
--	-----

Розділ 10 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Ю.І. Василевська, Р.А. Кохановська, С.С. Федушко,</i> СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ АРХІВІВ.....	162
<i>Р.М. Волощак, М.Я. Занов'як, М.О. Карапата, С.С. Федушко,</i> Е-МЕДИЦИНА ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	166
<i>Є.А. Недашківський,</i> ПРЕДСТАВЛЕННЯ РИНКОВОГО ПРОЦЕСУ У ВИГЛЯДІ ФІНАНСОВОГО ЧАСОВОГО РЯДУ.....	171
<i>М.А. Сухораб,</i> ПОШУКУ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ МІЖ НАБОРАМИ ТОВАРІВ У СПОЖИВЧОМУ КОШИКУ.....	174

Розділ 11 ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

<i>А.В. Никорак, А.О. Саченко, Р.Е. Hiromoto,</i> МЕТОД ТА АЛГОРИТМ МАРШРУТИЗАЦІЇ В ДИНАМІЧНО РЕКОНФІГУРОВАНІЙ МЕРЕЖІ.....	178
--	-----

Розділ 12 АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

<i>С.С. Волкова,</i> АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГМО ПРИ ВИРОБНИЦТВІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	187
<i>Т.А. Піддубняк,</i> ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ УСТАНОВИ АПВ.....	190

Підписано до друку 03.11.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,39.
Зам. № 0311-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (050) 961-66-67